CARTE VÂNDUTĂ ÎN 24 DE ȚĂRI

PRIZONIERII GEOGRAFIEI

tim marshall

zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală

„Ne arată că geografia nu conturează doar istoria, ci și destinul."
Newsweek

LITERA

KRONIKA

KRONIKA

Colecția în care umanitatea este reconstruită prin cărți
care ne ajută să pătrundem în culisele celor mai interesante
evenimente politice, sociale sau financiare de ieri și de astăzi.

Tim Marshall este o adevărată autoritate în domeniul afacerilor externe, după ce a lucrat mai bine de 25 de ani în calitate de corespondent de presă. A lucrat pentru BBC și radio LBC/IRN, apoi a fost redactor pe probleme de diplomație la Sky News. A transmis reportaje din 30 de țări, inclusiv din zone de conflict precum Croația, Bosnia, Macedonia, Kosovo, Afghanistan, Irak, Liban, Siria și Israel. Blogul lui, Foreign Matters, a fost nominalizat, în 2010, la Premiul Orwell.

A scris pentru mai multe ziare, printre care *The Times*, *Sunday Times*, *Guardian*, *Independent* și *Daily Telegraph* și este autorul cărților *Shadowplay: The Overthrow of Slobodan Milosevic* (un bestseller în fosta Iugoslavie) și *„Dirty Northern B*st*rds!" and Other Tales from the Terraces: The Story of Britain's Football Chants*. Este fondatorul și editorul site-ului TheWhatandtheWhy.com.

PRIZONIERII GEOGRAFIEI

tim marshall

zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală

Cuvânt înainte
sir JOHN SCARLETT

Traducere din limba engleză de
PETRU IAMANDI

LITERA

București
2018

Prisoners of Geography
Ten Maps That Tell You Everything You Need to Know About Global Politics
Tim Marshall
Copyright © 2015 Tim Marshall
Toate drepturile rezervate

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Prizonierii geografiei
Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală
Tim Marshall

Copyright © 2018 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Gabriela Mitrovici, Georgiana Harghel
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Anca Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARSHALL, TIM
Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală/ Tim Marshall; cuvânt înainte de sir John Scarlett; trad. din lb.engleză: Petru Iamandi. – București: Litera, 2018

ISBN 978-606-33-2508-3

I. Scarlett, John (pref.)
II. Iamandi, Petru (trad.)

931

Cuprins

Cuvânt înainte 7
de sir John Scarlett, cavaler în grad de comandor al Ordinului Sf. Mihail şi Sf. Gheorghe, cavaler al Ordinului Imperiului Britanic
Introducere 9
1. Rusia 17
2. China 45
3. SUA 71
4. Europa de Vest 95
5. Africa 117
6. Orientul Mijlociu 141
7. India şi Pakistan 177
8. Coreea şi Japonia 203
9. America Latină 223
10. Arctica 247
Concluzie 265
Bibliografie 269
Mulţumiri 275
Indice 277

CUVÂNT ÎNAINTE

A devenit un truism să gândim, și să declarăm, că trăim vremuri extrem de instabile. Lumea, ni se spune, nu a fost niciodată mai imprevizibilă. La astfel de afirmații se impune un răspuns precaut, chiar sceptic. Este bine să fii precaut. Lumea întotdeauna a fost instabilă, iar viitorul, prin definiție, este imprevizibil. Cu siguranță, grijile noastre de zi cu zi ar putea fi mai grave. E de ajuns să ne amintim ce se întâmpla în urmă cu o sută de ani, în 1914.

Așa stând lucrurile, este clar că au loc schimbări radicale, cu o influență decisivă asupra viitorului nostru și al copiilor noștri, oriunde ne-am afla. Schimbările de ordin demografic, social și economic, toate legate de schimbările de ordin tehnologic, atât de rapide, au implicații globale care pot face diferența între vremurile pe care le trăim și trecut. Poate tocmai de aceea vorbim atât de mult despre „incertitudinea excepțională" și de aici vine și motivul pentru care comentariul „geopolitic" a devenit o industrie în plină dezvoltare.

Tim Marshall este mai mult decât îndreptățit să aducă o contribuție însemnată la această dezbatere. A participat în mod direct la multe dintre cele mai dramatice evenimente ale ultimilor 25 de ani. Așa cum ne amintește în Introducere, a fost pe fronturile din Balcani, Afghanistan și Siria. A văzut cu ochii lui cum decizii și evenimente importante, conflicte internaționale și războaie civile pot fi înțelese doar luând în considerare speranțele, temerile și prejudecățile create de istorie și cum acestea, la rândul lor, pot fi influențate de mediul înconjurător – geografic – în care au evoluat indivizii, societățile și țările respective.

În consecință, această carte este plină de judecăți de valoare bine chibzuite și cu o relevanță imediată pentru siguranța și bunăstarea noastră. Ce anume i-a făcut pe ruși să intre în Ucraina? Noi (Occidentul) nu am anticipat această intervenție? Dacă nu am

anticipat-o, care a fost motivul? Până unde va merge Moscova? China se simte, în sfârșit, în siguranță între granițele ei terestre naturale și cum va afecta această stare abordarea de către Beijing a puterii maritime și relația cu SUA? Ce înseamnă acest lucru pentru alte țări din regiune, mai ales pentru India și Japonia? De mai bine de 200 de ani, SUA au beneficiat de pe urma poziției lor geografice extrem de favorabile și a zestrei de resurse naturale. Acum dispun de petrol și de gaze neconvenționale. Îi va afecta acest fapt politica globală? Dacă SUA au o forță și o tenacitate ieșite din comun, atunci de ce se vorbește atât de mult despre declinul țării? Divergențele și resentimentele sunt chiar atât de înrădăcinate în nordul Africii, Orientul Mijlociu și în sudul Asiei, sau se întrezărește o speranță pentru viitor? În fine, și poate cel mai important pentru țara noastră, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, care este una dintre cele mai mari și mai globale dintre economii: cum reacționează Europa la incertitudinile și conflictele din vecinătate, dar și la cele mai îndepărtate? După cum subliniază Tim, în ultimii 70 de ani (cu deosebire începând din 1991), Europa s-a obișnuit cu pacea și prosperitatea. Riscăm oare să le considerăm veșnice? Mai înțelegem ce se întâmplă în jurul nostru?

Dacă vă preocupă aceste întrebări, citiți-i cartea.

Sir John Scarlett,
cavaler în grad de comandor al Ordinului
Sf. Mihail și Sf. Gheorghe, cavaler al Ordinului
Imperiului Britanic, șef al Serviciului Secret
de Informații (MI6) între 2004–2009

INTRODUCERE

Vladimir Putin spune că e un tip credincios, un mare susținător al Bisericii Ortodoxe din Rusia. Dacă este adevărat, probabil că în fiecare seară, înainte de culcare, își spune rugăciunea și îl întreabă pe Dumnezeu: „De ce n-ai pus niște munți în Ucraina?"

Dacă Dumnezeu ar fi înălțat munți în Ucraina, Câmpia Europei de Nord, atât de întinsă, nu ar fi un teritoriu extrem de tentant pentru atacuri repetate asupra Rusiei. Așa însă Putin nu are de ales: trebuie cel puțin să încerce să controleze câmpiile de la nord. E cazul tuturor națiunilor, mari sau mici. Relieful este o închisoare pentru conducătorii lor, oferindu-le mai puține opțiuni și mai puțin spațiu de manevră decât v-ați putea închipui. Așa s-a întâmplat și cu imperiul atenian, cu perșii, babilonienii și cu cei dinaintea lor; așa s-a întâmplat cu fiecare conducător care a căutat un teren muntos care să-i protejeze tribul.

Spațiul în care trăim ne-a influențat dintotdeauna. A influențat războaiele, puterea, politica și dezvoltarea socială a popoarelor care acum trăiesc în aproape fiecare colț al Pământului. Faptul că tehnologia pare să șteargă distanțele dintre noi, atât în spațiul fizic cât și în cel mental, ne face să uităm că locul în care trăim, muncim și ne creștem copiii este extrem de important și că opțiunile celor care conduc șapte miliarde de cetățeni ai acestei planete vor fi mereu influențate, într-o măsură sau alta, de râurile, munții, deșerturile, lacurile și mările care ne constrâng pe toți – cum au făcut dintotdeauna.

Per ansamblu, nu există un factor geografic mai important decât celelalte. Munții nu sunt mai importanți decât deșerturile, râurile nu sunt mai importante decât junglele. În orice parte a planetei, caracteristicile geografice se numără printre factorii dominanți care hotărăsc ce pot sau nu pot oamenii să facă.

În linii mari, geopolitica se ocupă de modul în care afacerile internaționale pot fi înțelese prin intermediul factorilor

geografici; nu doar relieful – de pildă, munții ca bariere naturale sau legăturile dintre rețelele cursurilor de apă – ci și clima, demografia, regiunile culturale și accesul la resursele naturale. Astfel de factori pot avea un impact deosebit asupra multor aspecte ale civilizației noastre, de la strategia militară și politică la evoluția socială, inclusiv limba, comerțul și religia.

Realitățile fizice care influențează politica națională și internațională sunt de prea multe ori desconsiderate, atât în scrierile despre istorie, cât și în cele despre ce se întâmplă acum în lume. Geografia este, evident, o parte fundamentală a răspunsului la întrebarea „De ce?" și la întrebarea care începe cu „Ce anume?" Poate că nu e factorul determinant, dar, cu siguranță, este cel mai neglijat. Să luăm, de pildă, China și India: două țări mari, cu populații uriașe, cu o graniță comună foarte lungă, dar nealiniate din punct de vedere politic sau cultural. Nu ar fi fost deloc surprinzător ca acești doi uriași să se înfrunte în mai multe războaie, dar, de fapt, cu excepția unei bătălii care a ținut doar o lună, în 1962, nu au avut alt conflict armat. De ce? Fiindcă între ele se află cel mai înalt lanț muntos din lume și, practic, o coloană militară masivă nu poate traversa Munții Himalaya. Desigur, pe măsură ce tehnologia devine tot mai sofisticată, apar metode de depășire a acestui obstacol, dar bariera fizică rămâne un element de descurajare și, astfel, cele două țări își concentrează politica externă pe alte regiuni, în timp ce au grijă să nu se scape din ochi.

Liderii, ideile, tehnologia și alți factori joacă un rol în influențarea evenimentelor, dar numai pe o perioadă de timp determinată. Fiecare generație se confruntă cu obstacolele fizice reprezentate de Hindu Kush și Munții Himalaya, cu provocările anotimpului ploios și cu dezavantajele accesului limitat la resursele minerale sau la cele alimentare.

Subiectul a început să mă intereseze pe vremea când eram corespondent de război în Balcani, în anii 1990. Am urmărit îndeaproape cum conducătorii mai multor etnii, sârbă, croată sau bosniacă, aminteau mereu „triburilor" de divergențele străvechi și, da, de suspiciunile străvechi existente într-o regiune dominată

de diversitate. Din clipa în care și-au despărțit etniile, nu le-a trebuit mult timp ca să le asmută una asupra celeilalte.

Râul Ibar din Kosovo este un exemplu elocvent. Ocupația Serbiei de către otomani a fost consolidată de Bătălia de la Kosovo Polje, din 1389, dusă aproape de locul în care râul Ibar trece prin orașul Mitrovica. În cursul secolelor care au urmat, populația sârbă a început să se retragă dincolo de Ibar, pe măsură ce albanezii musulmani coborau în Kosovo din regiunea muntoasă Malesija, devenind majoritari până la jumătatea secolului al XVIII-lea.

În secolul XX, râul încă mai era linia de demarcație clară, brută, între două etnii despărțite și de religie. Apoi, în 1999, atacată și din aer, de NATO, și de la sol, de Armata de Eliberare din Kosovo, armata iugoslavă (sârbă) s-a retras peste Ibar, urmată îndeaproape de cea mai mare parte din populația sârbă. Râul a devenit astfel granița de facto a ceea ce acum unele țări recunosc a fi statul independent Kosovo.

Tot în Mitrovica s-au oprit și forțele terestre ale NATO. În cursul celor trei luni de război, existaseră amenințări voalate cum că NATO intenționa să invadeze întreaga Serbie. De fapt, constrângerile impuse atât de geografie, cât și de politică, nu le-au lăsat liderilor NATO această opțiune. Ungaria declarase cu fermitate că nu va permite invadarea Serbiei de pe teritoriul ei, temându-se de represalii împotriva celor 350 000 de etnici unguri din nordul țării vecine. Alternativa era o invazie dinspre sud, care ar fi înjumătățit timpul în care trupele NATO ar fi ajuns la Ibar; dar, astfel, trupele NATO s-ar fi trezit față în față cu munții.

La momentul acela lucram cu o echipă de sârbi, în Belgrad. I-am întrebat ce s-ar întâmpla dacă ar sosi trupele NATO: „Tim, am lăsa camerele de luat vederi și am lua armele", a venit răspunsul. Erau sârbi liberali, prieteni buni cu mine, se opuneau guvernului, dar tot au scos hărțile ca să-mi arate unde și-ar apăra sârbii teritoriul, în munți, și unde trupele NATO ar fi nevoite să se oprească. Am primit cu oarecare ușurare acea lecție de geografie despre cât de limitate erau opțiunile NATO, în comparație cu ceea ce declara aparatul de propagandă al Bruxellesului.

Înțelegerea rolului crucial pe care îl joacă relieful, dobândită cât am fost corespondent de război în Balcani, mi-a fost de mare folos în anii ce au urmat. De pildă, în 2001, la câteva săptămâni după 11 septembrie, am văzut o demonstrație a modului în care, chiar și cu tehnologia modernă din zilele noastre, clima dictează ce pot și ce nu pot face până și cele mai puternice armate ale lumii. Mă aflam în nordul Afghanistanului, după ce traversasem cu pluta râul-graniță dinspre Tadjikistan, ca să mă alătur trupelor Alianței Afghane a Nordului (AN) care se luptau cu talibanii.

Avioanele de vânătoare și bombardierele americane erau deja deasupra, atacând pozițiile talibanilor și ale al-Qaeda, pe câmpiile și dealurile reci, pline de praf, la est de Mazar-e-Sharif, ca să pregătească înaintarea spre Kabul. După câteva săptămâni, a fost clar că AN se pregătea să se îndrepte spre sud. Apoi lumea și-a schimbat culoarea.

S-a stârnit cea mai intensă furtună de nisip pe care am văzut-o vreodată, acoperind totul în galben-mustar. Chiar și aerul din jur părea să aibă această nuanță, așa îmbâcsit cum era de particule de nisip. Timp de 36 de ore doar nisipul s-a mișcat. În toiul furtunii, vedeai doar la doi metri în jur și singurul lucru clar era că înaintarea trebuia să aștepte schimbarea vremii.

Tehnologia spațială a americanilor, de ultimă oră, era neajutorată, oarbă în fața climei acestei țări sălbatice. Toată lumea, de la președintele Bush la Comitetul Întrunit al Șefilor de Stat Major și la trupele terestre ale AN, trebuia să aștepte. Apoi a plouat și nisipul care se așezase peste tot s-a transformat în noroi. Ploua atât de tare, încât colibele din lut în care stăteam păreau că se topesc. Din nou era clar că înaintarea spre sud trebuia să aștepte până când hotăra geografia. Regulile geografiei, pe care Hannibal, Sun Tzu și Alexandru cel Mare le cunoșteau prea bine, sunt valabile și pentru liderii de astăzi.

Mai recent, în 2012, am primit o nouă lecție de geostrategie: în timp ce Siria cădea victimă unui război civil devastator, stăteam pe un deal sirian, la sud de orașul Hama, și, în vale, am văzut un cătun în flăcări. Prietenii sirieni mi-au arătat o așezare mai întinsă, la o depărtare de vreo doi kilometri, spunându-mi că

de acolo venise atacul. Apoi mi-au explicat că, dacă o tabără putea alunga din vale destui oameni din cealaltă tabără, își putea asigura accesul la singura șosea din țară; astfel acel mic teritoriu avea șanse ca, într-o bună zi, să fie folosit pentru a crea un stăruleț, în condițiile în care Siria nu mai putea fi reîntregită. Acolo unde văzusem doar un cătun în flăcări, înțelegeam acum cât de important era locul din punct de vedere strategic și cum realitățile politice sunt influențate de cele mai simple realități fizice.

Geopolitica afectează orice țară, fie că aceasta se află în război, ca în exemplele de mai sus, fie că e în stare de pace. Fiecare regiune din lume are exemplele ei. În aceste pagini nu le pot analiza pe toate: Canada, Australia și Indonezia, printre altele, sunt pomenite doar în trecere, deși o carte întreagă s-ar putea scrie numai despre Australia și despre modul în care geografia i-a influențat legăturile cu alte părți ale lumii, atât din punct de vedere fizic cât și cultural. În schimb, m-am concentrat pe puterile și regiunile care ilustrează punctele principale ale cărții, tratând moștenirea lăsată de geopolitică (formarea națiunilor), cele mai presante evenimente ale prezentului (tulburările din Ucraina, influența tot mai mare a Chinei) și viitorul (concurența tot mai acerbă din Arctica).

În Rusia, remarcăm influența Arcticii, modul în care frigul arctic limitează capacitatea Rusiei de a deveni o putere cu adevărat globală. În China, vedem cum puterea este limitată de absența unei flote globale și cum se încearcă din răsputeri să se schimbe această situație. Capitolul despre SUA ilustrează modul în care deciziile inteligente de a-și extinde teritoriul în regiunile esențiale le-au permis să-și împlinească destinul de superputere stăpână pe două oceane. Europa ne arată valoarea terenului plat și a râurilor navigabile în legarea regiunilor între ele și în crearea unei culturi capabile să inaugureze o nouă eră, în timp ce Africa este un exemplu clasic al efectelor pe care le produce izolarea.

Capitolul despre Orientul Mijlociu demonstrează de ce redesenarea hărților fără a se ține cont de topografie și, la fel de important, de culturile geografice din regiune, este generatoare de conflicte. Conflicte pe care le vom vedea și în acest secol.

Aceeași temă apare în capitolele despre Africa și India/Pakistan. Puterile coloniale au trasat granițe artificiale pe hârtie, ignorând total realitățile fizice ale regiunii. În prezent, se încearcă, prin violență, să fie redesenate; violențele vor continua mai mulți ani, după care harta statelor-națiuni nu va mai arăta ca acum.

Foarte diferite de exemplele Kosovo și Siria sunt Japonia și Coreea, prin faptul că sunt, în mare măsură, omogene din punct de vedere etnic. Dar au alte probleme: Japonia este o națiune insulară, lipsită de resurse naturale, în timp ce împărțirea Coreei în două țări este o problemă care încă așteaptă să fie rezolvată. Între timp, America Latină reprezintă o anomalie. În sudul extrem este atât de izolată de lumea din exterior, încât comerțul global e greu de realizat, iar geografia ei internă constituie o barieră în calea creării unui bloc comercial la fel de eficient precum UE.

În sfârșit, ajungem la unul dintre cele mai pustii locuri de pe planetă – Arctica. În cea mai mare parte din istorie, oamenii au ignorat-o, dar, în secolul XX, am găsit resurse de energie acolo, iar diplomația secolului XXI va hotărî cine stăpânește – și cine va vinde – această resursă.

Considerarea geografiei drept factor decisiv de-a lungul istoriei umanității poate fi interpretată ca o viziune sumbră asupra lumii, motiv pentru care este și dezavuată în unele cercuri intelectuale. Această teorie sugerează că natura e mai puternică decât omul și că nu putem merge prea departe în a ne hotărî propria soartă. Dar există și alți factori care influențează clar evenimentele. Orice persoană rațională poate vedea că tehnologia modernă forțează acum regulile de fier ale geografiei. A descoperit modalități de a le eluda, de a trece peste, pe sub sau prin unele dintre bariere. Americanii pot acum să zboare din Missouri până la Mosul, într-o misiune de bombardare a unor obiective, fără să facă vreo escală pentru realimentare cu combustibil. Acest fapt, ca și marile lor Grupuri de Portavioane de Luptă, parțial autonome, înseamnă că nu mai au neapărat nevoie de un aliat sau de o colonie ca să-și extindă influența în jurul lumii. Desigur, dacă au o bază aeriană pe insula Diego Garcia sau acces permanent

la portul din Bahrain, dispun de mai multe opțiuni; dar nu mai e atât de important.

Așadar, puterea aeriană a schimbat regulile la fel de radical ca și internetul. Geografia, însă, și istoria modului în care s-au adaptat națiunile la această geografie, rămâne crucială pentru înțelegerea lumii de azi și a viitorului.

Conflictul din Irak și cel din Siria își are rădăcinile în faptul că puterile coloniale au ignorat regulile geografiei, în timp ce ocuparea Tibetului de către chinezi este efectul respectării lor; politica externă globală a Americii este dictată de acestea, iar geniul tehnologic și demonstrația de putere a ultimei superputeri nu pot decât să eludeze parțial legile impuse de natură sau de Dumnezeu.

Care sunt aceste legi? Locul din care trebuie să începem este țara în care puterea este greu de apărat, motiv pentru care, secole la rând, conducătorii ei au încercat să compenseze prin extinderea granițelor. Este țara fără munți la vest: Rusia.

CAPITOLUL 1

RUSIA

Vast (adjectiv): cu suprafață mare; imens.

ISLANDA
O C E A N U
Svalbard
(Norvegia)
Marea
Norvegiei
Marea
Barents
N O R V E G I A
S U E D I A
Skagerrak
DANEMARCA
Marea Baltica
FINLANDA
Murmansk
Novaia
Zemlia
Kaliningrad
(Rusia)
POLONIA
ESTONIA
LETONIA
LITUANIA
St-Petersburg
Câmpia Europei
de Nord
BELARUS
UCRAINA
MOLDOVA
Munții
Carpați
Moscova
R
U
S
Munții Urali
Câmpia
Siberiei
de Vest
Marea Neagră
TURCIA
Caucaz
GEORGIA
ARMENIA
AZERBAIDJAN
Marea Caspică
KAZAHSTAN
SIRIA
IRAK
IRAN
UZBEKISTAN
TURKMENISTAN
KIRGIZSTAN
TADJIKISTAN
AFGHANISTAN

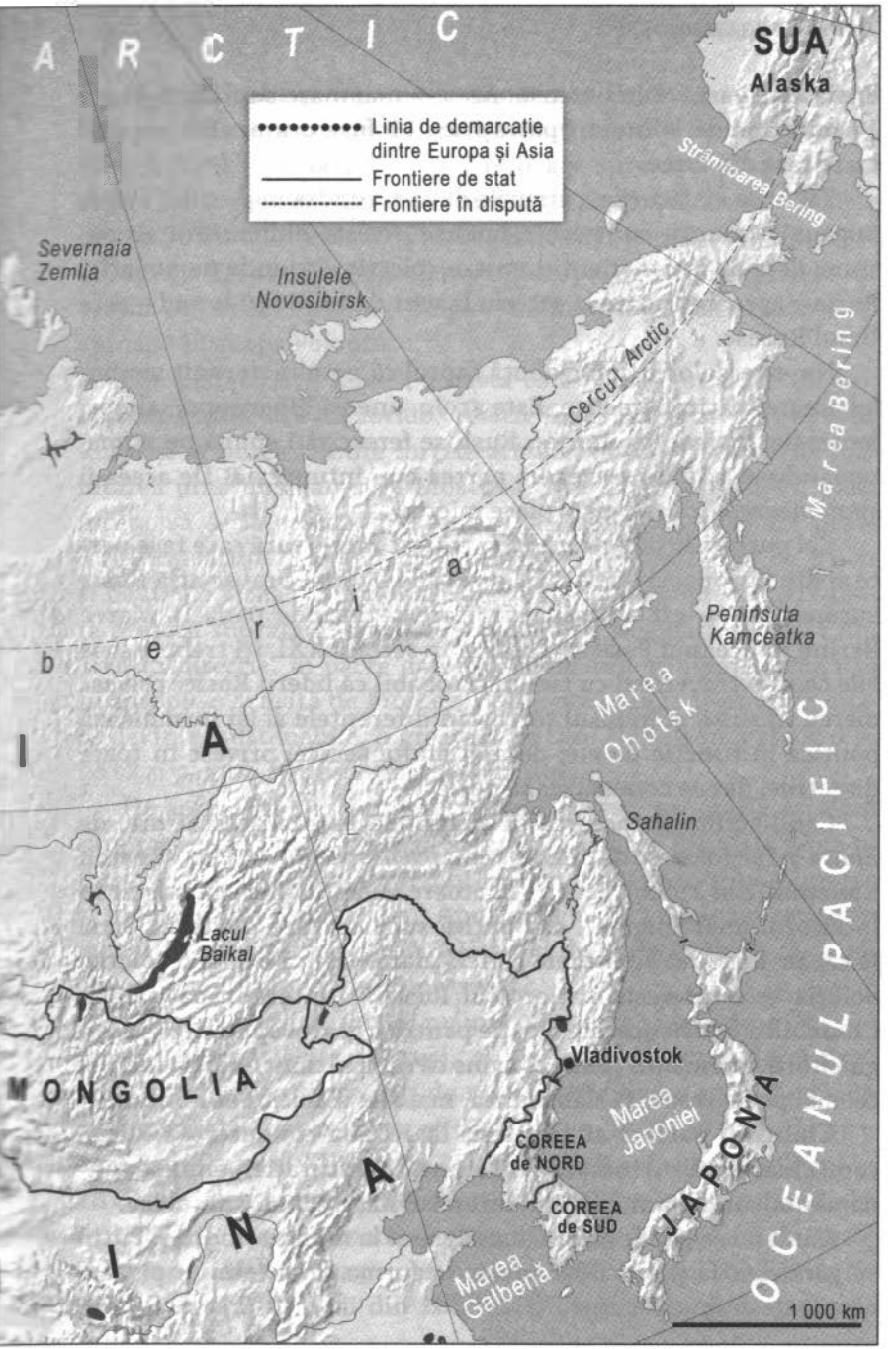
ARCTIC
SUA
Alaska
Linia de demarcație dintre Europa și Asia
Frontiere de stat
Frontiere în dispută
Strâmtoarea Bering
Severnaia Zemlia
Insulele Novosibirsk
Cercul Arctic
Marea Bering
Siberia
Peninsula Kamceatka
Marea Ohotsk
Sahalin
OCEANUL PACIFIC
Lacul Baikal
MONGOLIA
Vladivostok
Marea Japoniei
COREEA de NORD
COREEA de SUD
JAPONIA
Marea Galbenă
1 000 km

Rusia este vastă. Este imensă. Are cea mai mare suprafață. Peste 17 milioane de kilometri pătrați, cu 11 fuse orare; este cea mai mare țară din lume.

Pădurile ei, lacurile, cursurile de apă, tundra înghețată, stepa, taigaua și munții sunt toate imense. Aceste dimensiuni au pătruns demult în conștientul nostru colectiv. Oriunde ne-am afla, Rusia e aproape, poate la est sau la vest, la nord sau la sud – este Ursul Rusesc.

Nu este deloc o coincidență faptul că ursul a devenit simbolul acestei națiuni imense. Este acolo, uneori hibernează, alteori mormăie, maiestuos, feroce. Rușii se feresc să-i spună pe nume, temându-se să nu-i trezească partea mai întunecată. De aceea îi spun *medved*, „cel căruia îi place mierea"

Cel puțin 120 000 de *medvezi* trăiesc într-o țară care face parte și din Europa, și din Asia. La vest de Munții Ural se află Rusia europeană. La est este Siberia, care se întinde până la Marea Bering și Oceanul Pacific. Chiar și în secolul XXI, îți trebuie șase zile ca să o traversezi cu trenul. Probabil că liderii Rusiei privesc mereu în susul și în josul țării, văd diferențele și își formulează politica în funcție de ele; de mai multe secole, privesc în toate direcțiile, dar se concentrează pe vest.

Când scriitorii încearcă să surprindă esența acestui urs, de multe ori se folosesc de celebra remarcă despre Rusia a lui Winston Churchill, din 1939: „Este o ghicitoare învăluită într-un mister în interiorul unei enigme", dar puțini sunt cei care o citează până la capăt. Remarca se încheie astfel: „dar poate că există o soluție. Soluția este interesul național al Rusiei." Șapte ani mai târziu, Churchill a folosit această soluție pentru a găsi propria dezlegare a ghicitorii, afirmând: „Sunt convins că cel mai mult admiră forța și cel mai puțin respectă slăbiciunea, mai ales slăbiciunea militară"

Churchill parcă s-ar fi referit la actuala conducere a Rusiei care, chiar dacă s-a înfășurat în mantia democrației, rămâne fundamental autoritară, punând interesul național pe primul loc.

Când nu se gândește la Dumnezeu și la munți, Vladimir Putin se gândește la pizza. Mai precis la forma unei felii de pizza – o pană de despicat lemne.

Capătul subțire al acestei pene este Polonia. Aici, întinsa Câmpie a Europei de Nord, care se întinde din Franța până în Munții Ural (acoperind peste 1 600 km spre sud și spre nord, alcătuind o graniță naturală între Europa și Asia), are o lățime de sub 500 km. Începe de la Marea Baltică, în nord, și se sfârșește în Munții Carpați, în sud. Câmpia Europei de Nord cuprinde tot vestul și nordul Franței, Belgia, Olanda, nordul Germaniei și aproape întreaga Polonie.

Din perspectiva Rusiei, aceasta este o sabie cu două tăișuri. Polonia reprezintă un coridor relativ îngust prin care, la nevoie, Rusia și-ar putea trimite forțele armate, împiedicând astfel înaintarea unui dușman spre Moscova. Dar, din acest punct, pana începe să se lățească; când ajunge la granițele Rusiei are peste 3 200 km lățime și e plată până la Moscova și dincolo de ea. Chiar și pentru o armată numeroasă ar fi extrem de greu să apere toată această suprafață. Dar Rusia nu a fost niciodată cucerită din această direcție, în parte datorită adâncimii strategice. Până să se apropie o armată de Moscova, căile prea lungi de aprovizionare devin nesustenabile, o greșeală pe care Napoleon a făcut-o în 1812 și pe care Hitler a repetat-o în 1941.

De asemenea, în Extremul Orient rusesc, geografia este cea care protejează țara. E dificil să muți o armată din Asia până în Rusia asiatică; cel mai de temut dușman e zăpada și nu ai putea ajunge decât la Munții Ural. Apoi, ai avea de apărat un teritoriu masiv, în condiții vitrege, cu căi lungi de aprovizionare și cu un risc mereu prezent al unui contraatac.

Ai putea crede că nimeni nu intenționează să invadeze Rusia – opinie neîmpărtășită de ruși, și pe bună dreptate. În ultimii 500 de ani, au fost invadați de câteva ori dinspre vest. Polonezii au traversat Câmpia Europei de Nord în 1605, urmați de suedezi, sub Carol al XII-lea, în 1708, de francezi sub Napoleon, în 1812, și de germani, de două ori, în ambele războaie mondiale, în 1914 și 1941. Dintr-un alt punct de vedere, dacă facem socoteala începând cu invazia condusă de Napoleon în 1812 și incluzând Războiul Crimeii din 1853–1856, plus cele două războaie

mondiale până în anul 1945, rușii au luptat în Câmpia Europei de Nord sau în vecinătatea ei o dată la fiecare 33 de ani.

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, rușii ocupau teritoriul cucerit de la germani din Europa Centrală și de Est, o parte din el intrând, ulterior, în componența URSS, care a început să semene tot mai mult cu vechiul Imperiu Rus. În 1949, a luat ființă Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), prin asocierea statelor europene și nord-americane, în vederea apărării Europei și a Atlanticului de Nord de pericolul agresiunii sovietice. În replică, majoritatea statelor comuniste din Europa – sub conducerea Rusiei – au alcătuit Pactul de la Varșovia, în 1955, un tratat care avea drept scop apărarea militară și ajutorul reciproc. Pactul trebuia să fie bătut în cuie, dar, privind retrospectiv, la începutul anilor 1980, cuiele au început să ruginească și, după căderea Zidului Berlinului, în 1989, Pactul s-a dezmembrat.

Președintele Putin nu e deloc un admirator al ultimului președinte sovietic, Mihail Gorbaciov. Îl acuză că a subminat securitatea Rusiei și consideră că dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice, în anii 1990, a constituit „un dezastru geopolitic major al secolului"

De atunci, rușii urmăresc cu îngrijorare cum NATO se apropie pas cu pas, tot mai mult, încorporând țări despre care Rusia susține că i-ar fi promis că nu vor adera: Republica Cehă, Ungaria și Polonia în 1999, Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România și Slovacia în 2004, Albania în 2009. NATO declară că nici una dintre aceste țări nu a dat asigurări în această privință.

Ca toate marile puteri, Rusia gândește pe termen lung, pentru următorii o sută de ani, și înțelege că, în acest timp, orice se poate întâmpla. Acum un secol cine și-ar fi închipuit că forțe armate americane vor fi staționate la câteva sute de kilometri de Moscova, în Polonia și în țările baltice? Până în 2004, la doar 15 ani după 1989, cu excepția Rusiei, toate fostele state membre ale Pactului de la Varșovia au aderat la NATO sau la Uniunea Europeană.

Administrația de la Moscova este preocupată de acest lucru, cum este preocupată și de istoria Rusiei.

Rusia, ca atare, datează din secolul al IX-lea, când era o federație aproximativă, alcătuită din triburi de slavi din est, cunoscute sub numele de „Kievan Rus", stabilite în Kiev și în alte orașe așezate de-a lungul râului Nipru, în Ucraina de astăzi. Mongolii, lărgindu-și imperiul, au atacat periodic regiunea dinspre sud și est, pentru ca, în cele din urmă, să o cucerească, în secolul al XIII-lea. Rușii au fost nevoiți să se mute în nord-est, în Moscova și în împrejurimile ei. Această Rusie timpurie, cunoscută sub numele de Marele Principat al Moscovei, nu putea fi apărată. Nu erau nici munți, nici deșerturi, iar râurile puteau fi numărate pe degete. În toate direcțiile, era numai teren plat, iar, dincolo de stepă, la sud și la est, pândeau mongolii. Invadatorul putea avansa pe oriunde, în absența aproape totală a unor obstacole naturale în spatele cărora rușii să-și organizeze apărarea.

Intră în scenă Ivan cel Groaznic, primul țar. El a pus în practică ideea atacului ca apărare – cu alte cuvinte, consolidarea apărării și apoi expansiunea. De la el a pornit totul, omul care venea în sprijinul teoriei potrivit căreia indivizii pot schimba istoria. Fără viziunea lui și fără cruzimea sa dusă la extrem, istoria Rusiei nu ar mai fi fost la fel.

Rusia nou creată începuse o expansiune moderată sub bunicul lui Ivan, Ivan cel Mare. Expansiunea a fost accelerată după ce tânărul Ivan a venit la putere, în 1533. În est a ajuns până la Munții Ural, în sud până la Marea Caspică, în nord până la Cercul Arctic. A obținut ieșirea la Marea Caspică și ulterior la Marea Neagră, folosindu-se de Munții Caucaz ca de o barieră parțială între ruși și mongoli. În Cecenia a fost construită o bază militară menită să-i descurajeze pe eventualii atacatori, fie ei Hoarda de Aur a mongolilor, Imperiul Otoman sau persanii.

Au existat și reculuri, dar, în secolul următor, Rusia va trece de Munții Ural și va pătrunde în Siberia, în cele din urmă, încorporând întreg teritoriul până la Oceanul Pacific, în Extremul Orient.

Acum rușii aveau o zonă-tampon parțială și un spațiu de manevră – adâncime strategică – la care să recurgă în caz de invazie. Nimeni nu avea să-i atace în forță dinspre Marea Arctică, la fel cum nimeni nu voia să treacă Munții Ural ca să-i înfrunte.

Teritoriul lor devenea ceea ce este acum Rusia și, ca să ajungi la el dinspre sud sau sud-est trebuia să ai o armată uriașă, o linie de aprovizionare foarte lungă și să-ți croiești drum printre nenumărate poziții de apărare.

În secolul al XVIII-lea, Rusia – sub Petru cel Mare, care a întemeiat Imperiul Rus în 1721, apoi sub împărăteasa Ecaterina cea Mare – a privit spre vest, extinzând imperiul, transformându-l într-una dintre marile puteri ale Europei, stimulată îndeosebi de comerț și de naționalism. Acum o Rusie mai puternică și mai sigură putea să ocupe Ucraina și să ajungă la Munții Carpați. În cele din urmă, a ocupat cea mai mare parte din ceea ce se cunoaște sub numele de țările baltice – Lituania, Letonia și Estonia. Astfel, Rusia era protejată împotriva oricărei incursiuni terestre dinspre vest sau dinspre Marea Baltică.

Acum, Moscova, inima țării, era înconjurată de un inel uriaș care începea în Arctica, cobora prin regiunea baltică, traversa Ucraina, apoi Munții Carpați, Marea Neagră, Munții Caucaz și Marea Caspică, ocolind Munții Ural, care se întindeau până la Cercul Arctic.

În secolul XX, Rusia comunistă a creat Uniunea Sovietică. Dincolo de retorica sloganului „Proletari din toate țările, uniți-vă!", URSS era, pur și simplu, o versiune a Imperiului Rus la o scară și mai mare. După cel de-al Doilea Război Mondial, s-a întins de la Oceanul Pacific până la Berlin, din Arctica până la granița cu Afghanistanul – o superputere economică, politică și militară cu un singur rival, SUA.

Rusia este cea mai mare țară din lume, de două ori mai mare decât SUA sau China, de cinci ori mai mare decât India, de 25 de ori mai mare decât Regatul Unit. Dar are o populație relativ mică, de aproximativ 144 de milioane, mai puțini locuitori decât Nigeria sau Pakistan. Sezonul prielnic agriculturii este scurt, motiv pentru care Rusia se chinuiește să distribuie în mod adecvat ceea ce cultivă de-a lungul celor 11 fuse orare guvernate de Moscova.

Până la Munții Ural, Rusia este o putere europeană, dat fiind că e o prelungire a Europei, dar nu este și o putere asiatică, deși

are graniță cu Kazahstanul, Mongolia, China și Coreea de Nord, plus graniță maritimă cu mai multe țări, printre care Japonia și SUA.

Sarah Palin, care a candidat la postul de vicepreședinte al SUA, a fost luată în râs când se pare că a declarat: „De fapt, Rusia se poate vedea din Alaska", declarație care în presă a ajuns altfel: „Văd Rusia din pragul casei mele" Citatul exact este: „Rusia se poate vedea de aici, din Alaska, de pe o insulă din Alaska" Palin avea dreptate. O insulă rusească din Strâmtoarea Bering se află la aproximativ patru kilometri de o insulă americană din aceeași strâmtoare, Little Diomede, și poate fi văzută cu ochiul liber. Rusia chiar se vede din America.

Sus, în Munții Ural, se află o cruce care marchează punctul în care se termină Europa și începe Asia. Când cerul este senin, priveliștea face toți banii – printre brazi, estul se poate vedea pe o distanță de zeci de kilometri. Iarna locul se acoperă de zăpadă, ca și Câmpia Siberiană de mai jos, care ajunge până la orașul Ekaterinburg. Turiștii se îmbulzesc acolo ca să pună un picior în Europa și unul în Asia. Îți dai seama cât de mare este Rusia de-abia când afli că partea europeană reprezintă doar un sfert din suprafața țării. Chiar dacă ai călătorit aproape 2 500 km de la Sankt-Petersburg, prin vestul Rusiei, ca să ajungi la Munții Ural, mai ai de străbătut peste 7 500 km ca să ajungi la Strâmtoarea Bering și să încerci s-o zărești pe doamna Palin, în Alaska, SUA.

La scurt timp după căderea Uniunii Sovietice, am fost în Munții Ural, în locul în care Europa devine Asia, însoțit de o echipă de cineaști ruși. Operatorul era un tip cărunt, taciturn, stoic, un veteran al filmului documentar, fiul operatorului Armatei Roșii care filmase o bună parte din asediul Stalingradului de către germani. L-am întrebat: „Ce ești, european sau asiatic?" S-a gândit câteva clipe, apoi a răspuns: „Nici una, nici alta – sunt rus"

În pofida poziției privilegiate pe care o ocupă în Europa, Rusia nu este o putere asiatică din mai multe motive. Chiar dacă 75% din teritoriul ei se află în Asia, numai 22% din populație trăiește acolo. Chiar dacă Siberia este „comoara" Rusiei, unde se concentrează cele mai multe zăcăminte de minereuri, petrol și

gaze, este o zonă neprimitoare, înghețată mai tot timpul anului, cu păduri întinse (taigaua), cu un sol sărac pentru agricultură și cu mlaștini cât vezi cu ochii. Numai două rețele de căi ferate traversează Siberia de la vest la est – Transsiberianul și linia principală Baikal-Amur. Există puține rute de transport de la nord la sud, motiv pentru care Rusia nu-și poate exercita puterea în Mongolia modernă sau în China: nu are nici populația necesară și nici căi de aprovizionare.

E foarte posibil ca, pe termen lung, China să controleze părți din Siberia, dar numai ca rezultat al scăderii ratei natalității în Rusia și al migrării unui număr mare de chinezi în nord. Deja, până la Câmpia Siberiană de Vest, plină de mlaștini, între Munții Ural, în vest, și fluviul Enisei, la 1 600 km spre est, se pot vedea restaurante chinezești în majoritatea orașelor mari sau mici, cărora li se alătură tot felul de firme. Este foarte probabil ca spațiile depopulate, pustii, din Extremul Orient rus, să ajungă sub controlul cultural și, în cele din urmă, politic, al Chinei.

Dincolo de teritoriul tradițional rusesc, o mare parte din populația Federației Ruse este de altă origine decât cea rusă și, în consecință, acceptă în silă controlul Moscovei, situație care a dus la crearea unui sistem de securitate agresiv, similar celui din vremurile sovietice. Atunci Rusia era, efectiv, o putere colonială care domnea peste națiuni și popoare care considerau că nu au nimic în comun cu stăpânii lor; în zone din Federația Rusă – de pildă, Cecenia și Daghestanul, în Munții Caucaz – încă se mai fac auzite ecouri ale acestor resentimente.

Spre sfârșitul secolului trecut, extinderea exagerată, deficitul bugetar, investițiile hazardate în zone greu de populat, dar și înfrângerile suferite în munții Afghanistanului, au dus la căderea URSS. Imperiul Rus s-a micșorat, revenind, mai mult sau mai puțin, la forma din era precomunistă, cu granițele europene la Estonia, Letonia, Belarus, Ucraina, Georgia și Azerbaidjan. Invadarea Afghanistanului în 1979, prin care s-a urmărit sprijinirea guvernului afghan comunist în lupta cu gherilele musulmane anticomuniste, nu a avut niciodată ca scop familiarizarea poporului afghan cu fericirea adusă de perceptele marxist-leniniste.

Moscova nu a dorit decât să-și asigure controlul unui spațiu pentru a preveni ocuparea acestuia de către altcineva.

De remarcat că invadarea Afghanistanului a alimentat mărețul vis al rușilor de a-și vedea armata „spălându-și bocancii în apele calde ale Oceanului Indian", ca să-l citez pe politicianul rus ultranaționalist Vladimir Jirinovski, și astfel să obțină ceea ce nu avusese niciodată: un port cu apă caldă, care nu îngheață iarna, cu acces liber la rutele comerciale majore ale lumii. Porturile din Arctica, precum Murmansk, îngheață câteva luni pe an: Vladivostok, cel mai mare port rusesc de la Oceanul Pacific, este blocat de gheață cam patru luni pe an și este înconjurat de Marea Japoniei, care e dominată de japonezi. Pe lângă faptul că afectează comerțul, această situație împiedică și flota rusească să acționeze ca o putere globală. În plus, transportul maritim este mult mai ieftin decât cel terestru sau aerian.

Dar, din cauza câmpiilor impunătoare din Kandahar și a munților Hindu Kush, nici o putere invadatoare nu a avut succes în Afghanistan, țara atrăgându-și porecla de „cimitir al imperiilor" Experiența afghană este adesea numită „Vietnamul Rusiei"; visul Moscovei de a avea propriile porturi la o mare caldă pare tot mai greu de realizat, fiind poate mai îndepărtat acum decât a fost vreodată în ultimii 200 de ani.

Pentru Rusia, lipsa unui port cu apă caldă, care să-i permită accesul direct la oceane, a fost dintotdeauna călcâiul lui Ahile, o problemă la fel de importantă din punct de vedere strategic ca și Câmpia Europei de Nord. Rusia se află într-un dezavantaj geografic și, fără zăcămintele de petrol și gaz, ar fi mult mai vulnerabilă. Nu e de mirare că, în testamentul lui din 1725, Petru cel Mare își sfătuia urmașii să „se apropie cât mai mult de Constantinopol și de India. Cine guvernează acolo va fi adevăratul stăpân al lumii. Prin urmare, duceți mereu războaie, nu numai cu Turcia, ci și cu Persia... Pătrundeți până la Golful Persic, înaintați până în India."

Când Uniunea Sovietică s-a dezmembrat, s-a împărțit în 15 țări. Astfel, geografia s-a răzbunat pe ideologia sovieticilor, harta recăpătând o configurație mai logică, una în care munții, râurile, lacurile și mările delimitează spațiile în care popoarele trăiesc, își

vorbesc limba și își respectă tradițiile. Excepțiile de la regulă sunt „stanurile", cum ar fi Tadjikistanul, ale căror granițe au fost astfel trasate de Stalin ca să slăbească fiecare stat prin prezența unor minorități numeroase din alte state vecine.

Dacă privim istoria în ansamblul ei – lucru pe care diplomații și strategii militari îl fac de obicei – vedem că fiecare dintre statele care au fost în componența URSS, plus câteva care au făcut parte din alianța militară numită Pactul de la Varșovia, mai are multe mize de jucat pe scena politică. Aceste state pot fi împărțite în trei categorii: cele neutre, grupul prooccidental și grupul prorus.

Țările neutre – Uzbekistan, Azerbaidjan și Turkmenistan – au mai puține motive ca să se alieze cu Rusia sau cu Occidentul. Toate trei își produc propria energie și nu sunt îndatorate nici unei tabere în privința securității sau a comerțului.

În grupul prorus se află Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Belarus și Armenia. Economiile lor sunt legate de Rusia, la fel cum e legată și o mare parte din economia estului Ucrainei (un alt motiv pentru rebeliunea de acolo). Cea mai mare dintre aceste țări, Kazahstanul, înclină, diplomatic, spre Rusia, iar minoritatea ei rusă, numeroasă, este bine integrată. Dintre cele cinci, numai Tadjikistanul nu s-a alăturat Rusiei în noua Uniune Economică Eurasiatică (un fel de imitație mai săracă a UE), care a sărbătorit un an de la înființare în ianuarie 2016. Toate cinci fac parte dintr-o alianță militară cu Rusia, numită Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Pe lângă faptul că OTSC este o abreviere care nu poate fi pronunțată ca un singur cuvânt, este și o variantă diluată a Pactului de la Varșovia. Rusia menține trupe în Kîrgîzstan, Tadjikistan și Armenia.

Grupul de țări prooccidentale, care au făcut parte din Pactul de la Varșovia, iar acum sunt toate în NATO și/sau în UE, este alcătuit din Polonia, Letonia, Lituania, Estonia, Republica Cehă, Bulgaria, Ungaria, Slovacia, Albania și România. Deloc o coincidență, multe dintre ele au suferit cel mai mult de pe urma tiraniei impuse de sovietici. La ele se adaugă Georgia, Ucraina și Moldova, care ar dori să adere la ambele organizații, dar care sunt ținute la respect din cauza apropierii geografice de Rusia și a faptului

că au trupe rusești sau miliții proruse pe teritoriul lor. Aderarea la NATO a oricăreia dintre cele trei ar putea declanșa un război.

Cele de mai sus explică de ce, în 2013, pe fondul încingerii bătăliei politice privind direcția spre care se îndreaptă Ucraina, Moscova a intervenit atât de brutal.

Atât timp cât la Kiev se afla un guvern prorus, rușii aveau încredere că zona-tampon va rămâne intactă și va apăra Câmpia Europei de Nord. Acceptabilă era și o Ucrainăaproximativ neutră, care promitea să nu adere la UE sau la NATO și să susțină concesiunea pe care Rusia o avea asupra portului (cu apă caldă) Sevastopol din Crimeea. Faptul că Ucraina se baza pe resursele energetice ale Rusiei era un contraargument solid la poziția tot mai neutră, și mai agasantă, a Ucrainei. Dar o Ucrainăprooccidentală, animată de ambiția de a adera la cele două mari alianțe occidentale, care punea sub semnul întrebării accesul Rusiei la portul ei de la Marea Neagră? O Ucrainăcare putea deveni gazda unei baze navale NATO? Așa ceva nu se putea admite.

Președintele Ucrainei, Viktor Ianukovici, a încercat să joace pe două fronturi. A flirtat cu Occidentul, dar a făcut și temenele Moscovei – motiv pentru care Putin l-a tolerat. Dar, când Ianukovici a fost cât pe ce să semneze un acord comercial important cu UE, care ar fi putut duce la aderarea Ucrainei, Putin a început să strângă șurubul.

Pentru elita rusească a politicii externe, aderarea la UE este pasul premergător aderării la NATO, iar pentru Rusia aderarea Ucrainei la NATO este o linie roșie care nu trebuie încălcată. Putin a întețit presiunea asupra lui Ianukovici, i-a făcut o ofertă pe care acesta nu a refuzat-o și, astfel, președintele ucrainean a anulat acordul cu UE și a încheiat un pact cu Moscova, provocând protestele care, în cele din urmă, l-au alungat de la putere.

Germanii și americanii au susținut partidele de opoziție, Berlinul, mai ales, văzând în Vitali Kliciko, fostul campion de box transformat în politician, un candidat la președinție cu șanse reale. Occidentul atrăgea Ucraina cu mijloace intelectuale și economice, în timp ce îi ajuta pe ucrainenii prooccidentali pregătind și finanțând unele dintre grupurile de opoziție democratice.

Curând, în Kiev au izbucnit lupte de stradă, iar numărul demonstrațiilor în țară a crescut de la o zi la alta. În est, mulțimea a ieșit în sprijinul președintelui, în timp ce în vest, în orașe precum Lvov (care a aparținut Poloniei), locuitorii încercau să se descotorosească de orice influență prorusă.

La mijlocul lunii februarie 2014, Lvovul și alte zone urbane nu mai erau controlate de guvern. Apoi, pe 22 februarie, după ce s-au înregistrat zeci de victime în Kiev, președintele a fugit, temându-se să nu fie linșat. Facțiuni antirusești, unele prooccidentale, altele profasciste, au preluat puterea. Din acel moment, zarurile au fost aruncate. Președintele Putin nu avea prea multe opțiuni – trebuia să anexeze Crimeea, în care se aflau foarte mulți ucraineni de origine rusă, dar, și mai important, portul Sevastopol.

Tocmai la acest imperativ geografic, dar și la întreaga deplasare spre est a NATO, se gândea Putin când declara, într-un discurs despre anexare: „Rusia s-a aflat într-o situație din care nu putea ieși. Dacă întinzi prea mult coarda, plesnește. Nu trebuie să uităm asta."

Sevastopol este singurul port mare, cu apă caldă, al Rusiei. Dar ieșirea din Marea Neagră și intrarea în Marea Mediterană este restricționată de Convenția de la Montreux din 1936, prin care Turcia – acum membră NATO – a primit controlul asupra Bosforului. Navele rusești tranzitează strâmtoarea, dar în număr redus, și numai în condiții de pace. Chiar și după ce trec prin Bosfor, rușii trebuie să intre în Marea Egee ca să ajungă în Marea Mediterană, iar, ca să ajungă la Oceanul Atlantic, trebuie să traverseze Strâmtoarea Gibraltar; de asemenea, ca să ajungă la Oceanul Indian, trebuie să li se permită traversarea Canalului Suez.

Rușii au, totuși, o oarecare prezență navală în Tartus, pe coasta mediteraneeană a Siriei (fapt care explică în parte sprijinul pe care l-a acordat guvernului sirian după izbucnirea luptelor, în 2011), dar este vorba despre o bază mică, de reaprovizionare, nu de o forță importantă.

O altă problemă strategică este aceea că, în eventualitatea unui război, flota rusească nu poate ieși nici din Marea Baltică, din cauza Strâmtorii Skagerrak, care face legătura cu Marea Nordului.

Această strâmtoare îngustă este controlată de Danemarca și de Norvegia, ambele membre NATO; și, chiar dacă navele ar reuși să treacă pe acolo, drumul spre Oceanul Atlantic duce prin așa-zisul culoar GIUK (Groenlanda/Islanda/Regatul Unit) spre Marea Nordului – despre care vom mai vorbi când vom analiza Europa de Vest.

După ce au anexat Crimeea, rușii au trecut la acțiune. Conform termenilor reactualizați ai contractului de leasing din 2011, privind portul Sevastopol, Kievul putea bloca modernizarea flotei rusești din Marea Neagră. Acum nu mai poate – sute de milioane de ruble sunt cheltuite pentru modernizarea flotei și construirea unui nou port naval în orașul rusesc Novorosisk care, deși nu dispune de un bazin portuar mare, va întări capacitatea de luptă a rușilor. Până în anul 2020, 18 noi nave de război vor acționa din cele două porturi, alte 80 urmând a fi construite, ca și câteva submarine. Deși flota tot nu va fi îndeajuns de puternică pentru a forța ieșirea din Marea Neagră în timp de război, capacitatea ei crește în mod evident.

Ca să contracareze aceste mișcări, în următorul deceniu, anticipăm că SUA vor încuraja România, partenerul lor NATO, să-și întărească flota din Marea Neagră, în același timp, bazându-se pe faptul că Turcia va putea păzi intrarea în Bosfor.

Crimeea a făcut parte din Rusia vreme de două secole, înainte de a fi transferată Republicii Sovietice Ucraina, în 1954, de către președintele Hrușciov, într-un moment în care se credea că omul sovietic va trăi de-a pururi și tot de-a pururi va fi controlat de Moscova. Acum, că Ucraina nu mai era sovietică, și nici măcar prorusă, Putin și-a dat seama că situația trebuia să se schimbe. Diplomații occidentali bănuiau, oare, acest lucru? Dacă nu bănuiau înseamnă că nu știau Regula A, Lecția 1, din „Diplomația pentru începători": atunci când se confruntă cu ceea ce poate fi o amenințare existențială, o mare putere va face uz de forță. Dacă erau conștienți de asta, trebuie să fi privit anexarea Crimeii de către Putin drept un preț care merita plătit pentru atragerea Ucrainei spre Europa modernă și spre sfera de influență a Occidentului.

O opinie generoasă este că SUA și europenii așteptau cu nerăbdare ca Ucraina să adere la lumea democrată ca membru cu drepturi depline al instituțiilor ei liberale și cu respectarea statului de drept, și că Moscova nu putea face mare lucru ca să împiedice acest proces. O astfel de opinie nu ia în considerare faptul că geopolitica există și în secolul XXI sau că Rusia nu respectă statul de drept.

Îmbătat de victorie, noul guvern interimar ucrainean a făcut imediat mai multe declarații nesăbuite, într-una dintre ele anunțând intenția de a elimina limba rusă ca a doua limbă oficială în unele regiuni. Întrucât aceste regiuni aveau cei mai mulți rusofoni, care erau animați de sentimente proruse (printre ele se număra și Crimeea), era clar că măsura avea să provoace o reacție puternic ostilă. Și să-i ofere președintelui Putin subiectul de propagandă de care avea nevoie ca să susțină că etnicii ruși trebuie protejați.

Kremlinul beneficiază de o lege care obligă guvernul să-i protejeze pe „etnicii ruși" O definiție a termenului este, în mod premeditat, greu de formulat, rămânând la latitudinea Rusiei să-i dea o formă în funcție de crizele potențiale care pot surveni în fosta Uniune Sovietică. Când e pe placul Kremlinului, etnicii ruși sunt definiți ca persoane care vorbesc rusa ca prima lor limbă. Alteori se invocă noua lege a cetățeniei, conform căreia, dacă bunicii tăi au trăit în Rusia, și rusa este limba ta maternă, poți obține cetățenia rusă. Dacă, în cursul unei crize, oamenii sunt înclinați să accepte pașaportul rusesc ca să se salveze, acesta poate fi un motiv pentru ca rușii să intervină în conflict.

Aproximativ 60% din populația Crimeii este „etnic rusă", prin urmare, Kremlinul avea pretextul necesar. Putin a încurajat demonstrațiile anti-Kiev și a provocat atâta haos încât, până la urmă, a „fost nevoit" să-și scoată trupele din baza navală pe străzi, ca să protejeze cetățenii. Militarii ucraineni din zonă nu au avut capacitatea de a face față și civililor și armatei regulate, motiv pentru care s-au retras rapid. Astfel Crimeea a devenit, din nou, o parte de facto a Rusiei.

S-ar putea argumenta că președintele Putin avea o alternativă: să respecte integritatea teritorială a Ucrainei. Dar, întrucât beneficia de atuul geografic pe care Dumnezeu îl dăduse Rusiei, așa ceva nu a fost niciodată o alternativă. Putin nu a vrut să fie cel care „a pierdut Crimeea" și, odată cu ea, singurul port adevărat cu apă caldă la care avea acces țara lui.

Nimeni nu a sărit în apărarea Ucrainei când a pierdut un teritoriu de mărimea Belgiei sau a statului american Maryland. Ucraina și vecinii ei știau adevărul geografic: dacă nu ești în NATO, Moscova este aproape, Washington DC este departe. Pentru Rusia aceasta era o chestiune existențială: nu putea pierde Crimeea, dacă Occidentul putea accepta ideea.

UE a impus sancțiuni limitate – limitate fiindcă mai multe țări europene, printre care și Germania, se bazează pe energia rusească pentru a se încălzi iarna. Conductele se întind de la est la vest și Kremlinul le poate închide și deschide când dorește.

Energia ca putere politică va fi invocată mereu în anii următori, iar conceptul „etnici ruși" va fi folosit ca să justifice orice mișcare a Rusiei.

Într-un discurs din 2014, președintele Putin s-a referit pe scurt la „Novorosia" sau „Noua Rusie". Observatorii au tras adânc aer în piept. Putin a repus pe tapet numele geografic dat regiunii care acum reprezintă sudul și estul Ucrainei, pe care Rusia a cucerit-o de la Imperiul Otoman în timpul domniei Ecaterinei cea Mare, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ecaterina a colonizat aceste regiuni cu ruși și a poruncit ca rusa să fie prima limbă. „Novorosia" a fost cedată noii Republici Socialiste Sovietice Ucraina abia în 1922. „De ce?" a întrebat Putin retoric. „Să-i judece Dumnezeu!" În discursul lui a menționat regiunile ucrainene Harkov, Luhansk, Donețk, Herson, Mikolaiv și Odessa înainte de a spune: „Rusia a pierdut aceste teritorii din varii motive, dar oamenii au rămas"

Câteva milioane de etnici ruși au rămas în interiorul fostei URSS, dar în afara Rusiei.

De aceea nu este deloc surprinzător că, după preluarea Crimeii, Rusia a continuat să-i îndemne la rebeliune pe prorușii din zonele

industriale Luhansk și Donețk, aflate în estul Ucrainei. Rusia ar fi putut să ajungă ușor, făcând uz de forță, până la malul de est al râului Nipru, care trece prin Kiev. Dar nu vrea să se complice. Este mult mai puțin dureros și mai ieftin să agite spiritele la granița de est a Ucrainei și să-i aducă aminte Kievului cine controlează energia, ca să fie sigură că idila acestuia cu ușuraticul Occident nu se soldează cu o nuntă consumată în saloanele UE sau NATO.

Sprijinul mascat acordat rebeliunilor din estul Ucrainei a fost simplu și din punct de vedere logistic, cu avantajul că putea fi negat pe scena internațională. Minciuna sfruntată, în cadrul impunător al Consiliului de Securitate al ONU, este ușor de spus dacă adversarul nu are dovezi concrete ale acțiunilor tale și, mai important, nu vrea dovezi concrete, caz în care trebuie să ia măsuri. Mulți politicieni din Occident au răsuflat ușurați și au mormăit: „Slavă Domnului că Ucraina nu este în NATO, altfel ar fi trebuit să trecem la acțiune"

Anexarea Crimeii a demonstrat cât de pregătită este Rusia pentru a întreprinde acțiuni militare ca să-și apere interesele în ceea ce numește „proximitate de graniță". A riscat rațional, în ideea că marile puteri nu vor interveni – Crimeea era o „țintă la îndemână". Este aproape de Rusia, putea fi aprovizionată pe Marea Neagră sau pe Marea Azov și se putea baza pe sprijinul intern al unor grupuri mari din populația peninsulei.

Rusia încă nu și-a terminat treaba în Ucraina, cum nu și-a terminat-o nici în alte părți. Regiunea Donbass rămâne volatilă, fiind afectată de lupte sporadice. O ciocnire violentă în vara anului 2017 a dus la moartea câtorva soldați ucraineni și a convins SUA să-și sporească asistența militară pentru Ucraina; în replică, rușii au organizat exerciții militare de proporții la granița cu Ucraina. Dacă nu se simte amenințată, probabil că nu-și va trimite trupele până în țările baltice sau dincolo de Georgia; dar își va impune voința în Georgia și, în această perioadă volatilă, alte acțiuni militare nu pot fi excluse.

Dar, așa cum acțiunile Rusiei în războiul cu Georgia, din 2008, au constituit un avertisment la adresa NATO – să nu se mai apropie, mesajul NATO către Rusia, în vara anului 2014, nu putea

fi mai răspicat: „Până aici, nu mai departe!" Mai multe avioane de război NATO au fost trimise în țările baltice, în Polonia au fost anunțate manevre militare, iar americanii au început să facă planuri privind amplasarea unor baze militare pe „pre-poziție", cât mai aproape de Rusia. În același timp, miniștri ai apărării și ai afacerilor externe au făcut mai multe vizite diplomatice în țările baltice, Georgia și Moldova ca să le asigure de sprijinul lor.

Unii comentatori au tratat cu dispreț această reacție, susținând că șase avioane de vânătoare Eurofighter Typhoon ale aviației britanice, aflate în spațiul aerian al țărilor baltice, nu aveau cum să împiedice hoardele rusești. Reacția, însă, a vrut să dea un semnal diplomatic foarte clar – NATO este pregătit de luptă. Și trebuia să fie, altfel, dacă nu reacționa la un atac asupra unui stat membru, nu-și mai avea rostul. Americanii – care se îndreaptă deja spre o nouă politică externă în care se simt mai puțin constrânși de structurile existente și sunt pregătiți să înființeze altele în funcție de nevoi – sunt dezamăgiți de modul în care țările europene înțeleg să aloce fonduri pentru apărare. În calitate de candidat la președinție, Donald Trump a sugerat că NATO este „depășit"; ca președinte a reluat ideea în primăvara anului 2017, dar este clar că intenția lui este de a avertiza celelalte țări membre NATO, câteva dintre ele majorând bugetul apărării, dar nu în mod semnificativ.

Președintele Trump nu a dat asigurări ferme că SUA vor sări automat în ajutorul unui aliat NATO, dar, pe măsură ce importanța strategiei, a propagandei și a geopoliticii a devenit tot mai evidentă, până la urmă, a garantat respectarea Articolului 5 din Carta NATO, în primăvara anului 2017. În cazul celor trei țări baltice, poziția NATO este clară. Întrucât toate sunt membre ale alianței, agresiunea armată a Rusiei asupra oricăreia dintre ele ar activa Articolul 5 din carta NATO, care prevede că: „Un atac armat împotriva unuia sau mai multor [state membre NATO] în Europa sau America de Nord va fi considerat un atac împotriva tuturor", și adaugă faptul că, dacă este necesar, NATO va sări în ajutor. Articolul 5 a fost invocat după atacurile teroriste din

SUA (11 septembrie 2001), pregătind terenul pentru implicarea NATO în Afghanistan.

Președintele Putin cunoaște bine istoria și pare că a învățat lecțiile epocii sovietice, în care Rusia s-a extins mult prea mult, până s-a văzut silită să se contracte. Un asalt fățiș asupra țărilor baltice ar însemna, de asemenea, ca Rusia să se extindă prea mult, de aceea faptul este puțin probabil, mai ales dacă NATO și conducătorii săi politici se asigură că Putin le înțelege semnalele. Dar, la începutul lui 2016, președintele rus a trimis propriul semnal. A operat schimbări în strategia militară generală a Rusiei, fiind mai explicit decât în documentul din 2015, care se referea la strategia navală: pentru prima dată SUA au fost considerate o „amenințare externă" pentru Rusia.

Rusia nu are nevoie să trimită o divizie de blindate în Letonia, Lituania sau Estonia ca să influențeze evenimentele de acolo, dar, dacă o va face vreodată, își va justifica intervenția pretinzând că marile comunități de ruși de acolo sunt discriminate. În Estonia și Letonia, aproximativ una din patru persoane este de etnie rusă, iar în Lituania procentul este de 5,8 la sută. În Estonia, rusofonii declară că au o reprezentare slabă în guvern și că mii dintre ei nu au nici o formă de cetățenie. Chiar dacă aceasta nu înseamnă că vor să facă parte din Rusia, rusofonii reprezintă una dintre pârghiile prin care Rusia poate influența evenimentele din zonă.

Populațiile rusofone din țările baltice pot fi incitate să îngreuneze situația. Există deja partide politice solide care le reprezintă. Rusia controlează și sistemul de încălzire din casele balticilor. Poate schimba prețul gigacaloriei în fiecare lună și, dacă vrea, poate opri căldura.

Rusia va continua să-și impună voința în țările baltice, dat fiind că, după prăbușirea URSS, acestea sunt una dintre verigile slabe din apărarea ei, o altă breșă în zidul pe care ar prefera să-l vadă ca un arc de cerc, care pornește de la Marea Baltică spre sud, apoi spre sud-est, legând-o de Munții Ural.

Și, astfel, ajungem la o altă breșă din zid, o altă regiune pe care Moscova o consideră un posibil stat-tampon: Moldova, o preocupare constantă a Kremlinului.

Moldova constituie o cu totul altfel de problemă pentru toate părțile. Un atac al Rusiei asupra ei ar însemna traversarea Ucrainei, peste râul Nipru, apoi peste o altă graniță suverană. Realizabil – cu pierderi semnificative de vieți omenești și prin folosirea Odessei ca punct intermediar –, dar nu ar avea nici o scuză. Deși poate că nu ar declanșa un război cu NATO (Moldova nu este membră), ar atrage sancțiuni asupra Moscovei la un nivel nemaivăzut și ar confirma ceea ce autorul acestor rânduri crede că este deja o realitate – relația tot mai glacială dintre Rusia și Occident este Noul Război Rece. După unii analiști, venirea la putere a lui Donald Trump i-a făcut pe ruși să creadă că au „undă verde" în Ucraina. Dar, la doar câteva săptămâni de la învestirea lui, ministrul apărării și ministrul afacerilor externe au lansat mai multe avertismente în direcția Moscovei potrivit cărora, deși Casa Albă își dorește îmbunătățirea relațiilor cu Rusia, realitățile geopolitice impun anumite limite dincolo de care ar fi înțelept ca Moscova să nu se aventureze.

De ce vor rușii Moldova? Fiindcă Munții Carpați se curbează în sud-vest ca să devină Alpii Transilvăneni, iar la sud-est este o câmpie care duce la Marea Neagră. Această câmpie este considerată a fi un coridor plat spre Rusia; rușii ar vrea să controleze câmpia de lângă Marea Neagră – Moldova – în regiunea cunoscută în trecut drept Basarabia, la fel cum ar vrea să controleze Câmpia Europei de Nord, la vârful ei din Polonia.

Mai multe țări care au făcut parte din Uniunea Sovietică doresc să aibă legături mai strânse cu Europa, dar, în anumite regiuni, cum ar fi Transnistria din Moldova, care au rămas preponderent proruse, există posibilitatea declanșării unor conflicte.

După Războiul Crimeii (dintre Rusia și aliații europeni occidentali, al căror scop era de a apăra Turcia otomană de Rusia), prin Tratatul de la Paris din 1856 i s-au înapoiat Moldovei părți din Basarabia, blocând astfel accesul Rusiei la Dunăre. Rusia a avut nevoie de aproape un secol ca să recâștige accesul la ea, dar, odată cu dezmembrarea URSS, din nou a trebuit să se retragă spre est.

În practică, rușii controlează deja o parte din Moldova – o regiune numită Transnistria, teritoriu moldovean la est de râul Nistru, care desparte Moldova de Ucraina. În viclenia lui, Stalin a strămutat un mare număr de ruși acolo, la fel cum a făcut și în Crimeea, după deportarea majorității populației tătare.

În Transnistria modernă, cel puțin 50% dintre locuitori sunt etnici ruși sau ucraineni, toți proruși. Când Moldova a devenit independentă, în 1991, populația rusofonă s-a răsculat și, după un scurt război, a declarat Republica Separatistă Transnistria. Un ajutor consistent l-a reprezentat armata rusă staționată acolo, Rusia având și astăzi 2 000 de militari în Transnistria.

Un atac militar al Rusiei asupra Moldovei este puțin probabil, dar Kremlinul poate și chiar își folosește puterea economică, exploatând și situația volatilă din Transnistria ca să preseze guvernul moldovean să nu adere la UE sau la NATO.

Moldova depinde energetic de Rusia, recoltele ei merg în est, iar importurile rusești de vin moldovenesc (excelent, de altfel) cresc sau descresc în funcție de starea relației dintre cele două țări.

Dincolo de Marea Neagră este o altă națiune producătoare de vin: Georgia. Această țară nu se numără printre locurile prioritare pe care Rusia vrea să le controleze, din două motive. În primul rând, războiul dintre Georgia și Rusia, din 2008, s-a încheiat cu ocuparea unor mari părți din țară de către trupele rusești, care acum controlează total regiunile Abhazia și Osetia de Sud. În al doilea rând, Georgia se situează la sud de Munții Caucaz, iar Rusia are trupe staționate în Armenia vecină. Moscova ar prefera încă un strat protector la zona-tampon, dar poate trăi și fără restul Georgiei. Situația s-ar putea schimba dacă Georgia și-ar dori mai mult să devină membră NATO. Tocmai de aceea a fost refuzată de guvernele țărilor din NATO, care vor să evite conflictul inevitabil cu Rusia.

Majoritatea populației georgiene ar dori legături mai strânse cu țările UE, dar șocul războiului din 2008, când președintele Mihail Saakașvili a crezut cu naivitate că americanii ar putea sări în ajutorul lui după ce îi provocase pe ruși, i-a făcut pe mulți să creadă că e mai bine să fie precauți. În 2013, au ales un guvern și un președinte, Ghiorghi Margvelașvili, mult mai conciliant față de Moscova. Ca și în Ucraina, oamenii știu din instinct truismul pe care toți vecinii îl recunosc: Washingtonul e departe, Moscova e aproape.

Astăzi, cele mai puternice arme ale Rusiei, în afară de rachetele cu focos nuclear, nu sunt armata și aviația, ci gazele naturale și petrolul. Rusia este pe locul doi după SUA în ierarhia celor mai mari producători de gaze naturale din lume și, desigur, folosește acest atu în avantajul ei. Cu cât sunt mai bune relațiile pe care le ai cu Rusia, cu atât plătești mai puțin pentru energie; Finlanda, de pildă, plătește mai puțin decât țările baltice. Această politică este folosită cu atâta agresivitate, Rusia controlează atât de strâns nevoile energetice ale Europei, încât țările europene caută soluții pentru a reduce din impact. Multe dintre ele încearcă să scape de dependența față de energia rusească, nu prin conducte alternative dinspre țări mai puțin agresive, ci prin construirea de porturi.

În medie, mai bine de 25% din gazele naturale și din petrolul Europei provine din Rusia; adesea, însă, dependența unei țări este direct proporțională cu apropierea ei de Moscova. Ceea ce reduce opțiunile politicii externe ale țării respective. Letonia, Slovacia, Finlanda și Estonia sunt 100% dependente de gazul rusesc, Republica Cehă, Bulgaria și Lituania 80%, iar Grecia, Austria și Ungaria 60%. Aproximativ jumătate din gazul consumat în Germania provine din Rusia, motiv pentru care, pe lângă acorduri comerciale extinse, politicienii germani tind să fie mai reticenți în a critica Kremlinul pentru comportamentul său agresiv decât o țară precum Regatul Unit, care, pe lângă faptul că depinde de importurile rusești într-o proporție de numai 13%, dispune și de propria industrie producătoare de gaze naturale, inclusiv de rezerve pentru până la nouă luni de zile.

Există câteva conducte majore care pornesc din Rusia spre vest, unele cu petrol, altele cu gaz. Conductele cu gaz sunt cele mai importante.

În nord, via Marea Baltică, este conducta Nord Stream, care se leagă direct de Germania. Mai jos, traversând Belarusul, este conducta Yamal, care alimentează Polonia și Germania. În sud, este conducta Blue Stream, prin care gazul ajunge în Turcia via Marea Neagră. Până în primele luni ale anului 2015, a existat proiectul South Stream, care trebuia să folosească aceeași rută, dar să se ramifice spre Ungaria, Austria, Serbia, Bulgaria și Italia. South Stream a fost încercarea Rusiei de a se asigura că, în pofida disputelor cu Ucraina, va beneficia de o rută majoră spre piețe importante din Europa de Vest și Balcani. Unele țări din UE au pus presiune pe vecinele lor ca să respingă proiectul, iar Bulgaria a mers până la a declara că renunță la proiect și că nu acceptă ca South Stream să-i traverseze teritoriul. Președintele Putin a reacționat avansând Turciei o nouă propunere, cunoscută uneori și sub numele de Turk Stream.

Proiectele South Stream și Turk Stream, inițiate de Rusia și menite să ocolească Ucraina, au apărut după disputele dintre cele două state asupra prețului (2005–2010) care, în anumite momente, au dus la întreruperea aprovizionării cu gaz a 18 țări.

Națiunile europene care aveau de câștigat de pe urma proiectului South Stream au fost mult mai zgârcite cu criticile împotriva Rusiei în timpul crizei din Crimeea, din 2014.

Aici intervin americanii, cu o strategie imbatabilă pentru SUA și Europa. Văzând că Europa are nevoie de gaze naturale și, nevrând să pară că fac rabat la politica externă a Rusiei, americanii cred că au găsit răspunsul. Boomul producției de gaze de șist din SUA le permite americanilor nu numai să-și asigure necesarul de energie, ci și să vândă surplusul unuia dintre cei mai mari consumatori de energie – Europa.

În acest scop, gazul trebuie lichefiat și transportat peste Oceanul Atlantic. Pentru a primi gazul natural lichefiat (GNL) și a-l transforma din nou în gaz este nevoie de terminale și de porturi pe coastele europene. Washingtonul deja aprobă licențe pentru facilități de export, iar Europa începe un proiect pe termen lung de construire a mai multor terminale GNL. Polonia și Lituania construiesc terminale GNL; alte țări, precum Republica Cehă, vor să instaleze conducte care să se conecteze la acele terminale, știind că pot beneficia nu numai de pe urma gazului lichefiat american, ci și a unor transporturi din nordul Africii și Orientul Mijlociu. Astfel, Kremlinul nu ar mai putea închide robinetele.

Sesizând acest pericol pe termen lung, rușii subliniază că gazul trimis prin conducte este mai ieftin decât GNL, iar președintele Putin, cu o expresie care se traduce prin „Cu ce-am greșit?", spune că Europa deja are o sursă sigură și mai ieftină de gaz în țara lui. Este puțin probabil ca GNL să înlocuiască tot gazul rusesc, dar cu siguranță va întări poziția Europei atât în negocierea prețului cât și în politica externă. Pregătindu-se pentru o posibilă reducere a veniturilor, Rusia intenționează să amplaseze conducte spre sud-est și speră să-și majoreze vânzările în China.

Iată o bătălie economică bazată pe geografie și unul dintre exemplele contemporane în care tehnologia este folosită în încercarea de a depăși constrângerile geografice din trecut.

S-a bătut multă monedă pe pierderile economice suferite de Rusia în 2014, când prețul petrolului a căzut sub 50 de

dolari barilul, și în 2015, când deprecierea a continuat. Bugetul Moscovei pentru 2016 și cheltuielile prevăzute pentru 2017 s-au bazat pe un preț de 50 de dolari și, chiar dacă a stabilit noi recorduri la producția de petrol, Rusia știe că nu poate ieși în câștig. Rusia pierde în jur de două miliarde de dolari pentru fiecare scădere cu un dolar a prețului petrolului. În consecință, economia Rusiei a resimțit lovitura din plin, afectând grav nivelul de trai al multor cetățeni de rând, dar ideea că statul se va prăbuși curând s-a dovedit a fi exagerată. Rusia se va strădui să finanțeze cheltuielile militare uriașe și, în ciuda numeroaselor dificultăți cu care se confruntă, în a doua jumătate a acestui deceniu, economia ei va crește ușor, potrivit prognozelor Băncii Mondiale. Dacă noile zăcăminte de petrol descoperite în Marea Kara din Arctica vor putea fi aduse la țărm, creșterea va fi semnificativă.

Departe de hotarele ei, Rusia exercită o influență politică constantă, mai ales în America Latină, unde are succes în țările care se află într-o relație departe de a fi amicală cu Statele Unite, cum ar fi Venezuela, de pildă. Încearcă să contracareze mișcările americanilor în Orientul Mijlociu sau, cel puțin, să se asigure că are un cuvânt de spus, cheltuiește masiv cu trupele staționate în Arctica și manifestă un interes permanent față de Groenlanda pentru a-și susține pretențiile teritoriale. După căderea comunismului, s-a concentrat mai puțin pe Africa, dar își păstrează influența acolo, câtă mai este, chiar dacă pierde bătălia cu China.

Deși sunt rivali, cel doi giganți cooperează la diverse niveluri. Știind că europenii se ambiționează să-și reducă dependența energetică față de ruși, Moscova consideră China un client alternativ. China are avantajul unei piețe de desfacere mai largi, iar comunicarea dintre cele două țări este cordială și folosită cu profit. Din 2019, Rusia va livra Chinei, via Siberia, 38 de miliarde de metri cubi de gaz pe an, în cadrul unui acord valabil pe 30 de ani, în valoare de 400 de miliarde de dolari.

Au trecut zilele în care Rusia era considerată o amenințare militară la adresa Chinei, iar ideea ocupării Manciuriei de către trupele rusești, cum s-a întâmplat în 1945, este de neconceput, deși cele două țări se supraveghează reciproc acolo unde fiecare ar

dori să fie puterea dominantă, cum ar fi în Kazahstan, de pildă. Rusia și China nu-și dispută întâietatea în conducerea ideologică a comunismului global, fapt care le permite cooperarea la nivel militar ori de câte ori au aceleași interese. Un exemplu ieșit din comun îl constituie manevrele militare comune din Marea Mediterană, din mai 2015. Prezența Beijingului pe o mare la 15 000 km de casă a făcut parte din încercarea sa de a-și extinde influența navală pe tot globul, în timp ce Moscova are planuri mari cu zăcămintele de gaz descoperite în Marea Mediterană, face curte Greciei și vrea să-și protejeze micul port de pe coasta Siriei. În plus, ambele țări încearcă să irite forțele NATO din regiune, inclusiv flota a 6-a americană, staționată în Napoli.

În interior, Rusia se confruntă cu multe provocări, una dintre cele mai importante fiind cea demografică. Chiar dacă scăderea gravă a sporului natural a fost oprită, problema rămâne în continuare. Durata de viață medie a unui rus este sub 65 de ani, plasând Rusia în jumătatea inferioară a ierarhiei celor 193 de state membre ONU, iar acum sunt doar 144 milioane de ruși (fără cei din Crimeea).

De la Marele Principat al Moscovei, la Petru cel Mare, Stalin și acum Putin, fiecare lider rus a avut de luptat cu aceleași probleme. Nu contează dacă ideologia celor aflați la conducere este țaristă, comunistă sau mai mult sau mai puțin capitalistă – porturile îngheață în continuare, iar Câmpia Europei de Nord rămâne plată.

Dacă ștergem granițele statelor-națiuni, harta cu care se confrunta Ivan cel Groaznic este aceeași la care se uită acum și Vladimir Putin.

CAPITOLUL 2

China

China este o civilizație care pretinde a fi o națiune.
Lucian Pye, politolog

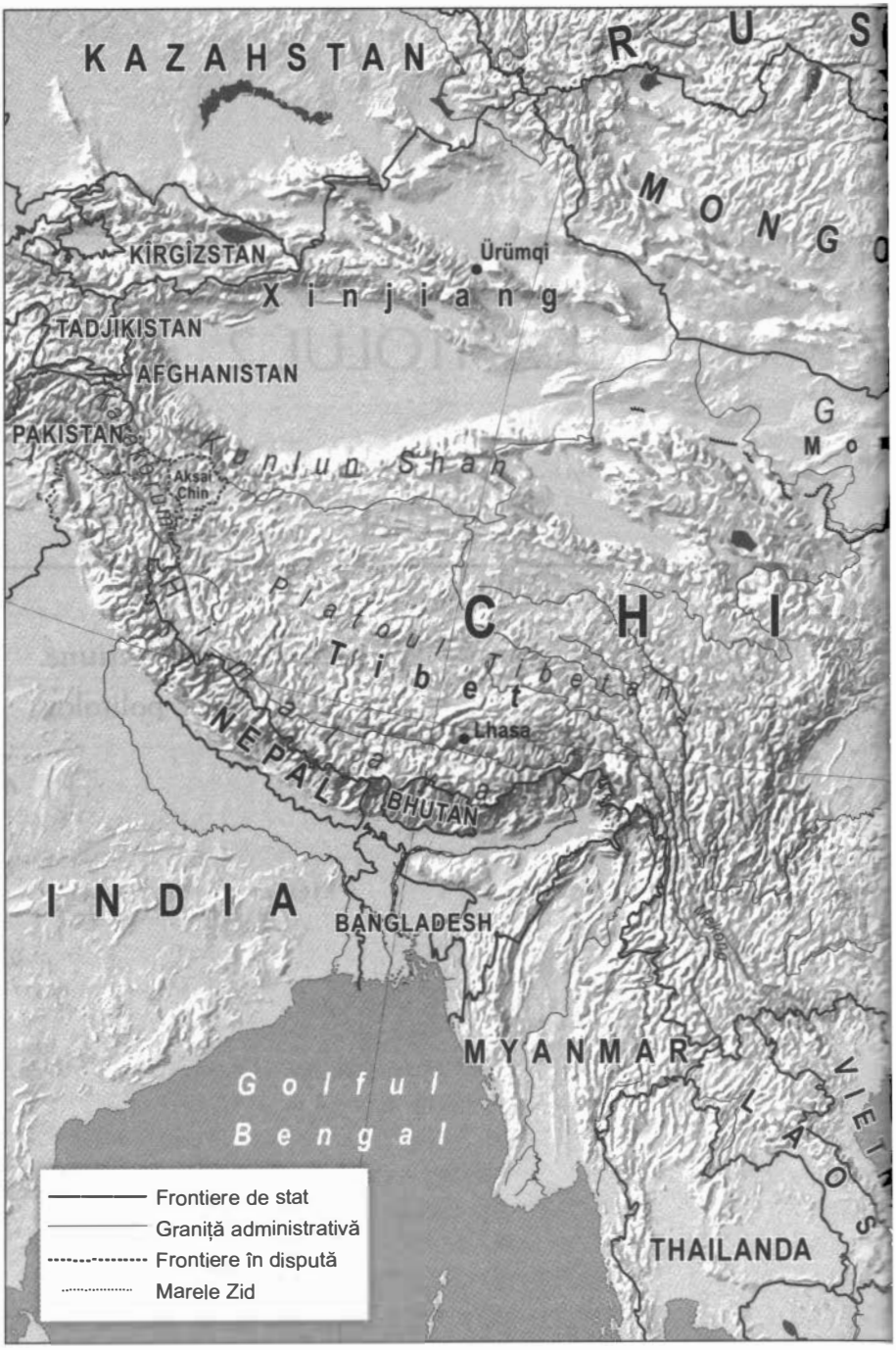
KAZAHSTAN
KÎRGÎZSTAN
TADJIKISTAN
AFGHANISTAN
PAKISTAN
Ürümqi
Xinjiang
Aksai Chin
Kunlun Shan
Platoul Tibet
Lhasa
NEPAL
BHUTAN
INDIA
BANGLADESH
MYANMAR
Golful Bengal
THAILANDA
Frontiere de stat
Graniță administrativă
Frontiere în dispută
Marele Zid

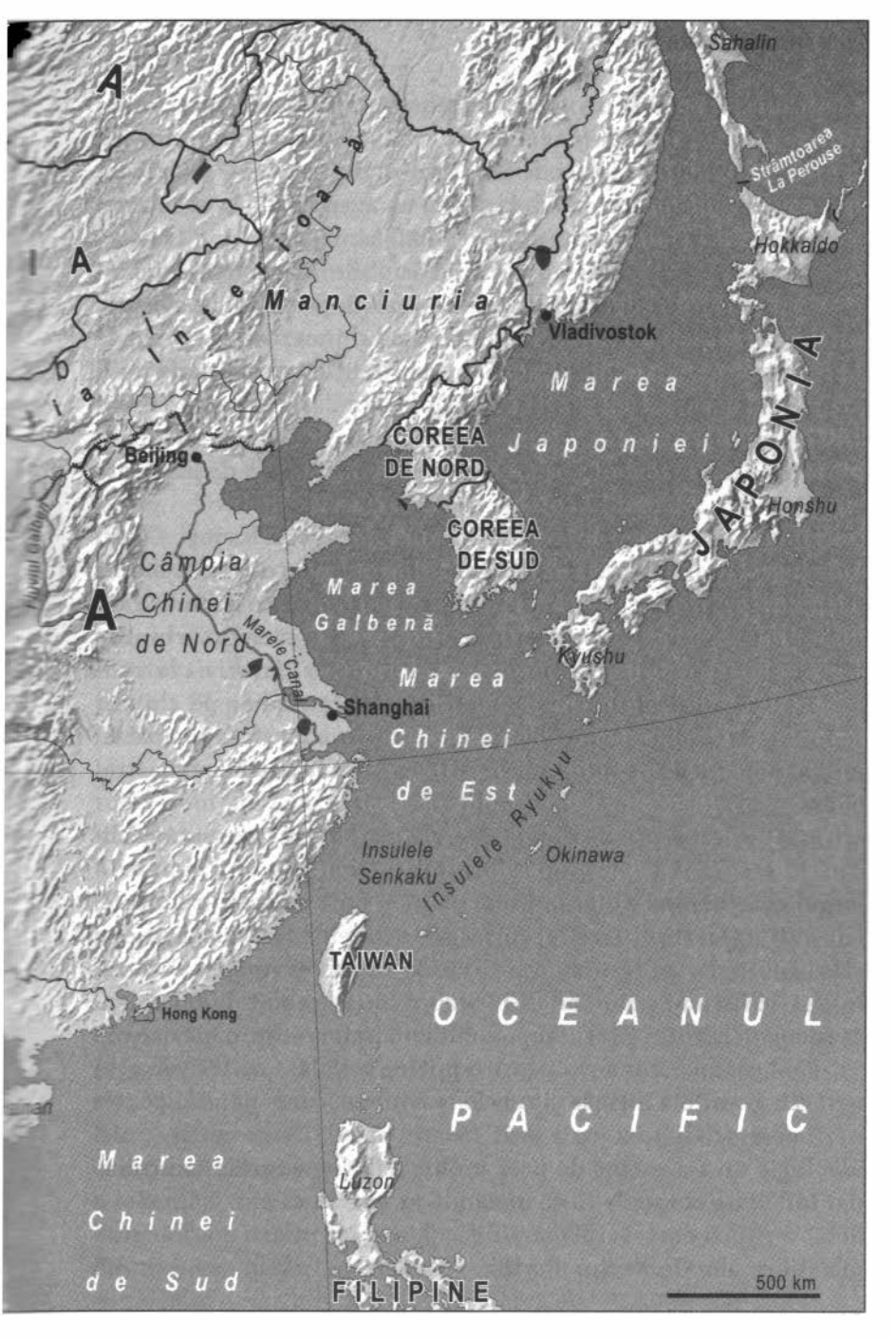
Sahalin
Strâmtoarea La Perouse
Hokkaido
A
I A
Manciuria
Vladivostok
Marea Japoniei
COREEA DE NORD
Beijing
COREEA DE SUD
JAPONIA
Honshu
Câmpia Chinei de Nord
Marea Galbenă
Kyushu
Marele Canal
Shanghai
Marea Chineiei de Est
Insulele Senkaku
Insulele Ryukyu
Okinawa
TAIWAN
Hong Kong
OCEANUL PACIFIC
Marea Chineiei de Sud
Luzon
FILIPINE
500 km

În octombrie 2006, un grup de super-portavioane americane, condus de nava USS *Kitty Hawk*, cu o lungime de 300 m, naviga fără grijă pe Marea Chinei de Est, între sudul Japoniei și Taiwan, văzându-și de misiune, când, fără nici un avertisment, un submarin chinez a ieșit la suprafață chiar în mijlocul grupului.

Un portavion american cu dimensiunile respective este înconjurat de aproximativ 12 nave de război, protejat de avioane deasupra și de submarine dedesubt. Vasul chinez, un submarin de atac din clasa Song, care poate fi foarte silențios atunci când merge pe curent electric, a produs o reacție similară cu cea a șefului Pepsi-Cola care apare pe neașteptate într-o ședință a conducerii Coca-Cola, după ce a ascultat ascuns sub masă timp de jumătate de oră.

Americanii au fost în aceeași măsură uluiți și furioși. Uluiți fiindcă habar nu aveau că un submarin chinez putea face așa ceva fără să fie detectat, furioși fiindcă nu-l detectaseră și fiindcă interpretau manevra ca pe o provocare, mai ales că submarinul se afla în raza de acțiune a torpilelor de pe *Kitty Hawk*, nava amiral. Așa că au protestat, poate prea mult, făcându-i pe chinezi să exclame: „Vai, ce coincidență! Să ieșim la suprafață tocmai în mijlocul grupului vostru care se află în largul coastelor noastre! N-am știut!"

Iată un exemplu de diplomație de canonieră inversată, aplicată în secolul XXI; în timp ce britanicii trimiteau un cuirasat în largul coastei unei puteri minore ca să-și facă înțelese intențiile, chinezii apăreau din mare, în largul coastelor lor, cu un mesaj clar: „Suntem o putere maritimă acum, a venit și vremea noastră, marea aceasta ne aparține" Chinezilor le-au trebuit 4 000 de ani ca să apară într-un port – și pe o rută maritimă – aproape de voi.

Până acum, China nu a fost o putere navală – cu teritoriul ei vast, cu granițele întinse și rutele maritime scurte până la partenerii comerciali, nici nu a avut nevoie să fie. De asemenea, nici ideologic nu s-a extins de prea multe ori. Negustorii ei au colindat îndelung oceanele ca să-și vândă marfa, flota ei, însă, nu și-a dorit teritorii dincolo de mări, dificultatea patrulării marilor rute maritime ale Oceanelor Pacific, Atlantic și Indian nemeritând

efortul. China a fost dintotdeauna o putere terestră, cu mult pământ și mulți locuitori – având acum aproape 1,4 miliarde.

China ca entitate locuită a apărut cu aproape 4 000 de ani în urmă. Locul de naștere al civilizației chineze este regiunea cunoscută sub numele de Câmpia Chinei de Nord, căreia chinezii îi spun Câmpia Centrală. O întindere de pământ în mare parte plată, de peste 400 000 de kilometri pătrați, se situează sub Mongolia Interioară, la sud de Manciuria, în și în jurul Bazinului Fluviului Galben și dincolo de Fluviul Yangtze, ambele cursuri de apă curgând de la est la vest. China este acum una dintre cele mai populate regiuni ale lumii.

Bazinul Fluviului Galben este victima unor inundații frecvente, devastatoare, atrăgându-și porecla, deloc de invidiat, de „Pedeapsa fiilor lui Han" Industrializarea regiunii a început cu adevărat în anii 1950 și s-a accelerat în ultimele trei decenii. Fluviul extrem de poluat este atât de plin de deșeuri toxice, încât uneori cu greu ajunge la mare. Cu toate acestea, pentru China, Fluviul Galben înseamnă tot atât de mult pe cât înseamnă Nilul pentru Egipt – leagănul civilizației ei, locul în care oamenii au învățat să cultive pământul, să fabrice hârtia și praful de pușcă.

În nordul acestei proto-Chine erau ținuturile aspre ale Deșertului Gobi, unde acum se află Mongolia. Spre vest, pământul se înalță treptat până devine Platoul Tibetan, care se întinde până la Munții Himalaya. La sud-est și sud se întinde marea.

Inima Chinei, cum mai este cunoscută Câmpia Chinei de Nord, a fost și încă mai este o câmpie întinsă, fertilă, traversată de două cursuri de apă principale, și cu o climă care permite două recolte de orez și de soia pe sezon (recolte duble), fapt care a încurajat creșterea rapidă a populației. Până în anul 1500 î.Hr., în această regiune, din sutele de ministate-orașe, multe războindu-se între ele, a apărut prima versiune a unui stat chinez – dinastia Shang. Aici s-a dezvoltat și etnia numită Han, care a apărat regiunea și a creat o zonă-tampon în jurul ei.

Etnia Han reprezintă acum peste 90% din populația Chinei, dominând politica și afacerile chineze. Chiar dacă vorbesc limbi diferite – mandarina, dialectul cantonez și alte limbi regionale,

membrii etniei Han sunt uniți prin origine și, la nivel politic, de nevoia geopolitică de a-și apăra teritoriul. Mandarina, care a apărut în partea de nord a regiunii, este de departe limba dominantă și cea folosită în instituții, la televiziunea națională și în sistemul de învățământ. Mandarina se aseamănă cu dialectul cantonez și multe alte limbi atunci când este scrisă, dar se deosebește mult când este vorbită.

Inima Chinei este centrul de greutate demografic, cultural, politic și – cel mai important – agricol. Aproximativ un miliard de oameni locuiesc în această parte a Chinei, chiar dacă reprezintă doar jumătate din suprafața Statelor Unite, care au o populație de 322 de milioane de persoane. Întrucât terenul acestei regiuni a fost prielnic populării și unui stil de viață agrar, primele dinastii s-au simțit amenințate de regiunile non-Han din jur, mai ales de Mongolia, cu triburile ei nomade alcătuite din războinici setoși de sânge.

China a ales aceeași strategie ca și Rusia: atacul ca apărare, care duce la putere. Așa cum vom vedea în continuare, existau bariere naturale care o puteau proteja – dacă etnia Han ajungea la ele și le controla. A fost o luptă care s-a întins pe mai multe milenii și s-a încheiat pe deplin odată cu anexarea Tibetului, în 1951.

În vremea celebrului filosof chinez Confucius (551–479 î.Hr.), se făcea tot mai simțită conștiința apartenenței la China și a diferenței radicale dintre China civilizată și regiunile „barbare" din jur. Identitatea chineză era împărtășită de aproximativ 60 de milioane de persoane.

Până în anul 200 î.Hr., China se extinsese spre Tibet, în sud-vest, dar fără să ajungă acolo, în nord spre pajiștile Asiei Centrale și în sud până la Marea Chinei de Sud. Marele Zid (cunoscut în China drept Zidul cel Lung) începuse să fie construit de dinastia Qin (221–207 î.Hr.), iar pe hartă China prindea forma pe care o are acum. Dar, abia peste 2 000 de ani granițele de astăzi aveau să devină stabile.

Între 605 și 609 d.Hr., Marele Canal, la care s-a lucrat secole în șir și care este cel mai lung curs de apă din lume construit de mâna omului, a fost extins, legând în final Fluviul Galben de

Fluviul Yangtze. Dinastia Sui (581–618 d.Hr.) și-a folosit din plin numeroșii supuși pentru a lega afluenții naturali într-un curs de apă navigabil între cele două mari fluvii. Astfel, Canalul i-a apropiat și mai mult pe membrii etniei Han din nord și din sud. Cinci ani le-au luat câtorva milioane de sclavi ca să-l termine, rezolvând străvechea problemă a transportului mărfurilor de la sud la nord – dar nu și problema care încă mai există, cea a inundațiilor.

Membrii etniei Han au continuat să se războiască între ei, dar din ce în ce mai rar, iar, la începutul secolului al XI-lea, au fost forțați să-și concentreze atenția asupra valurilor de invadatori mongoli, care năvăleau dinspre nord. Mongolii au învins toate dinastiile, din nord sau din sud, pe care le-au întâlnit în cale și astfel, în 1279, conducătorul lor, Kubilai Han, a devenit primul străin care a condus întreaga țară ca împărat al dinastiei mongole (Yuan). Etnia Han va avea nevoie de aproape 90 de ani ca să redevină stăpână pe țară, odată cu întemeierea dinastiei Ming.

Între timp se înmulțiseră contactele cu negustori și emisari din statele-națiuni emergente ale Europei, precum Spania și Portugalia. Conducătorii chinezi erau împotriva unei prezențe europene permanente, dar deschideau tot mai mult spre comerț regiunile de coastă. Chiar și astăzi una dintre caracteristicile Chinei este că, atunci când se deschide, regiunile de coastă sunt cele care prosperă, iar cele din interior sunt neglijate. Prosperitatea adusă de comerț a îmbogățit orașe de coastă ca Shanghaiul, dar bogăția nu a ajuns până în zonele rurale. La această situație s-a adăugat fluxul masiv de populație spre zonele urbane, ceea ce a accentuat diferențele dintre regiuni.

În secolul al XVIII-lea, China s-a extins în unele părți din Myanmar și Indochina, în sud, și a cucerit provincia Xinjiang, în nord-vest, care a devenit cea mai mare din țară. O regiune cu munți masivi și deșerturi întinse, Xinjiang are o suprafață de peste 1,6 milioane de kilometri pătrați, de două ori cât Texasul – sau, altfel spus, acolo ar încăpea Regatul Unit, Franța, Germania, Austria, Elveția, Olanda și Belgia și ar mai rămâne loc și pentru Luxembourg. Și Liechtenstein.

Dar, mărindu-și suprafața, China și-a mărit și numărul de probleme. Xinjiang, o regiune populată de musulmani, a fost o sursă perenă de instabilitate, chiar de revoltă, ca, de altfel, și alte regiuni; pentru chinezi, însă, zona-tampon merita anexată, mai ales după soarta pe care o va avea țara în secolele al XIX-lea și XX, odată cu venirea europenilor.

Puterile imperiale, printre care și cea britanică, au împărțit China în sfere de influență. Aceasta a fost, și încă mai este, cea mai mare umilință suferită de chinezi de la invaziile mongole. Este un subiect pe care Partidul Comunist îl invocă frecvent; în parte, este adevărat, dar este și foarte util pentru acoperirea eșecurilor și a politicilor represive ale partidului.

Mai târziu, japonezii au invadat China – extinzându-și teritoriul ca putere emergentă a lumii, atacând mai întâi în 1932 și apoi în 1937, și apoi ocupând cea mai mare parte din țară, plus Manciuria și Mongolia Interioară. Predarea necondiționată a Japoniei în fața americanilor, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, a dus la retragerea trupelor japoneze; în Manciuria, japonezii au fost înlocuiți de armata sovietică aflată în ofensivă, care însă s-a retras și ea în 1946.

Unii observatori neutri au crezut că anii postbelici ar putea duce la instaurarea unei democrații liberale în China. A fost doar o iluzie, similară naivităților scrise de occidentali în primele zile ale recentei „Primăveri Arabe" care, ca și în cazul Chinei, izvorau din neînțelegerea dinamicii interne a populației, a politicii și a geografiei regiunii.

În loc de democrație, forțele naționaliste conduse de Chiang Kai-shek și armatele comuniste conduse de Mao Zedong s-au bătut pentru supremație până în 1949, când comuniștii au ieșit victorioși, iar naționaliștii s-au retras în Taiwan. În același an, Radio Beijing anunța: „Armata populară de eliberare trebuie să elibereze toate teritoriile chineze, inclusiv Tibetul, Xinjiangul, Hainanul și Taiwanul".

Mao a centralizat puterea într-o măsură nemaivăzută în dinastiile precedente. A blocat influența rusească în Mongolia Interioară și a extins influența Beijingului în Mongolia. În 1951, China

a încheiat anexarea Tibetului (un alt teritoriu vast non-Han) – între timp, în manualele de geografie, China se întindea până la republicile Asiei Centrale. Țara fusese reîntregită; Mao își va petrece tot restul vieții asigurându-se că rămâne așa și consolidând controlul Partidului Comunist în toate domeniile vieții și, în mare parte, izolându-se de exterior. Țara a rămas într-o stare de sărăcie lucie, mai ales în regiunile aflate departe de zonele de coastă, dar unificată.

Succesorii lui Mao au încercat să transforme Marșul cel Lung spre victorie într-un marș economic spre prosperitate. La începutul anilor 1980, liderul chinez Deng Xiaoping a lansat termenul „socialism cu specific chinezesc", care pare să se traducă prin „control total al Partidului Comunist asupra unei economii capitaliste" China devenea o putere comercială majoră și un gigant militar tot mai amenințător. Până la sfârșitul anilor 1990, și-a revenit din șocul masacrului din Piața Tiananmen, din 1989, a recâștigat Hong Kongul și Macao de la britanici și, respectiv, portughezi, și a început să privească în jur, să-și evalueze gradul de securitate și să-și pregătească marea intrare în lume.

Dacă ne uităm la granițele actuale ale Chinei, vedem o mare putere convinsă că trăsăturile ei geografice îi asigură securitatea și un comerț eficient. În China, direcțiile indicate de busolă sunt în ordine est-sud-vest-nord, dar să începem din nord, în sensul acelor de ceasornic.

În nord vedem granița cu Mongolia, lungă de 4 700 km. De o parte și de alta a acestei granițe este Deșertul Gobi. Războinicii nomazi din timpurile străvechi ar fi putut să atace sudul de aici, acum, însă, o armată ar fi observată cum se masează în apropierea graniței cu săptămâni înainte de a-și începe înaintarea și ar fi nevoie de linii de aprovizionare incredibil de lungi, pe acest teren neospitalier, înainte să ajungă în Mongolia Interioară (parte a Chinei) și să se apropie de inima țării. Există prea puține șosele pe care să se poată deplasa blindatele grele și prea puține zone locuibile. Deșertul Gobi este un prim și masiv aliniament de apărare și de prevenire a unui atac. O expansiune chineză spre nord nu va fi de ordin militar, ci comercial, China încercând să

exploateze resursele naturale ale Mongoliei, cu precădere minereurile. Această mișcare va aduce cu sine o migrare accentuată a etniei Han în Mongolia.

Alături, spre est, este granița Chinei cu Rusia, care se întinde până la Oceanul Pacific – sau cel puțin la Marea Japoniei, o subdiviziune a oceanului. Deasupra este Extremul Orient rus, un teritoriu uriaș, muntos, neospitalier, cu o populație redusă. Dedesubt este Manciuria, prin care rușii ar trebui să treacă dacă ar vrea să ajungă în partea centrală a Chinei. Populația Manciuriei este de 100 de milioane și crește constant; prin contrast, Extremul Orient rus are mai puțin de 7 milioane și nu se întrevede nici o creștere a populației. Se estimează o migrație extinsă de la sud la nord, ceea ce conferă mai multă autoritate Chinei în relațiile cu Rusia. Din punct de vedere militar, locul cel mai bun pentru a trece granița ar fi aproape de portul rusesc Vladivostok, de la Oceanul Pacific, dar sunt puține motive pentru o astfel de acțiune și, pe moment, nu există astfel de intenții. Dimpotrivă, recentele sancțiuni impuse Rusiei de către occidentali, ca urmare a crizei din Ucraina, i-au făcut pe ruși să încheie acorduri economice masive cu China în termeni care țin Rusia pe linia de plutire, în schimb îi favorizează pe chinezi. Rusia este partenerul secundar în această relație.

Mai jos de Extremul Orient rus, de-a lungul coastei, sunt Marea Galbenă a Chinei, Marea Chinei de Est și Marea Chinei de Sud, care duc la Oceanele Pacific și Indian, cu multe porturi bine înzestrate, folosite dintotdeauna pentru comerț. Dar, dincolo de ele, există mai multe probleme legate de anumite insule – una de forma Japoniei, de care ne vom ocupa în curând.

Continuând în același sens, al acelor de ceasornic, ajungem la următoarele granițe terestre: Vietnam, Laos și Myanmar. Vietnamul este un motiv de iritare pentru China. Secole la rând cele două țări s-au ciorovăit, având aceleași pretenții teritoriale și, din nefericire pentru amândouă, aceasta este singura zonă din sud cu o graniță pe care o armată o poate trece fără prea multă bătaie de cap – ceea ce explică în parte cei o mie de ani în care China a dominat și ocupat Vietnamul, din 111 î.Hr. până în 938 d.Hr.,

și scurtul lor război din 1979. Dar, pe măsură ce capacitatea militară a Chinei crește, Vietnamul se va arăta mai puțin dispus să se lase atras în schimburi de focuri și, fie se va da și mai bine pe lângă americani pentru a-și asigura protecția, fie vor schimba macazul diplomatic, în mod tacit, ca să se apropie de Beijing. Faptul că ambele țări sunt ideologic și declarat comuniste nu are nimic de a face cu relația dintre ele: geografia lor comună este cea care o influențează. Văzut de la Beijing, Vietnamul este doar o amenințare minoră și o problemă care poate fi ținută sub control.

Granița cu Laos este un teren deluros, acoperit de junglă, greu de trecut pentru comercianți – și chiar mai greu pentru militari. Pe măsură ce se apropie de Myanmar, în sensul acelor de ceasornic, dealurile devin munți până când, în extremitatea de vest, ajung la o înălțime de 6 000 m și se unesc cu Munții Himalaya.

Așa ajungem la Tibet și la importanța acestuia pentru China. Munții Himalaya se întind de-a lungul graniței dintre China și India înainte de a pierde din înălțime și de a deveni lanțul Karakorum, care se învecinează cu Pakistanul, Afghanistanul și Tadjikistanul. Acesta este versiunea naturală a Marelui Zid Chinezesc sau – privind dinspre New Delhi – Marele Zid Indian. Desparte cele mai populate țări de pe planetă atât militar cât și economic.

China și India au disputele lor: China vrea provincia indiană Arunachal Pradesh, India pretinde că vecina ei ocupă Aksai Chin; dar, chiar dacă își îndreaptă tunurile una împotriva celeilalte la altitudine, pe acest zid natural, ambele au lucruri mai bune de făcut decât să reia schimbul de focuri care s-a declanșat în 1962, când o serie de ciocniri violente la graniță a culminat cu lupte intense în munți, la care au participat unități militare numeroase. Și, totuși, tensiunea este mereu prezentă, fiecare țară fiind nevoită să trateze situația cu multă precauție.

De-a lungul secolelor nu a existat un comerț intens între China și India și, foarte probabil, nu va exista nici în viitorul apropiat. Desigur, granița este cea tibetano-indiană – tocmai de aceea China a ținut întotdeauna să o controleze.

Aceasta este geopolitica fricii. Dacă Tibetul nu ar fi controlat de China, poate că India ar încerca să o facă. Aceasta i-ar oferi Indiei avantajul înălțimilor Platoului Tibetan, o bază din care să poată forța atât înaintarea spre inima Chinei, cât și controlul a trei dintre marile fluvii ale Chinei, Fluviul Galben, Yangtze și Mekong, motiv pentru care Tibetul este cunoscut drept „Turnul de apă al Chinei" China, o țară cu aproximativ același volum de apă utilizat ca și SUA, dar cu o populație de cinci ori mai mare, evident că nu va permite așa ceva.

Nu contează dacă India vrea să blocheze alimentarea cu apă a Chinei, contează numai dacă are forța de a o face. Secole la rând, China s-a străduit să o împiedice. Actorul Richard Gere și Mișcarea pentru Eliberarea Tibetului vor continua să se pronunțe împotriva nedreptăților comise prin ocuparea, iar acum prin stabilirea chinezilor Han în Tibet; dar, în luptele dintre Dalai Lama, mișcarea pentru independența Tibetului, stelele hollywoodiene și Partidul Comunist Chinez – care conduce cea de a doua mare economie a lumii – va exista doar un singur câștigător.

Când occidentalii, fie ei domnul Gere sau fostul președinte Obama, vorbesc despre Tibet, chinezii se arată extrem de agasați. Poziția occidentalilor nu li pare periculoasă sau subversivă – doar agasantă. Nu o văd prin prisma drepturilor omului, ci prin cea a securității geopolitice, și cred că occidentalii nu fac decât să încerce să le submineze securitatea. Dar securitatea chinezilor nu a fost subminată și nici nu va fi, chiar dacă tibetanii se vor mai revolta împotriva etniei Han. Demografia și geopolitica se opun independenței Tibetului.

Chinezii sunt hotărâți să prindă rădăcini pe „acoperișul lumii" În anii 1950, Armata Populară Comunistă Chineză a început să construiască șosele în Tibet și, de atunci, tot modernizează vechiul regat; dar șoselele, iar acum căile ferate, aduc cu ele și etnici Han.

Multă vreme s-a considerat că este imposibil să construiești o cale ferată pe solul permanent înghețat, prin munții și văile Tibetului. Cei mai buni ingineri ai Europei, care croiseră drum prin Alpi, spuneau că așa ceva era de domeniul fantasticului. Chiar

și în 1988, scriitorul de cărți de călătorii Paul Theroux remarca, în *Riding the Iron Rooster*: „Lanțul muntos Kunlun este o garanție că trenul nu va ajunge niciodată la Lhasa“ Kunlun despărțea provincia Xinjiang de Tibet, fapt pentru care Theroux se declara recunoscător: „Ceea ce probabil că este un lucru bun. Până să văd Tibetul, credeam că-mi plac trenurile, pe urmă, mi-am dat seama că natura sălbatică îmi place mult mai mult.“ Dar chinezii au construit-o. Poate că numai ei puteau să o facă. Calea ferată care intră în capitala tibetană, Lhasa, a fost inaugurată în 2006, de către președintele chinez de atunci, Hu Jintao. Acum, trenuri de călători și de marfă sosesc aici tocmai din Shanghai și Beijing, de patru ori pe zi, în fiecare zi.

Trenurile aduc multe lucruri, cum ar fi bunuri de larg consum din toată China, computere, televizoare color și telefoane mobile. Aduc și turiști care sprijină economia locală, aduc modernitate într-un ținut străvechi și nevoiaș, o schimbare radicală a nivelului de viață și a asistenței medicale, creează posibilitatea de a transporta produse tibetane în lumea largă. Dar au adus și câteva milioane de chinezi Han care s-au stabilit în oraș.

Cifrele reale sunt greu de estimat: Mișcarea de Eliberare a Tibetului susține că, în regiunea tibetană culturală tradițională, tibetanii sunt acum o minoritate, dar guvernul chinez declară că, în Regiunea Autonomă Tibetană, mai bine de 90% dintre locuitori sunt tibetani. Ambele părți exagerează, dar dovezile sugerează că guvernul este cel care exagerează cel mai mult. Cifrele sale nu îi includ pe migranții Han care nu sunt înregistrați ca rezidenți, dar oricine poate observa că zonele urbane tibetane sunt dominate de cartierele Han.

Cândva, majoritatea populației din Manciuria, Mongolia Interioară și Xinjiang era, din punct de vedere etnic, manciuriană, mongolă și uigură; acum, în toate trei, majoritari, sau aproape majoritari, sunt chinezii Han. Așa va fi și în Tibet.

Ceea ce înseamnă că resentimentele față de chinezii Han vor continua să se manifeste prin revolte precum cea din 2008, când protestatarii tibetani antichinezi din Lhasa au dat foc și au jefuit proprietăți ale chinezilor Han, tulburările soldându-se cu 25 de

morți și sute de răniți. Acțiunile represive ale autorităților vor continua, Mișcarea de Eliberare a Tibetului va continua să existe, călugării vor continua să-și dea foc ca să atragă atenția lumii asupra problemei tibetanilor – iar chinezii Han vor continua să vină.

Imensa populație a Chinei, cea mai mare parte înghesuită în centrul țării, caută modalități de a se extinde. Chinezii privesc spre vest la fel cum priveau și americanii, iar Cocoșii de fier moderni îi aduc pe chinezii Han în Tibet la fel cum Calul de fier aducea coloniști europeni în ținuturile triburilor Comanche și Navajo.

În fine, acele ceasului trec pe lângă granițele cu Pakistanul, Tadjikistanul și Kîrgîzstanul (toate muntoase), înainte să ajungă la granița cu Kazahstanul, pe urmă o ia înapoi, în nord, spre Mongolia. Acesta este străvechiul Drum al Mătăsii, podul comercial către lume. Teoretic, este un punct slab în sistemul de apărare al Chinei, o breșă între munți și deșert; dar e departe de inima țării, kazahii nu au cum să amenințe China, iar până în Rusia sunt aproape 1 000 de kilometri.

La sud-est de această graniță kazahă, se află Xinjiang, provincia chineză „semiautonomă" mereu agitată, și populația ei musulmană de etnie uigură, care vorbește o limbă înrudită cu turca. Xinjiang se învecinează cu opt țări: Rusia, Mongolia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Afghanistan, Pakistan și India.

Întotdeauna a fost și va fi neliniște în Xinjiang. Uigurii au declarat de două ori un stat independent al „Turkistanului de Est", în anii 1930 și 1940. Au urmărit cu atenție cum, în urma prăbușirii imperiului sovietic, foștii vecini din „stanuri" au devenit state suverane, s-au inspirat din Mișcarea pentru Independența Tibetului și mulți dintre ei cheamă acum la desprinderea de China.

Ciocnirile interetnice au răbufnit în 2009, ducând la peste 200 de morți. Beijingul a reacționat în trei moduri: a reprimat fără milă opoziția, a făcut numeroase investiții în regiune și a adus mii de muncitori Han. Xinjiang este prea importantă pentru China din punct de vedere strategic, așa că nu putea permite ca o mișcare de independență să ia amploare: nu este vorba doar de faptul că se învecinează cu opt țări, constituind astfel o zonă-tampon pentru inima țării, ci și de zăcămintele de petrol

și de poligoanele de testare a armelor nucleare pe care China le are acolo. Teritoriul este vital și pentru strategia economică a Chinei, numită „O regiune, o șosea" Paradoxal, șoseaua este o rută navală – o rută comercială care traversează oceanul; centura este „Regiunea economică a Drumului Mătăsii" – o rută terestră alcătuită din vechiul Drum al Mătăsii, care trece direct prin Xinjiang și care se va lega, spre sud, cu marele port cu apă adâncă pe care China îl construiește în Gwadar, Pakistan. Spre sfârșitul anului 2015, China a semnat concesiunea pe 40 de ani a portului respectiv. Aceasta este o etapă din procesul de conectate a „regiunii de șosea"

Majoritatea orașelor mai mici sau mai mari, care răsar pe întreg teritoriul Xinjiangului, sunt populate, într-un număr copleșitor, de chinezi Han, atrași de locurile de muncă pe care guvernul central le creează prin construirea de fabrici. Un exemplu clasic este orașul Shihezi, aflat la 137 km nord-vest de capitala Ürümqi. Dintre cei 650 000 de locuitori se consideră că cel puțin 620 000 sunt chinezi Han. În total, se crede că Xinjiangul este 40% Han, la o estimare moderată – chiar Ürümqi s-ar putea să fie majoritar Han, deși cifrele oficiale sunt greu de obținut și niciodată foarte sigure din cauza importanței lor de ordin politic.

Există un „Congres mondial al uigurilor", cu baza în Germania, și o „Mișcare de Eliberare a Turkestanului de Est", fondată în Turcia; dar separatiștilor uiguri le lipsește o figură emblematică precum Dalai Lama, pe care să se poată concentra presa străină, iar cauza lor este aproape necunoscută în restul lumii. China se străduiește ca lucrurile să rămână așa, asigurându-se că este în relații bune cu cât mai mulți vecini pentru a împiedica orice mișcare de independență organizată să aibă căi de aprovizionare sau un loc în care să se regrupeze. De asemenea, Beijingul îi prezintă pe separatiști ca pe niște teroriști islamiști. Al-Qaeda și alte grupări, care dispun de un avanpost în locuri precum Tadjikistan, încearcă să stabilească legături cu separatiștii uiguri, numai că mișcarea este în primul rând naționalistă și doar în al doilea rând islamică. Cu toate acestea, atacurile armate în regiune, cu bombe sau cu arme albe, împotriva statului și/sau

a unor chinezi Han, din ultimii ani probabil că vor continua, ducând la o revoltă în toată regula.

La începutul lui 2016, reprezentanți ai conducerii locale au declarat că efortul de de-radicalizare a „slăbit semnificativ" mișcarea islamistă în formare. Dar, judecând după comunicatul armatei turce, potrivit căruia aceasta arestase 324 de jihadiști suspecți din Xinjiang, aflați în drum spre Siria, în 2015, declarația chineză pare puțin credibilă. Alungarea Statului Islamic din Irak și din unele părți ale Siriei, în 2017, a amplificat pericolul ca luptătorii străini să revină acasă, unde sigur nu se vor da bătuți.

China nu va renunța la acest teritoriu și, ca și în Tibet, fereastra către independență se închide. Ambele sunt zone-tampon, una este o rută comercială terestră majoră și – vital – ambele oferă piețe de desfacere (chiar dacă venitul locuitorilor este limitat) pentru o economie care trebuie să producă și să vândă mărfuri dacă vrea să crească în continuare și să preîntâmpine șomajul în masă. Incapacitatea de a face acest lucru ar duce, foarte probabil, la tulburări în întreaga țară care ar putea amenința controlul exercitat de Partidul Comunist și chiar unitatea Chinei.

Există motive similare pentru rezistența Partidului la democrație și la drepturi individuale. Dacă populația ar avea dreptul să voteze liber, unitatea chinezilor Han ar putea ceda sau, și mai probabil, zonele rurale și cele urbane ar intra în conflict. Această situație ar încuraja la nesupunere populația din zonele-tampon, ceea ce ar slăbi China și mai mult. A trecut numai un secol de la cea mai recentă umilință la care puterile străine au supus China; pentru Beijing, unitatea și progresul economic sunt priorități absolute, cu mult înaintea principiilor democratice.

Chinezii privesc societatea complet diferit față de Occident. Concepția occidentală este dominată de drepturile individului; chinezii pun colectivul deasupra individului. Conducătorii chinezi consideră că teoriile Occidentului despre drepturile omului sunt periculoase pentru majoritate, în consecință, o mare parte din populație acceptă ideea că, cel puțin, familia extinsă este mai importantă decât individul.

Odată, am invitat un ambasador chinez la Londra la un restaurant franțuzesc exclusivist, cu speranța că acesta va repeta răspunsul, citat atât de frecvent, prim-ministrului Zhou Enlai la întrebarea lui Richard Nixon: „Care este impactul Revoluției Franceze?" Premierul a replicat: „Este prea devreme ca să ne pronunțăm" Din păcate, ambasadorul a sărit peste răspunsul lui Zhou Enlai și mi-a ținut, cu multă pedanterie, o lecție despre modul în care, prin impunerea a „ceea ce dumneavoastră numiți drepturile omului" în China, s-ar ajunge la acte de violență și la victime în toată țara. Și, la sfârșit, m-a întrebat: „De ce credeți că valorile dumneavoastră ar funcționa într-o cultură pe care nu o înțelegeți?"

De mai bine de o generație, înțelegerea dintre liderii de partid și popor sună cam așa: „Vă vom ajuta ca să trăiți mai bine – dacă vă veți supune ordinelor noastre". Atât timp cât economia crește, această înțelegere ieșită din comun s-ar putea să dureze. Dacă economia încetează să mai crească, sau se prăbușește, înțelegerea va cădea. Numărul demonstrațiilor provocate de furia împotriva corupției și a ineficienței arată ce se va întâmpla în caz că înțelegerea nu va mai fi valabilă.

O altă problemă tot mai spinoasă pentru Partid este capacitatea acestuia de a hrăni populația. Peste 40% din terenul arabil este acum fie poluat, fie tot mai sărac, potrivit Ministerului Agriculturii.

China este prinsă într-un cerc vicios. Trebuie să se industrializeze mereu, pe măsură ce se modernizează și crește nivelul de trai, dar acest proces amenință producția alimentară. Dacă nu rezolvă această problemă, populația se va revolta.

În prezent, pe tot cuprinsul Chinei, se organizează în jur de 500 de proteste pe zi, majoritatea pașnice, pe diverse teme. Dacă apare șomajul în masă sau mari segmente din populație încep să sufere de foame, numărul lor va crește vertiginos, ca și agresivitatea ambelor părți.

Pe plan economic, China are o înțelegere extraordinară și cu lumea: „Noi vindem ieftin – voi cumpărați ieftin".

Lăsând la o parte faptul că, în China, costurile de producție au început să crească, iar acum țara este la concurență cu Thailanda și Indonezia, cel puțin la prețuri dacă nu și la volum, ce s-ar întâmpla dacă resursele necesare producției s-ar epuiza, dacă altcineva ar beneficia de ele sau dacă ar exista o blocadă navală a mărfurilor – spre exterior și spre interior? Pentru această eventualitate ar fi nevoie de o flotă.

Chinezii au fost mari navigatori, mai ales în secolul al XV-lea, când cutreierau Oceanul Indian; expediția amiralului Zheng He s-a aventurat până în Kenya. Acestea, însă, au fost întreprinderi lucrative, nu demonstrații de forță, nu au avut drept scop crearea unor avanposturi din care să pornească operațiuni militare.

După ce, vreme de 4 000 de ani tumultuoși, și-a consolidat teritoriul, China își construiește acum o flotă oceanică. O flotă maritimă patrulează în apele teritoriale, o flotă oceanică patrulează oceanele. China va avea nevoie de încă 30 de ani (presupunând că va continua creșterea economică) ca să ajungă la acea capacitate navală capabilă să rivalizeze serios cu cea mai puternică flotă din lume – flota SUA. Dar, pe termen mediu sau scurt, pe măsură ce crește, se antrenează și învață, flota chineză se va lovi de rivalele ei; modul în care aceste ciocniri vor fi negociate – mai ales cele chino-americane – va marca echilibrul dintre marile puteri în acest secol.

Tinerii marinari care acum se instruiesc pe portavionul la mâna a doua pe care China l-a recuperat dintr-un cimitir naval ucrainean vor fi aceia care, dacă ajung la rangul de amiral, vor avea destule cunoștințe ca să poată conduce un grup de 12 portavioane pe oceanele lumii și înapoi – și, la nevoie, chiar să poarte un război pe drum. După cum și-au dat seama unele dintre națiunile arabe mai bogate, militarii eficienți nu se nasc peste noapte.

În vara anului 2017, portavionul chinez *Liaoning* a intrat în portul Hong Kong însoțit de două distrugătoare cu rachete teleghidate, o fregată cu rachete teleghidate și două corvete. Evenimentul marca vizita președintelui Xi – dar și reamintea Hong Kongului, ca și întregii lumi, cine anume controlează zona și cine vrea ca, nu peste mult timp, să controleze Marea Chinei de Sud.

Cu câteva luni în urmă, China își lansase cel de-al doilea portavion capabil să navigheze, dar care nu era pregătit de luptă. Un al treilea portavion va fi lansat în 2021. Este puțin probabil că va fi cu propulsie nucleară și sigur nu va avea capabilitățile portavioanelor americane, dar va oferi Chinei o mai mare anvergură și mai multe opțiuni.

Treptat, chinezii vor lansa tot mai multe nave în largul coastelor și în Oceanul Pacific. Cu fiecare navă lansată, americanii vor avea mai puțin spațiu de manevră în Mările Chinei. Americanii știu asta și știu că rivalii lor lucrează la un sistem de rachete antinave cu bază terestră pentru a face flota SUA, sau oricare dintre aliatele acestora, să se gândească de două ori înainte de a se hotărî să treacă prin Marea Chinei de Sud. Sau prin oricare mare „chineză" Puterea de foc tot mai mare a artileriei de coastă a Chinei va permite flotei să se aventureze în largul mării, dat fiind că va fi mai puțin importantă pentru apărare. Intenția a devenit evidentă în septembrie 2015, când cinci nave au trecut, legal, prin apele teritoriale americane din largul coastelor Alaskăi. Faptul că acest lucru s-a întâmplat înainte de vizita președintelui Xi în Statele Unite nu a fost deloc o coincidență. Strâmtoarea Bering este locul prin care navele Chinei pot ajunge cel mai repede în Oceanul Arctic și, în anii următori, probabil că vom vedea mult mai multe în preajma Alaskăi. În tot acest timp, sateliții Chinei, din ce în ce mai avansați, vor supraveghea toate mișcările pe care le vor face americanii, dar și aliații lor.

După ce am mers în sensul acelor de ceasornic în jurul granițelor terestre, acum vom privi spre est, sud și sud-vest, către mare.

Între China și Oceanul Pacific, se află un arhipelag pe care Beijingul îl numește „Primul lanț de insule". Există și „Linia celor nouă puncte" care, în 2013, a devenit linia celor zece puncte prin includerea Taiwanului, despre care China susține că îi marchează teritoriul. Această dispută pe dreptul de proprietate asupra unui număr mai mare de 200 de insule și de recife minuscule otrăvește relațiile Chinei cu vecinii ei. Mândria națională o face să controleze coridoarele care traversează Lanțul; geopolitica îi dictează să procedeze astfel. Linia îi asigură accesul la cele mai importante

căi de navigație ale lumii din Marea Chinei de Sud. Pe timp de pace, ruta este deschisă în mai multe locuri; pe timp de război, ruta poate fi ușor blocată, izolând astfel China. Pe timp de pace, toate marile națiuni se pregătesc pentru ziua în care va izbucni războiul.

Accesul liber la Oceanul Pacific este împiedicat, în primul rând, de Japonia. Navele chineze care ar ieși din Marea Galbenă și ar ocoli Peninsula Coreeană ar trebui să treacă prin Marea Japoniei, apoi prin strâmtoarea La Perouse, mai sus de Hokkaido, ca abia după aceea să intre în Oceanul Pacific. Multe dintre acestea sunt ape teritoriale ale Japoniei sau ale Rusiei și, în momente de mare tensiune sau chiar în timpul unor ostilități, ar fi inaccesibile Chinei. Chiar dacă ar reuși, chinezii tot ar trebui să treacă printre Insulele Kurile, la nord-est de Hokkaido, care sunt controlate de Rusia, dar revendicate de Japonia.

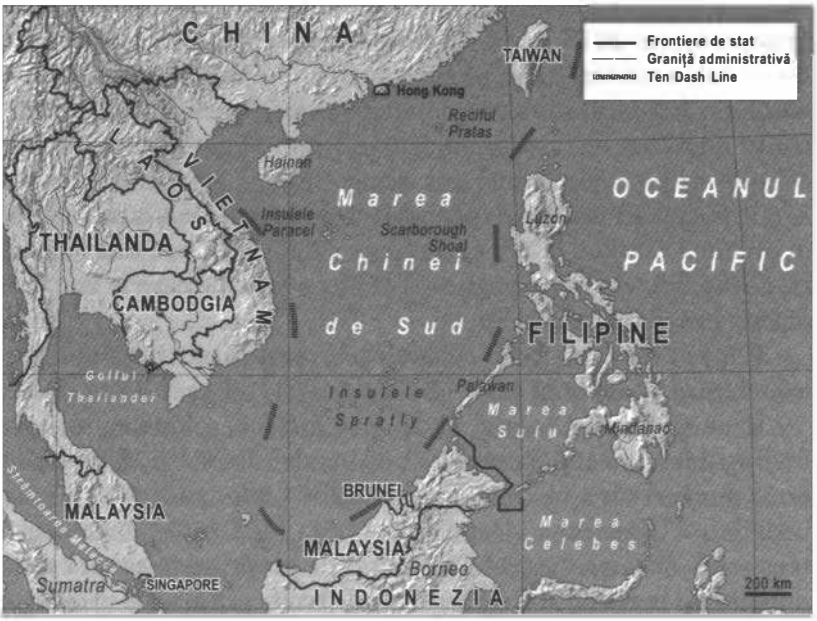

Marea Chinei de Sud este o zonă aprig disputată de China și vecinii ei, motivele fiind dreptul de proprietate asupra insulelor, a resurselor naturale și controlul mărilor și al căilor de navigație.

Japonia își dispută cu China și lanțul de insule nelocuite pe care îl numește Senkaku și pe care chinezii îl cunosc sub numele de Diaoyu, de la nord-est de Taiwan. Aceasta este cea mai spinoasă dispută teritorială dintre cele două țări. Dacă, în loc de Diaoyu, trec prin Marea Chinei de Est, sau pornesc de aici, din largul portului Shanghai, și merg în linie dreaptă spre Oceanul Pacific, chinezii trebuie să ocolească Insulele Ryukyu, care includ Okinawa – unde există nu numai o bază militară americană uriașă, ci și numeroase rachete sol-navă pe care japonezii le tot instalează în nordul insulei. Mesajul transmis de Tokyo este: „Știm că treceți pe acolo, dar nu vă puneți cu noi dacă vreți să ieșiți cu bine"

Un alt posibil conflict cu Japonia poate porni de la zăcămintele de gaze naturale din Marea Chinei de Est. Beijingul a declarat aproape întreaga mare „zonă de identificare a aparatelor de zbor", impunând anunțarea prealabilă a pătrunderii oricărui avion străin în acest perimetru. Americanii și japonezii încearcă să ignore măsura luată de chinezi, dar situația poate scăpa oricând de sub control, mai ales în eventualitatea unui accident prost gestionat.

Mai jos de Okinawa se află Taiwanul, în largul coastei Chinei, despărțind Marea Chinei de Est de Marea Chinei de Sud. China susține că Taiwanul este a douăzeci și treia provincie chineză, dar Taiwanul este aliat cu SUA și dispune de o forță navală și aeriană echipate până în dinți de Washington. A intrat sub controlul Chinei în secolul al XVII-lea, dar a fost condus de China numai cinci ani, în secolul trecut (din 1945 până în 1949).

Numele oficial al Taiwanului este Republica China (RC), ca să se deosebească de Republica Populară Chineză, deși ambele părți consideră că ar trebui să aibă jurisdicție asupra celor două teritorii. Acesta este un nume cu care Beijingul se poate împăca din moment ce nu arată că Taiwanul este un stat separat. Americanii sunt hotărâți să apere Taiwanul în cazul unei invazii chineze, în virtutea Tratatului privind relațiile cu Taiwanul din 1979. Pe de altă parte, dacă Taiwanul își declară independența totală față de China, gest pe care China l-ar lua drept un act de război, SUA

nu sunt obligate să sară în ajutor întrucât declarația ar fi considerată o provocare.

Fiecare din cele două guverne își dorește să fie recunoscut de țările lumii și, în majoritatea cazurilor, cel de la Beijing iese învingător. Atunci când oferi o piață potențială de 1,4 miliarde de persoane, față de numai 23 de milioane, majoritatea țărilor nu au nevoie de prea mult timp de gândire. Cu toate acestea, 22 de țări (cele mai multe în curs de dezvoltare, precum Swaziland, Burkina Faso și insulele São Tomé și Príncipe) optează pentru Taiwan, motiv pentru care sunt recompensate din plin.

Chinezii sunt hotărâți să pună mâna pe Taiwan, dar sunt departe de a o provoca militar. De aceea folosesc puterea necoercitivă, intensificând comerțul și turismul dintre cele două state. China vrea să recâștige Taiwanul cu frumosul. În timpul protestelor studențești din 2014, din Hong Kong, unul dintre motivele pentru care autoritățile nu i-au alungat pe studenți de pe străzi – cum ar fi procedat, de pildă, în Ürümqi – a fost că mai multe televiziuni străine erau acolo și ar fi surprins scene de violență. În China o mare parte dintre înregistrări ar rămâne nedifuzate, în Taiwan, însă, oamenii ar vedea ce a văzut tot restul lumii și s-ar întreba cât de apropiată ar trebui să fie relația lor cu o astfel de putere. Beijingul a ezitat; are răbdare.

Prin folosirea puterii necoercitive chinezii încearcă să-i convingă pe taiwanezi că nu au de ce să se teamă de revenirea la „patria-mamă" „Zona de apărare aeriană", ieșirea la suprafață a submarinelor în apropierea vaselor SUA și construirea unei flote fac parte dintr-un plan pe termen lung menit să slăbească hotărârea americanilor de a apăra o insulă aflată la 225 km de China continentală și la 10 300 km de coasta de vest a SUA.

Chiar ieșite din Marea Chinei de Sud, navele chineze tot ar avea probleme, fie că se îndreaptă spre Oceanul Pacific sau spre cel Indian – calea navigabilă principală pentru transportul de gaz și petrol fără de care China s-ar prăbuși.

Ca să ajungă la statele producătoare de petrol din Golf, chinezii trebuie să treacă pe lângă Vietnam care, după cum am remarcat, face, de câtva timp, curte americanilor. Trebuie să treacă prin

apropierea Insulelor Filipine, aliate cu SUA, înainte să încerce să pătrundă prin Strâmtoarea Malacca dintre Malaysia, Singapore și Indonezia, toate legate de SUA din punct de vedere militar și diplomatic. Strâmtoarea este lungă de aproximativ 800 km, iar în porțiunea ei cea mai îngustă are doar 3 km lățime. Întotdeauna a fost un punct nevralgic – fapt care îi face pe chinezi extrem de vulnerabili. Toate statele aflate de-a lungul strâmtorii sau aproape de ea se tem de dominația Chinei și cele mai multe dintre ele au dispute teritoriale cu Beijingul.

China revendică aproape întreaga Mare a Chinei de Sud, precum și zăcămintele de petrol și de gaze din subsolul ei. La rândul lor, Malaysia, Taiwanul, Vietnamul, Insulele Filipine și Brunei au pretenții teritoriale față de China și unele față de altele. De pildă, Insulele Filipine și China se ceartă pe Insulele Mischief, un recif masiv de lângă Insulele Spratly, în Marea Chinei de Sud, care, într-una din zile, s-ar putea să-și confirme numele[1]. Fiecare dintre sutele de atoli disputați, uneori doar niște stânci care se ițesc din apă, ar putea declanșa o criză diplomatică dat fiind că ocolirea oricărei stânci poate naște o potențială dispută despre zona de pescuit, drepturile de exploatare și suveranitate.

Ca să-și atingă scopurile, China folosește dragarea și asanarea, transformând o serie de recifuri și de atoli din teritoriul disputat în insule. De pildă, una dintre Insulele Spratly (Fiery Cross Reef) este acum o insulă în toată regula, cu port și aerodrom care poate găzdui avioane de vânătoare, ceea ce-i oferă Chinei un control mult mai mare asupra spațiului aerian al regiunii. Pe un alt recif sunt amplasate unități de artilerie.

În vara anului 2015, Ash Carter, secretarul apărării al SUA, declara: „Transformarea unei stânci subacvatice într-un aerodrom nu atrage suveranitatea asupra ei și nici restricții asupra spațiului aerian internațional sau a tranzitului maritim" Declarația a venit la scurt timp după ce China a anunțat că își schimbă poziția militară din regiune de la defensivă la ofensivă plus defensivă. Mișcarea scoate în evidență intenția Chinei de a face legea în regiune, scop în care își va curta sau amenința vecinii.

[1] Mischief – în limba engleză, poznă, trăsnaie (n.red.)

China trebuie să-și asigure rutele prin Marea Chinei de Sud, pentru a-și transporta atât mărfurile, cât și materiile prime de care are nevoie ca să le producă – în primul rând, petrolul, gazele naturale și metalele prețioase. Nu-și poate permite să fie blocată. Diplomația este o soluție; flota tot mai mare este alta; dar cele mai bune garanții sunt conductele, șoselele și porturile.

Sub aspect diplomatic, China va încerca să îndepărteze națiunile asiatice de SUA fie făcându-le curte, fie amenințându-le. Dacă le amenință prea mult, țările se vor lega tot mai strâns de Washington prin tratate de apărare; dacă le fac prea multă curte, s-ar putea să nu se supună voinței Beijingului. Pe moment, încă mai caută protecție peste Oceanul Pacific.

Hărțile regiunii pe care le tipărește China prezintă acum aproape întreaga Mare a Chinei de Sud ca fiind proprietatea ei. Aceasta este o declarație de intenție, susținută de patrule navale agresive și de luări de poziție oficiale. Beijingul vrea să schimbe modul de a gândi al vecinilor și modul de a gândi și a se comporta al Americii – insistând asupra unei agende de lucru până când rivalii dau înapoi. Miza este conceptul de ape internaționale și de trecere liberă pe timp de pace, la care celelalte puteri nu vor renunța atât de ușor.

Animați de această idee, britanicii au anunțat în vara anului 2017 că una dintre primele misiuni ale celor două portavioane noi construite de ei va fi asigurarea „navigației libere" în Marea Chinei de Sud. Beijingul nu a privit deloc cu ochi buni anunțul, pe care probabil l-a considerat o provocare, și e de remarcat că britanicii nu au specificat data la care ar putea porni această operațiune.

Expertul în geopolitică Robert Kaplan avansează o teorie potrivit căreia Marea Chinei de Sud este pentru chinezii secolului XXI ceea ce a fost Marea Caraibelor pentru SUA la începutul secolului XX. După ce și-au consolidat partea continentală a teritoriului, americanii au devenit o putere peste două oceane (Atlantic și Pacific), pentru ca mai apoi să încerce să controleze mările din jurul lor, alungându-i pe spanioli din Cuba.

Și China vrea să devină o putere peste două oceane (Pacific și Indian). Ca să realizeze acest obiectiv, investește în porturi cu apă adâncă din Myanmar, Bangladesh, Pakistan și Sri Lanka – o investiție care îi întărește relațiile cu țările respective, îi asigură viitoarei flote baze prietenoase, pe care să le viziteze sau în care să staționeze, și relații comerciale.

Porturile la Oceanul Indian și din Golful Bengal fac parte dintr-un plan și mai complex de asigurare a viitorului Chinei. Închirierea noului port cu apă adâncă Gwadar din Pakistan va fi esențială (dacă regiunea pakistaneză Baluchistan va fi îndeajuns de stabilă) pentru crearea unei rute terestre alternative spre China. De pe coasta de vest a Myanmarului, China a construit conducte de gaze naturale și de petrol care leagă Golful Bengal de sud-vestul Chinei – soluția Chinei de a reduce din riscurile pe care le presupune Strâmtoarea Malacca, prin care circulă aproape 80% din necesarul ei de energie. Aceasta explică, în parte, de ce, atunci când junta myanmareză a început să se deschidă treptat spre lumea din afară, în 2010, chinezii nu au fost singurii care au bătut drumul până la ușa ei. Americanii și japonezii au sărit imediat să întărească relația cu Myanmarul, președintele Obama și premierul japonez Abe prezentându-și omagiile în persoană. Între timp, administrația Trump a declarat că nu dorește să se aventureze în conflicte externe, deși jocul cu Myanmar nu este o aventură, ci o strategie pe termen lung. Influența SUA asupra Myanmarului ajută cele două țări să țină în șah China. Până acum, chinezii par să câștige această partidă pe tabla de șah a lumii, dar americanii sunt capabili să răstoarne situația atât timp cât guvernul myanmarez este convins că Washingtonul e de partea lui.

Chinezii construiesc porturi și în Kenya, căi ferate în Angola și un baraj hidroenergetic în Ethiopia. Caută minerale și metale prețioase în lungul și în latul Africii.

Companii și muncitori chinezi sunt răspândiți peste tot în lume; încet-încet îi urmează militarii. Dar, cu cât ești mai puternic, cu atât crește și responsabilitatea. China nu va permite ca rutele maritime din vecinătatea ei să fie supravegheate de americani. Vor avea loc evenimente care îi vor obliga pe chinezi să

acționeze dincolo de granițele lor. Un dezastru natural sau un act de terorism/o luare de ostatici care să implice un mare număr de muncitori chinezi ar obliga China să treacă la acțiune, fapt care presupune baze la mare depărtare de casă sau, cel puțin, acordul altor state de a le traversa teritoriul. Există acum zeci de milioane de chinezi în toată lumea, unii cazați în complexe uriașe în câteva țări din Africa.

În următorul deceniu, China se va strădui să devină mai mobilă. După cutremurul devastator din Sichuan (2008) cu greu a reușit să folosească echipamentul Armatei Poporului chemate în ajutor. A mobilizat armata, dar nu și *tehnica* acesteia; deplasarea cu viteză în străinătate ar fi o provocare și mai mare.

O situație care sigur se va schimba. China nu este împovărată sau motivată diplomatic și economic de respectarea drepturilor omului în relațiile cu lumea. Are granițele sigure, face eforturi susținute ca să acapareze „Primul lanț de insule" și se mișcă în jurul globului încrezătoare în propriile forțe. Dacă poate evita un conflict serios cu Japonia sau cu SUA, singurul pericol adevărat pentru China rămâne China însăși.

Sunt 1,4 miliarde de motive pentru ca această țară să reușească să depășească SUA în postura de cea mai mare putere din lume și 1,4 miliarde de motive să dea greș. O criză gravă, precum cea din anii 1930, ar putea s-o arunce înapoi cu câteva decenii. China depinde 100% de economia globală. Dacă nu cumpărăm de la ea, China nu mai produce. Și, dacă nu mai produce, următorul pas va fi șomajul în masă. Dacă șomajul în masă va persista, într-o epocă în care chinezii se înghesuie în zonele urbane, tulburările sociale inevitabile ar putea atinge dimensiuni nemaivăzute până acum – ca toate celelalte lucruri din China modernă.

CAPITOLUL 3

SUA

Relatările despre moartea mea au fost mult exagerate.

MARK TWAIN

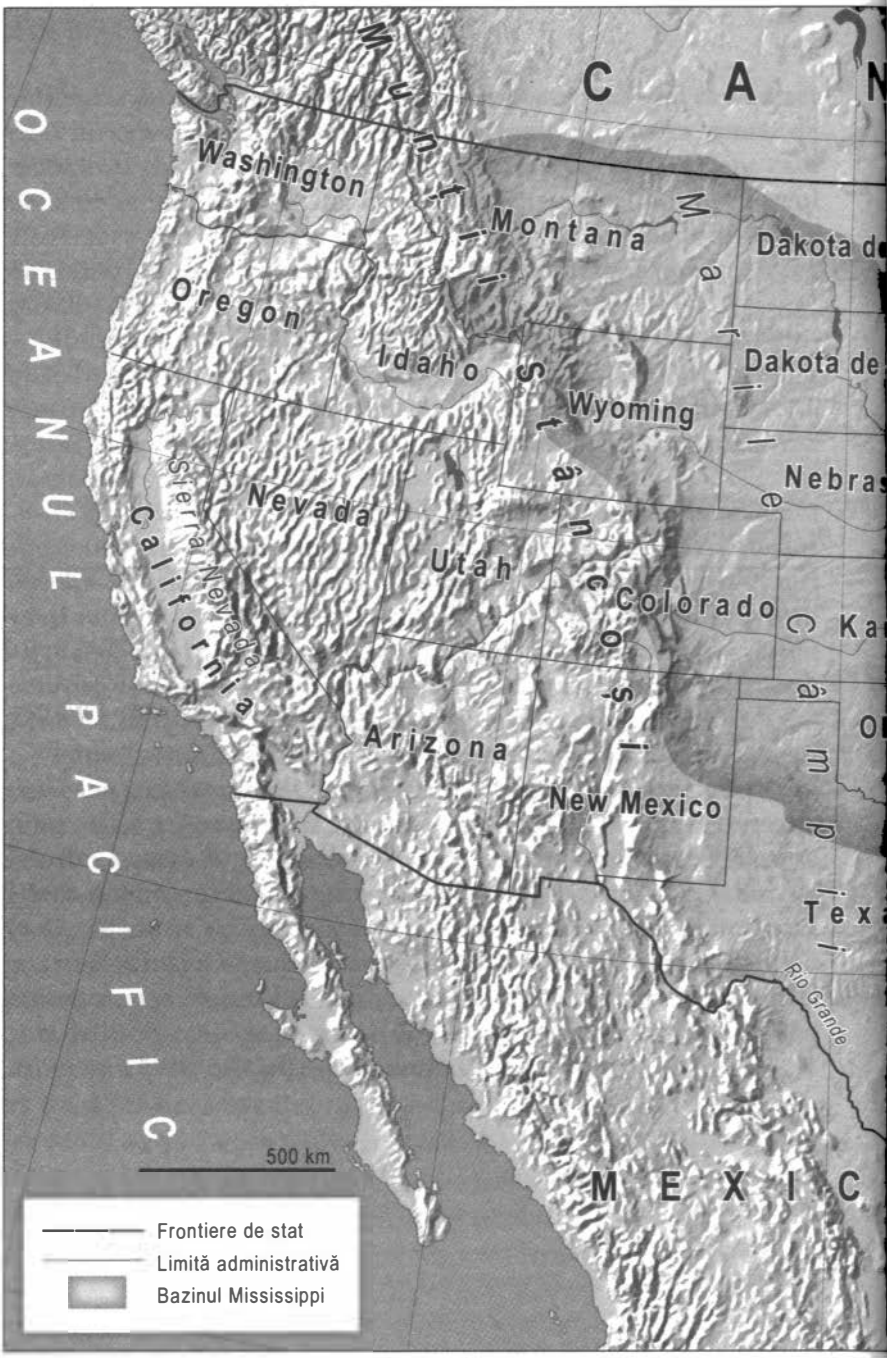
OCEANUL PACIFIC
Washington
Oregon
California
Idaho
Montana
Wyoming
Nevada
Utah
Colorado
Arizona
New Mexico
Munții Stâncoși
Câmpia Mare
Sierra Nevada
Rio Grande
MEXIC
500 km
Frontiere de stat
Limită administrativă
Bazinul Mississippi

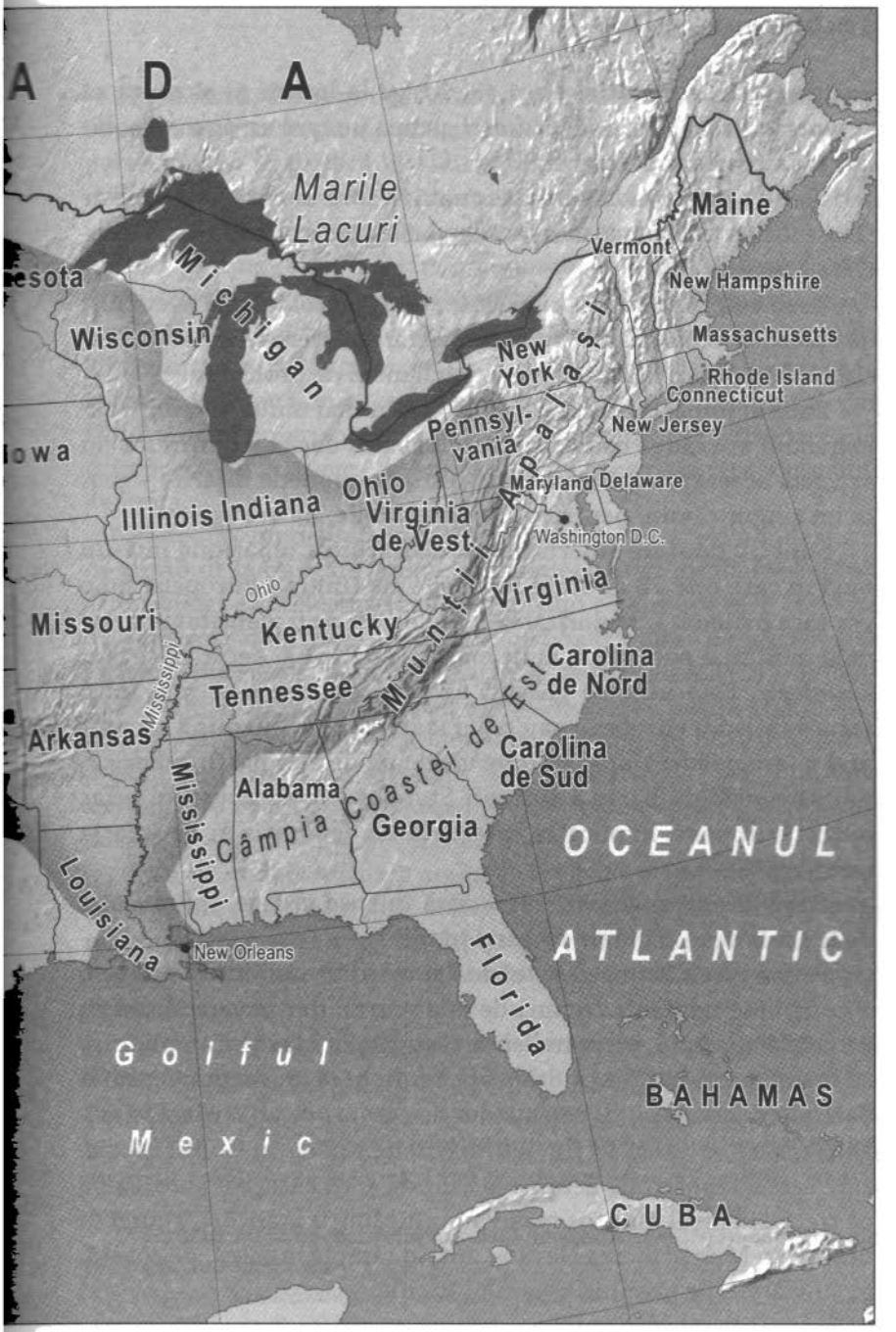
A D A
Marile Lacuri
Maine
Vermont
New Hampshire
Massachusetts
Rhode Island
Connecticut
New Jersey
esota
Wisconsin
Michigan
New York
Munții Apalași
Pennsyl-vania
owa
Maryland
Delaware
Illinois
Indiana
Ohio
Virginia de Vest
Washington D.C.
Ohio
Missouri
Kentucky
Virginia
Carolina de Nord
Tennessee
Mississippi
Arkansas
Carolina de Sud
Alabama
Câmpia Coastei de Est
Georgia
OCEANUL ATLANTIC
Louisiana
New Orleans
Florida
Golful Mexic
BAHAMAS
CUBA

Poziție, poziție, poziție. Dacă ai câștiga la loterie și ai căuta să cumperi o țară în care să locuiești, prima pe care un agent imobiliar ți-ar recomanda-o ar fi SUA.

Twain se referea la vestea eronată despre moartea lui, deși ar fi putut foarte bine să se refere la vocile, tot mai multe, care declarau decesul SUA.

Zona este minunată, priveliștile sunt uimitoare, câteva cursuri de apă îți taie răsuflarea, rețeaua de transport este excelentă; vecinii? Vecinii sunt pașnici, nu fac nici un fel de probleme.

Dacă ai împărți acest spațiu de trai în mai multe secțiuni, valoarea lui ar scădea considerabil – mai ales dacă locuitorii lor nu ar vorbi aceeași limbă și ar plăti chiria în monede diferite – dar, ca un singur cămin, pentru o singură familie, nu are egal.

Sunt 50 de state americane care alcătuiesc o națiune într-un mod în care cele 28 de state suverane ale Uniunii Europene nu o vor face niciodată. Majoritatea statelor UE au o identitate națională mult mai puternică, mult mai bine definită, decât orice stat american. Este ușor să găsești un francez care este mai întâi francez și apoi european sau o persoană care să nu pună un preț prea mare pe ideea unei Europe unite; pe de altă parte, americanul se consideră parte a Uniunii Statelor Americane cum o fac puțini europeni. Explicația este dată de geografie și de istoria unificării SUA.

Dacă desenăm această mare țară în tușe groase, îndrăznețe, de la est la vest, o putem împărți în trei.

Prima este Câmpia Coastei de Est care duce la Munții Apalași, o zonă bine udată de cursuri de apă scurte, dar navigabile, și cu un sol fertil. Apoi, mergând spre vest, găsim Marile Câmpii, care se întind până la Munții Stâncoși, iar în această secțiune se află bazinul Mississippi, cu rețeaua lui de cursuri de apă uriașe, navigabile, care se varsă în fluviul Mississippi până în Golful Mexic, care este adăpostit de Peninsula Florida și de câteva insule. După ce treci de lanțul muntos masiv numit Munții Stâncoși, ajungi în deșert, în Munții Sierra Nevada, într-o câmpie îngustă, de coastă, și, în sfârșit, pe țărmul Oceanului Pacific.

Spre nord, deasupra Marilor Lacuri, se află Scutul Canadian, cea mai întinsă zonă de stâncă precambriană din lume, o mare parte din ea împiedicând ridicarea de așezări. Spre sud-vest – deșert. Geografia a hotărât că, dacă o entitate politică va controla pământul „de la o mare strălucitoare la cealaltă"[1], va fi o mare putere, cea mai mare pe care a cunoscut-o istoria. După dobândirea acestei puteri, Uniunea va fi aproape imposibil de invadat. Cum am văzut și în cazul Rusiei, forța care se apără poate apela la așa-numita „adâncime strategică" Dimensiunile Canadei (și, într-o măsură mai mică, ale Mexicului) sunt și ele un avantaj, dat fiind că orice putere ostilă care ar încerca să invadeze SUA trecând prin aceste țări ar avea nevoie de căi de aprovizionare incredibil de lungi.

La fel de important, în zilele noastre, este că acela îndeajuns de nesăbuit să creadă că poate să invadeze America foarte curând ar fi obligat să reflecteze asupra faptului că această țară are sute de milioane de arme, oricând la dispoziția unei populații care ia foarte în serios viața, libertatea și căutarea fericirii[2]. Pe lângă forțele armate formidabile ale SUA, există Garda Națională, poliția statală și, după cum am văzut cu diverse ocazii în 2015, o poliție urbană care se poate transforma rapid într-o unitate militară. În eventualitatea unei invazii, orice orășel american ar deveni fără întârziere un Fallujah irakian.

Dar, ca să dobândească această rară poziție geografică aproape invulnerabilă la un atac convențional, spațiul a trebuit să fie mai întâi cucerit și unificat, fapt care, ținând cont că e vorba de aproape 5 000 km de la un ocean la altul, s-a realizat cu o viteză uimitoare.

La puțin timp după ce au debarcat pe coasta Oceanului Atlantic, la începutul secolului al XVII-lea, europenii și-au dat seama că acest teritoriu „virgin" era binecuvântat cu un sol fertil și cu porturi naturale. Un loc în care se puteau stabili și, spre deosebire de țările lor de proveniență, în care puteau spera să trăiască liberi.

[1] Vers dintr-un cântec patriotic intitulat *Frumoasa Americă*, scris de Katharine Lee Bates, în 1893 (n.tr.)

[2] Fragment din *Declarația de Independență a SUA*, 1776 (n.tr.)

Deși urmașii lor aveau să le refuze băștinașilor dreptul la libertate, primii coloniști nu au intenționat așa ceva. Geografia i-a atras peste Oceanul Atlantic într-un număr tot mai mare.

Ultima dintre cele 13 colonii inițiale a fost Georgia, întemeiată în 1732. Dorința de independență a celor 13 a dus, în cele din urmă, la Războiul pentru Independența Americii (1775–1783). La începutul acestei perioade, coloniile, care treptat au început să consolideze legăturile dintre ele, se întindeau cale de 1 600 km, din Massachusetts, în nord, până în Georgia, și aveau împreună aproximativ 2,5 milioane de locuitori. La est se învecinau cu Oceanul Atlantic, iar la vest cu Munții Apalași. Apalașii, lungi de aproape 2 500 km, sunt impresionanți, dar, în comparație cu Munții Stâncoși, nu ating înălțimi foarte mari. Cu toate acestea, erau o barieră formidabilă în calea deplasării spre vest a primilor coloniști, care, pe moment, își organizau teritoriul obținut și se pregăteau să-l guverneze cât mai bine. Coloniștii mai aveau de înfruntat o barieră, de data aceasta de ordin politic. Guvernul britanic interzicea colonizarea la vest de Munții Apalași, dorind ca schimburile comerciale, dar și taxele, să rămână pe coasta de est.

În Declarația de Independență (1776), se spune: „Atunci când, în urma unor evenimente, se impune ca un popor să se desprindă politic de un alt popor și să-și ia soarta în mâini, să dobândească un statul egal și independent, la care îl îndreptățesc legile naturii și ale lui Dumnezeu, respectul firesc față de omenire îi cere să menționeze cauzele care îl fac să se desprindă“ În continuare, se trec în revistă cauzele și se afirmă (fără vreo aluzie ironică la sclavie) că, mai mult decât evident, toți oamenii se nasc egali. Aceste nobile sentimente au contribuit la victoria în Războiul de Independență care, la rândul ei, a dus la nașterea unui nou stat-națiune.

La începutul anilor 1800, conducerea acestei noi țări doar bănuia că se află la mii de kilometri de „Marea Sudului“ sau de Oceanul Pacific. Folosindu-se de cărările bătute de indieni, câțiva exploratori, care poate au și dus la apariția cuvântului „întreprinzător“, trecuseră Munții Apalași și ajunseseră la fluviul Mississippi. Acolo își închipuiseră, pe bună dreptate, că pot găsi

un curs de apă care să ducă la ocean și, astfel, să dea de marile întinderi de pământ pe care spaniolii le exploraseră în sud-vest și de-a lungul coastei Oceanului Pacific, incluzând Texasul și California de azi.

La acel moment, America era departe de a fi sigură pe potențialul ei de apărare și, dacă ar fi rămas la granițele ei de atunci, s-ar fi chinuit mult să ajungă o mare putere. Cetățenii ei aveau deja acces la râul Ohio, la vest de Munții Apalași, dar care se vărsa în fluviul Mississippi, al cărui mal de vest era controlat de francezi până la orașul New Orleans. De acolo, francezii puteau controla și navele comerciale ale americanilor care porneau spre Europa din Golful Mexic, ca și vastul teritoriu dinspre vest, în ceea ce acum este centrul Americii. În 1802, la un an după ce devenise președinte, Thomas Jefferson scria: „Pe glob există un singur loc al cărui stăpân este dușmanul nostru firesc și cunoscut. New Orleans."

Așadar Franța era stăpâna și problema; soluția, însă, paradoxal, nu era războiul.

În 1803, Statele Unite, pur și simplu, au cumpărat de la francezi controlul asupra întregului teritoriu Louisiana, care se întindea de la Golful Mexic spre nord-vest, până la izvoarele afluenților fluviului Mississippi din Munții Stâncoși. Ca suprafață echivala cu Spania, Italia, Franța, Regatul Unit și Germania de astăzi, luate împreună. Acest teritoriu a venit împreună cu bazinul Mississippi, din care a pornit drumul Americii spre măreție.

Dintr-o semnătură de condei, și în schimbul a 15 milioane de dolari, achiziționarea Louisianei, în 1803, a dublat suprafața SUA și i-a asigurat controlul asupra celei mai lungi căi de transport fluvial continental din lume. După cum nota istoricul american Henry Adams: „Niciodată Statele Unite nu au obținut atât de mult pentru atât de puțin"

Bazinul Mississippi are mai mulți kilometri de șenal navigabil decât toate celelalte bazine ale lumii luate la un loc. Nicăieri nu mai există atât de multe râuri care să nu izvorască din munți și ale căror ape să curgă lin până la ocean, pe distanțe atât de lungi. Fluviul Mississippi, în care se varsă o mare parte din sistemul

său, izvorăște aproape de Minneapolis și, după ce străbate cam 3 000 km, se varsă în Golful Mexic. Prin urmare, fluviile erau calea naturală de transport pentru comerțul într-o continuă creștere, ducând la un port mare și folosind ambarcațiuni, ceea ce era, și este și astăzi, mult mai ieftin decât transportul pe uscat.

Acum americanii aveau adâncime geografică strategică, pământ fertil din belșug și o alternativă la porturile atlantice prin care să-și desfășoare afacerile. De asemenea, își extindeau rețeaua de rute de la est la vest, legând Coasta de Est de noul teritoriu, și aveau și sistemele fluviale de la nord la sud, care să unească zonele slab populate, încurajând astfel America să devină o singură entitate.

Americanii presimțeau că națiunea se va transforma într-un colos, o putere continentală. Își continuau marșul spre vest, dar nescăpând din vedere sudul și siguranța bijuteriei coroanei – fluviul Mississippi.

Până în 1814, britanicii plecaseră deja, iar francezii renunțaseră la Louisiana. Rămâneau spaniolii, care trebuia convinși într-un fel sau altul să plece și ei. Ceea ce nu a fost foarte greu. Spaniolii erau epuizați de războiul dus în Europa împotriva lui Napoleon; americanii împingeau tribul indian Seminole în Florida spaniolă, Madridul fiind conștient că aveau să urmeze valuri întregi de coloniști. În 1819, spaniolii au cedat Florida Statelor Unite și, odată cu ea, un teritoriu de dimensiuni considerabile.

Achiziționarea Louisianei le asigurase americanilor partea centrală a țării; Tratatul Transcontinental din 1819 le-a adus ceva aproape la fel de valoros. Spaniolii au acceptat ca SUA să aibă jurisdicție în vestul îndepărtat, deasupra paralelei 42, acolo unde este acum granița dintre California și Oregon, în schimbul controlului asupra zonei de jos, de la vest de teritoriile americane. Astfel SUA au ajuns la Oceanul Pacific.

La momentul respectiv, majoritatea americanilor au crezut că marea victorie din 1819 era obținerea Floridei, dar iată ce scria în jurnalul său John Quincy Adams, ministrul afacerilor externe: „Stabilirea graniței la Oceanul Pacific marchează o nouă epocă în istoria noastră"

Mai rămânea o problemă cu origine spaniolă – Mexicul.

Întrucât, prin achiziționarea Louisianei, SUA își dublaseră suprafața, când Mexicul și-a câștigat independența față de Spania, în 1821, granița sa se afla la doar 320 km de portul New Orleans. În secolul XXI, Mexicul nu reprezintă o amenințare de ordin teritorial la adresa SUA, deși apropierea sa pune probleme americanilor, stimulând apetitul vecinului de la nord pentru munca la negru și droguri.

În 1821, situația era diferită. Mexicul controla teritoriul până în nordul Californiei, lucru pe care SUA îl puteau accepta, dar se întindea și spre est, inclusiv în Texasul de azi care, ca și atunci, are graniță cu Louisiana. La vremea aceea, Mexicul avea 6,2 milioane de locuitori, iar SUA 9,6 milioane. Chiar dacă armata americană fusese capabilă să-i alunge pe puternicii britanici, aceștia luptaseră la aproape 5 000 km depărtare de casă, navele lor de aprovizionare fiind nevoite să traverseze mereu oceanul. Prin comparație, mexicanii erau la o aruncătură de băț.

Washingtonul i-a încurajat cu discreție pe americani și pe noii sosiți să se stabilească de ambele părți ale graniței dintre SUA și Mexic. Astfel, valuri întregi de imigranți s-au răspândit spre vest și sud-vest, dar cu puține șanse de a prinde rădăcini în ceea ce este Mexicul modern, de a asimila și de a spori numărul locuitorilor. Mexicul nu este binecuvântat așa cum sunt SUA. Are un teren agricol de slabă calitate, este lipsit de un sistem de cursuri de apă navigabile și, la vremea aceea, era administrat total nedemocratic, noii sosiți având prea puține șanse de a primi pământ.

În plină desfășurare a infiltrării în Texas, Washingtonul a formulat „Doctrina Monroe" (numită astfel după președintele James Monroe), în 1823. În esență, doctrina avertiza puterile europene să nu mai caute teritorii în emisfera de vest și, în caz că pierduseră o parte din teritoriile lor de acolo, să nu le mai revendice. În caz contrar...

Până la mijlocul anilor 1830, în Texas, se adunaseră destui coloniști albi pentru ca americanii să forțeze mâna Mexicului. Populația mexicană, catolică, vorbitoare de limba spaniolă, nu depășea câteva mii, în timp ce coloniștii albi, protestanți, erau

în jur de 20 000. Revoluția din Texas (1835–1836) i-a alungat pe mexicani, dar victoria a fost pe muchie de cuțit – dacă noii sosiți ar fi pierdut, armata mexicană ar fi avut posibilitatea să ocupe orașul New Orleans și să controleze astfel capătul de sud al fluviului Mississippi. Iată încă una dintre situațiile care ilustrează celebra întrebare „Ce s-ar fi întâmplat dacă...?" Ce turnură ar fi luat istoria?

Însă istoria și-a văzut de drumul ei, Texasul devenind independent cu ajutorul banilor, al armelor și al ideilor americane. Teritoriul s-a alăturat Uniunii în 1845 și, împreună, au luptat în Războiul Mexicano-American (1846–1848) în care și-au zdrobit vecinul de la sud, obligat să accepte că Mexicul se sfârșea în nisipurile de pe malul sudic al lui Rio Grande.

Cu California, New Mexico și teritoriile care acum sunt Arizona, Nevada, Utah și o parte din Colorado, granițele Americii continentale arătau cam cum arată și astăzi și, în mare măsură, sunt naturale. În sud, Rio Grande curge prin deșert; în nord, sunt lacuri mari și teren stâncos, cu foarte puțini locuitori aproape de graniță, mai ales în jumătatea estică a continentului; la est și vest – marile oceane. Dar, în secolul XXI, este foarte probabil ca în sud-vest memoria culturală, istorică, a regiunii ca teritoriu hispanic să reînvie pe măsură ce profilul demografic se schimbă rapid, hispanicii devenind majoritari în doar câteva decenii.

Dar să revenim la anul 1848. Europenii plecaseră, bazinul Mississippi era apărat de atacuri, țărmul Oceanului Pacific fusese atins și era clar că triburile indiene rămase aveau să fie subjugate: SUA nu mai erau amenințate. Era momentul ca țara să facă bani și apoi să se aventureze peste oceane ca să se asigure împotriva unor potențiale atacuri pe apă din cele trei părți expuse și, astfel, să se pregătească pentru statutul de superputere.

Goana după Aur din California (1848–1849) a fost de ajutor, dar imigranții oricum se îndreptau spre vest. La urma urmei, trebuia să pună umărul la construirea unui imperiu continental care, pe măsură ce creștea, atrăgea tot mai mulți imigranți. Legea Împroprietăririi din 1862 acorda 65 ha de pământ celui care le cultiva timp de cinci ani și plătea o mică taxă. Dacă erai un om

sărac din Germania, Scandinavia sau Italia, ce rost avea să imigrezi în America Latină ca să fii slugă acolo, când puteai merge în SUA ca să fii liber și să ai bucata ta de pământ?

În 1867, Alaska a fost cumpărată de la Rusia. La momentul acela, achiziția a fost cunoscută drept „prostia lui Seward", după numele ministrului afacerilor externe, William Seward, care încheiase târgul. Seward plătise 7,2 milioane de dolari, adică 4 cenți hectarul. Presa l-a acuzat că nu făcuse decât să cumpere zăpadă, dar și-a schimbat atitudinea după ce, în 1896, în Alaska s-au descoperit mari zăcăminte de aur. După câteva zeci de ani s-au descoperit și zăcăminte imense de petrol.

Doi ani mai târziu, în 1869, a fost inaugurată calea ferată transcontinentală. Acum țara putea fi traversată într-o singură săptămână, față de ce se întâmplase în trecut, când o călătorie dura câteva luni și era plină de riscuri.

Pe măsură ce creșteau și se îmbogățeau, SUA își dezvoltau o flotă oceanică. Pe aproape întreaga durată a secolului al XIX-lea, politica externă a SUA a fost preocupată de extinderea comerțului și de evitarea unor complicații cu vecinii; acum, însă, era momentul să supravegheze căile de acces dinspre oceane. Singura amenințare reală venea din partea Spaniei – chiar dacă aceasta fusese obligată să părăsească partea continentală, încă mai controla insulele Cuba și Puerto Rico și o parte din ceea ce acum este Republica Dominicană.

Cuba mai ales nu-i lăsa să doarmă pe președinții americani, cum va face din nou în 1962, în Criza rachetelor cubaneze. Insula se află aproape de Florida, poziție care îi asigură accesul și controlul potențial la Strâmtoarea Florida și Canalul Yucatan din Golful Mexic. Aceasta este ruta de intrare și de ieșire din portul New Orleans.

Deși puterea îi scăzuse spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Spania încă mai era o forță militară formidabilă. În 1898, SUA au declarat război Spaniei, i-au alungat armata din Cuba și au preluat controlul insulei, la care s-au adăugat Puerto Rico, Guam și Insulele Filipine. Toate aceste insule erau utile, în special Guam,

ca puncte strategice vitale, iar Cuba ar fi devenit o amenințare strategică în mâinile unei puteri majore.

În 1898, amenințarea a fost anulată de războiul cu Spania. În 1962, a fost înlocuită de amenințarea unui război cu Uniunea Sovietică, după ce ambele țări s-au burzuluit una la alta. Astăzi, nici o mare putere nu mai sponsorizează Cuba, care pare destinată să revină sub influența culturală și, probabil, politică a SUA.

America se mișca rapid. În același an în care și-a asigurat controlul asupra Cubei, a Strâmtorii Florida și a unei părți însemnate din Marea Caraibilor, a anexat insula Hawaii, din Oceanul Pacific, protejând astfel căile de acces spre coasta de vest. În 1903, America a semnat un tratat care îi conferea drepturi exclusive asupra Canalului Panama. Comerțul înflorea.

Sosise momentul ca SUA să arate că însemnau mai mult decât o simplă prezență pe scena lumii – și ce putea fi mai convingător decât un tur de forță al flotei americane, care acum putea face înconjurul planetei?

Președintele Theodore Roosevelt vorbea, în general, cu blândețe, dar, de fapt, se folosea de flotă ca de o bâtă ca să arate cât de puternică este America[1]. Șaisprezece nave de război din flota atlantică au pornit din SUA, în decembrie 1907. Coca navelor era vopsită în alb, culoarea pe timp de pace a marinei, acest spectacol impresionant de diplomație devenind cunoscut drept „Marea flotă albă" În următoarele 14 luni, flota a oprit în 20 de porturi din Brazilia, Chile, Mexic, Noua Zeelandă, Australia, Insulele Filipine, Japonia, China, Italia și Egipt. Dintre aceste țări cea mai importantă a fost Japonia, căreia i s-a dat de înțeles că, in extremis, flota atlantică a Americii putea fi desfășurată în Oceanul Pacific. Călătoria, o etalare de putere coercitivă și necoercitivă, a anticipat termenul de „demonstrație de forță", dar chiar asta a și fost, fiind luată ca atare de toate marile puteri ale lumii.

Majoritatea președinților au reținut sfatul lui George Washington din cuvântarea de rămas-bun, rostită în 1796, de a nu se lăsa pradă unor „antipatii cronice față de anumite națiuni

[1] Aluzie la sloganul lui, devenit celebru: „Vorbește cu blândețe, dar să ai o bâtă la tine" (n.tr.)

și unor atașamente înflăcărate față de altele" și de a se „feri de alianțe permanente cu orice parte a lumii din afară"

Cu excepția unei implicări târzii – dar cruciale – în Primul Război Mondial, America secolului XX a reușit, în mare măsură, să evite complicații și alianțe până în 1941.

Cel de-al Doilea Război Mondial a schimbat totul. SUA au fost atacate de o Japonie tot mai militaristă, după ce Washingtonul i-a impus sancțiuni economice care ar fi trebuit să o îngenuncheze. Americanii au ieșit din război mai agresivi ca oricând. Își demonstrau forța peste tot în lume și, ca să-și mențină poziția, de data aceasta nu s-au mai retras între granițele lor.

Cea mai mare putere postbelică, din punct de vedere economic și militar, America avea nevoie acum să controleze căile maritime ale lumii, să păstreze pacea și să-și ducă mărfurile în piețele de desfacere.

America era „ultima redută rămasă în picioare". Europenii erau epuizați, economiile lor, ca și orașele mai mari sau mai mici, erau în ruine. Japonezii fuseseră zdrobiți, chinezii se războiau între ei, rușii nici măcar nu luau parte la jocul capitalist.

Cu un secol înainte, britanicii învățaseră că au nevoie de baze militare îndepărtate și de stații de buncherare din care să-și demonstreze și să-și apere forța navală. Acum, Regatul Unit fiind în declin, americanii priveau cu lăcomie la bazele britanice exclamând: „Frumoase baze – le luăm noi"

Bazele meritau toți banii. În toamna anului 1940, britanicii aveau mare nevoie de noi nave de război. Americanii aveau 50 de care se puteau dispensa și astfel, după semnarea acordului „Distrugătoare în schimbul bazelor", britanicii au renunțat la capacitatea lor de a fi o putere globală pentru a putea duce războiul mai departe. Aproape toate bazele navale britanice din emisfera de vest au fost preluate de americani.

Până la urmă, atunci ca și acum, toată povestea se reduce, pentru toate țările, la beton. Beton pentru porturi, aerodromuri, hangare pentru avioane, depozite de carburanți, docuri uscate și zone de instrucție pentru forțele speciale. În Orient, după înfrângerea Japoniei, America a profitat de ocazie ca să construiască

toate acestea în insulele din Oceanul Pacific. Guamul, aflat la jumătatea drumului, era deja al ei; în scurt timp americanii au ajuns cu bazele lor până la insula japoneză Okinawa, în Marea Chinei de Est.

Americanii au privit și spre uscat. Dacă tot urmau să susțină financiar reconstrucția Europei prin Planul Marshall din 1948–1951, de ce să nu se asigure că Uniunea Sovietică nu îi va strica socotelile și nu va ajunge pe coasta Atlanticului? Militarii americani nu au plecat acasă. Dimpotrivă, s-au instalat în Germania și au sfidat Armata Roșie din Câmpia Europei de Nord.

În 1949, Washingtonul a inițiat formarea NATO și, odată cu aceasta, și-a asumat efectiv comanda forțelor militare occidentale supraviețuitoare. Deși conducătorul civil al NATO poate fi belgian într-un an și britanic în următorul, comandantul militar este întotdeauna un american și, de departe, cea mai mare putere de foc din NATO aparține americanilor.

Indiferent de ce spune tratatul, în ultimă instanță, comandantul suprem al NATO răspunde în fața Washingtonului. Regatul Unit și Franța au simțit pe pielea lor faptul că o țară NATO nu adoptă o politică navală strategică fără ca mai întâi să întrebe Washingtonul, în timpul Crizei Suezului din 1956, când au fost obligate, la presiunea americanilor, să părăsească zona canalului, pierzând astfel cea mai mare parte din influența lor în Orientul Mijlociu.

După ce Islanda, Norvegia, Regatul Unit și Italia (toate membre fondatoare ale NATO) au permis SUA accesul la bazele lor și dreptul de a le folosi, America a început să domine zona Atlanticului de Nord și Marea Mediterană, ca și Oceanul Pacific. În 1951, și-a extins dominația asupra Pacificului spre sud, încheind o alianță cu Australia și Noua Zeelandă, și apoi spre nord, după Războiul din Coreea (1950–1953).

Existau acum două hărți ale Statelor Unite: cea obișnuită, care se întindea în diagonală, de la Seattle, pe coasta Oceanului Pacific, până la fâșia din Marea Sargaselor, și cea care arăta cât de mare era puterea geopolitică a Americii. Pe a doua hartă erau trecute bazele, porturile și aerodromurile – obiective reale, care puteau

fi însemnate pe hârtie. Această hartă era, în același timp, și una conceptuală, care îți spunea că, în eventualitatea unei situații A în regiunea B, te puteai baza pe țara C ca aliat al SUA și viceversa. Dacă o putere importantă voia să-și facă jocul undeva în lume, știa că respectiva avea de a face cu SUA. Pe scena lumii apăruse o superputere. În anii 1960, eșecul SUA în Vietnam le-a știrbit din încredere și le-a făcut mult mai precaute în privința implicării în conflictele de peste hotare. Dar, ceea ce, practic, a fost o înfrângere, nu a schimbat substanțial strategia globală a Americii.

Existau acum numai trei locuri din care putea veni provocarea la adresa hegemoniei americane: o Europă unită, Rusia și China. Toate deveneau mai puternice, dar două aveau să-și atingă limitele.

Visul unor europeni despre o UE „tot mai închegată" și o politică externă și de apărare comună moare încet sub ochii noștri și, chiar dacă nu ar face-o, țările UE cheltuiesc atât de puțin pe apărare încât, până la urmă, depind tot de SUA. Criza economică din 2008 a redus potențialul puterilor europene, ca și apetitul acestora pentru aventuri departe de hotarele lor, mai ales după ce au văzut cum s-a terminat intervenția în Libia, când francezii și britanicii, cu americanii „conducând din urmă", au facilitat răsturnarea regimului Gaddafi. În 2013, premierul britanic de atunci, David Cameron, a vizitat Tripoli și le-a spus libienilor că lecția învățată în Afghanistan și Iran a fost că: „ajutorul acordat altor țări, intervenția în alte țări, nu se reduce la o intervenție militară" În strigăte de „Allahu Akbar", Cameron a declarat solemn: „În edificarea unei noi Libii nu veți găsi un prieten mai de nădejde decât Regatul Unit. Vă vom sta alături în tot ce veți înfăptui." Dar, după ce țara a fost cuprinsă de haos, după ce milițiile au început să-și dispute controlul, europenii au plecat, lăsând în urmă un stat paralizat, un popor disperat și o nouă rută deschisă imigrației ilegale.

În 1991, amenințarea Rusiei încetase din cauza unei crase incompetențe economice, a supraextinderii militare și a neputinței de a convinge masele subjugate din imperiul sovietic că gulagurile și supraproducția de tractoare finanțată de stat erau

premisele progresului. Recenta revenire a Rusiei lui Putin e ca un spin în coasta Americii, dar nu constituie o amenințare serioasă la adresa dominației americane. Când, în 2014, a descris Rusia ca pe o „simplă putere regională", președintele Obama poate că a fost, inutil, provocator, dar a avut dreptate. Gratiile închisorii geografice a Rusiei, după cum am văzut în Capitolul 1, sunt la locul lor: încă le lipsește un port cu apă adâncă, cu acces la căile maritime globale, încă le lipsește capacitatea militară în timp de război ca să ajungă în Oceanul Atlantic prin Marea Baltică și Marea Nordului, sau prin Marea Neagră și Marea Mediterană.

SUA au influențat parțial schimbarea guvernului din Ucraina, în 2014, cu intenția de a extinde democrația în lume și de a scoate Ucraina de sub influența Rusiei, slăbind astfel poziția președintelui Putin. Washingtonul știe că, în ultimul deceniu, în timp ce America era ocupată cu Irakul și Afghanistanul, rușii au profitat de ocazie ca să intervină în ceea ce ei numesc „străinătate apropiată", recuperându-și poziția de forță în locuri precum Kazahstanul și ocupând o parte din Georgia. Cu întârziere și oarecum fără tragere de inimă, americanii încearcă să neutralizeze câștigurile rușilor. Președintele Trump a propus negocieri Moscovei și a încercat să stabilească o relație personală cu Putin, dar diferențele dintre cele două țări sunt mai profunde decât legătura dintre liderii lor.

Americanilor le pasă de Europa, de NATO, intervin uneori (când este în interesul lor), dar Rusia este acum, pentru ei, mai ales o problemă europeană, chiar dacă una pe care nu vor să o scape din ochi.

Mai rămâne China și China se ridică.

Cea mai mare parte din analizele efectuate în ultimul deceniu consideră că, până la mijlocul secolului XXI, China va depăși SUA și va deveni cea mai puternică țară din lume. Din motive parțial discutate în Capitolul 2, eu unul nu sunt foarte convins. Procesul ar putea dura un secol.

Din punct de vedere economic, chinezii îi vor ajunge pe americani, fapt care îi face să aibă o mare influență și le asigură un loc la masa bogaților, dar din punct de vedere militar și strategic,

sunt cu decenii în urma lor. SUA vor folosi acele decenii ca să se asigure că diferența se menține, deși pare inevitabil că, la un moment dat, se va estompa.

Betonul costă mult. Nu doar ca să fie amestecat și turnat, ci ca să poată fi amestecat și turnat acolo unde dorești. Ca și în cazul acordului „Distrugătoare în schimbul bazelor", asistența pe care americanii o acordă altor guverne nu este întotdeauna pe de-a-ntregul altruistă. Asistența economică și, la fel de importantă, cea militară te lasă să torni betonul și să tragi și alte foloase, chiar dacă te costă mai mult.

De pildă, în 2017, Washingtonul s-a arătat scandalizat de încălcarea drepturilor omului în Siria (un stat ostil); în urma unui atac cu gaze comandat de regimul sirian, președintele Trump a ordonat chiar un atac cu rachete de croazieră; dar reacția Washingtonului la abuzurile din Bahrain e mai greu de perceput, fiind amortizată de motoarele Flotei a 5-a SUA, staționată în Bahrain, ca oaspete a guvernului local. Pe de altă parte, asistența îți dă dreptul să sugerezi guvernului B (să spunem cel myanmarez) să reziste curții pe care i-o face guvernul C (să spunem cel chinez). În acest exemplu, SUA au rămas în urmă fiindcă guvernul din Myanmar abia de curând a început să se deschidă spre lume, iar Beijingul a luat startul din timp.

Dar, când vine vorba de Japonia, Thailanda, Vietnam, Coreea de Sud, Singapore, Malaysia, Indonezia și alte state, americanii bat la o ușă deja deschisă din cauza neliniștii pe care le-o provoacă acestor țări uriașul lor vecin și a nerăbdării lor de a se alinia cu Washingtonul. Chiar dacă au diferende între ele, țările respective sunt aduse sub aceeași umbrelă de convingerea că, dacă nu sunt unite, până la urmă vor cădea una după alta sub hegemonie chineză.

Celebra „pivotare în jurul Chinei" din timpul administrației Obama a însemnat pentru unii abandonarea Europei; dar pivotarea în jurul unui loc nu înseamnă abandonarea altuia. Ține mai degrabă de cât de mult te lași pe un picior față de celălalt. Chiar și înainte de venirea președintelui Trump la putere, americanii își calculau cu grijă mișcările. Niciodată nu au fost tentați să

părăsească Europa în grabă – dimpotrivă, o parte din armamentul american a fost deplasată în Europa de Est. Echipa lui Trump menține echilibrul, deși cred că insomniile le sunt provocate mai degrabă de evenimentele din Asia decât de cele din Europa sau din Rusia.

Mulți strategi ai politicii externe din guvernul SUA sunt de părere că istoria secolului XXI se va scrie în Asia și în Oceanul Pacific. Jumătate din populația lumii trăiește acolo și, dacă se ia în calcul și India, până în anul 2050 tot acolo se va obține jumătate din producție economică globală.

Din acest motiv, vom vedea cum SUA vor investi tot mai mult timp și bani în estul Asiei ca să-și impună prezența și să-și concretizeze intențiile în respectiva regiune. De pildă, în nordul Australiei americanii au înființat o bază pentru infanteria marină a SUA. Dar, ca să exercite o influență reală, s-ar putea să investească și în acțiuni militare limitate ca să-și asigure aliații că vor sări în ajutorul lor în eventualitatea unor conflicte deschise. De pildă, dacă o navă chineză începe să bombardeze un distrugător japonez, dând de înțeles că situația ar putea să degenereze, flota americană poate trage salve de avertizare spre flota chineză sau chiar direct, semn că este dispusă să se folosească de acest incident ca să pornească un război. Pe de altă parte, atunci când Coreea de Nord trage asupra Coreei de Sud, sudul ripostează, dar, de obicei, nu și SUA. În schimb, americanii anunță public că și-au pus trupele în stare de alertă ca să transmită un semnal clar. Dacă situația s-ar agrava, ar trage salve de avertizare spre o țintă nord-coreeană și, în cele din urmă, direct în ea. Este o modalitate de escaladare a conflictului fără a declara război – și tocmai în astfel de momente lucrurile devin periculoase.

SUA vor să demonstreze întregii regiuni că este în interesul ei să fie de partea Washingtonului – China face exact opusul. Astfel, atunci când este provocată, fiecare parte trebuie să reacționeze fiindcă, pentru fiecare provocare lăsată fără răspuns, încrederea aliaților și teama rivalilor dispar treptat, până când un alt eveniment convinge unul dintre state să treacă în tabăra cealaltă.

Analiștii scriu adesea despre nevoia ca anumite țări să nu-și piardă prestigiul, să nu se sperie și să dea înapoi, aceasta însă nu e o problemă în țările arabe sau din estul Asiei – e doar o problemă specific umană, exprimată sub diverse forme. Poate că este mai bine definită și mai articulată în aceste țări, dar strategii politicii externe din SUA o tratează la fel ca pe orice altă putere. Limba engleză are două zicale care demonstrează cât de adânc înrădăcinată este această idee: „Dă-le un inch și îți vor lua o milă" și maxima președintelui Theodore Roosevelt, din anul 1900, care a intrat deja în lexiconul politic: „Vorbește cu blândețe, dar să ai și o bâtă la tine"

Jocul letal al acestui secol va depinde de modul în care chinezii, americanii și alte națiuni din regiune vor face față fiecărei crize fără să-și piardă prestigiul și fără să provoace resentimente de nestăpânit de ambele părți.

Criza rachetelor din Cuba este considerată, în general, o victorie a americanilor; un fapt despre care se scrie mai puțin este că, la câteva luni după ce Rusia și-a retras rachetele din Cuba, Statele Unite și-au retras rachetele Jupiter (care puteau atinge Moscova) din Turcia. A fost, de fapt, un compromis, ambele părți având posibilitatea de a-și asigura poporul că nu capitulaseră.

În Oceanul Pacific al secolului XXI, marile puteri vor face noi compromisuri. Pe termen scurt, cele mai multe, dar nu toate, vor fi probabil făcute de chinezi – un prim exemplu este declararea de către Beijing a unei zone de identificare a aparatelor de zbor, celelalte națiuni fiind obligate să-i informeze pe chinezi înainte de a pătrunde în spațiul aerian al unui teritoriu aflat în litigiu, și gestul americanilor de a zbura pe acolo fără să-i anunțe. Chinezii au câștigat ceva prin crearea acelei zone și transformarea ei într-un subiect de dispută; SUA au câștigat ceva prin nerespectarea ei. E un joc de durată.

Este și un joc de-a șoarecele și pisica. La începutul anului 2016, pentru prima oară, un avion chinez a aterizat pe unul dintre aerodromurile construite pe insulele artificiale pe care le ridică în zona Insulelor Spratly din Marea Chinei de Sud. Vietnamul și Insulele Filipine au protestat oficial, dat fiind că ambele țări își

revendică zona, iar SUA au declarat că gestul chinezilor amenință „stabilitatea regiunii". Acum Washingtonul urmărește cu atenție fiecare proiect de construcție și fiecare avion și trebuie să aleagă momentul și locul în care să protesteze cu mai multă vigoare și când să trimită patrule navale și aeriene în apropierea teritoriului disputat. Într-un fel, trebuie să-și asigure aliații că le va fi alături și va garanta libertatea navigației în apele internaționale, în același timp având grijă să nu meargă prea departe pentru a nu atrage China într-o confruntare militară.

Politica SUA în privința Japoniei este să o asigure că au aceleași interese strategice față de China și să se asigure că baza americană de pe insula Okinawa rămâne deschisă. Americanii ajută la întărirea forței de apărare a japonezilor, dar, în același timp, restricționează capacitatea militară a Japoniei de a-și măsura forțele cu SUA în Oceanul Pacific.

Deși toate celelalte țări din regiune contează, într-un complicat joc de puzzle, statele esențiale par a fi Indonezia, Malaysia și Singapore. Cele trei domină Strâmtoarea Malacca, strâmtoare care, în punctul ei cel mai îngust, măsoară numai trei km. În fiecare zi, prin Malacca trec 12 milioane de barili de petrol spre o Chină tot mai însetată și spre alte țări din regiune. Atât timp cât cele trei țări sunt proamericane, americanii au un avantaj major.

Ca un plus pentru ei, chinezii nu sunt agresivi din punct de vedere ideologic, nu caută să răspândească doctrina comunistă și nici nu vor (mult) mai mult teritoriu, cum voiau rușii în cursul Războiului Rece; pe de altă parte, nici chinezii și nici americanii nu caută motiv de gâlceavă. Chinezii pot fi de acord ca America să păzească cele mai multe dintre căile maritime prin care își transportă marfa în lume, atât timp cât americanii sunt de acord să nu-și exercite controlul prea aproape de China.

Vor exista neînțelegeri, din când în când naționalismul va fi folosit pentru a asigura unitatea poporului chinez, dar fiecare parte va căuta compromisul. Pericolul apare atunci când își interpretează greșit acțiunile și/sau riscă prea mult.

Există și puncte nevralgice. Americanii au un tratat cu Taiwanul conform căruia, în cazul în care chinezii invadează ceea

ce ei consideră a fi a douăzeci și treia provincie a lor, SUA vor intra în război. Pe de altă parte, recunoașterea oficială a Taiwanului de către SUA sau o declarație de independență din partea Taiwanului ar putea declanșa o invazie chineză. Dar nu se întrevede așa ceva, o invazie chineză, din punctul nostru de vedere, fiind exclusă.

Pe măsură ce crește setea de gaze și de petrol a Chinei, cea a Americii scade. Acest proces va avea un impact uriaș asupra relațiilor ei externe, mai ales cu Orientul Mijlociu, cu efect de domino pentru alte țări.

Datorită forajelor din largul coastelor americane și a exploatării gazelor de șist pe mari suprafețe din țară, America pare destinată să-și asigure nu numai necesarul de energie, ci și să devină un important exportator de energie până în anul 2020. Ceea ce înseamnă că preocuparea de a-și asigura un flux de petrol și de gaze din regiunea Golfului se va diminua. Statele Unite vor avea în continuare interese strategice acolo, dar nu de aceeași importanță. Dacă interesul Americii scade, națiunile din Golf vor căuta noi alianțe. Unul dintre candidați va fi Iranul, altul China, dar așa ceva se va întâmpla după ce chinezii își vor construi flota oceanică și, la fel de important după ce vor fi gata să o desfășoare.

Flota a 5-a a Statelor Unite nu are de gând să părăsească portul din Bahrain – o construcție din beton la care nu ar renunța cu una, cu două. Dar, dacă nu va mai fi nevoie ca petrolul din Arabia Saudită, Kuwait, Emiratele Arabe Unite și Qatar, ca să asigure iluminatul și transportul în America, americanii de rând și Congresul vor întreba: „Pentru ce mai stă acolo?“ Dacă răspunsul va fi: „Ca să țină în șah Iranul“, s-ar putea ca lumea să-și exprime nemulțumirea în continuare.

În alte părți din Orientul Mijlociu, politica americană pe termen scurt este să împiedice Iranul să devină prea puternic și, concomitent, să ajungă la ceea ce se numește „marea învoială“ – un acord care să stingă multiplele controverse ce dezbină cele două țări și astfel să pună capăt unei vrajbe de trei decenii și jumătate. Președinția Trump a moștenit această politică și este de acord cu ea, dar vrea să o aplice mai agresiv, cel puțin la nivel verbal. O atitudine care ar inflama spiritele și, în eventualitatea în care nici

una din părți nu ar face pasul înapoi, ar duce la o confruntare. Dar nici America și nici Iranul nu doresc război, europenii nu sunt deloc dispuși să denunțe acordul nuclear pe care l-au semnat, iar administrația SUA este conștientă că Teheranul are un cuvânt greu de spus în ceea ce se întâmplă în „Orientul Mijlociu mai extins". Prin urmare, în timp ce Casa Albă se arată mai ostilă și încurajează statele arabe sunnite să se distanțeze de Iran, așa cum se întâmplă de multe ori, retorica preelectorală anti-Iran a fost temperată de realitatea imediată.

Dat fiind că națiunile arabe au pornit ceea ce ar putea a fi o luptă îndelungată împotriva islamiștilor, Washingtonul pare să fi renunțat la ideea optimistă a încurajării democrațiilor jeffersoniene emergente pentru a încerca să țină situația sub control și, în același timp, să ferească bocancii soldaților americani de nisipul Orientului Mijlociu.

Relația cu Israelul s-ar putea răci, chiar dacă lent, pe măsură ce demografia SUA se schimbă. Copiii imigranților asiatici și hispanici, care sosesc acum în Statele Unite, vor fi mai interesați de America Latină și de Extremul Orient decât de o țară minusculă, la marginea unei regiuni care nu mai este vitală pentru interesele americane.

În America Latină, SUA vor căuta să păstreze deschis Canalul Panama, să controleze tarifele de trecere prin viitorul canal nicaraguan spre Oceanul Pacific și să țină sub observație ascensiunea Braziliei, în caz că aceasta încearcă să aibă un cuvânt de spus în Marea Caraibilor. Din punct de vedere economic, SUA vor rivaliza cu China în America Latină – dar numai în Cuba Washingtonul va înlătura toate opreliștile ca să se asigure că va domina epoca post-Castro/comunistă. Apropierea Cubei de Florida și relația istorică (deși complicată) dintre cele două țări, combinată cu pragmatismul chinez, ar trebui să fie suficientă pentru ca SUA să devină puterea dominantă în noua Cubă. Vizita istorică a președintelui Obama pe insulă, în primăvara anului 2016, a încercat din răsputeri să realizeze acest lucru. Obama a fost primul președinte american în exercițiu care a vizitat Havana după Calvin Coolidge, în 1928. Fostul lider cubanez, răposatul Fidel

Castro, a deplâns evenimentul, iar presa controlată de stat i-a popularizat fără crâcnire remarcile negative, dar senzația a fost că toată tevatura a avut drept scop iluzionarea unui bătrân; decizia colectivă fusese luată, noua epocă începuse deja. Apropierea de America, puterea și numărul tot mai mare ale americanilor de origine cubaneză ar trebui să cimenteze această nouă relație în următorul deceniu.

În Africa, americanii sunt una dintre națiunile interesate de bogățiile naturale ale continentului, dar cea care le exploatează cel mai bine este China. Ca și în Orientul Mijlociu, SUA vor urmări evoluția grupărilor islamiste din nordul Africii cu interes, dar nu vor încerca să se implice mai aproape de 10 000 m de sol.

Experimentul american de construire a unor națiuni dincolo de hotarele sale pare să se fi încheiat.

În Irak, Afghanistan și prin alte părți, SUA au subestimat mentalitatea și forța micilor puteri și ale triburilor. Se prea poate ca propria istorie a americanilor, marcată de siguranța poziției geografice și de unitate, să-i fi făcut să supraestimeze forța argumentului democratic, raționalist, potrivit căruia compromisul, munca și chiar votul vor triumfa în fața temerilor istorice, adânc înrădăcinate, atavice, de „ceilalți" – sunniți, șiiți, kurzi, arabi, musulmani sau creștini. Americanii au crezut că oamenii doresc să fie uniți când, de fapt, mulți nu îndrăznesc așa ceva și preferă să trăiască separat, din cauza experiențelor prin care au trecut. O reflecție tristă asupra umanității, dar, în multe perioade ale istoriei și în multe locuri, pare a fi un adevăr nefericit. Acțiunile americanilor au ridicat capacul de pe o oală care mocnea la foc mic, ascunzând, temporar, acel adevăr.

Aceasta nu înseamnă că decidenții politici americani sunt „naivi", cum le place să creadă unor diplomați europeni mai îngâmfați; dar par a spune „se poate face" sau „se poate repara", o atitudine care, inevitabil, nu dă roade întotdeauna.

De 30 de ani există o adevărată modă de a prezice declinul iminent sau continuu al SUA. O modă la fel de greșită acum, ca și în trecut. Țara cea mai prosperă de pe planetă va deveni independentă din punct de vedere energetic, rămâne puterea economică

dominantă și cheltuiește mai mult pe cercetare și dezvoltare în domeniul militar decât întreg bugetul militar al tuturor celorlalte țări NATO. Populația ei nu îmbătrânește, ca în Europa și Japonia, iar un studiu Gallup din 2013 arăta că 25% din persoanele care doreau să emigreze au optat în primul rând pentru SUA. În același an, Universitatea din Shanghai a ierarhizat, în opinia specialiștilor săi, primele 20 de universități ale lumii: 17 erau din SUA.

Omul de stat prusac Otto von Bismarck observa cu ironie, acum mai bine de o sută de ani: „Dumnezeu se îngrijește cel mai mult de beți, de copii și de Statele Unite" Observația lui pare să fi rămas valabilă.

CAPITOLUL 4

Europa de Vest

Aici trecutul era peste tot, un întreg continent acoperit cu amintiri.

Miranda Richmond Mouillot,
A Fifty-Year Silence: Love, War and a Ruined House in France (O tăcere de cincizeci de ani: dragoste, război și o casă în ruină în Franța)

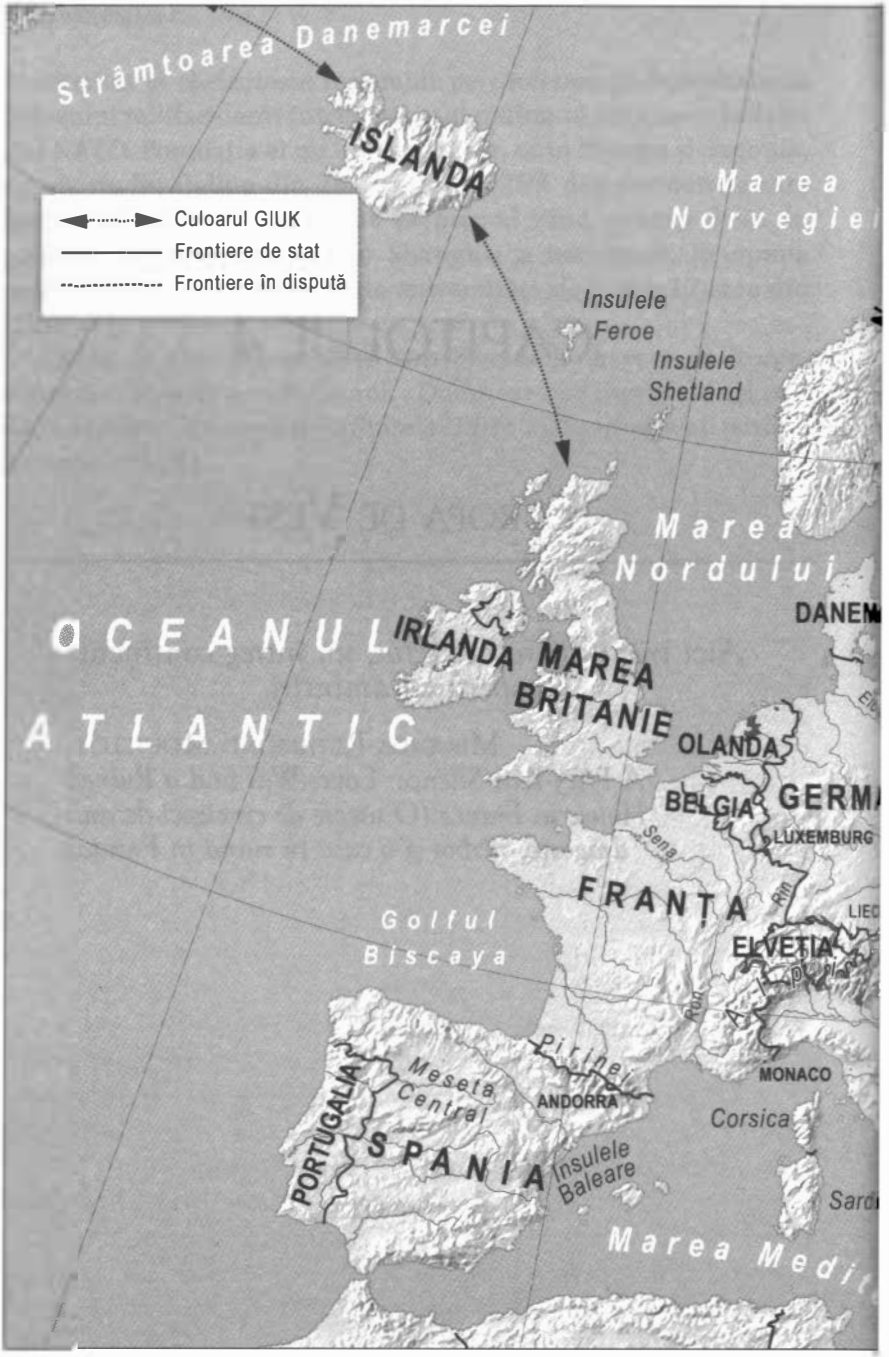
Strâmtoarea Danemarcei
ISLANDA
Culoarul GIUK
Frontiere de stat
Frontiere în dispută
Marea Norvegiei
Insulele Feroe
Insulele Shetland
Marea Nordului
OCEANUL ATLANTIC
IRLANDA
MAREA BRITANIE
DANEM
OLANDA
BELGIA
GERMA
LUXEMBURG
Sena
Golful Biscaya
FRANȚA
ELVEȚIA
Pirinei
MONACO
ANDORRA
Corsica
Meseta Central
PORTUGALIA
SPANIA
Insulele Baleare
Marea Medi

500 km
FINLANDA
ESTONIA
LETONIA
LITUANIA
Câmpia Europei de Nord
RUSIA
BELARUS
UCRAINA
MOLDOVA
ROMÂNIA
SERBIA
Dunărea
BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
GEORGIA
ARMENIA
MACEDONIA
ALBANIA
TURCIA
Marea Egee
GRECIA
SIRIA
CIPRU

De bine, de rău, lumea modernă își are originile în Europa. Acest avanpost occidental al marii întinderi de pământ euro-asiatice a dat naștere Iluminismului, care a dus la Revoluția Industrială, care a avut drept rezultat ceea ce vedem în jur, zi de zi. Pentru aceasta trebuie să mulțumim (sau să dăm vina) așezării Europei.

Clima, influențată de Curentul Golfului, a binecuvântat regiunea cu cantitatea potrivită de ploaie pentru a cultiva pământul pe scară largă și cu tipul de sol propice recoltelor bogate. Aceasta a permis creșterea populației într-o zonă în care marea majoritate putea munci tot anul, chiar și în toiul verii. Iarna are avantajele ei, cu temperaturi suportabile, favorabile activităților în aer liber, dar îndeajuns de scăzute ca să omoare bacteriile care și astăzi afectează suprafețe uriașe din restul lumii.

Recoltele bune înseamnă surplus de alimente care poate fi comercializat; comerțul duce la înființarea de târguri care devin orașe. De asemenea, le permite oamenilor să se gândească nu numai la asigurarea hranei, ci și la ameliorarea nivelului de trai prin inovații și invenții.

Europa de Vest nu are deșerturi propriu-zise, zonele înghețate se găsesc doar în extremitatea de nord, iar cutremurele, vulcanii și inundațiile masive sunt rare. Râurile sunt lungi, plate, navigabile, tocmai bune pentru comerț. Înainte de a se vărsa în diverse mări și oceane, curg de-a lungul coastelor care sunt bogate, la vest, nord și sud, în porturi naturale.

Dacă citiți această carte prinși într-o furtună de zăpadă din Alpi sau așteptând ca apele învolburate ale Dunării să revină în matcă, atunci poziția binecuvântată a Europei s-ar putea să nu pară foarte evidentă; dar, în comparație cu alte locuri, Europa este cu adevărat binecuvântată. Aceștia sunt factorii care i-au ajutat pe europeni să creeze primele state-națiuni industrializate care, la rândul lor, au pornit pentru prima dată un război la scară industrială.

Dacă luăm Europa ca pe un întreg, munții, râurile și văile ei ne lămuresc de ce sunt atât de multe state-națiuni. Spre deosebire de SUA, unde o singură limbă și cultură dominantă au împins noii sosiți, rapid și violent, mereu spre vest, creând o țară

uriașă, Europa a crescut organic, de-a lungul mileniilor, și rămâne împărțită în regiuni lingvistice și geografice.

Diferitele triburi ale Peninsulei Iberice, de pildă, împiedicate să se extindă spre nord, în Franța, de prezența Munților Pirinei, s-au strâns treptat, timp de mii de ani, și au format Spania și Portugalia – dar nici Spania nu este o țară unită pe de-a-ntregul, Catalonia exprimându-și dorința de independență tot mai insistent. Și Franța este rezultatul unor bariere naturale, fiind încadrată de Munții Pirinei, Munții Alpi, de Rin și de Oceanul Atlantic.

Fluviile mari ale Europei nu se întâlnesc (cu excepția lui Sava, care se varsă în Dunăre, în dreptul Belgradului). Aceasta explică în parte de ce sunt atât de multe țări într-un spațiu relativ mic. Fiindcă nu sunt conectate, majoritatea cursurilor de apă joacă, în unele părți, rolul de granițe și fiecare reprezintă o sferă de influență economică de sine stătătoare; situația a dat naștere cel puțin unui oraș mare pe malurile fiecărui fluviu, unele dintre ele devenind capitalele țărilor respective.

Un exemplu elocvent este Dunărea (2860 km), cel de-al doilea fluviu ca mărime al Europei. Izvorăște din Munții Pădurea Neagră din Germania și curge spre sud, în drum spre Marea Neagră. În total, Dunărea trece prin 18 țări și formează granițe naturale – între Slovacia și Ungaria, Croația și Serbia, Serbia și România, România și Bulgaria. Cu peste 2 000 de ani în urmă, era una dintre granițele Imperiului Roman care, la rândul său, a transformat-o într-una dintre marile rute comerciale ale Evului Mediu și a creat capitalele de astăzi – Viena, Bratislava, Budapesta și Belgrad. De asemenea, a format granița naturală a două imperii succesive, cel austro-ungar și cel otoman. Pe măsură ce imperiile s-au micșorat, națiunile au reapărut, devenind, într-un târziu, state-națiuni. Dar geografia regiunii danubiene, mai ales în capătul ei de sud, explică de ce există acolo atât de multe națiuni mici, în comparație cu țările mai mari din și din jurul Câmpiei Europei de Nord.

De câteva secole, țările din nordul Europei sunt mai bogate decât cele din sud. Nordul s-a industrializat mai repede decât

Bazinul Dunării ilustrează avantajele geografice ale terenului european; râurile interconectate pe o câmpie serveau drept granițe naturale și alcătuiau o rețea navigabilă de transport care încuraja un sistem comercial înfloritor.

sudul și, astfel, a avut timp să se dezvolte economic. Întrucât multe dintre țările nordice alcătuiesc partea centrală a Europei de Vest, legăturile lor comerciale au fost mai ușor de păstrat, un vecin bogat fiind capabil să facă schimb de mărfuri cu alt vecin – în timp ce spaniolii, de pildă, erau nevoiți fie să treacă Pirineii, fie să apeleze la piețele limitate ale Portugaliei și ale nordului Africii.

Există și teorii neconfirmate care susțin că dominația catolicismului în sud a împiedicat dezvoltarea, pe când etica protestantă a muncii a stimulat țările nordice să se autodepășească. De fiecare dată când sunt în orașul bavarez München, mă gândesc la această teorie și, în timp ce trec cu mașina pe lângă templele strălucitoare ale sediilor companiilor BMW, Allianz și Siemens, am motive să mă îndoiesc. În Germania, 34% din populație este catolică, Bavaria însăși este predominant catolică, și totuși preferințele religioase ale bavarezilor nu par să fi influențat nici

progresul lor, nici insistența cu care cer ca grecii să muncească mai mult și să plătească mai multe taxe.

Contrastul dintre nordul și sudul Europei este, de asemenea, atribuit, cel puțin în parte, faptului că sudul are mai puține câmpii de coastă prielnice agriculturii și a suferit mai mult de pe urma secetei și a dezastrelor naturale decât nordul, chiar dacă într-o măsură mai mică decât în alte părți ale lumii. După cum am văzut în Capitolul 1, Câmpia Europei de Nord este un coridor care se întinde din Franța până în Munții Ural din Rusia, fiind mărginită la nord de Marea Nordului și de Marea Baltică. Pământul poate fi cultivat cu succes, iar cursurile de apă înlesnesc transportul rapid al recoltelor și al altor bunuri.

Dintre toate țările de la câmpie, Franța a avut poziția geografică cea mai avantajoasă. Franța este singura țară europeană care este atât o putere nordică, cât și una sudică. Dispune de cea mai mare întindere de pământ fertil din Europa de Vest și multe dintre râurile ei se leagă între ele; unul curge spre vest până la Oceanul Atlantic (Sena), altul spre sud, până la Marea Mediterană (Ronul). Acești factori, împreună cu terenul ei relativ plat, au dus la unificarea regiunilor și – mai ales din vremea lui Napoleon – la centralizarea puterii.

Spre sud și vest, însă, multe țări rămân în eșalonul doi al puterii europene, parțial din cauza așezării lor. Sudul Italiei, de pildă, este și acum cu mult în urma nordului în privința dezvoltării economice și, chiar dacă este un stat unificat (inclusiv Veneția și Roma) din 1871, povara rupturii dintre nord și sud este mai mare acum decât înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Industria grea, turismul și centrele financiare ale nordului au influențat mult nivelul de trai, ducând la apariția unor partide politice care cer statului să taie subvențiile pentru sud și chiar să se separe de acesta.

Și Spania are probleme, ca întotdeauna, din cauza geografiei. Solul câmpiilor înguste de coastă este sărac, iar accesul la piețe este afectat, intern, de râurile scurte și de Meseta Central, un platou înalt, înconjurat de lanțuri de munți, unele chiar traversându-l. Comerțul cu Europa de Vest este împiedicat și de Munții Pirinei,

iar pieţele din sud, de o parte şi de cealaltă a Mării Mediterane, se află în ţări în curs de dezvoltare, cu venituri limitate. Spania a rămas în urmă după cel de-al Doilea Război Mondial, în timpul dictaturii lui Franco fiind izolată politic de aproape întreaga Europă modernă. Franco a murit în 1975 şi Spania democratizată s-a alăturat UE în 1986. Până în anii 1990, a reuşit să se apropie de restul Europei de Vest, dar slăbiciunile ei inerente, de ordin geografic şi financiar, continuă să fie un impediment şi i-au agravat problemele provocate de cheltuielile exagerate şi de controlul fiscal central mult prea lax. Spania s-a numărat printre ţările cele mai afectate de criza economică din 2008.

Grecia suferă din aceleaşi motive. O mare parte din ţărmul Greciei este alcătuit din stânci abrupte, iar câmpiile întinse de-a lungul lui sunt prea puţine pentru o agricultură solidă. În interior sunt alte stânci abrupte, râuri care nu permit transportul, şi doar câteva văi late, fertile. Terenul agricol, atât cât este, e de foarte bună calitate; problema este suprafaţa lui extrem de mică, din cauza căreia Grecia nu poate deveni un exportator important de produse agricole şi nici nu poate dispune de suficiente zone urbane mari cu o populaţie educată, de înaltă calificare şi avansată din punct de vedere tehnologic. Situaţia este îngreunată şi de aşezarea ei, cu Atena în vârful peninsulei, aproape izolată de comerţul terestru cu Europa. Accesul la comerţul maritim din regiune i-l asigură Marea Egee – dar peste mare este Turcia, un mare duşman potenţial. Grecia a dus mai multe războaie cu Turcia, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, iar acum încă mai cheltuieşte sume importante (pe care le împrumută) pe apărare.

Cea mai mare parte din teritoriu este protejată de munţi, dar există şi aproximativ 1 400 de insule (6 000, dacă includem şi stâncile masive care ies din Marea Egee), din care doar în jur de 200 sunt locuite. Numai pentru a patrula prin acest teritoriu este nevoie de o flotă consistentă, darămite pentru a preveni orice încercare de invazie. Drept rezultat, cheltuielile militare ale Greciei sunt enorme, lucru pe care ţara nu şi-l mai poate permite. În cursul Războiului Rece, americanii şi, într-o măsură mai mică,

britanicii, au fost de acord să acopere o parte din cheltuieli pentru a împiedica accesul Uniunii Sovietice la Marea Egee și Marea Mediterană. Odată cu încheierea Războiului Rece, s-a oprit și fluxul de fonduri. Grecia, însă, a continuat să cheltuiască.

Acest clivaj istoric continuă să aibă un impact chiar și astăzi, după crahul financiar care a lovit Europa în 2008 și prin falia ideologică din zona euro. În 2012, când planurile de salvare a Europei au început să dea roade, iar Grecia a fost solicitată să adopte măsuri de austeritate pentru a menține țara pe linia de plutire și în zona euro, discrepanța geografică a devenit și mai evidentă. Donatorii și solicitanții au fost țările nordice, beneficiarii au fost, în marea lor majoritate, țările sudice. Germanilor nu le-a trebuit mult ca să reclame că muncesc până la 65 de ani și plătesc taxe care merg în Grecia pentru ca grecii să se pensioneze la 55 de ani. Pe urmă au întrebat „de ce?", iar răspunsul „la bine și la rău" nu i-a mulțumit.

Germanii au impus măsuri de austeritate menite să scoată Grecia din criză, grecii au avut reacțiile ostile. De pildă, ministrul de finanțe al Germaniei, Wolfgang Schäuble, a declarat că încă nu era „sigur că toate partidele politice din Grecia sunt conștiente de situația dificilă în care se află țara lor" La care președintele Greciei, Karolos Papoulias, care a luptat împotriva naziștilor, a ripostat: „Nu accept ca domnul Schäuble să-mi insulte țara... Cine e domnul Schäuble ca să insulte Grecia? Cine sunt olandezii? Cine sunt finlandezii?" Papoulias s-a referit și la al Doilea Război Mondial: „Întotdeauna am fost mândri că am apărat nu numai libertatea și țara noastră, ci și libertatea Europei" Stereotipurile europenilor din sud, leneși, risipitori, față de cei din nord, harnici, prevăzători, au ieșit din nou la suprafață, presa greacă răspunzând cu referiri constante, jignitoare, la trecutul Germaniei, la un moment dat, chiar adăugând fotografiei cancelarului Merkel, apărută pe prima pagină a unui ziar, o mustață à la Hitler.

Contribuabilii greci – prea puțini ca să susțină economia țării – au o viziune diferită și întreabă: „De ce să ne dicteze germanii ce să facem când beneficiază de pe urma monedei unice

mai mult decât ceilalți?" În Grecia, ca și în alte părți, măsurile de austeritate impuse de nord sunt văzute ca un atac la suveranitate.

Tot mai multe fisuri apar în edificiul „familiei europene" – și nu numai fiindcă britanicii au votat pentru Brexit. Aici a fost vorba de simptomul unei boli, nu de cauza ei. La periferia Europei de Vest, criza financiară a făcut din Grecia un membru semidetașat; în est, a dus la conflicte. Dacă anomalia ultimilor 70 de ani de pace va continua până la sfârșitul acestui secol, această pace va avea nevoie de dragoste, grijă și atenție.

Pentru generațiile de după cel de-al Doilea Război Mondial, pacea este o normă, iar actualei generații de europeni îi vine greu să-și imagineze opusul. Războaiele par a fi ceva care se întâmplă în altă parte sau sunt de domeniul trecutului – în cel mai rău caz, au loc la „periferia" Europei. Trauma celor două războaie mondiale, urmată de șapte decenii de pace și apoi de prăbușirea Uniunii Sovietice, a convins mulți oameni că Europa de Vest este o regiune „postconflict"

Există motive să credem că acest lucru va fi valabil și în viitor, dar surse potențiale de conflict fierb mocnit, iar tensiunea dintre europeni și ruși ar putea sfârși într-o confruntare. De pildă, istoria și schimbarea granițelor bântuie politica externă a Poloniei, chiar dacă în țară domnește pacea, lucrurile merg bine, iar Polonia este unul dintre statele cele mai populate ale UE, cu 38 de milioane de locuitori. Din punct de vedere geografic, este unul dintre membrii cu o suprafață mai mare, iar producția economică s-a dublat de la căderea Cortinei de Fier – și, totuși, Polonia privește spre trecut în încercarea de a-și asigura viitorul.

Coridorul Câmpiei Europei de Nord este cel mai îngust între coasta baltică a Poloniei, în nord, și începutul Munților Carpați, în sud. Aici, din perspectiva militară a rușilor, ar putea fi amplasată cea mai bună linie de apărare sau, din punctul de vedere al unui agresor, locul în care forțele sale s-ar grupa înainte de a porni atacul asupra Rusiei.

Polonezii au trăit și una, și alta, armatele vânturându-le țara de la est și de la vest, de multe ori schimbându-le granițele. Dacă răsfoiți rapid *The Times Atlas of European History*, veți vedea

că Polonia apare în jurul anului 1000, apoi continuă să-și schimbe forma, dispare și reapare înainte să-și capete forma actuală, spre sfârșitul secolului XX.

Așezarea Germaniei și a Rusiei, combinată cu experiența pe care polonezii o au cu aceste două țări, nu face din nici una dintre ele un aliat firesc al Varșoviei. Ca și Franța, Polonia vrea ca Germania să rămână blocată în UE și NATO, în timp ce teama deloc veche față de Rusia a revenit în forță odată cu criza din Ucraina. De-a lungul secolelor, Polonia a urmărit mareea rusească, fluxul și refluxul ei. După refluxul de la sfârșitul imperiului sovietic (rus), mareea a urmat o singură direcție.

Relațiile cu Regatul Unit, o contragreutate la Germania în cadrul UE, s-au înfiripat ușor, în ciuda trădării din 1939, când Regatul Unit și Franța au semnat un tratat prin care garantau că vor sări în ajutorul Poloniei dacă era invadată de Germania. Când atacul a avut loc, răspunsul la Blitzkrieg a fost un „Sitzkrieg"[1] – ambii aliați s-au așezat în spatele Liniei Maginot, din Franța, în timp ce Polonia era ocupată. Relațiile cu Regatul Unit sunt strânse, chiar dacă SUA au fost, de fapt, principalul aliat spre care s-a îndreptat Polonia nou eliberată în 1989.

Americanii i-au îmbrățișat pe polonezi, polonezii i-au îmbrățișat pe americani: și unii, și alții se gândeau la ruși. În 1999, Polonia a intrat în NATO, aducând alianța cu 650 km mai aproape de Moscova. Între timp, alte câteva țări din fostul Pact de la Varșovia deveniseră membre ale alianței. Tot în 1999, Moscova a privit neputincioasă cum NATO declara război Serbiei, aliata ei. În anii 1990, Rusia nu a fost capabilă să riposteze, dar, după haosul din timpul președinției lui Elțîn, Putin a pus piciorul în prag și a început să joace tare.

Cel mai cunoscut citat atribuit lui Henry Kissinger, formulat în anii 1970, sună cam așa: „Dacă vreau să vorbesc cu Europa la telefon – pe cine sun?" Polonezii au o întrebare actualizată: „Dacă rușii ne amenință, sunăm Bruxellesul sau Washingtonul?" Și cunosc răspunsul.

[1] Război pozițional (n.tr.)

Țările balcanice s-au eliberat și ele, încă o dată, de sub jugul imperiului sovietic. Terenul lor muntos a dus la apariția multor state mici în regiune și este unul dintre factorii care le-au împiedicat să se integreze – în pofida bunelor intenții ale experimentului Uniunii Slavilor din Sud, cunoscută și sub numele de Iugoslavia.

După războaiele din anii 1990, cele mai multe dintre țările fostei Iugoslavii privesc spre vest, dar în Serbia atracția estului, cu religia lui ortodoxă și popoarele slave, rămâne puternică. Rusia, care încă nu a iertat națiunile occidentale pentru bombardarea Serbiei în 1999 și separarea provinciei Kosovo, încă mai încearcă să ademenească Serbia pe orbita ei apelând la forța gravitațională a limbii, a etnicității, a religiei și a contractelor energetice.

A devenit celebră remarca lui Bismarck potrivit căreia un război de proporții va fi declanșat de „prostia cuiva din Balcani"; ceea ce s-a și întâmplat. Regiunea este acum un câmp de luptă diplomatică și economică între UE, NATO, turci și ruși, fiecare străduindu-se să-și impună voința. Albania, Bulgaria, Croația și România au ales, sunt membre NATO – și, în afară de Albania, sunt și în UE, ca și Slovenia.

Tensiunile se extind în nord și în Scandinavia. Danemarca este deja membră NATO, iar recenta revigorare a Rusiei a provocat o dezbatere în Suedia, care se întreabă acum dacă a sosit momentul să renunțe la neutralitatea de două secole și să se alăture alianței. În 2013, mai multe avioane de vânătoare rusești au exersat un raid de bombardament asupra Suediei, în toiul nopții. Sistemul de apărare suedez nu a reacționat în nici un fel, nereușind să le detecteze. A trebuit ca avioane daneze să intervină și să le escorteze pe cele rusești dincolo de spațiul aerian al Scandinaviei. Chiar și așa, majoritatea suedezilor se pronunță împotriva aderării la NATO, dar dezbaterea continuă, stimulată de declarația Moscovei care susține că va fi silită să „reacționeze" dacă Suedia sau Finlanda vor intra în alianță.

Țările UE și NATO trebuie să se prezinte ca un front unit în fața acestor provocări, ceea ce va fi posibil numai dacă relația vitală din interiorul UE rămâne intactă – cea dintre Franța și Germania.

Așa cum am văzut, Franța are așezarea cea mai bună, folosindu-și din plin clima, rutele comerciale și granițele naturale. Este parțial protejată, mai puțin într-o zonă – cea de nord-est, unde Câmpia Europei de Nord trece în Germania. Înainte ca Germania să existe ca o singură țară, aceasta nu era o problemă. Franța se afla la o distanță considerabilă de Rusia, departe de hoardele mongole, și avea Canalul Mânecii între ea și Anglia, ceea ce însemna că invadarea și ocuparea țării puteau fi preîntâmpinate. De fapt, Franța era puterea principală de pe continent: își putea proiecta forța până la porțile Moscovei.

Dar Germania s-a unit.

Încerca acest lucru de mai multă vreme. „Ideea" unei Germanii data de câteva secole: ținuturile de est ale francilor, care au devenit Sfântul Imperiu Roman în secolul al X-lea, erau adesea numite „Germaniile", incluzând până la 500 de miniregate germanice. După destrămarea Sfântului Imperiu Roman, în 1806, Congresul de la Viena (1815) a consfințit crearea Confederației Germane prin unirea a 39 de mici state. A urmat Confederația Germană de Nord și apoi unificarea Germaniei, în 1871, după Războiul Franco-Prusac, în care trupele germane victorioase au ocupat Parisul. Acum, Franța avea un vecin geografic mai mare decât ea, cu un număr de locuitori aproximativ egal, dar cu o rată a natalității mai mare și mai industrializat.

Unificarea a fost anunțată la Palatul Versailles de lângă Paris, după victoria Germaniei. Punctul slab din apărarea Franței, Câmpia Europei de Nord, fusese străpuns. Va fi străpuns din nou, de două ori, în următorii 70 de ani, după ce Franța va folosi diplomația în locul războiului pentru a neutraliza amenințarea dinspre est.

Germania a avut întotdeauna probleme geografice mai mari decât Franța. Câmpia plată a Europei de Nord i-a dat două motive să se teamă: în vest, germanii aveau Franța, unificată demult și tot mai puternică; în est, uriașul urs rusesc. Teama lor cea mare era că cele două puteri vor ataca simultan prin coridorul atât de plat. Așa ceva nu s-a întâmplat, dar frica a avut consecințe catastrofale.

Franța se temea de Germania, Germania se temea de Franța și, după ce Franța s-a alăturat Rusiei și Regatului Unit în Tripla Antantă din 1907, Germania s-a temut de toate trei. Acum exista și pericolul ca flota britanică să blocheze oricând accesul Germaniei la Marea Nordului și la Oceanul Atlantic. Soluția ei, de două ori, a fost să atace mai întâi Franța.

Dilema poziției geografice a Germaniei, și atitudinea ei belicoasă, au devenit cunoscute sub numele de „chestiunea germană". Răspunsul, după ororile celui de-al Doilea Război Mondial, ca și după secole de război, a fost acceptarea prezenței în Europa a unei singure puteri dominante, SUA, care a fondat NATO și a permis crearea Uniunii Europene. Epuizați de război, și cu siguranța „garantată" de armata americană, europenii s-au lansat într-un experiment uimitor. Li s-a cerut să aibă încredere unii în alții.

Ceea ce este acum UE a luat ființă pentru ca Franța și Germania să se îmbrățișeze drăgăstos, atât de strâns încât să nu-și poată elibera un braț ca să se pocnească reciproc. Mișcarea a avut un efect extraordinar, creând un spațiu geografic care cuprinde acum cea mai mare economie a lumii.

De pe urma ei a beneficiat cu precădere Germania, care s-a ridicat din cenușa anului 1945 și a folosit în propriul avantaj geografia de care se temuse cândva. A devenit marele industriaș al Europei. În loc să trimită armate peste câmpiile întinse a început să trimită produse cu eticheta prestigioasă „Fabricat în Germania", produse transportate pe Rin și Elba, pe autostrăzi, în Europa și în lume, în nord, sud și vest și, începând cu 1990 din ce în ce mai mult, în est.

Ceea ce a început în 1951 ca o Comunitate Europeană a Cărbunelui și Oțelului, din care făceau parte șase națiuni, a devenit multinaționala UE, care își propune să fie „cât mai strâns unită". După ce Uniunea a fost lovită de prima criză financiară majoră, această ideologie este în pericol acum, pe măsură ce legăturile încep să se destrame. După cum afirmă geopolitologul Robert Kaplan, în interiorul UE au apărut semnele unei „răzbunări a geografiei"

Uniunea tot mai strânsă a dus, pentru 19 dintre statele membre, la o singură monedă – euro. Toți cei 28 de membri, cu excepția Danemarcei și a Regatului Unit, sunt hotărâți să o adopte în momentul în care vor îndeplini criteriile. Ce este clar acum, și pentru unii a fost clar de la început, este că, la lansarea monedei unice, în 1999, multe țări care au aderat, pur și simplu, nu erau pregătite.

În 1999, multe dintre țări au intrat în noua relație cu ochii larg închiși[1]. Toate trebuiau să aibă datorii, șomaj și inflație între anumite limite. Problema era că unele dintre ele, mai ales Grecia, prezentau date false. Majoritatea specialiștilor știau, dar, fiindcă euro nu este doar o monedă – este și o ideologie – membrii UE s-au făcut că nu văd.

Țările din zona euro au fost de acord să se cunune economic, ca să citățm Grecia, „la bine și la rău", dar, când a izbucnit criza economică din 2008, țările mai bogate au fost nevoite să le ajute pe cele mai sărace, motiv pentru care consorții au început să se certe. Și până în ziua de azi aruncă unii în alții cu farfurii.

Criza monedei euro și problemele economice mai profunde au scos la iveală crăpăturile din Casa Europei (îndeosebi din linia de falie dintre nord și sud). Visul unei uniuni tot mai strânse pare să fi încremenit sau poate că a dispărut cu totul. În primăvara anului 2017, Comisia Europeană a transmis o circulară cu mai multe opțiuni privind direcția spre care ar trebui să se îndrepte UE. Ideea unei puteri sporite a Bruxellesului a fost respinsă ferm de majoritatea capitalelor europene.

Votul britanicilor din 2016 a zguduit din temelii visul european. Dacă se destramă, chestiunea germană ar putea reveni în actualitate. Văzută prin prisma celor șapte decenii de pace, ideea poate fi alarmistă, la urma urmelor Germania se numără printre membrii cei mai pașnici și mai democratici ai familiei europene; dar, văzută prin prisma celor șapte secole de război european, nu poate fi scoasă din calcul.

Germania este hotărâtă să rămână un bun european. Germania știe din instinct că, dacă Uniunea se fragmentează, vechile

[1] Aluzie la filmul *Cu ochii larg închiși* (1999), regizat de Stanley Kubrick (n.tr.)

temeri în privința ei vor ieși din nou la suprafață, mai ales că acum este, de departe, națiunea europeană cea mai bogată și mai populată, cu 82 de milioane de locuitori și a patra mare economie a lumii. O Uniune ratată ar afecta Germania și din punct de vedere economic: cel de-al treilea mare exportator de produse al lumii nu vrea să vadă cum cea mai apropiată piață a sa se fărâmițează, devenind protecționistă.

Statul-națiune german, chiar dacă are mai puțin de 150 de ani, este acum puterea indispensabilă a Europei. În privința afacerilor economice nu are rival, vorbește cu blândețe, dar are o bâtă mare, în formă de euro, așa că tot continentul o ascultă. Dar, în planul politicii externe globale, nu face decât să vorbească blând, alteori chiar să tacă, și manifestă o aversiune față de bâte.

Umbra celui de-al Doilea Război Mondial încă mai planează deasupra Germaniei. Americanii și, în cele din urmă, vest-europenii au acceptat reînarmarea Germaniei din cauza amenințării sovietice; Germania, însă, s-a reînarmat aproape fără tragere de inimă și a refuzat să-și folosească forța militară. A făcut figurație în Kosovo și în Afghanistan și a preferat să se țină departe de conflictul din Libia.

Cea mai serioasă implicare diplomatică a sa într-o criză non-economică este în Ucraina, fapt ce ne spune multe despre direcția în care privește Germania. Germanii au contribuit la răsturnarea președintelui ucrainean Ianukovici, în 2014, și au criticat vehement anexarea Crimeii de către Rusia. Dar, cu grija conductelor de gaz, Berlinul a fost evident mai moderat în privința sancțiunilor la care urma să fie supusă Rusia decât Regatul Unit, de pildă, care este mult mai puțin dependent de energia rusească. Prin UE și NATO, Germania este ancorată în Europa de Vest, dar, în timpul unei furtuni, ancorele mai scapă, iar Berlinul este astfel situat geografic încât, la nevoie, își poate muta atenția spre est și spre legături mult mai strânse cu Moscova.

Regatul Unit privește toate aceste mașinațiuni continentale de pe marginea Oceanului Atlantic, uneori prezent pe continent, alteori într-o „splendidă izolare", având mereu grijă ca nici o putere rivală să nu se ridice în Europa. Acest lucru este la fel de

valabil acum în saloanele diplomatice ale UE, cum a fost și pe câmpurile de luptă de la Agincourt, Waterloo sau Balaclava.

Regatul Unit încearcă să se infiltreze, de câte ori poate, în marile alianțe franco-germane postbelice; când nu poate, caută alianțe cu state mai mici care să-l sprijine în schimbarea politicilor cu care nu este de acord. De mai multe secole, britanicii fac tot posibilul să se asigure că nu există o superputere dominantă pe continent. Această politică a continuat și cât au fost membri ai UE; cu siguranță va continua și în viitor, indiferent de statutul Regatului Unit.

Din punct de vedere geografic, britanicii au o așezare de invidiat. Pământ mănos, râuri îndeajuns de late și de lungi, acces extraordinar la mări și la peștele din ele, apropiere de continentul european care înlesnește comerțul cu acesta, insula protejată de ape – au fost momente în care Regatul Unit s-a considerat norocos cu o astfel de geografie, în timp ce peste vecinii săi treceau războaie și revoluții.

Pierderile britanicilor în războaiele mondiale, dar și experiența căpătată nu trebuie subestimate, însă sunt eclipsate de ceea ce s-a întâmplat în Europa continentală în secolul XX și chiar înainte. Britanicii sunt departe de a trăi cu povara memoriei colective a frecventelor invazii și schimbări de granițe.

Există o teorie conform căreia relativa securitate a Regatului Unit, în ultimele sute de ani, este motivul pentru care a avut parte de mai multă libertate și de mai puțin despotism decât țările de peste Canalul Mânecii. Aceeași teorie susține că țara a avut mai puțină nevoie de „oameni puternici" sau de dictatori, situație care, odată cu Magna Carta (1215) și apoi cu Prevederile de la Oxford (1258), a dus la forme de democrație avansate, cu mult înaintea altor țări.

Este un excelent subiect de dezbatere, chiar dacă nu poate fi dovedit. Incontestabil este faptul că apa din jurul insulei, pădurile, din lemnul cărora care s-a construit o flotă impresionantă, ca și condițiile economice care au declanșat Revoluția Industrială au făcut ca Regatul Unit să controleze un imperiu global. Dar, chiar dacă este cea mai mare insulă din Europa, nu este și o țară mare.

Extinderea puterii sale pe tot globul, în secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și XX, este remarcabilă, deși acum și-a pierdut mult din forță.

Așezarea Regatului Unit îi conferă anumite avantaje strategice, printre care se numără și GIUK (culoarul dintre Groenlanda, Islanda și Regatul Unit). O strâmtoare în calea navelor – nu la fel de importantă precum strâmtorile Ormuz sau Malacca, dar care, în mod tradițional, a constituit un avantaj pentru Regatul Unit în nordul Oceanului Atlantic. Ruta alternativă pentru flotele nord-europene (inclusiv pentru cea belgiană, olandeză sau franceză), ca să ajungă la Oceanul Atlantic, ar fi Canalul Mânecii – care este foarte îngust – doar aproximativ 32 km în dreptul Strâmtorii Dover – și foarte bine apărat. Orice navă rusească venind dinspre Arctica trebuie să treacă prin GIUK în drum spre Oceanul Atlantic.

Acest avantaj strategic s-a redus odată cu rolul și puterea flotei regale, dar, pe timp de război, ar fi din nou util Regatului Unit. GIUK este unul dintre multele motive pentru care Londra a intrat în panică în 2014 când, pentru o scurtă perioadă de timp, votul privind independența Scoției a părut că înclină spre Da. Pierderea influenței în Marea Nordului și în nordul Oceanului Atlantic ar fi fost o lovitură strategică și o știrbire a prestigiului a ceea ce ar mai fi rămas din Regat.

Ceea ce au britanicii în comun este o memorie colectivă a măreției. Tocmai această memorie îi convinge pe mulți locuitori ai insulei că, dacă lumea intră în criză, Regatul Unit trebuie să se numere printre țările chemate să o rezolve. Britanicii rămân în Europa, dar și în afara ei; o chestiune care rămâne de stabilit.

La 40 de ani după intrarea în UE, britanicii au hotărât să organizeze un referendum privind ieșirea sau rămânerea în organizație. Cele două probleme care i-au făcut pe britanici să se îndrepte spre ieșire sunt legate: suveranitatea și imigrația. Opinia anti-UE, susținută de eurosceptici, a fost alimentată de numărul și genul de legi promulgate de UE, pe care Regatul Unit, în calitate de membru, a fost obligat să le respecte. De pildă, ziarele au fost pline de articole despre infractori străini condamnați

pentru încălcări grave ale legii în Regatul Unit, dar care nu pot fi deportați din cauza Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În același timp, valul de imigranți economici și de refugiați care sosesc în Europa din Orientul Mijlociu și din Africa a accentuat și el atitudinea anti-UE, întrucât mulți dintre ei vor să ajungă în Regatul Unit și se crede că sunt încurajați să facă acest lucru de către țările UE prin care trec.

Prejudecățile împotriva imigranților apar mereu în condiții de recesiune economică, precum cea prin care a trecut recent Europa, iar efectele se resimt pe tot continentul și au drept rezultat ascensiunea partidelor politice de dreapta, toate militând împotriva pan-naționalismului și astfel slăbind structura UE.

Un exemplu elocvent a fost dat de Suedia, la începutul anului 2016, când, pentru prima oară după o jumătate de secol, a început să controleze documentele celor care veneau dinspre Danemarca. Acesta a fost un răspuns direct la numărul mare de refugiați și de imigranți care intrau în nordul Europei din mai multe țări din Orientul Mijlociu și la atacurile ISIS din Paris, din noiembrie 2015. Ideea „Zonei Schengen" a UE, o zonă fără granițe alcătuită din 26 de țări, a primit lovituri grele, unele țări, la momente diferite, reintroducând controlul la granițe din motive de securitate. Temându-se de un aflux de imigranți, Danemarca a început să controleze persoanele care vin din Germania. Această situație presupune costuri economice, îngreunează călătoria și reprezintă un atac fizic și conceptual la ideea de „uniune tot mai strânsă" Unii analiști au început să vorbească despre o „Fortăreață Europa", ca urmare a încercărilor de a reduce nivelurile imigrației, dar scapă din vedere faptul că, în același timp, există și o tendință spre o „Fortăreață Stat-Națiune"

Populația albă, tradițională, a Europei încărunțește. Estimările demografice sunt prezentate grafic ca o piramidă răsturnată, cu persoanele mai în vârstă în vârf și mai puține persoane tinere care să aibă grijă de ele și să plătească taxele. Dar astfel de previziuni nu afectează atitudinea antiimigrație a ceea ce a reprezentat cândva populația indigenă, care se străduiește să facă față schimbărilor rapide ale lumii în care a crescut.

Această turnură pe care o ia demografia are, la rândul ei, un efect important asupra politicii externe a statelor-națiuni, cu precădere față de Orientul Mijlociu. În probleme precum Războiul din Irak sau conflictul israeliano-palestinian, de pildă, multe guverne europene trebuie, cel puțin, să aibă în vedere reacția cetățenilor musulmani atunci când își formulează politica externă.

Caracterul și normele sociale ale țărilor europene sunt și ele puternic influențate. Dezbaterile privind drepturile femeilor, purtarea vălului islamic, legile blasfemiei, libertatea de expresie și multe alte chestiuni sunt afectate de prezența unui număr mare de musulmani în zonele urbane ale Europei. Maxima lui Voltaire – că va apăra până la moarte dreptul unei persoane de a spune ceva, chiar și împotriva sa – a fost mult timp o regulă de bază. Acum, chiar dacă mulți oameni au fost uciși *tocmai fiindcă* ceea ce au spus a fost considerat o insultă, dezbaterea s-a schimbat. Acum nu mai este ceva neobișnuit să auzi că insultarea religiei ar trebui înfierată sau, de ce nu, scoasă în afara legii.

În timp ce, în trecut, liberalii îl susțineau fără rezerve pe Voltaire, acum există nuanțe de relativism. Masacrarea jurnaliștilor de la revista satirică franceză *Charlie Hebdo*, în 2015, a fost urmată de o condamnare și de o repulsie cvasiunanime; cu toate acestea, o parte din tabăra de orientare liberală nu s-a abținut să nu observe că „poate jurnaliștii au mers cu satira prea departe“ Această atitudine este ceva nou pentru Europa epocii moderne și face parte din războaiele culturale ce afectează structurile politice europene.

NATO începe să gâfâie, ca și Uniunea Europeană. Ambele pot fi revigorate, dar, dacă nu sunt, în timp fie își vor da obștescul sfârșit, fie vor deveni irelevante. Moment în care vom reveni la o Europă a statelor-națiuni suverane, fiecare stat în căutarea unor alianțe într-un sistem de forțe care să nu se dezechilibreze. Germanii se vor teme din nou să nu fie înconjurați de ruși și francezi, francezii se vor teme din nou de vecinul lor mai solid și cu toții ne vom întoarce la începutul secolului XX.

Pentru francezi acesta este un coșmar. Au reușit, cu ajutorul celorlalți, să lege strâns Germania de UE, doar ca să descopere că, după reunificarea germanilor, au devenit însoțitorul de bord într-o mașină pe care sperau să o conducă doar ei. O problemă pe care Parisul se pare că nu o poate rezolva. Dacă nu acceptă tacit faptul că Berlinul face legea în Europa, riscă slăbirea tot mai accentuată a Uniunii. Dar, dacă acceptă ca Germania să fie la conducere, își vede diminuată propria putere.

Franța este capabilă să aplice o politică externă independentă – ceea ce practic și face, cu armamentul său nuclear „force de frappe", cu teritoriile de peste mări și cu forțele armate sprijinite de portavioane –, dar acționează astfel știind că flancul de est este apărat, motiv pentru care își poate permite să îndrăznească mai mult.

Atât Franța, cât și Germania se străduiesc să mențină Uniunea în funcțiune: se consideră parteneri firești. Dar numai Germania are un plan B – Rusia.

Sfârșitul Războiului Rece a făcut puterile continentale să-și reducă bugetele și efectivele militare. A fost nevoie de șocul produs de războiul ruso-georgian din 2008 și de anexarea Crimeii de către Rusia, în 2014, pentru ca atenția lor să se îndrepte asupra vechii probleme a războiului în Europa.

Acum rușii efectuează regulat raiduri aeriene menite să testeze sistemele de apărare europene și își consolidează poziția în Osetia de Sud, Abhazia, Crimeea, Transnistria și estul Ucrainei. Păstrează legăturile cu etnicii ruși din țările baltice și încă dețin exclava Kaliningrad la Marea Baltică.

Europenii au început să-și reconsidere cheltuielile militare dar, din păcate, nu prea au bani și se confruntă cu decizii dificile. În timp ce discută aceste decizii, hărțile sunt scuturate de praf, iar diplomații și strategii militari își dau seama că, deși amenințările lui Carol cel Mare, Napoleon, Hitler și ale sovieticilor au dispărut, Câmpia Europei de Nord, Munții Carpați, Marea Baltică și Marea Nordului sunt tot acolo.

În cartea *Despre paradis și putere*, istoricul Robert Kagan susține că vest-europenii trăiesc în paradis, dar, după ce se mută

într-o lume a puterii, nu ar trebui să se supună regulilor paradisului. Pe măsură ce criza euro dispare și privim în jur, la paradis, poate că întoarcerea în trecut ni se pare imposibilă; istoria, însă, ne spune cât de mult se pot schimba lucrurile în doar câteva decenii, iar geografia ne spune că, dacă oamenii nu se străduiesc mereu să-i învingă „regulile", ne vor învinge ele pe noi.

Exact asta a vrut să spună Helmut Kohl când a avertizat, la părăsirea postului de cancelar al Germaniei, în 1998, că este ultimul lider german care a trecut prin cel de-al Doilea Război Mondial și i-a cunoscut îndeaproape ororile. În 2012, a scris un articol pentru *Bild*, cotidianul german cel mai bine vândut, în care a insistat din nou pe posibilitatea ca, din cauza crizei financiare, generația actuală de lideri să nu continue experimentul postbelic european al încrederii: „Pentru cei care n-au trecut prin asta și care mai ales acum, în toiul crizei, întreabă ce avantaje poate aduce unitatea Europei, răspunsul, în ciuda perioadei de pace europeană fără precedent, de peste 65 de ani, și în ciuda problemelor și a dificultăților pe care trebuie să le depășim, este: pacea"

CAPITOLUL 5

AFRICA

Orice lucru pare întotdeauna imposibil
până când nu este făcut.

NELSON MANDELA

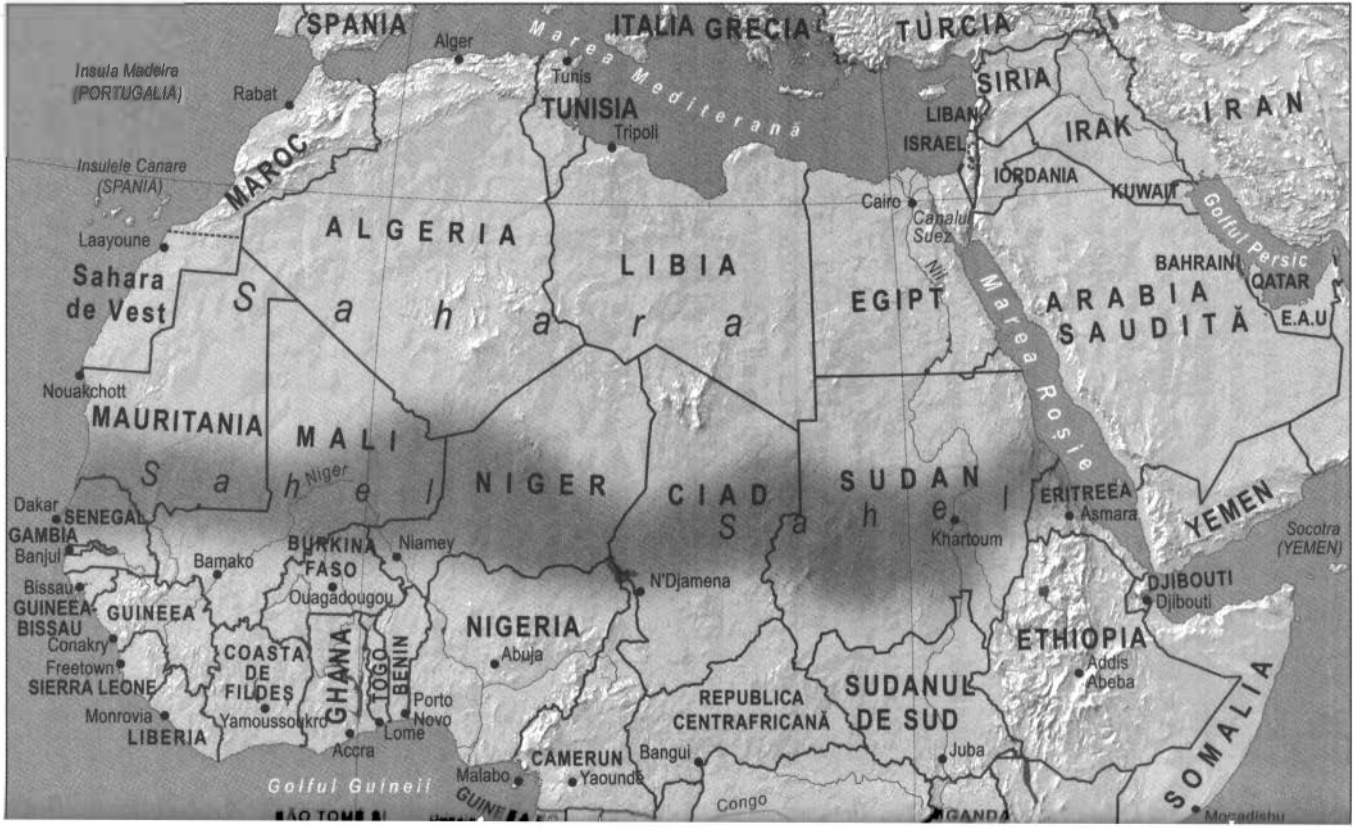
SPANIA
Alger
Marea Mediterană
ITALIA
GRECIA
TURCIA
Insula Madeira (PORTUGALIA)
Rabat
Tunis
SIRIA
TUNISIA
Tripoli
LIBAN
ISRAEL
IRAK
IRAN
Insulele Canare (SPANIA)
MAROC
IORDANIA
KUWAIT
Golful Persic
Cairo
Canalul Suez
Nil
Laayoune
ALGERIA
LIBIA
BAHRAIN
QATAR
Sahara de Vest
Sahara
EGIPT
Marea Roșie
ARABIA SAUDITĂ
E.A.U
Nouakchott
MAURITANIA
MALI
Sahel
NIGER
CIAD
SUDAN
ERITREEA
Asmara
YEMEN
Dakar
SENEGAL
GAMBIA
Banjul
Bamako
BURKINA FASO
Niamey
Khartoum
Socotra (YEMEN)
Bissau
Ouagadougou
N'Djamena
DJIBOUTI
Djibouti
GUINEEA-BISSAU
GUINEEA
Conakry
NIGERIA
ETHIOPIA
Freetown
COASTA DE FILDEȘ
GHANA
TOGO
BENIN
Abuja
Addis Abeba
SIERRA LEONE
Porto Novo
REPUBLICA CENTRAFRICANĂ
SUDANUL DE SUD
Monrovia
Yamoussoukro
Lome
LIBERIA
Accra
CAMERUN
Bangui
Juba
SOMALIA
Golful Guineii
Malabo
Yaounde
Congo
Mogadishu

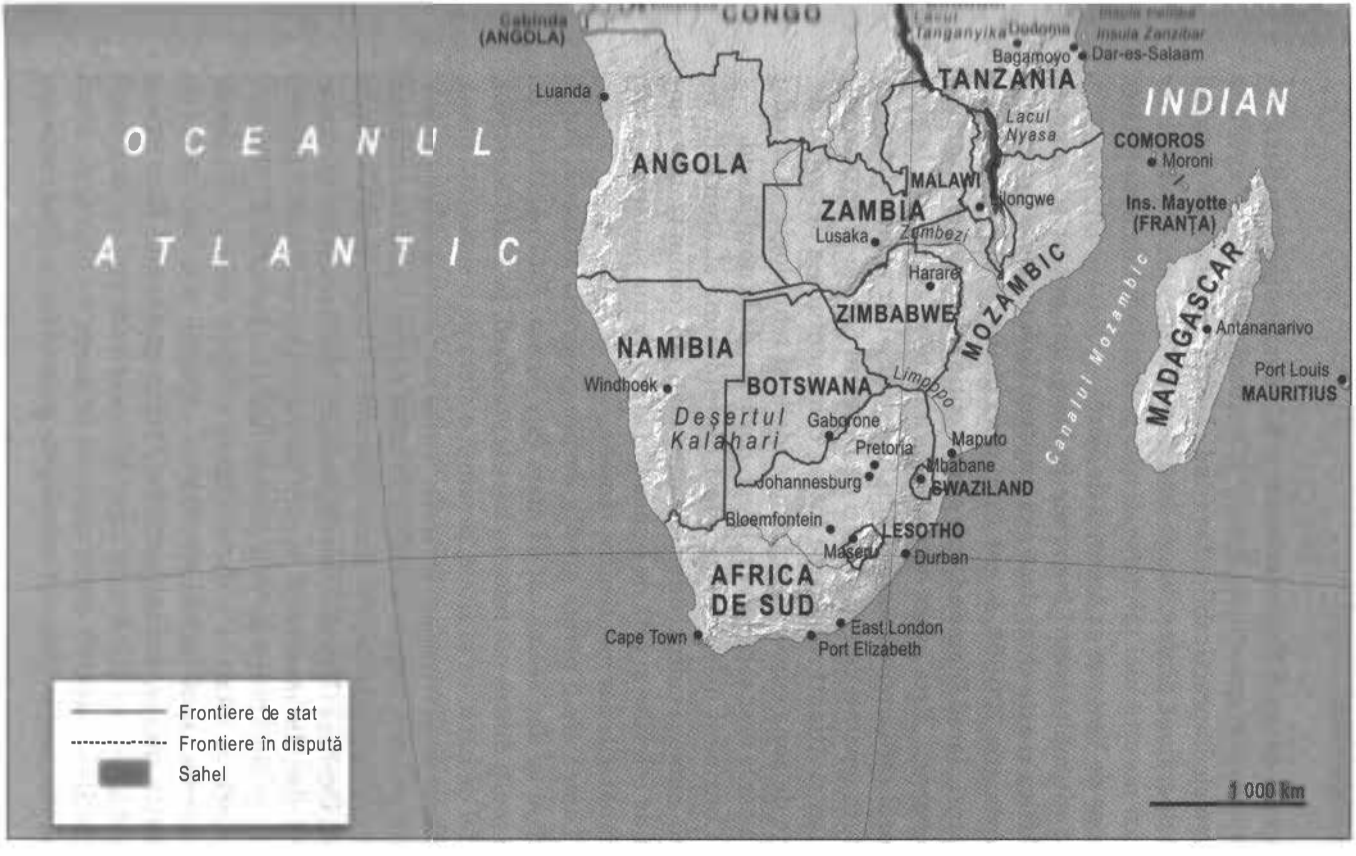
OCEANUL ATLANTIC
INDIAN
Cabinda (ANGOLA)
CONGO
Lacul Tanganyika
Dodoma
Bagamoyo
Dar-es-Salaam
Insula Zanzibar
TANZANIA
Luanda
ANGOLA
Lacul Nyasa
COMOROS
Moroni
Ins. Mayotte (FRANȚA)
MALAWI
Blantyre
Lilongwe
ZAMBIA
Lusaka
Zambezi
Harare
ZIMBABWE
MOZAMBIC
Canalul Mozambic
MADAGASCAR
Antananarivo
Port Louis
MAURITIUS
NAMIBIA
Windhoek
BOTSWANA
Limpopo
Deșertul Kalahari
Gaborone
Pretoria
Maputo
Mbabane
SWAZILAND
Johannesburg
Bloemfontein
LESOTHO
Maseru
Durban
AFRICA DE SUD
Cape Town
East London
Port Elizabeth
Frontiere de stat
Frontiere în dispută
Sahel
1 000 km

Coastele Africii? Plaje extraordinare, nemaipomenite, dar porturi naturale groaznice. Râuri? Minunate, deși cele mai multe dintre ele impracticabile, dat fiind că sunt presărate de cascade. Iată doar două dintr-o lungă listă de probleme care explică de ce Africa nu este nici tehnologic, nici politic la fel de avansată ca Europa de Vest sau ca America de Nord.

Sunt multe locuri înapoiate în lume, dar puține se compară cu Africa și asta chiar dacă aici a apărut *Homo sapiens* în urmă cu aproximativ 200 000 de ani. Cum nota poate cel mai lucid dintre scriitori, Jared Diamond, într-un excepțional articol din *National Geographic*: „Este exact opusul a ceea ce te-ai aștepta de la alergătorul care a pornit primul din blocstart" Dar primii alergători au fost separați de toți ceilalți de Deșertul Sahara și de oceanele Indian și Atlantic. Aproape întreg continentul s-a dezvoltat departe de zona euro-asiatică, unde ideile și tehnologia au circulat de la est la vest și de la vest la est, dar nu și de la nord la sud.

Continent uriaș, Africa a fost dintotdeauna alcătuită din regiuni, clime și culturi diferite, toate având în comun izolarea una față de celelalte și față de lumea din afară. Acum situația s-a mai îmbunătățit, dar moștenirea rămâne.

Lumea are o părere greșită despre geografia africană. Puțini oameni își dau seama cât de mare este Africa. Asta pentru că cei mai mulți dintre noi folosim hărțile standard, pe scara Mercator. Astfel de hărți, ca și altele, prezintă o sferă pe o suprafață plană, fapt care distorsionează formele. Africa este mult mai lungă decât apare pe hărți, ceea ce arată cât de mult a contat pentru comerțul mondial ocolirea Capului Bunei Speranțe și construirea Canalului Suez. Ocolirea Capului Bunei Speranțe a fost o realizare spectaculoasă, dar, din momentul în care nu a mai fost necesară, călătoria pe mare din Europa de Vest până în India s-a redus la 9 700 km.

Dacă vă uitați la o hartă a lumii și lipiți, mental, Alaska de California, apoi întoarceți SUA cu capul în jos, veți vedea că America începe, aproximativ, în Africa, rămânând doar câteva locuri goale, ici și colo. De fapt, Africa este de trei ori mai mare decât SUA. Dacă vă uitați din nou la harta standard, pe scara Mercator, veți vedea că Groenlanda pare să fie la fel de mare ca

Africa, deși Africa este de 14 ori cât Groenlanda! Puteți introduce SUA, Groenlanda, India, China, Spania, Franța, Germania și Regatul Unit în Africa și tot vă rămâne loc pentru majoritatea țărilor est-europene. Știm că Africa este uriașă, hărțile, însă, rareori ne-o arată la adevăratele dimensiuni.

Geografia acestui imens continent poate fi explicată în mai multe feluri, dar cel mai simplu este să ne gândim la el împărțindu-l în treimea de sus și în cele două treimi de jos.

Treimea de sus începe pe coastele Mării Mediterane ale țărilor nord-africane vorbitoare de limbă arabă. Câmpiile de-a lungul coastei se transformă repede în Sahara, cel mai mare deșert uscat al lumii, aproape la fel de întins ca și SUA. Direct sub Sahara se află regiunea Sahel, o fâșie de pământ semiaridă, nisipoasă, presărată cu stânci, lată de mai bine de 4 900 km în unele locuri, și care începe în Gambia, pe coasta Oceanului Atlantic, trece prin Niger și Ciad și se sfârșește în Eritreea, la Marea Roșie. Sahel derivă din cuvântul arab *sahil*, care înseamnă coastă și chiar așa o consideră cei care trăiesc în această regiune – țărmul vastei mări de nisip care e Sahara. Este un alt fel de țărm, unul pe care influența islamului scade. Din Sahel până la Marea Mediterană majoritatea populației este musulmană. În sudul acestui țărm religia se diversifică.

De fapt, la sud de Sahel, în cele două treimi de jos ale Africii, există o mai mare diversitate, din aproape toate punctele de vedere. Clima este mai temperată, apare vegetația, care devine junglă pe măsură ce ne apropiem de Congo și de Republica Centrafricană. Spre coasta de est sunt marile lacuri din Uganda și Tanzania, în timp ce spre vest apar alte deșerturi, în Angola și Namibia. Când ajungem în vârful Africii de Sud, clima este din nou „mediteraneeană", chiar dacă am călătorit aproape 8 000 km din punctul cel mai nordic, aflat în Tunisia, de pe coasta Mării Mediterane.

Întrucât oamenii au apărut în Africa, suntem cu toții africani. Dar regulile rasei s-au schimbat prin anul 8000 î.Hr., când unii dintre noi, care au ajuns în locuri precum Orientul Mijlociu și regiunea mediteraneeană, și-au pierdut apetitul pentru călătorii,

s-au stabilit acolo, au început să cultive pământul și, în cele din urmă, s-au adunat în sate și târguri.

Dar, în sud, puține plante erau dispuse să fie domesticite, ca să nu mai vorbim de animale. O mare parte din pământ este acoperit de junglă, mlaștini, deșerturi sau platouri cu versanți abrupți, toate neprielnice cultivării grâului, orezului sau creșterii turmelor de oi. Rinocerii, gazelele și girafele Africii refuză cu încăpățânare să fie animale de povară – sau, cum subliniază Diamond într-un pasaj memorabil: „Istoria probabil că ar fi fost altfel dacă armate africane, hrănite cu carne de girafă domestică și întărite de valuri de luptători călărind rinoceri uriași, ar fi năvălit în Europa, dovedindu-i pe soldații hrăniți cu carne de oaie, care călăreau cai mici". Startul luat de Africa, în povestea noastră, i-a dat totuși mai mult timp să dezvolte altceva, un lucru care și acum o ține pe loc: un grup de boli virulente, cum ar fi malaria și frigurile galbene, provocate de arșiță, iar acum complicate de condițiile de trai improprii și de infrastructura sanitară precară. Fapt valabil și pentru alte regiuni – subcontinentul indian și America de Sud, de pildă – dar Africa subsahariană a fost crunt lovită, mai ales de virusul HIV, și are o problemă serioasă din cauza țânțarilor și a muștei țețe.

Cele mai multe dintre râurile continentului creează și ele probleme fiindcă încep de pe înălțimi și coboară în trepte, ceea ce împiedică navigația. De pildă, chiar dacă năvalnicul Zambezi este cel de-al patrulea fluviu ca lungime al Africii, 2 600 km, și o atracție turistică de prima mână, cu pragurile lui învolburate și Cascada Victoria, ca rută comercială este practic de nefolosit. Curge prin șase țări, căzând de la 1 500 m la nivelul mării când ajunge la Oceanul Indian, în Mozambic. Unele porțiuni sunt navigabile pentru ambarcațiunile ușoare, dar aceste zone nu se leagă între ele, ceea ce limitează transportul de mărfuri.

Spre deosebire de Europa, care are Dunărea și Rinul, acest neajuns a împiedicat contactul și comerțul între regiuni – fapt care a afectat dezvoltarea economică și a întârziat formarea unor regiuni comerciale de mari dimensiuni. Fluviile importante ale continentului, Nigerul, Congo, Zambezi, Nilul și altele, nu comunică,

iar această izolare are consecințe asupra populațiilor. În timp ce zone uriașe din Rusia, China și SUA vorbesc aceeași limbă, fapt care înlesnește comerțul, în Africa există mii de limbi și nici una dintre culturi nu a reușit să domine zone de dimensiuni asemănătoare. Pe de altă parte, Europa este suficient de mică pentru a avea o „lingua franca" prin care să comunice și un relief care să încurajeze interacțiunea.

Chiar dacă ar fi apărut unele state-națiuni productive tehnologic, o mare parte din continent s-ar fi chinuit să se conecteze la restul lumii, fiindcă grosul teritoriului este încadrat de Oceanele Indian și Atlantic și de Deșertul Sahara. Mii de ani schimbul de idei și tehnologie a atins rareori Africa subsahariană. Cu toate acestea, câteva imperii africane și orașe-stat au reușit să se ridice după secolul al VI-lea d.Hr.: Imperiul Mali, de pildă (secolele al XI-lea – al XVI-lea), orașul-stat Marele Zimbabwe (secolele al XI-lea – al XV-lea), cel de-al doilea așezat între fluviile Zambezi și Limpopo. Dar și ele, ca și altele, au fost izolate în blocuri regionale relativ mici și, chiar dacă numeroasele culturi care s-au răspândit pe tot continentul au fost sofisticate din punct de vedere politic, relieful a rămas o barieră în calea progresului tehnologic: când lumea din afară a sosit aici în forță, cele mai multe populații indigene încă nu foloseau scrisul, hârtia, praful de pușcă sau roata.

Negustorii din Orientul Mijlociu și bazinul mediteraneean făceau afaceri în Sahara, după introducerea cămilelor ca animale de povară, de aproximativ 2 000 de ani, mai ales cu vastele resurse de sare de acolo; dar, de-abia după cuceririle arabe din secolul al VII-lea d.Hr. scena a fost pregătită pentru o mișcare masivă spre sud. Până în secolul al IX-lea, arabii traversaseră deja Sahara și până în secolul al XI-lea se stabiliseră deja foarte departe în sud, acolo unde acum se află Nigeria. Arabii coborau și pe coasta de est, stabilindu-se în locuri precum Zanzibar și Dar es Salaam, în Tanzania de astăzi.

Când, în sfârșit, au ajuns pe coasta de vest, în secolul al XV-lea, europenii au găsit puține porturi naturale pentru navele lor. Spre deosebire de Europa și de America de Nord, unde coastele neregulate dau naștere unor porturi naturale cu apă adâncă,

o mare parte din coasta africană este regulată. Iar, după ce au debarcat, din cauza râurilor greu de străbătut, dar și a climei și a bolilor, europenii cu greu au reușit să pătrundă 150 km în interiorul continentului.

Atât arabii, cât și, mai apoi, europenii au adus cu ei tehnologie nouă pe care au păstrat-o mai mult pentru ei și au luat de acolo cam tot ce era de valoare, adică resurse naturale și oameni.

Sclavia exista cu mult înainte ca lumea din afară să se întoarcă la locul de origine. Negustorii din regiunea Sahel foloseau mii de sclavi ca să transporte mari cantități din avuția cea mai de preț a regiunii, sarea; arabii, însă, s-au înțeles cu unii șefi de triburi să le aducă sclavi direct la nave. La apogeul Imperiului Otoman, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, sute de mii de africani (majoritatea din regiunea Sudanului) au fost duși la Istanbul, Cairo, Damasc și în toată lumea arabă. Europenii nu s-au lăsat mai prejos, întrecându-i pe arabi și pe turci cu apetitul lor pentru sclavii aduși până la navele ancorate în largul coastelor de vest, ca și în maltratarea acestora.

În marile capitale – Londra, Paris, Bruxelles și Lisabona, europenii au luat hărțile cu contururile geografiei Africii și au trasat linii pe ele – sau, ca să o spunem pe șleau, au trasat linii mincinoase. Între aceste linii au scris cuvinte precum Congo de Mijloc sau Volta Superioară și le-au numit țări. Liniile arătau mai degrabă cât avansaseră pe hartă exploratorii, forțele militare și afaceriștii unei puteri, decât ce simțeau că sunt oamenii care trăiau între ele sau cum voiau ei să se organizeze. Mulți africani sunt acum parțial prizonierii geografiei politice concepute de europeni și ai barierelor naturale în calea evoluției la care sunt îndreptățiți. Chiar și în aceste condiții, ei tot încearcă să se modernizeze și, în unele cazuri, să-și conecteze economiile în plină dezvoltare.

Acum, în Africa, există 56 de țări. De când „vântul schimbării" a animat mișcarea de independență de la mijlocul secolului XX, unele cuvinte dintre linii au fost și ele schimbate – de pildă, Rhodesia este Zimbabwe acum –, dar granițele sunt, paradoxal, aproape aceleași. Multe conțin aceleași diviziuni ca la început, iar

aceste diviziuni oficiale fac parte din moștenirea lăsată continentului de colonialism.

Conflictele etnice din Sudan, Somalia, Kenya, Angola, Republica Democrată Congo, Nigeria, Mali și din alte locuri demonstrează că ideea europeană despre geografie nu a corespuns realității demografiei africane. Conflicte au existat dintotdeauna: zulușii și xhosașii au avut neînțelegeri cu mult înainte de a da ochii cu primii europeni. Colonialismul, însă, i-a silit să-și rezolve neînțelegerile în cadrul unei structuri artificiale – conceptul european de stat-națiune. Războaiele civile moderne izbucnesc acum în parte deoarece colonialiștii au spus națiunilor de acolo că există o singură națiune într-un singur stat și, după ce coloniștii au fost izgoniți, în stat a apărut un grup majoritar care a vrut să facă legea pentru toți, dând astfel frâu liber violenței.

Să luăm, de pildă, Libia: un construct artificial, vechi de numai câteva decenii, care, de la prima încercare, a revenit la forma dintâi, anume trei regiuni geografice distincte. În vest a existat, din vremea Antichității grecești, Tripolitania (de la grecescul *tri polis*, trei orașe, care, în cele din urmă, au fuzionat, devenind Tripoli). Zona dinspre est, cu centrul în orașul Benghazi, dar întinsă până la granița cu Ciadul, era cunoscută pe vremea grecilor și a romanilor drept Cyrenaica. Sub cele două, în ceea ce acum este sud-vestul îndepărtat al țării, se află regiunea Fezzan.

Tripolitania a fost dintotdeauna orientată spre nord și nord-vest, făcând comerț cu vecinii din sudul Europei. Cyrenaica a privit mereu spre est, spre Egipt și țările arabe. Chiar și curentul marin din largul coastei regiunii Benghazi duce navele spre est. Fezzan a fost, în mod tradițional, un ținut de nomazi, care au avut prea puțin de-a face cu cele două comunități de pe coastă.

Așa au stăpânit grecii, romanii și turcii această zonă – la această împărțire s-au raportat oamenii de aici timp de secole. Ideea europeană, cu o vechime de doar câteva decenii – Libia – se va chinui să supraviețuiască, dar deja unul dintre numeroasele grupuri islamiste din est a declarat un „emirat Cyrenaica" Chiar dacă așa ceva nu va rezista, este un exemplu elocvent al modului

în care o regiune s-a născut, eronat, din liniile trasate pe hărți de puteri colonialiste.

Unul dintre cele mai mari eșecuri ale liniilor mincinoase trasate de europeni în centrul continentului este gaura neagră uriașă numită Republica Democrată Congo – RDC. Aici și-a plasat Joseph Conrad acțiunea romanului *Inima întunericului*, un loc care este și acum copleșit de întunericul războiului. RDC demonstrează mai bine decât orice altă țară că impunerea unor granițe artificiale poate duce la un stat divizat, slab, răvășit de conflicte interne, și a cărui bogăție minerală îl condamnă la exploatare din partea străinilor.

RDC demonstrează și de ce termenul general de „lume în curs de dezvoltare" este cel puțin aproximativ când vine vorba despre țările care nu fac parte din lumea industrializată de astăzi. RDC nu se dezvoltă și nici nu dă semne că ar dori să o facă. RDC nici nu ar fi trebuit să existe; este, practic, descompusă. În plus, este zona de război despre care se relatează cel mai puțin, în ciuda faptului că, până acum, șase milioane de oameni au murit în cursul războaielor care s-au purtat aici de la sfârșitul anilor 1990.

RDC nu este nici democrată, nici republică. Este a doua țară ca mărime din Africa, cu o populație de aproximativ 75 de milioane de oameni, deși, din cauza situației de acolo, e greu să dai cifre exacte. Este mai mare decât Germania, Franța și Spania la un loc și include pădurea tropicală congoleză, a doua ca mărime după cea amazoniană.

Populația se împarte în mai bine de 200 de grupuri etnice, cel mai numeros fiind Bantu. Se vorbesc câteva sute de limbi, dar utilizarea pe scară largă a francezei înlesnește comunicarea, într-o oarecare măsură. Limba franceză a rămas de pe vremea când RDC era colonie belgiană (1908–1960) și chiar înainte de asta, când regele Leopold al belgienilor o folosea ca pe o proprietate personală, ca să-i fure resursele naturale și să-și umple astfel buzunarele. Stăpânirea colonială belgiană a făcut ca versiunile britanică și franceză să pară blânde, fiind absolut brutală de la început și până la sfârșit, cu câteva încercări de a construi un simulacru de

infrastructură care să-i ajute pe băștinași. La plecare, în 1960, belgienii nu au lăsat prea multe șanse țării ca să se mențină unită.

Războaiele civile au izbucnit imediat și, ulterior, s-au intensificat din cauza rolului sângeros jucat de Congo în Războiul Rece. Guvernul din Kinshasa, capitala, a sprijinit facțiunea rebelă din războiul angolez, atrăgând astfel atenția SUA, care sprijineau și ele mișcarea rebelă împotriva guvernului angolez susținut de sovietici. Și Statele Unite, și URSS au vândut celor două tabere arme în valoare de milioane de dolari.

Când Războiul Rece a luat sfârșit, ambele mari puteri și-au pierdut din interes față de ceea ce acum se numea Zair, iar țara și-a continuat drumul poticnit, ținută în viață de resursele naturale. Valea Marelui Rift se curbează în RDC, la sud și est, și conține cantități uriașe de cobalt, cupru, diamante, aur, argint, zinc, cărbune, mangan și alte minerale, care se găsesc cu precădere în provincia Katanga.

În vremea regelui Leopold, lumea avea nevoie de cauciucul din această regiune pentru a dezvolta industria constructoare de automobile; acum, deși China cumpără mai mult de 50% din exporturile RDC, populația trăiește în sărăcie. În 2014, Indicele Dezvoltării Umane elaborat de ONU plasa RDC pe locul 186 din 187 de țări. Ultimele 18 țări de pe listă sunt toate din Africa.

Fiindcă este atât de bogată în resurse și atât de întinsă, toată lumea vrea o bucată din RDC, țară care, în absența unei autorități centrale puternice, nu se poate apăra.

Regiunea se învecinează cu nouă țări. Toate au jucat un rol în agonia RDC, unul dintre motivele pentru care războaiele congoleze sunt cunoscute și sub numele de „războiul mondial al Africii". În sud este Angola, în nord, Republica Congo și Republica Centrafricană, la est, Uganda, Rwanda, Burundi, Tanzania și Zambia. Rădăcinile războaielor trebuie căutate în urmă cu multe decenii, dar cea mai vitregă perioadă a fost declanșată de dezastrul care a lovit Rwanda în 1994 și care s-a îndreptat spre vest.

După genocidul din Rwanda, supraviețuitorii tutsi și hutu moderați au format un guvern condus de tutsi. Milițiile hutu, Interahamwe, adevărate mașini criminale, s-au refugiat în RDC,

dar au făcut incursiuni peste graniță. De asemenea, s-au alăturat unor facțiuni ale armatei RDC ca să-i ucidă pe tutsii din RDC, care locuiesc aproape de graniță. Apoi, au intervenit armatele rwandeză și ugandeză, sprijinite de Burundi și Eritreea. Aliate cu milițiile opoziției, au atacat Interahamwe și au răsturnat guvernul RDC. După care au început să controleze o mare parte din bogățiile naturale ale țării, Rwanda extrăgând mai ales tone de coltan, care se folosește la fabricarea telefoanelor mobile și a cipurilor pentru computere. Dar forțele guvernamentale nu s-au lăsat și – cu implicarea Angolei, Namibiei și a statului Zimbabwe – au continuat lupta. Țara a devenit un teatru de război, mai bine de 20 de facțiuni luând parte la lupte.

Războaiele au făcut pe puțin zeci de mii de victime și au dus la moartea altor șase milioane de persoane din cauza bolilor și a malnutriției. ONU estimează că aproape 50% dintre victime au fost copii sub vârsta de cinci ani.

În ultimii ani, luptele s-au mai domolit, dar RDC este scena celui mai îngrozitor conflict de după cel de-al Doilea Război Mondial și încă mai este nevoie de o numeroasă misiune ONU de menținere a păcii ca să prevină reizbucnirea unui război în toată regula. Acum nu se pune problema de a recompune puzzle-ul, fiindcă RDC nu a fost niciodată un întreg. Ideea este de a ține bucățile așa cum sunt ele, disparate, până se va găsi o modalitate de a le uni rațional și pașnic. Colonialistul european a creat un ou fără găină, o absurditate logică repetată pe tot continentul, care continuă să bântuie prezentul.

Burundi este un alt exemplu, cu tensiuni politice de origine etnică care au mocnit tot anul 2015 și s-au acutizat în 2016. Fostă parte a estului german al Africii, când includea și Tanzania de astăzi, după Primul Război Mondial, a fost împărțit între Belgia și Regatul Unit și administrat de Belgia din 1945 până la câștigarea independenței, în 1962. Belgienii s-au folosit de populația tutsi ca să-i conducă pe hutu; chiar dacă reprezintă doar 15% din populație, tutsii continuă să domine politica, economia și armata. Peste 300 000 de persoane au murit în războiul civil dintre 1993 și 2005. Violența a început să crească din nou

în 2015–2016, după ce președintele Pierre Nkurunziza a reinterpretat constituția pentru a candida la un al treilea mandat. Deloc pe placul președintelui Obama care, în turneul african întreprins în iulie 2015, i-a criticat pe unii lideri africani spunând: „Continentul nu va progresa dacă liderii lui refuză să renunțe la funcție la încheierea mandatelor... Uneori îi auzim pe unii cum declară: «Sunt singurul om care poate păstra integritatea acestei națiuni». Dacă e adevărat, înseamnă că liderul respectiv nu a reușit să consolideze acea națiune." Cuvintele lui acoperă atât moștenirea colonială a Africii, cât și ideea că liderii ei de astăzi au fost de multe ori mai curând o parte a problemei, decât a soluției la această moștenire.

Africa a fost, în egală măsură, blestemată și binecuvântată de resursele ei – binecuvântată pentru că are bogății naturale din abundență; blestemată pentru că străinii nu încetează să o jefuiască. Mai aproape de prezent, statele-națiuni au reușit să obțină o parte din aceste bogății, iar țările străine mai curând investesc decât fură, deși populația autohtonă este rareori beneficiara investițiilor.

Pe lângă bogățiile ei minerale naturale, Africa este binecuvântată și cu multe fluvii impresionante – chiar dacă majoritatea nu încurajează comerțul, ele sunt bune pentru producerea hidroelectricității. Ceea ce reprezintă, însă, și o sursă de conflict potențial.

Nilul, cel mai lung fluviu din lume (peste 6 500 km), influențează viața a zece țări din apropierea bazinului său – Burundi, RDC, Eritreea, Ethiopia, Kenya, Rwanda, Sudan, Tanzania, Uganda și Egipt. Încă din secolul al V-lea î.Hr., istoricul Herodot scria: „Egiptul este Nilul, iar Nilul este Egiptul" Afirmația este valabilă și acum, motiv pentru care o eventuală amenințare a porțiunii egiptene de 1 125 km perfect navigabili ai Nilului este o preocupare continuă pentru Cairo – o problemă pentru care ar fi gata să pornească un război. Fără Nil, nu ar exista viață în regiune. Chiar dacă este o țară uriașă, marea majoritate a celor 84 de milioane de locuitori trăiesc la câțiva kilometri de Nil. Judecând

după zona în care trăiesc locuitorii săi, Egiptul este una dintre țările cu populația cea mai densă din lume.

Egiptul era, probabil, un stat-națiune când cei mai mulți dintre europeni trăiau în colibe de lut, dar a fost doar din când în când o putere regională. Este protejat de deșert din trei părți și ar fi putut deveni o mare putere în regiunea mediteraneeană dacă nu ar fi avut o problemă. Egiptul este sărac în păduri și istoria ne spune că, dacă nu ai avut păduri, nu ai putut să-ți construiești o flotă de temut, cu care să-ți exerciți puterea. Egiptul are flotă – pe vremuri importa cedru din Liban ca să construiască nave cu costuri uriașe –, dar niciodată nu a avut o flotă oceanică.

Egiptul modern are cea mai puternică armată dintre toate țările arabe, datorită ajutorului militar acordat de americani, dar nu poate intra în joc din cauza deșertului, a mării și a tratatului de pace încheiat cu Israelul. Va rămâne în atenția presei cu strădania de a face față sarcinii de a asigura hrana pentru 84 de milioane de persoane în fiecare zi, în timp ce se luptă cu rebelii islamiști, mai ales în Sinai, și apără Canalul Suez care asigură, zilnic, 8% din comerțul mondial. Aproximativ 2,5% din producția de petrol a lumii trece pe acolo, în fiecare zi; închiderea canalului ar prelungi cu 15 zile tranzitul țițeiului spre Europa și cu 10 spre SUA, cu costurile aferente.

Chiar dacă a purtat cinci războaie cu Israelul, țara cu care Egiptul, foarte probabil, va intra în conflict este Ethiopia, mărul discordiei fiind Nilul. Două dintre cele mai vechi țări ale continentului, cu cele mai mari armate, s-ar putea bate pe sursa principală de apă a regiunii.

Nilul Albastru, care izvorăște din Ethiopia, și Nilul Alb se întâlnesc în capitala sudaneză Khartoum, înainte de a trece prin Deșertul Nubian și a intra în Egipt, unde cea mai mare parte a apei provine din Nilul Albastru.

Ethiopia este numită adesea „turnul de apă al Africii" datorită altitudinii ei și a faptului că are mai bine de 20 de lacuri de acumulare umplute de ploile care cad pe înălțimi. În 2011, Addis Abeba a anunțat un proiect comun cu China de construire a unei mari hidrocentrale pe Nilul Albastru, lângă granița cu Sudanul,

numită Barajul Marii Renașteri. În 2017, barajul era aproape gata, dar umplerea lacului de acumulare cu apă va dura mai mulți ani. Barajul va fi folosit pentru a produce electricitate, iar Nilul Albastru ar trebui să curgă în continuare spre Egipt; numai că, teoretic, lacul de acumulare ar putea păstra apa pe un an, iar încheierea proiectului i-ar permite Ethiopiei să folosească apa doar pentru ea, reducând astfel dramatic debitul spre Egipt.

Pe moment, Egiptul are o armată mai puternică, dar raportul se schimbă treptat, Ethiopia, o țară cu 96 de milioane de locuitori, întărindu-se tot mai mult. Cairo știe acest lucru și că, după construirea barajului, distrugerea lui ar provoca o catastrofă, inundând atât Ethiopia, cât și Sudanul. Dar, până atunci, nu are un *casus belli* ca să intervină în forță și, chiar dacă unul dintre miniștri a fost surprins declarând că cea mai bună soluție ar fi bombardarea barajului, este mult mai probabil ca următorii ani să fie martorii unor negocieri intense, Egiptul dorind garanții ferme că Nilul Albastru nu va fi oprit niciodată. Politologii cred că războaiele apei se vor număra printre conflictele acestui secol și că acesta va fi unul dintre ele.

Un alt lichid mult disputat este petrolul.

Nigeria este cel mai mare producător de petrol din Africa subsahariană și tot acest petrol de înaltă calitate se află în sud. Nigerienii din nord se plâng că profiturile provenite din vânzarea lui nu sunt împărțite echitabil în toate regiunile țării. Situația exacerbează tensiunile religioase și etnice dintre grupurile din delta nigeriană și cele din nord-est.

Judecând după dimensiuni, populație și resurse naturale, Nigeria este cea mai puternică țară din vestul Africii. Este națiunea cea mai numeroasă de pe continent, cu 177 milioane de locuitori, ceea ce, împreună cu suprafața și resursele naturale, face din ea prima putere din regiune. Este alcătuită din teritoriile câtorva regate vechi, pe care britanicii le-au unit într-o zonă administrativă. În 1898, Regatul Unit a înființat un „Protectorat Britanic pe fluviul Niger", care a devenit Nigeria.

În ciuda faptului că astăzi este o putere regională, independentă, de zeci de ani, poporul este prost condus, iar resursele

sunt prost gestionate. În perioada colonială, britanicii preferau să stea în sud-vestul țării, de-a lungul coastei. Misiunea lor „civilizatoare" rareori ajungea până la munții din centru și deloc până la populațiile musulmane din nord, motiv pentru care jumătate din țară rămâne mai puțin dezvoltată decât sudul. O mare parte din banii luați pe petrol sunt dați intermediarilor din sistemul tribal complex al Nigeriei. Industria petrolieră terestră, din deltă, este și ea amenințată de Mișcarea pentru Emanciparea Deltei Nigerului, un nume pompos pentru un grup care acționează într-o regiune distrusă de industria petrolieră, dar care se folosește de el pentru a-și ascunde actele de terorism și de șantaj. În plus, răpirea frecventă a muncitorilor străini alungă investitorii. Câmpurile petroliere din largul mării sunt, în mare măsură, ferite de aceste practici, și tocmai de aceea investițiile se îndreaptă spre ele.

Grupul islamist Boko Haram, care vrea să înființeze un califat în zonele musulmane, s-a folosit de nedreptățile născute din subdezvoltare pentru a câștiga teren în nord. Luptătorii Boko Haram sunt, de obicei, etnici kanuri din nord-est. Aceștia rareori acționează dincolo de propriul teritoriu, neaventurându-se la vest de regiunea Hausa sau în sud, spre zonele de coastă. Ceea ce înseamnă că, atunci când armata nigeriană pornește în căutarea lor, luptătorii Boko Haram acționează pe pământul natal. O mare parte dintre localnici nu vor să coopereze cu armata, fie de teama unor represalii, fie din cauza resentimentelor pe care le au față de sud. În pofida unor operațiuni majore ale armatei, grupul pare departe de a fi înfrânt. În 2017, era îndeajuns de puternic ca să treacă la ofensivă, ucigând zeci de civili în cursul mai multor raiduri. De la înființarea lui, în 2009, mai bine de 20 000 de persoane au fost ucise și alte câteva mii au fost răpite.

Teritoriul ocupat de Boko Haram încă nu pune în pericol existența statului Nigeria. Grupul nu amenință nici măcar capitala, Abuja, chiar dacă aceasta este situată în centrul țării, dar este o amenințare zilnică pentru locuitorii din nord și afectează reputația Nigeriei ca loc sigur pentru afaceri.

Cele mai multe sate pe care le-au ocupat sunt așezate pe lanțul muntos Mandara, care dă spre Camerun. Aceasta înseamnă că armata națională acționează departe de bazele ei și nu poate înconjura o grupare Boko Haram. Guvernul camerunez nu-i acceptă pe luptătorii Boko Haram, dar, la nevoie, țăranii le oferă adăpost. Situația va mai persista câțiva ani, răstimp în care Boko Haram va încerca să se alieze cu jihadiștii din nord, din regiunea Sahel.

Americanii și francezii urmăresc problema de ceva timp și acum țin regiunea sub observație cu ajutorul dronelor ca răspuns la escaladarea violențelor dinspre regiunea Sahel/Sahara spre nordul Nigeriei. Americanii folosesc mai multe baze, printre care și pe cea din Djibouti, parte din Comandamentul SUA–Africa înființat în 2007, iar francezii au acces la date concrete în mai multe țări pe care le numesc „Africa francofonă"

Pericolul răspândirii violențelor este un semnal de alarmă. Nigeria, Camerunul și Ciadul se implică militar și își coordonează acțiunile cu americanii și francezii.

Mai la sud, pe coasta Oceanului Atlantic, este Angola – al doilea producător de petrol din Africa sub-sahariană. Fosta colonie portugheză este unul dintre statele-națiune africane cu granițe geografice naturale. Este încadrată de Oceanul Atlantic la vest, de junglă la nord și de deșert la sud, în timp ce regiunile estice sunt slab populate, cu un teren accidentat, care joacă rolul de zonă-tampon cu RDC și Zambia.

Majoritatea celor 22 de milioane de locuitori trăiesc în jumătatea de vest, care este bine aprovizionată cu apă și favorabilă agriculturii; în largul coastei de vest se află cele mai multe câmpuri petroliere ale Angolei. Instalațiile de foraj din Oceanul Atlantic aparțin în majoritate unor companii americane, dar peste jumătate din producție ajunge în China. Acest lucru face din Angola (care este dependentă de vânzări) al doilea mare furnizor de țiței pentru China, după Arabia Saudită.

Angola este o altă țară familiarizată cu conflictul. Războiul ei de independență s-a sfârșit în 1975, când portughezii s-au retras, dar conflictul s-a transformat imediat într-un război civil între triburi, mascat într-un război civil provocat din rațiuni

ideologice. Rusia și Cuba i-au sprijinit pe „socialiști", SUA și Africa de Sud, dominată de apartheid, i-au susținut pe „rebeli" Cei mai mulți dintre socialiștii MPEA (Mișcarea Populară pentru Eliberarea Angolei) făceau parte din tribul Mbundu, în timp ce rebelii din opoziție proveneau mai ales din două triburi, Bakongo și Ovimbundu. Aceștia erau, chipurile, înregimentați politic în FNLA (Frontul Național pentru Eliberarea Angolei) și UNITA (Uniunea Națională pentru Independența Totală a Angolei). Multe dintre războaiele civile din anii 1960 și 1970 au urmat același tipic: dacă Rusia sprijinea o tabără anume, tabăra respectivă își amintea brusc că se conduce după principii socialiste, în timp ce adversarii lor deveneau anticomuniști.

Tribul Mbundu avea avantajul geografic, dar nu și pe cel numeric. A ocupat capitala, Luanda, a avut acces la câmpurile petroliere și la fluviul principal, Kwanza, și era susținut de țări care îi puteau furniza arme rusești și soldați cubanezi. Acest trib a stăpânit țara în 2002, răstimp în care eșaloanele superioare au subminat principiile socialiste clamate, alăturându-se unei liste lungi de lideri coloniali și africani care s-au îmbogățit pe seama poporului.

Această istorie jalnică, a unei exploatări duble, din interior și din exterior, continuă în secolul XXI.

Așa cum am văzut, chinezii mișună peste tot, sunt puși pe treabă și sunt la fel de implicați în Africa precum europenii și americanii. Aproximativ o treime din importurile de petrol ale Chinei provine din Africa, iar interesul pe care chinezii îl arată față de metalele prețioase din multe țări africane demonstrează că nu se vor da duși de acolo prea ușor. Companiile petroliere europene și americane, ca și multinaționalele, sunt mult mai implicate în Africa, dar China vine tare din urmă. De pildă, în Liberia, caută minereu de fier, în RDC și Zambia, extrage cupru și, tot în RDC, cobalt. A ajutat deja la dezvoltarea portului kenyan Mombasa și acum pornește alte proiecte uriașe, pe măsură ce rezervele de petrol ale Kenyei devin tot mai viabile din punct de vedere comercial.

Compania chineză de șosele și poduri, proprietate de stat, construiește o cale ferată în valoare de 14 miliarde de dolari

care va lega Mombasa de capitala Nairobi. Analiștii estimează că transportul mărfurilor între cele două orașe se va reduce de la 36 la 8 ore, cu o scădere de 60% a costurilor. Există și intenția de a lega Nairobi de sudul Sudanului, de Uganda și Rwanda. Ambiția Kenyei, alimentată de ajutorul Chinei, este de a deveni puterea economică numărul unu a coastei de est africane.

Dincolo de granița de sud, Tanzania încearcă și ea să devină liderul estului Africii, încheind contracte de miliarde de dolari cu chinezii pe proiecte de infrastructură. De asemenea, a semnat un acord cu China și o companie de construcții din Oman ca să repare și să extindă portul Bagamoyo, dat fiind că portul principal din Dar es Salaam este supraaglomerat. Bagamoyo urmează să primească 20 de milioane de cargouri pe an, ceea ce va face din el cel mai mare port din Africa. Tanzania dispune și de căi bune de transport în „Coridorul de dezvoltare a agriculturii din sudul Tanzaniei" și face parte din Comunitatea pentru Dezvoltarea Sudului Africii, alcătuită din 15 națiuni. Aceasta este conectată, la rândul ei, cu Coridorul Nord-Sud, care leagă portul Durban de regiunile bogate în cupru ale RDC și Zambiei, cu o cale ferată care pornește din portul Dar es Salaam și se oprește în Durban și Malawi.

Și, totuși, Tanzania pare că va rămâne în eșalonul doi al țărilor care se înșiră de-a lungul coastei de est. Economia Kenyei este cea mai puternică în cadrul Comunității Est-Africane, alcătuită din cinci națiuni, realizând 40% din produsul intern brut al regiunii. Deși are mai puțin pământ arabil decât Tanzania, îl folosește cu mai multă eficiență. Și sistemul ei industrial este mai eficient, ca și cel de scoatere a mărfurilor pe piață – atât la nivel național, cât și internațional. Dacă reușește să-și păstreze stabilitatea politică, pare destinată să rămână puterea regională dominantă pe termen scurt și mediu.

Prezența Chinei se extinde și în Niger, unde Corporația Chineză Națională a Petrolului investește în micul câmp petrolier din zona Ténéré aflată în centrul țării. Și investițiile chineze în Angola, în ultimul deceniu, depășesc 8 miliarde de dolari și cresc de la an la an. Corporația Chineză de Construcție a Căilor

Ferate (CCCCF) a cheltuit deja aproape două miliarde de dolari pe modernizarea căii ferate Benguela, care leagă RDC de portul angolez Lobito, de pe coasta Oceanului Atlantic, pe o distanță de 1 300 km. Pe aici vin cobaltul, cuprul și manganul, cu care Provincia Katanga din RDC este blestemată și binecuvântată în același timp.

În Luanda, CCCCF construiește un aeroport internațional, iar în jurul capitalei au răsărit blocuri imense de apartamente, după model chinez, care găzduiesc 150 000–200 000 de muncitori chinezi. Mii dintre acești muncitori primesc și instrucție militară, în caz de nevoie putând sări în ajutorul Angolei.

Beijingul vrea de la Angola ceea ce vrea de la toate țările cu care face afaceri: materialele necesare producției de mărfuri și stabilitate politică pentru a asigura fluxul acestor materiale și mărfuri. Așa că, dacă președintele José Eduardo dos Santos, care conduce țara de 36 de ani, s-a hotărât să-i dea lui Mariah Carey un milion de dolari ca să cânte la petrecerea de ziua lui, în 2013, e treaba lui. Iar, dacă membrii tribului Mbundu, de care aparține dos Santos, continuă să stăpânească țara, e treaba lor.

Implicarea Chinei reprezintă o propunere de nerefuzat pentru multe guverne africane. Beijingul și marile companii chineze nu pun întrebări dificile despre drepturile omului, nu cer reforme economice și nici măcar nu sugerează ca anumiți lideri africani să nu mai fure din avuția țărilor lor, cum ar face FMI și Banca Mondială. De pildă, China este cel mai important partener comercial al Sudanului, ceea ce explică, în parte, de ce China protejează constant Sudanul în cadrul Consiliului de Securitate al ONU și a continuat să-l sprijine pe președintele Omar al-Bashir, chiar și atunci când Tribunalul Penal Internațional a emis un mandat de arestare pe numele lui. Criticile occidentale nici nu sunt băgate în seamă de Beijing, fiind considerate doar parte dintr-o retorică agresivă menită să împiedice China să facă afaceri și o dovadă de ipocrizie crasă, dată fiind istoria Occidentului în Africa.

Chinezii vor numai petrolul, minereurile, metalele prețioase și piețele. Relația în sine este echitabilă, de la guvern la guvern,

dar observăm și tensiuni crescânde între localnici și muncitorii chinezi aduși să ajute la implementarea marilor proiecte. Aceasta poate duce la implicarea mai accentuată a Beijingului în politica locală și la prezența sa cu trupe militare, chiar dacă în efectiv redus, în mai multe țări.

Africa de Sud este cel mai mare partener comercial al Chinei în Africa comună. Cele două țări au o îndelungată istorie economică și politică comună și sunt bine plasate pentru o cooperare solidă. Sute de companii chineze, atât de stat cât și private, operează acum în Durban, Johannesburg, Pretoria, Cape Town și Port Elizabeth.

Economia Africii de Sud este a doua ca mărime pe continent, după cea a Nigeriei. Africa de Sud domină sudul din punct de vedere economic (economia ei este de trei ori mai mare decât cea a Angolei), militar și demografic (are 53 de milioane de locuitori). Este mai dezvoltată decât multe națiuni africane datorită așezării ei, chiar în extremitatea de sud a continentului, cu acces la două oceane, cu bogățiile ei naturale (aur, argint și cărbune), cu clima și solul prielnice unei producții mari de alimente.

Întrucât este așezată în extremitatea de sud, iar câmpia de coastă se transformă rapid în dealuri și munți, Africa de Sud este una dintre puținele țări africane care nu poartă blestemul malariei, țânțarilor fiindu-le greu să se înmulțească aici. Acest fapt le-a permis coloniștilor europeni să pătrundă mult mai repede și mai departe în interior decât în zona tropicală, bântuită de malarie, să se stabilească și să pună bazele unor activități industriale care au crescut treptat, țara ajungând să fie cea mai mare economie din sudul Africii.

Pentru mai toate țările din această regiune, a face afaceri cu lumea din afară înseamnă a face afaceri cu Pretoria, Bloemfontein și Cape Town.

Africa de Sud și-a folosit bogățiile naturale și așezarea ca să-și lege vecinii la propriul sistem de transport – o cale ferată dus-întors și șosele care pornesc din porturile East London, Cape Town, Port Elizabeth și Durban spre nord, traversează Zimbabwe, Botswana, Zambia, Malawi și Tanzania, ajungând chiar

și în provincia Katanga din RDC și, spre est, în Mozambic. Chiar dacă noua cale ferată construită de chinezi, din Katanga până pe coasta angoleză, este destinată să preia o parte din traficul dinspre RDC, Africa de Sud nu-și simte amenințată poziția și pare hotărâtă să-și păstreze avantajele.

În timpul apartheidului, CNA (Congresul Național African) a sprijinit MPEA din Angola în lupta împotriva colonialiștilor portughezi. Dar pasiunea unei lupte comune se transformă într-o relație mai rece, acum că fiecare partid își controlează țara și își dorește să domine regiunea. Angola are mult de recuperat ca să ajungă din urmă Africa de Sud. O confruntare militară este exclusă: dominația Africii de Sud este aproape totală. Are o armată numeroasă, bine echipată, de aproximativ 100 000 de oameni, zeci de avioane de vânătoare și elicoptere de atac, plus câteva submarine și fregate moderne.

Pe vremea Imperiului Britanic, nu puteai controla Africa de Sud fără să controlezi Capul Bunei Speranțe și, astfel, căile maritime dintre Oceanele Atlantic și Indian. Flotele moderne se pot aventura mult mai departe de coasta de sud a Africii dacă vor să ocolească, dar Capul Bunei Speranțe este în continuare un punct strategic pe harta lumii, iar Africa de Sud este o prezență de care trebuie să se țină cont în toată treimea de jos a continentului.

În acest secol, Africa se confruntă cu o nouă bătălie, acum pe două fronturi. Pe de o parte, sunt interesele străinilor și amestecul acestora în treburile interne pentru a pune mâna pe resursele naturale și, pe de altă parte, există și „tensiunile din interior", de care Africa de Sud vrea să scape cât mai repede și cât mai bine.

Africa de Sud domină Comunitatea pentru Dezvoltarea Sudului Africii (CDSA) și a reușit să obțină un loc permanent la Conferința Internațională privind Regiunea Marilor Lacuri, din care nu este nici măcar membră. CDSA rivalizează cu Comunitatea Est-Africană (CEA), din care fac parte Burundi, Kenya, Uganda și Tanzania. Ultima este și membră a CDSA, motiv pentru care celelalte membre ale CEA nu văd cu ochi buni flirtul ei cu Africa de Sud. Pentru Africa de Sud, Tanzania pare a fi doar instrumentul

cu ajutorul căruia să-și mărească influența în regiunea Marilor Lacuri și dincolo de ea.

Forța Națională de Apărare a Sudului Africii are o brigadă în RDC, oficial sub comanda ONU, dar a fost trimisă acolo de liderii ei politici pentru a se asigura că Africa de Sud se va înfrupta din prada de război, într-o țară atât de bogată în minereuri. Aici Africa de Sud este la concurență cu Uganda, Burundi și Rwanda, toate dorind să preia controlul RDC.

Africa din trecut nu a avut de ales – geografia a făcut-o așa cum este – apoi europenii i-au desenat cele mai multe dintre granițele de azi. Acum, cu boomul demografic și metropolele în devenire, este obligată să se alăture lumii moderne globalizate, de care este atât de legată. Cu toate problemele pe care le-am trecut în revistă, Africa face pași uriași în această direcție.

Aceleași fluvii care împiedicau comerțul sunt acum folosite pentru a produce energie electrică. Din solul care s-a străduit să asigure o producție alimentară îndestulătoare ies minereuri și petrol, îmbogățind unele țări, chiar dacă foarte puțin din această bogăție ajunge la popor. Și, totuși, în majoritatea țărilor, nu în toate, sărăcia a scăzut pe măsură ce nivelul asistenței medicale și al educației a crescut. Multe țări sunt vorbitoare de limba engleză, ceea ce, într-o economie globală dominată de limba engleză, este un avantaj, iar continentul a cunoscut o creștere economică aproape tot deceniul trecut.

Ca minusuri, creșterea economică în multe țări depinde de prețurile globale ale minereurilor și energiei. Țările ale căror bugete naționale sunt estimate pe baza unui preț de 100 de dolari pe barilul de petrol, de pildă, sunt puse într-o situație dificilă când prețurile scad la 80 sau 60 de dolari. Capacitatea de producție este aproape aceeași ca în anii 1970. Corupția face ravagii pe întregul continent și, pe lângă cele câteva conflicte „fierbinți" (în Somalia, Nigeria și Sudan, de pildă), există și multe altele, abia înghețate.

Și, totuși, în fiecare an, alte șosele și căi ferate sunt construite pentru a lega acest spațiu incredibil de divers. Marile suprafețe ale oceanelor și deșerturilor, care separă Africa de restul lumii,

sunt acoperite acum de curse aeriene, iar forța industrială a creat porturi în locuri la care natura nu se încumeta să existe.

Începând din anii 1960, în fiecare deceniu, optimiștii au scris că Africa este pe punctul de a învinge soarta pe care i-au hărăzit-o istoria și natura. Poate că, de data aceasta, predicția lor se va adeveri. Trebuie. În Africa subsahariană, după unele estimări, trăiesc 1,1 miliarde de persoane – până în anul 2050, numărul lor s-ar putea să fie mai mult decât dublu – 2,4 miliarde.

CAPITOLUL 6

Orientul Mijlociu

Am rupt Acordul Sykes-Picot!
luptător al Statului Islamic, 2014

ROMÂNIA
BULGARIA
RUSIA
Marea Neagră
Istanbul
GEORGIA
ARMENIA
AZERBAIDJAN
Marea Caspică
UZBEKISTAN
TURKMENISTAN
Ankara
TURCIA
CIPRU
Marea Mediterană
SIRIA
LIBAN
Beirut
Damasc
ISRAEL
PALESTINA
Amman
Ierusalim
IORDANIA
Tigru
Eufrat
Bagdad
IRAK
Munții Zagros
Teheran
IRAN
AFGHANISTAN
Shatt al Arab
KUWAIT
Kuwait City
Golful P
EGIPT

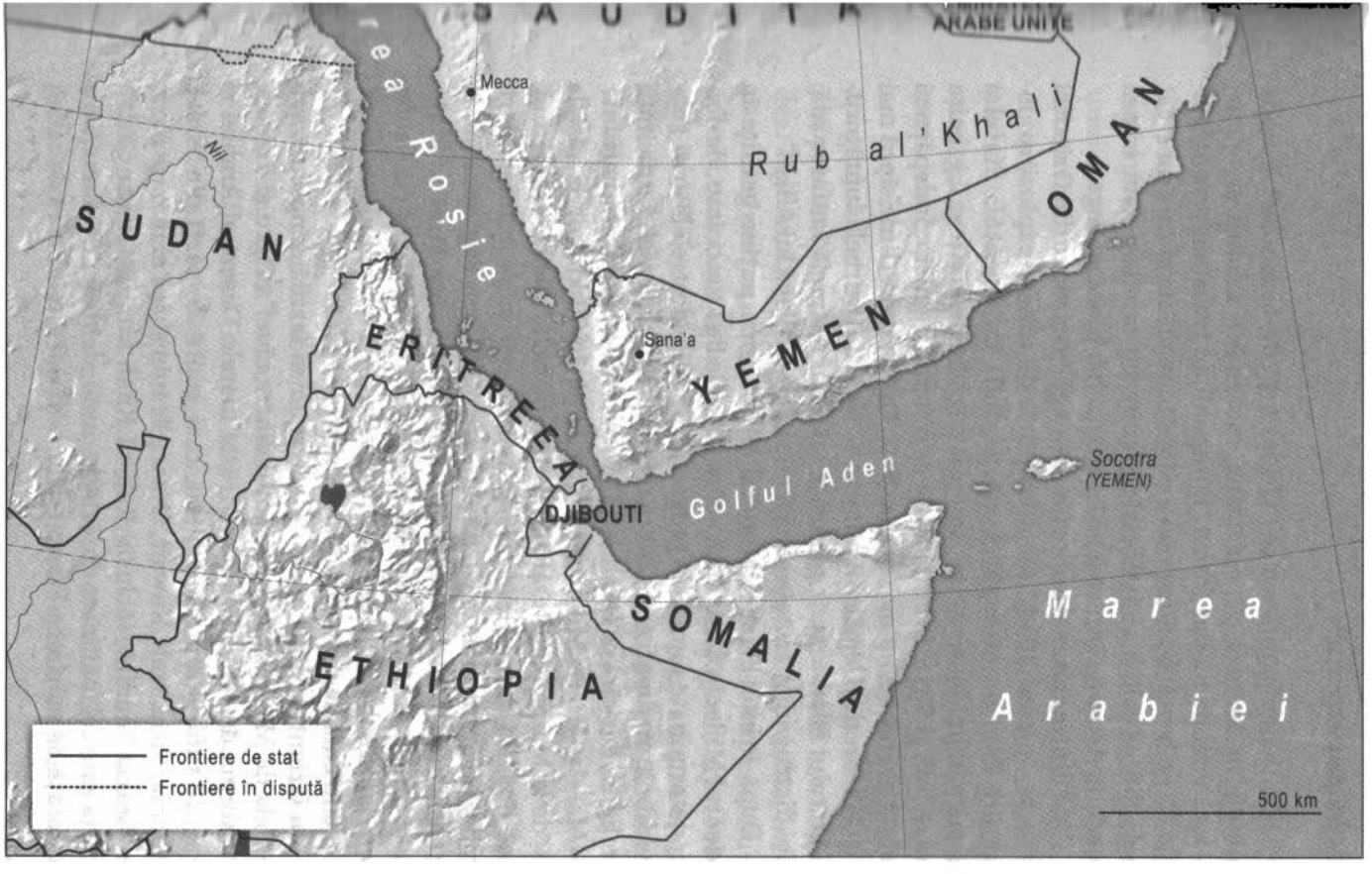
ARABIE UNITE
Mecca
Rub al'Khali
OMAN
SUDAN
Nil
Marea Roșie
Sana'a
YEMEN
ERITREEA
Golful Aden
Socotra
(YEMEN)
DJIBOUTI
SOMALIA
ETHIOPIA
Marea
Arabiei
Frontiere de stat
Frontiere în dispută
500 km

Mijlociu în comparație cu ce? Orient față de ce anume? Numele regiunii se bazează pe o viziune europeană a lumii și tocmai această viziune i-a dat formă. Europenii au trasat cu cerneală liniile de pe hartă: linii care nu existau în realitate și care au creat unele dintre cele mai artificiale granițe pe care le-a avut lumea vreodată. Acum se încearcă redesenarea hărților cu sânge.

Una dintre cele mai importante înregistrări video din Orientul Mijlociu, în anul 2014, a fost eclipsată de cele cu explozii și decapitări. Este un exemplu de propagandă inteligentă a Statului Islamic: un buldozer șterge, sau mai degrabă desființează, granița dintre Irak și Siria. Granița arată ca o terasă de nisip. Îndepărtezi nisipul și granița nu mai există, *fizic.* Dar această „linie" încă mai există, teoretic. Următorii ani vor hotărî dacă vorbele luptătorului Statului Islamic sunt profetice sau doar o simplă fanfaronadă: „Noi distrugem granițele și rupem barierele. Slavă lui Allah."

După Primul Război Mondial au fost mai puține granițe în Orientul Mijlociu decât sunt acum, iar cele de atunci erau, de obicei, determinate numai de geografie. Spațiile dintre ele erau subdivizate aproximativ și guvernate potrivit geografiei, etnicității și religiei, dar fără ca localnicii să încerce să creeze state-națiuni.

Marele Orient Mijlociu se întinde pe 1 600 km, de la vest la est, de la Marea Mediterană la munții Iranului. De la nord la sud, dacă pornim de la Marea Neagră și ne oprim pe țărmul Mării Arabe, în largul coastei Omanului, are 3 200 km. Regiunea include deșerturi întinse, oaze, munți acoperiți de zăpadă, râuri lungi, orașe importante și câmpii de coastă. Și are bogății naturale din abundență sub forma de care are nevoie fiecare țară industrializată sau în curs de industrializare – petrol și gaze.

În Orientul Mijlociu se află și regiunea fertilă cunoscută sub numele de Mesopotamia, „ținutul dintre râuri" (Tigru și Eufrat). Dar forma de relief dominantă este marele Deșert al Arabiei și zona de tufăriș din mijlocul lui, care cuprinde părți din Israel, Iordania, Siria, Irak, Kuwait, Oman, Yemen și cea mai mare parte din Arabia Saudită, inclusiv Rub' al Khali sau „Pătrimea goală" Acesta este cel mai mare deșert continuu, de nisip, din lume, cu o suprafață de mărimea Franței. Din cauza acestei forme de relief,

majoritatea populației trăiește la periferia ei și, până la colonizarea europeană, nici nu s-a gândit la state-națiuni și la granițe stabilite oficial.

Ideea că o persoană dintr-o anumită zonă putea traversa o regiune ca să-și viziteze o rudă din același trib numai pe baza unui document emis de o a treia persoană, pe care nu o cunoștea, aflată într-un oraș îndepărtat, părea aproape absurdă. Ideea că documentul era emis fiindcă un străin hotărâse ca zona să se împartă în două regiuni, fiecare cu numele ei, era de-a dreptul absurdă și contrară modului în care oamenii trăiseră până atunci, timp de secole.

Imperiul Otoman (1299–1922) era condus de la Istanbul. La apogeul său, se întindea de la porțile Vienei, peste Anatolia, și în jos, prin Arabia, până la Oceanul Indian. De la vest la est, cuprindea: Algeria, Libia, Egipt, Israel/Palestina, Siria, Iordania, Irak și părți din Iran (ca să ne referim la numele actuale). Imperiul nu s-a ostenit niciodată să dea nume celor mai multe dintre aceste regiuni; în 1867, pur și simplu, le-a împărțit în zone administrative cunoscute drept „vilaiete", bazate, de obicei, pe locurile în care trăiau triburile, fie alcătuite din kurzii care acum își duc viața în nordul Irakului, fie din federațiile tribale care se află acum într-o porțiune din Siria și într-una din Irak.

Când Imperiul Otoman a început să se năruie, britanicii și francezii au avut altă idee. În 1916, diplomatul britanic sir Mark Sykes, colonel, a luat un creion și a tras o linie tremurată pe o hartă a Orientului Mijlociu, de la Haifa, pe țărmul Mării Mediterane în ceea ce acum este Israel, până la Kirkuk (acum în Irak), în nord-est. Linia a devenit baza acordului secret încheiat cu omologul lui francez, François Georges-Picot, prin care regiunea era împărțită în două sfere de influență, dacă Tripla Antantă învingea Imperiul Otoman în Primul Război Mondial. Ce era la nord de linie urma să fie sub controlul Franței, iar ce se afla la sud sub hegemonia Regatului Unit.

Numele combinat de „Sykes-Picot" a devenit sinonim pentru unele decizii luate în prima treime a secolului XX, care trădau promisiunile date șefilor de trib și care explică, în parte, starea

de nemulțumire și manifestările de extremism din zilele noastre. Această explicație poate fi, într-o oarecare măsură, exagerată: violență și extremism au existat și înainte de sosirea europenilor. Dar, după cum am văzut în Africa, crearea arbitrară a unor „state-națiuni" din oameni neobișnuiți să trăiască împreună într-o anumită regiune nu este o rețetă pentru dreptate, egalitate și stabilitate.

Înainte de Acordul Sykes-Picot (în sensul său mai larg) nu existau statele Siria sau Liban, nici Iordania, Irak, Arabia Saudită, Kuwait, Israel sau Palestina. Hărțile moderne arată granițele și numele statelor-națiuni, dar acestea sunt tinere și fragile.

Islamul este religia dominantă a Orientului Mijlociu, dar are foarte multe versiuni. Cea mai importantă diviziune în cadrul Islamului este aproape la fel de veche precum religia însăși: ruptura dintre musulmanii sunniți și cei șiiți datează din anul 632 d.Hr., de la moartea profetului Mahomed, moment care a dus la o dispută privind succesorul lui.

Musulmanii sunniți sunt majoritari printre arabi și chiar în întreaga populație musulmană a lumii, reprezentând poate 85% din total, deși, în unele țări arabe, procentele sunt mai puțin clare. Numele vine de la „Al Sunna" sau „oamenii tradiției". La moartea Profetului, cei care aveau să devină sunniți au vrut ca succesorul lui să fie ales potrivit tradițiile triburilor arabe. Sunniții se consideră musulmani tradiționali.

Cuvântul Shia derivă din „Shiat Ali", adică „grupul lui Ali", și se referă la ginerele profetului Mahomed. Ali și fiii lui, Hassan și Hussein, au fost asasinați și astfel li s-a refuzat ceea ce Shia consideră că e dreptul lor din naștere – să fie în fruntea comunității islamice.

De aici s-au iscat mai multe dispute doctrinare și au apărut practici culturale care au dus la conturarea celor două ramuri principale ale Islamului și, ulterior, la alte dispute și conflicte armate, deși au fost și perioade lungi de coexistență pașnică.

Există diviziuni și în cadrul diviziunii. De pildă, există mai multe ramuri ale islamului sunnit care se conduc după preceptele unor mari învățați din trecut, inclusiv tradiția strictă hanbalită,

numită astfel după Ahmad ibn Hanbal, învățatul irakian din secolul al IX-lea, îmbrățișată de mulți sunniți din Qatar și Arabia Saudită; aceasta, la rândul ei, a influențat gândirea salafită, ultrapuritană, care predomină printre jihadiști.

Islamul Shia are trei școli, cea mai cunoscută fiind probabil a Ceilor Doisprezece, adepți ai învățăturilor celor Doisprezece Imami, dar chiar și aceasta are diviziuni. Școala ismailită contestă descendența celui de-al șaptelea imam, în timp ce școala zaidită contestă descendența celui de-al cincilea imam. Există și câteva ramificații ale islamului Shia de bază, alawiții și druzii fiind considerați atât de îndepărtați de gândirea islamică tradițională încât mulți alți musulmani, mai ales printre sunniți, nici măcar nu-i recunosc ca făcând parte din religia lor.

Moștenirea colonialismului european i-a grupat pe arabi în state-națiuni, cu lideri care tindeau să favorizeze ramura islamului (și tribul) din care proveneau. Acești dictatori s-au folosit de mecanismele statului ca să-și impună voința asupra întregii zone dintre liniile artificiale trasate de europeni, chiar dacă acestea nu erau în acord cu istoria și nedreptățeau triburile și religiile adunate laolaltă.

Irakul este un exemplu mai mult decât elocvent al conflictelor și al haosului care au urmat. Cei mai religioși dintre șiiți nu au acceptat niciodată ca un guvern condus de sunniți să le controleze orașele sfinte, precum Najaf și Karbala, unde se spune că ar fi înmormântați martirii Ali și Hussein. Aceste sentimente comunitare sunt vechi de secole; câteva decenii în care au fost numiți „irakieni" nu au cum să diminueze astfel de emoții.

Conducătorii Imperiului Otoman, turcii, și-au extins hotarele într-o zonă muntoasă, greu accesibilă, dominată de kurzi, apoi, pe măsură ce munții lăsau loc câmpiilor ce duceau spre Bagdad, și, la vest de Siria de astăzi, au dat de un loc în care arabii sunniți erau majoritari. În cele din urmă, după ce marile fluvii Tigru și Eufrat se uneau și ajungeau în Shatt al-Arab, în mlaștini și orașul Basra, au văzut alți arabi, cei mai mulți dintre ei fiind șiiți. Și au hotărât să supună acest spațiu în funcție de populație, împărțindu-l în trei regiuni administrative: Mosul, Bagdad și Basra.

În Antichitate, regiunile care se suprapunea aproximativ peste cele de mai sus erau cunoscute drept Asiria, Babilonia și Sumer. Perșii au împărțit spațiul într-un mod similar, așa cum a făcut și Alexandru cel Mare și, după el, Califatul Umayyad. Britanicii au vrut să fie mai practici și le-au unit, o imposibilitate logică pe care creștinii o pot rezolva apelând la Sfânta Treime, dar care, în Irak, a avut drept rezultat o harababură fără nimic sfânt în ea.

Mulți analiști declară că numai un om puternic ar putea uni aceste trei regiuni într-o singură țară, iar Irakul a avut parte de tot felul de oameni puternici. În realitate, populația nu a putut fi omogenizată, ci doar speriată de moarte. În singurul loc în care dictatorii nu puteau pătrunde, mintea oamenilor, puțini se lăsau înșelați de propaganda de stat, care încerca să ascundă persecuțiile sistematice la care erau supuși kurzii, dominația clanului musulman sunnit al lui Saddam din Tikrit, orașul lui natal, și măcelărirea șiiților după revolta lor eșuată din 1991.

Kurzii au plecat primii. Cele mai puțin numeroase minorități dintr-o dictatură se prefac uneori că acceptă propaganda potrivit căreia drepturile le sunt protejate fiindcă le lipsește forța de a schimba realitatea rămasă. Minoritatea creștină din Irak, de pildă, și mâna de evrei rămasă au crezut că e mai bine să tacă într-o dictatură seculară ca a lui Saddam, decât să riște schimbarea și ceea ce, se temeau ei, ar putea urma și chiar a urmat. Kurzii aveau locul lor, bine definit din punct de vedere geografic, și erau, foarte important, îndeajuns de mulți ca să poată reacționa atunci când realitatea dictaturii devenea insuportabilă.

Cele cinci milioane de kurzi din Irak sunt concentrate în nord și în provinciile de nord-est Iribil, Sulaymaniyah și Dahuk, ca și în zonele înconjurătoare. Regiunea arată ca o semilună imensă și este alcătuită mai ales din dealuri și munți, ceea ce înseamnă că populația kurdă și-a păstrat identitatea în pofida atacurilor repetate, militare și culturale, cum a fost campania al-Anfal din 1988, care a inclus atacuri aeriene cu arme chimice împotriva satelor. În cursul celor opt faze ale campaniei, trupele lui Saddam nu au luat prizonieri, dimpotrivă, au ucis toți bărbații între 15 și 50 de ani

întâlniți în cale. Până la 100 000 de kurzi și-au pierdut viața, iar 90% din satele lor au fost șterse de pe hartă.

Când, în 1990, Saddam Hussein a intrat în Kuwait, kurzii au profitat de ocazie ca să facă istorie, să înființeze Kurdistanul care li se promisese după Primul Război Mondial, prin Tratatul de la Sèvres (1920). La sfârșitul Războiului din Golf, kurzii s-au revoltat, forțele aliate au declarat o „zonă de siguranță" în care trupele irakiene nu aveau voie să intre și, astfel, a prins formă un Kurdistan de facto. Invadarea Irakului de către SUA (2003) a întărit ceea ce acum pare a fi o realitate – Bagdadul nu-i va mai stăpâni niciodată pe kurzi.

Kurdistanul nu este un stat recunoscut, suveran, dar are multe dintre caracteristicile unuia, iar ultimele evenimente din Orientul Mijlociu cresc probabilitatea recunoașterii oficiale.

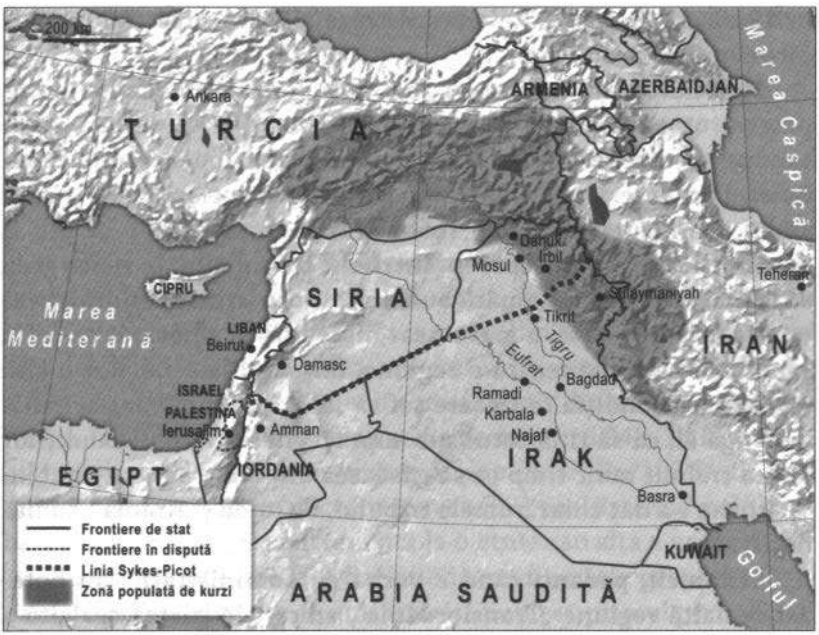

Deși nu este un stat recunoscut, există o regiune care poate fi identificată drept „Kurdistan". Fiind transfrontalier, situația din zonă se poate complica dacă locuitorii încearcă să declare independența Kurdistanului.

Întrebările care se pun sunt: Ce formă va avea? Cum vor reacționa Siria, Turcia și Iranul dacă regiunile populate de kurzi din țările lor vor încerca să se alipească noului stat și astfel să creeze un Kurdistan contiguu, cu acces la Marea Mediterană?

Va mai fi o problemă: unitatea dintre kurzi. Kurdistanul irakian e divizat de multă vreme între două familii rivale. Kurzii din Siria încearcă să creeze un stat minuscul numit Rojava, pe care îl văd ca parte dintr-un Kurdistan viitor mai mare, dar, în eventualitatea creării lui, se pune întrebarea cine va fi la conducere, câtă putere va avea și unde va fi capitala. Dacă va exista un stat Kurdistan recunoscut la nivel internațional, forma Irakului sigur se va schimba. Dacă nu cumva Irakul va dispărea. Ceea ce e foarte posibil.

Regatul Hașemit, cum mai e cunoscută Iordania, ocupă o altă parte consistentă din deșert pe care și-au însușit-o britanicii care, în 1918, au început să o administreze și să încerce să-i rezolve câteva dintre probleme.

Mai multe triburi arabe i-au ajutat pe britanici să lupte împotriva otomanilor în Primul Război Mondial, Londra promițându-le recompense la sfârșit. Două dintre triburi erau în capul listei. Din nefericire, ambelor li s-a promis același lucru – controlul Peninsulei Arabice. Întrucât tribul saudiților și cel al hașemiților se luptau frecvent între ele, britanicilor le venea greu să le mulțumească pe amândouă. În cele din urmă, Londra a scuturat hărțile de praf, a mai trasat niște linii și a hotărât ca șeful saudiților să stăpânească o regiune, iar șeful hașemiților o altă regiune, cu condiția ca fiecare șef să „aibă" un diplomat britanic pe lângă el, ca să țină totul sub supraveghere. Șefului saudiților nu i-a trebuit mult timp ca să găsească un nume pentru noul lui teritoriu: i-a dat chiar numele tribului, de unde și Arabia Saudită de astăzi.

Britanicii, pedanți când e vorba de administrație, au botezat cealaltă regiune „Transiordania", adică „de partea cealaltă a Iordanului" Un târg prăfuit pe nume Amman a devenit capitala Transiordaniei și, când britanicii au plecat acasă, în 1948, numele țării s-a schimbat în Iordania. Hașemiții, însă, nu erau din

zona Ammanului, ci făceau parte din puternicul trib Quresh din regiunea Mecca, cei mai mulți dintre băștinași fiind beduini. Majoritatea populației era acum palestiniană: când israelienii au ocupat Cisiordania, în 1967, numeroși palestinieni au fugit în Iordania, singurul stat arab care le-a acordat cetățenie. Acum avem o situație în care majoritatea cetățenilor iordanieni, din cele 6,7 milioane, sunt palestinieni, mulți dintre ei neconsiderându-se supuși loiali ai actualului conducător hașemit, regele Abdullah. La această problemă se adaugă milionul de refugiați irakieni și sirieni pe care i-a primit țara, care pun o presiune uriașă pe resursele ei extrem de limitate.

Astfel de schimbări în demografia unei țări pot crea probleme serioase, exemplul cel mai elocvent fiind Libanul.

Până în secolul XX, arabii din regiune au văzut zona dintre munții libanezi și mare doar ca pe o provincie a regiunii Siria. Francezii, sub a căror stăpânire au căzut după Primul Război Mondial, au văzut altfel lucrurile.

Francezii se aliaseră demult cu arabii creștini din regiune și, drept mulțumire, le-au creat o țară într-un loc în care aceștia apăruseră în anii 1920 pentru ca, în scurt timp, să devină populația majoritară. Întrucât nu exista un nume deja consacrat pentru această țară, francezii au botezat-o după munții din apropiere și astfel s-a născut Libanul. Această fantezie geografică a rezistat până la sfârșitul anilor 1950. Între timp, rata natalității în rândurile musulmanilor șiiți și sunniți din Liban a crescut mai repede decât în comunitatea creștină, iar populația musulmană a fost înghițită de palestinienii care au fugit din calea Războiului Arabo-Israelian din Israel/Palestina vecină, în 1948. În Liban s-a organizat un singur recensământ al populației (în 1932), fiindcă demografia este un subiect foarte sensibil, iar sistemul politic se bazează, în parte, pe apartenența la o etnie sau alta a votanților.

Au existat numeroase conflicte între diversele grupări religioase din zonă, iar ceea ce unii istorici numesc primul război civil libanez a izbucnit în 1958, între creștinii maroniți și musulmani care, între timp, reușiseră probabil să-i depășească numeric pe creștini. Acum musulmanii formează o majoritate clară, dar tot

nu există cifre oficiale, iar studiile științifice care avansează un număr sau altul sunt contestate vehement.

Unele părți ale capitalei, Beirut, sunt exclusiv musulmane șiite, ca și aproape tot sudul țării. Aici domină grupul șiit Hezbollah (sprijinit de Iran, dominat de șiiți). O altă fortăreață șiită este Valea Beqaa, pe care Hezbollah o folosește ca avanpost pentru incursiunile în Siria, menite să ajute trupele guvernamentale de acolo. Alte orașe sunt într-o proporție copleșitoare sunnite. De pildă, Tripoli, în nord, este probabil 80% sunnit, dar are și o minoritate alawită destul de consistentă și, date fiind tensiunile sunnito-alawite din Siria, situația a dus la confruntări armate sporadice.

Libanul pare a fi un stat unificat numai dacă îl privești pe hartă. După doar câteva minute de la sosirea pe aeroportul din Beirut descoperi că nici pomeneală de așa ceva. Călătoria cu mașina de la aeroport în centru te poartă pe lângă suburbiile exclusiv șiite din sud, supravegheate parțial de milițiile Hezbollah, probabil cea mai eficientă formațiune de luptă din țară. Armata libaneză există pe hârtie, dar, în eventualitatea unui alt război civil, cum a fost cel din 1975–1990, s-ar destrăma rapid fiindcă soldații din majoritatea unităților, pur și simplu, s-ar întoarce în orașele lor ca să se alăture milițiilor locale.

La fel s-a întâmplat, în mare, și cu forțele armate siriene, după ce războiul civil s-a intensificat, spre sfârșitul anului 2011.

Siria este un alt stat multireligios, pluritribal, care s-a dezmembrat la prima lovitură. Caracteristic regiunii, majoritatea populației este musulman sunnită – aproximativ 70% –, dar are minorități substanțiale de alte religii. Până în 2011, multe comunități au trăit împreună în orașe mici, orașe mari și în sate, dar au existat și zone distincte dominate de un grup anume. Ca și în Irak, localnicii te asigurau: „Suntem un singur popor, nu există neînțelegeri între noi" Dar, ca și în Irak, numele, locul nașterii sau domiciliul însemnau, de obicei, că apartenența la un trib sau altul era ușor de stabilit și, tot ca în Irak, nu a fost nevoie de prea mult timp pentru ca poporul unic să se fărâmițeze.

Cât au stăpânit această regiune, francezii au urmat exemplul britanicilor: dezbină și stăpânește. La momentul acela, alawiții erau cunoscuți sub numele de nusayri. Mulți sunniți nu-i consideră musulmani, iar ostilitatea pe care-o simțeau i-a făcut să se redefinească drept alawiți (adică „adepții lui Ali") ca să-și demonstreze credința în Islam. Alawiții trăiau într-o zonă deluroasă, erau înapoiați și formau pătura cea mai de jos a societății siriene. Francezii i-au folosit în poliție și armată, de unde, de-a lungul anilor, au căpătat o putere însemnată în țară.

Fundamental, toată lumea percepea tensiunea creată de faptul că liderii unei mici minorități conduceau majoritatea. Clanul Assad, din care provine președintele Bashar al-Assad, este alawit, un grup ce reprezintă aproximativ 12% din populație. Familia conduce țara de când tatăl lui Bashar, Hafez, a preluat puterea în urma unei lovituri de stat, în 1970. În 1982, Hafez a înăbușit revolta Frăției Musulmane a Sunniților din Hama, ucigând aproximativ 30 000 de oameni în doar câteva zile. Frăția nu a iertat și nu a uitat și, când s-a declanșat revolta națională în 2011, a pornit să-și regleze conturile. În unele privințe, războiul civil care a urmat a fost, pur și simplu, Hama, partea a doua.

Forma finală și structura Siriei sunt sub semnul întrebării acum, dar, întrucât rușii au intervenit acolo spre sfârșitul anului 2015, posibilitatea ca regimul să fie înfrânt s-a diminuat. Regimul controlează centrul țării, cu deosebire zonele urbane, în timp ce grupările rebele și Statul Islamic bat în retragere. Forțele kurde au izolat teritoriul pe care îl ocupă, dar acest lucru a atras intervenția armatei turce care este hotărâtă să împiedice apariția unui stat kurd din haosul creat.

În viitorul apropiat, Siria pare a fi destinată să fie condusă de mai multe feude, fiecare cu stăpânul ei absolut. În momentul în care scriu aceste rânduri, președintele Assad este, de departe, cel mai puternic dintre toți. Ultimul război civil din Liban a durat 15 ani și uneori pare că altul stă să înceapă. Siria poate avea o soartă asemănătoare.

Siria a devenit, ca și Libanul, un loc pe care puterile externe îl folosesc pentru a-și atinge scopurile. Rusia, Iranul și Hezbollahul

din Liban sprijină trupele guvernamentale siriene. Țările arabe sprijină opoziția, iar alte state sprijină diferite grupări de opoziție: saudiții și qatarezii, de pildă, își doresc cât mai multă influență în zonă, deși fiecare sprijină pe altcineva.

Va fi nevoie de pricepere, curaj și de un element care lipsește atât de des – compromisul – pentru ca multe dintre aceste regiuni să rămână împreună, ca un singur spațiu guvernabil. Jihadiștii sunniți, cu precădere, încearcă să le despartă ca să-și lărgească așa-zisul „califat"

Grupări precum al-Qaeda și, mai recent, Statul Islamic beneficiază de sprijin, atât cât este, în parte din cauza umilinței provocate de colonialism și apoi de eșecul naționalismului panarab – și, într-o oarecare măsură, al statului-națiune arab. Liderii arabi nu au reușit să asigure prosperitatea sau libertatea populară, iar cântecul de sirenă al islamismului, care promite să rezolve toate problemele, i-a ademenit pe mulți într-o regiune marcată de un amestec toxic de pietate, șomaj și represiune. Islamiștii invocă o epocă de aur în care islamul conducea un imperiu și se plasa în avangarda tehnologiei, a artelor, a medicinei și a guvernării. Tot ei au reînviat vechile suspiciuni față de prezența „alterității" pe întreg teritoriul Orientului Mijlociu.

Statul Islamic a crescut din franciza „al-Qaeda din Irak", la sfârșitul anilor 2000, condus fiind de cei rămași din conducerea al-Qaeda. În toiul războiului civil din Siria, gruparea s-a desprins din al-Qaeda și și-a schimbat numele. Mai întâi în ISIL („Statul Islamic din Levant"), dar, întrucât cuvântul arab pentru Levant este Al Sham, a devenit treptat ISIS. În vara anului 2014, gruparea a început să-și spună Statul Islamic, proclamându-și identitatea în zone întinse din Irak și din Siria.

Curând a devenit gruparea jihadistă „la modă", atrăgând mii de musulmani străini, parțial datorită romantismului ei pios și parțial brutalității. Dar principalul punct de atracție l-au constituit succesele înregistrate în crearea unui califat; în timp ce al-Qaeda ucidea oameni și ocupa prima pagină a ziarelor, Statul Islamic ucidea oameni și ocupa teritorii.

Statul Islamic a ocupat o zonă care este tot mai importantă acum, în epoca internetului – spațiul psihologic. A pornit de la realizările de pionierat ale al-Qaeda pe rețelele de socializare și a atins noi culmi de sofisticare și de brutalitate. Până în 2015, Statul Islamic a reușit să întreacă toate guvernele în materie de mesaje adresate publicului, folosindu-se de jihadiștii influențați de efectele uneori abrutizante ale internetului și ale obsesiei acestuia față de violență și sex. Ei sunt Generația de Jihadiști Îndobitociți, gata să intre într-un joc mortal.

În vara anului 2015, mulți arabi din Orientul Mijlociu, inclusiv cea mai mare parte din presa din regiune, foloseau deja alt nume pentru Statul Islamic, care era ecoul repulsiei pe care mulți dintre oamenii obișnuiți o simțeau față de organizație – Daesh.

Este un fel de acronim, format din precedentul nume arab al grupării, *Dawlat al Islamiya Iraq Wa al Shams*, dar oamenii îl folosesc fiindcă membrii Statului Islamic urăsc termenul. Sună aproape la fel ca verbul *daes* (a face ceva pe ascuns, a îndemna la nesupunere); rimează cu cuvinte negative precum *fahish* (păcătos), dar cel mai important, pentru cei care disprețuiesc islamul invocat de organizație, este că rimează puțin cu *jahesh*, care înseamnă „prostovan" În cultura arabă, aceasta este o insultă gravă, care îl înjosește pe cel căruia îi este adresată și îi reduce din puterea de a inspira frică.

În 2015, războiul a cuprins mai multe părți din Irak, Statul Islamic pierzând orașul Tikrit, dar ocupând Ramadi. Brusc, aviația americană s-a aflat în situația de a executa misiuni de recunoaștere și de a da lovituri aeriene limitate pentru a-i ajuta pe comandanții Gărzii Republicane Iraniene. Statul Islamic voia Tikritul, în parte ca să se apere de guvernul irakian care încerca să reocupe Mosulul la nord; Ramadi, însă, era mult mai important pentru el. Se află în provincia Anbar, o regiune irakiană preponderent sunnită prin care se ajunge la granița cu Siria. Păstrarea teritoriului întărea pretenția Statului Islamic de a fi „stat"

În august 2015, se împlinea un an de la misiunile de bombardare a Statului Islamic, conduse de americani, atât în Irak cât și în Siria. Au fost mii de lovituri aeriene date de avioane americane

care decolau de pe portavioanele USS *George H.W. Bush* și USS *Carl Vinson*, aflate în Golf, altele din Kuwait și de la o bază din Emiratele Arabe Unite, incluzând și avionul de vânătoare F-22 Raptor Stealth trimis în luptă tot în 2015, ca să atace instalațiile petroliere ale Statului Islamic. Piloții americani, care au participat la majoritatea misiunilor, nu au putut fi ajutați de controlorii aerieni ai forțelor speciale care să le transmită coordonatele țintelor. Întrucât țintele erau de cele mai multe ori în zonele urbane, conform „regulilor de executare a focului" multe avioane au revenit la bază fără să-și folosească armele.

De la sfârșitul verii lui 2015, Statul Islamic a pierdut constant din teritoriu. Printre pierderile semnificative se numără orașul sirian Kobane, recapturat de luptătorii kurzi, iar, în ianuarie 2016, marele oraș irakian Ramadi a fost reocupat de armata irakiană. În același timp Statul Islamic a fost supus unei presiuni enorme prin intensificarea raidurilor aeriene.

Rușii s-au implicat și mai mult, lovind atât armata siriană liberă, cât și ținte ale Statului Islamic din Siria, după presupusul atac al Statului Islamic asupra unuia dintre avioanele de linie rusești în Egipt. Francezii au răspuns la atacurile teroriste asupra Parisului, din noiembrie 2015, cu lovituri aeriene masive asupra Statului Islamic, apoi au cerut ajutorul Regatului Unit. Parlamentul britanic a votat extinderea raidurilor aeriene din Irak și asupra Siriei.

În consecință, „Califatul" Statului Islamic s-a micșorat, iar unii dintre lideri, ca și mulți soldați de rând, au fost uciși. Pierderea Mosulului, recapturat de armata irakiană în 2017, a fost o lovitură dură pentru Statul Islamic, atât din punct de vedere militar, cât și psihologic: „Califatul" fusese declarat chiar în Marea Moschee a orașului, cu trei ani înainte. Ceea ce, desigur, nu înseamnă și sfârșitul Statului Islamic. Până în 2017, sute de luptători s-au îndreptat spre Libia pentru a construi o nouă bază și mulți dintre luptătorii străini nonarabi au încercat să se întoarcă în țările lor din Europa și Asia Centrală, toate urmând a fi afectate de islamismul violent mulți ani de acum încolo.

Și, totuși, câmpul de luptă principal rămâne Orientul Mijlociu. Pe fondul implicării masive a rușilor, britanicilor, americanilor, francezilor și a altora, mii de drone au fost lansate, unele de pe teritoriul continental al Statelor Unite. Dronele sunt un exemplu modern, elocvent, de tehnologie care depășește unele dintre restricțiile geografiei – dar, în același timp, demonstrează cât de importantă este geografia. SUA își țin flota tot mai numeroasă de drone în cel puțin zece baze amplasate în jurul lumii. Astfel, o persoană care stă comod într-un birou cu aer condiționat din Nevada poate lovi ținte sau poate transfera controlul unor avioane aflate aproape de ele doar prin acționarea unei manșe. Pe de altă parte, SUA sunt nevoite să-și păstreze bunele relații cu țările care adăpostesc bazele regionale de drone. De pildă, s-ar putea ca semnalul transmis din Nevada să treacă printr-un cablu subacvatic spre Germania și, de acolo, să fie transmis unui satelit care aparține unei terțe țări care vinde frecvențe Pentagonului. Ceea ce ne trimite la harta conceptuală a puterii SUA, de care avem nevoie ca să înțelegem pe deplin geopolitica de astăzi.

Dronele sunt folosite, cu un efect devastator, asupra țintelor individuale. În anii 2015–2016, dronele au avut o contribuție uriașă la recuperarea câtorva mii de kilometri pătrați de teritoriu irakian din mâinile Statului Islamic, chiar dacă acesta încă mai controla largi suprafețe din regiunile dominate de sunniți.

Luptătorii islamiști sunniți de pe tot globul, atrași ca moliile de lumina unui miliard de pixeli, se folosesc din plin de divergențele dintre kurzii, sunniții și șiiții din Irak. Pe arabii sunniți îi amețesc cu promisiunea redării locului „care li se cuvine de drept", ca forță dominantă în regiune, și a reînființării califatului în care, în viziunea lor, toți credincioșii adevărați (adică musulmanii sunniți) vor trăi sub un singur conducător.

Dar tocmai fanatismul convingerilor și al practicilor este cel care explică de ce nu-și pot realiza fanteziile utopice.

În primul rând, doar unele dintre triburile irakiene sunnite vor contribui la îndeplinirea obiectivelor jihadiste și numai ca să-și atingă propriile scopuri – care nu includ o întoarcere în secolul al VI-lea. Din clipa în care vor obține ce-și doresc, se vor

întoarce împotriva jihadiștilor, mai ales împotriva celor străini. În al doilea rând, jihadiștii au demonstrat că nu au milă de cei care li se opun și că, a fi non-sunnit, echivalează cu o condamnare la moarte. Prin urmare, toți musulmanii non-sunniți și toate minoritățile din Irak, creștinii, caldeeni, yazizii și alții, sunt împotriva lor, cum sunt și zeci de țări musulmane și occidentale.

Sunniții irakieni nonjihadiști se află într-o situație dificilă. În cazul unui Irak fragmentat sau legal federalizat, vor fi prinși la mijloc, înconjurați de nisip într-o zonă cunoscută drept Triunghiul Sunnit, cu vârfurile aproximativ la est de Bagdad, la vest de Ramadi și la nord de Tikrit. Sunniții care locuiesc aici au mai multe în comun cu triburile înrudite din Siria, decât cu kurzii din nord sau cu șiiții din sud.

În acest triunghi nu există suficientă diversitate economică aptă să susțină o entitate sunnită. Istoria a dăruit petrol „Irakului", dar divizarea de facto a țării înseamnă că petrolul se află mai ales în zona kurdă și în cea șiită; dacă nu va exista un Irak unificat, puternic, banii din petrol vor rămâne acolo unde e petrolul. Ținuturile kurde nu pot fi aduse sub controlul lor, orașele la sud de Bagdad, cum ar fi Najaf și Karbala, sunt preponderent șiite, iar porturile Basra și Umm Qasr sunt departe de teritoriul sunnit. Această dilemă îi pune pe sunniți să lupte pentru o parte egală dintr-o țară pe care au condus-o cândva, uneori jucându-se cu ideea separării, dar știind că viitorul lor va fi probabil autoguvernarea într-un teritoriu foarte mic.

În eventualitatea unei divizări, șiiții sunt cel mai bine plasați geografic. Regiunea pe care o domină are câmpuri petroliere, 57 km de coastă, râul Shatt al-Arab, porturi, acces la lumea din exterior și un aliat militar, economic și religios alături – Iranul.

Jihadiștii visează la dominația globală a islamului salafit. În momentele lor mai lucide, dar tot desprinse de realitate, se gândesc și luptă pentru un obiectiv mai limitat – un califat care să cuprindă întregul Orient Mijlociu. Unul dintre strigătele de luptă ale jihadiștilor este „De la Mosul la Ierusalim!", cu alte cuvinte, jihadiștii speră să controleze zona de la Mosul, în Irak până în Beirut, Liban, Amman, Iordania, și Ierusalim, Israel. Dar

dimensiunile reale ale califatului geografic al Statului Islamic sunt limitate de posibilitățile lui.

Aceasta nu înseamnă că trebuie să subestimăm problema sau ceea ce ar putea fi versiunea arabă a Războiului de 30 de Ani din Europa (1618–1648). Nu este doar problema Orientului Mijlociu. Mulți dintre jihadiștii internaționali care supraviețuiesc se vor întoarce acasă, în Europa, America de Nord, Indonezia, Caucaz și Bangladesh, unde, probabil, că nu se vor mulțumi cu o viață liniștită. Serviciile de contrainformații din Londra estimează că, în Orientul Mijlociu, luptă pentru grupările jihadiste mult mai mulți musulmani britanici decât servesc în armata britanică. Programul de radicalizare adoptat de islamiști a început cu câteva decenii înainte de inițiativele de de-radicalizare care sunt puse în aplicare acum, în țările europene.

Majoritatea țărilor din regiune se confruntă, într-o măsură mai mică sau mai mare, cu propria versiune a acestei lupte dintre generații. Arabia Saudită, de pildă, a atacat celule al-Qaeda în ultimul deceniu, dar, după ce a reușit să le dezmembreze pe cele mai multe, se vede în fața unor noi provocări din partea următoarei generații de jihadiști. Are o problemă și în sud, la granița cu Yemenul, marcat și el de violențe, mișcări separatiste și prezența unei grupări jihadiste puternice.

Există o mișcare islamistă și în Iordania, care stă să dea în clocot, mai ales în orașul Zarka, în nord-est, spre granițele cu Siria și Irak, oraș care adăpostește câteva mii de susținători ai unor grupări precum al-Qaeda și Statul Islamic. Autoritățile se tem că o grupare jihadistă din Irak sau Siria va ajunge la granițele fragile acum și le va trece în forță, în Iordania. Armata iordaniană instruită de britanici este considerată una dintre cele mai puternice din Orientul Mijlociu, dar s-ar putea să aibă probleme serioase dacă islamiștii din partea locului și luptătorii străini ar recurge la un război de gherilă urban. Dacă iordanienii palestinieni ar refuza să apere țara, se prea poate ca Iordania să aibă parte de haosul pe care îl vedem acum în Siria. Acesta este ultimul lucru pe care și-l doresc liderii hașemiți – ca și ultimul lucru pe care și-l doresc israelienii.

Bătălia pentru viitorul Orientului Mijlociu arab a abătut, într-o oarecare măsură, atenția de la conflictul israeliano-arab. Obsesia Israel/Palestina revine uneori, dar gravitatea lucrurilor care se petrec prin alte părți, în sfârșit, i-a făcut cel puțin pe unii observatori să înțeleagă că problemele regiunii nu se reduc la existența Israelului. Aceasta a fost o minciună colportată de dictatorii arabi ca să-și acopere propria brutalitate și a fost crezută de multă lume din zonă și de imbecilii utili ai dictatorilor din Occident. Cu toate acestea, tragedia comună israeliano-palestiniană continuă, iar obsesia față de această bucată de pământ este atât de mare, încât unii ar putea-o privi din nou ca pe cel mai presant conflict din lume.

Otomanii au considerat regiunea situată la vest de râul Iordan și întinsă până la Marea Mediterană ca parte a Siriei, numind-o Filistina. După Primul Război Mondial, sub Mandatul Britanic, regiunea a devenit Palestina.

Evreii au locuit în ceea ce se numea Israel vreme de mii de ani, dar ravagiile istoriei i-au împrăștiat pe tot globul. Israelul a rămas pentru ei „țara făgăduinței", iar Ierusalimul – pământ sfânt. Dar, în 1948, musulmanii arabi și creștinii alcătuiau o majoritate covârșitoare de mai bine de o mie de ani.

În secolul XX, odată cu introducerea Mandatului pentru Palestina, dorința evreilor de a se alătura coreligionarilor minoritari a devenit tot mai acerbă și, speriați de pogromurile din Europa de Est, din ce în ce mai mulți evrei au început să se stabilească acolo. Britanicii au privit cu ochi buni crearea unei „patrii a evreilor" în Palestina și i-au lăsat pe evrei să se mute acolo și să cumpere pământ de la arabi. După cel de-al Doilea Război Mondial și după Holocaust, evreii au încercat să ajungă în Palestina într-un număr tot mai mare. Tensiunile dintre evrei și nonevrei s-au acutizat, moment în care Regatul Unit, epuizat, a pasat problema Organizației Națiunilor Unite, în 1948, care a votat împărțirea regiunii în două țări. Evreii au fost de acord, arabii au spus „Nu". Rezultatul a fost declanșarea unui război care a dus la primul val de refugiați palestinieni care au părăsit zona

Înălțimile Golan, Cisiordania și Gaza rămân teritorii revendicate de mai multe părți, după Războiul de 6 Zile din 1967.

și la primul val de refugiați evrei care au venit din cealaltă parte a Orientului Mijlociu.

Iordania a ocupat Cisiordania, inclusiv estul Ierusalimului. Egiptul a ocupat Gaza, considerând-o o extensie a propriului teritoriu. Nici Iordania și nici Egiptul nu s-au gândit să le acorde celor care locuiau acolo cetățenie sau statalitate palestiniană, dar nici locuitorii nu au inițiat o mișcare semnificativă în vederea creării unui stat palestinian. Între timp, Siria a considerat că toată zona făcea parte din Siria mare, fiind locuită de sirieni.

Chiar și astăzi Egiptul, Siria și Iordania resping ideea independenței palestiniene și, dacă Israelul ar dispărea și ar fi înlocuit de Palestina, toate trei ar revendica părți din teritoriu. Dar, în acest secol, palestinienii sunt animați de un puternic sentiment național, motiv pentru care orice dictatură arabă care ar dori să ia o bucată dintr-un stat palestinian, indiferent de forma sau de dimensiunile acestuia, s-ar confrunta cu o opoziție puternică. Palestinienii sunt deplin conștienți că majoritatea țărilor arabe, în care unii dintre ei s-au refugiat în secolul XX, refuză să le acorde cetățenie; aceste țări insistă ca statutul copiilor și nepoților lor să rămână cel de „refugiat" și se asigură că palestinienii nu se integrează.

În timpul Războiului de 6 Zile din 1967, israelienii au preluat controlul întregului Ierusalim, Cisiordaniei și Gazei. În 2005, au părăsit Gaza, dar sute de mii de coloniști au rămas în Cisiordania.

Israelul consideră Ierusalimul capitala sa eternă, indivizibilă. Conform religiei evreilor, piatra pe care Avraam s-a pregătit să-l sacrifice pe Isaac este acolo, chiar deasupra celui mai sfânt dintre lăcașuri, Templul regelui Solomon. Pentru palestinieni, Ierusalimul are o rezonanță religioasă comună întregii lumi musulmane: orașul este privit ca al treilea cel mai sfânt loc din islam, fiindcă profetul Mahomed se spune că s-ar fi ridicat la cer de pe aceeași piatră, care se află pe locul numit acum „Moscheea cea mai îndepărtată" (Al-Aqsa). Din punct de vedere militar, orașul are o importanță geografică strategică moderată – nu trăiește din industrie, nu are nici un râu și nici un aeroport –, dar are o semnificație culturală și religioasă covârșitoare: nevoia ideologică de a-l avea este mai importantă decât așezarea în sine. Controlul și accesul la Ierusalim nu pot fi obținute printr-o simplă soluție de compromis.

Prin comparație, israelienilor le-a fost mai ușor să renunțe la Gaza (deși au fost probleme și acolo). Este discutabil, totuși, dacă localnicii au câștigat ceva prin plecarea israelienilor.

Din cele două „entități" palestiniene actuale, Gaza se află în poziția cea mai dezavantajoasă. Are doar puțin peste 40 km în lungime și 12 km în lățime. În acest spațiu se înghesuie 1,8 milioane

de persoane. Este, de fapt, un „oraș-stat", chiar dacă unul cumplit de sărac. Din cauza conflictului cu Israelul, cetățenii ei sunt îngrădiți din trei părți: de bariere de securitate ridicate de Israel și Egipt și de mare, la vest. Pot construi locuințe doar până la o anumită distanță de granița cu Israelul, fiindcă israelienii încearcă să limiteze posibilitatea ca locuitorii din Gaza să lanseze rachete în interiorul Israelului. Ultimul deceniu a fost martorul unei curse asimetrice a înarmării, militanții din Gaza achiziționând rachete cu rază mai lungă de acțiune, iar Israelul perfecționându-și sistemul de apărare antirachetă.

Datorită densității sale urbane, Gaza este un bun câmp de luptă pentru apărătorii ei, dar un coșmar pentru civili, care nu au unde să se adăpostească în caz de război și nici o legătură cu Cisiordania, deși distanța dintre cele două este de numai 40 km în punctul cel mai îngust. Până când nu se va încheia un acord de pace, locuitorii din Gaza nu au unde să se refugieze și nici cum să se ascundă.

Cisiordania este de aproape șapte ori mai mare decât Gaza, dar nu are ieșire la mare. Este mai mult o creastă muntoasă care se întinde de la nord la sud. Din punct de vedere militar, această formă de relief permite controlul câmpiei din vestul crestei și al Văii Iordanului, în est. Lăsând deoparte ideologia coloniștilor evrei, care revendică dreptul biblic de a locui în ceea ce ei numesc Iudeea și Samaria, israelienii consideră că o forță nonisraeliană nu are voie să controleze aceste înălțimi întrucât aici ar putea fi folosite arme grele pentru a bombarda câmpia de coastă, unde se află 70% din populația Israelului. Câmpia include și cele mai importante căi rutiere, multe dintre companiile high-tech de succes, aeroportul internațional și cea mai mare parte din industria grea.

Acesta este unul dintre motivele pentru care partea israeliană susține că are nevoie de „securitate" și insistă ca, și în eventualitatea apariției unui stat palestinian independent, statul respectiv să nu amplaseze trupe echipate cu arme grele pe creastă, iar Israelul să-și păstreze controlul asupra graniței cu Iordania. Fiind atât de mic, Israelul nu are o „adâncime strategică" reală la care să apeleze în caz că sistemul său de apărare este străpuns și,

de aceea, nu vrea să se apropie de el. Mai mult de-atât, distanța dintre granița cu Cisiordania și Tel Aviv este de aproximativ 16 km în punctul cel mai îngust; de pe creasta Cisiordaniei orice armată cât de cât instruită ar putea tăia Israelul în două. De asemenea, Israelul împiedică orice grupare din Cisiordania să devină îndeajuns de puternică pentru a-i amenința existența.

În condițiile actuale, Israelul se confruntă cu amenințări la adresa securității și a vieții cetățenilor lui sub forma unor atacuri teroriste și a unor atacuri cu rachete din partea vecinilor de peste granițe, dar nu și cu o amenințare la adresa propriei existențe. Egiptul, în sud-vest, nu este o amenințare. Există un tratat de pace care convine ambelor părți, iar Peninsula Sinai, parțial demilitarizată, acționează ca o zonă-tampon între ele. La est, peste Marea Roșie, la Aqaba, în Iordania, deșertul protejează Israelul, cum face și tratatul de pace cu Ammanul. La nord, există o posibilă amenințare din partea Libanului, dar nu foarte serioasă, sub forma unor incursiuni peste graniță și/sau bombardamente limitate. Dacă Hezbollahul din Liban își va folosi rachetele mai mari și cu rază mai lungă de acțiune ca să atingă obiective din interiorul Israelului, riposta va fi pe măsură.

O amenințare mai serioasă vine din partea vecinului mai mare al Libanului, Siria. Din punct de vedere istoric, Damascul vrea și are nevoie de acces direct la mare. Întotdeauna a privit Libanul ca pe o parte a Siriei (cum a și fost) și încă mai este afectat de faptul că trupele lui au fost silite să-l părăsească în 2005. Dacă acea rută spre mare este blocată, alternativa rămâne traversarea Înălțimilor Golan și coborârea spre regiunea deluroasă din jurul Mării Galileii, în drum spre Marea Mediterană. Dar Înălțimile au fost ocupate de Israel în timpul Războiului de Șase Zile, din 1967, și, ca să ajungă la câmpia de coastă care duce spre marile centre urbane ale Israelului, o armată siriană ar suferi mari pierderi. Această perspectivă nu poate fi exclusă la un anumit moment din viitor, dar, pe termen mediu, rămâne puțin probabilă și – atât timp cât continuă războiul civil din Siria – imposibilă.

Și așa am ajuns la Iran – căruia trebuie să-i acordăm o atenție deosebită, fiindcă aici se pune problema armelor nucleare.

Iranul este un uriaș nonarab, unde marea majoritate a populației vorbește persana. Este mai mare decât Franța, Germania și Regatul Unit luate la un loc, dar, în timp ce populațiile celor trei țări însumează 200 de milioane, Iranul are numai 78 de milioane. Cu un spațiu locuibil limitat, cei mai mulți iranieni trăiesc în munți; marile deșerturi și câmpiile de sare din interiorul Iranului nu sunt compatibile cu ideea de habitat uman. Simpla traversare a lor cu mașina te pune la grea încercare, iar traiul în acele zone este o luptă pe care puțini au curajul să o ducă.

În Iran există două lanțuri muntoase masive: Zagros și Elburz. Lung de aproape 1 500 km, Zagros vine dinspre nord, de-a lungul granițelor Iranului cu Turcia și Irakul, sfârșind aproape de Strâmtoarea Ormuz din Golful Persic. În jumătatea de sud a acestui lanț muntos este o câmpie, spre vest, unde Shatt al-Arab desparte Iranul de Irak. Aici se găsesc și marile câmpuri petroliere iraniene, celelalte fiind în nord și centru. Împreună ocupă locul trei în lume ca zăcăminte de petrol. Cu toate acestea, Iranul rămâne relativ sărac din cauza conducerii defectuoase, a corupției, a topografiei muntoase care îngreunează transportul, și a sancțiunilor economice care au împiedicat parțial modernizarea anumitor industrii.

Lanțul muntos Elburz începe tot în nord, dar de-a lungul granței cu Armenia. Merge paralel cu întreg țărmul de sud al Mării Caspice și ajunge la granița cu Turkmenistanul înainte de a coborî spre Afghanistan. Acesta este lanțul muntos care se poate vedea din Teheran, capitala Iranului, veghind asupra orașului dinspre nord. Oferă priveliști spectaculoase și deține un secret mai bine păstrat chiar decât proiectul nuclear iranian: condițiile de practicare a schiului sunt excelente câteva luni pe an.

Iranul este apărat de geografia lui, cu munți din trei părți, mlaștină și apă din a patra. Mongolii au fost ultimii care au reușit să pătrundă acolo, în anii 1219–1221, dar, de atunci, atacatorii s-au înecat cu praf tot încercând să treacă munții. În timpul celui de-al Doilea Război din Golf, în 2003, chiar și SUA, cea mai mare forță militară care a existat vreodată, au renunțat să o ia la dreapta după ce au intrat în Iran pe la sud, știind că, în ciuda puterii

de foc superioare, Iranul nu era o țară care să poată fi invadată. De fapt, armata americană avea și un slogan la momentul acela: „Noi ne ocupăm de deșerturi, nu și de munți"

În 1980, când a izbucnit războiul dintre Iran și Irak, irakienii au folosit șase divizii ca să traverseze Shatt al-Arab în încercarea de a anexa provincia iraniană Kuzestan. Irakienii nici nu au trecut de câmpiile mlăștinoase, darămite să ajungă la poalele Zagrosului. Războiul s-a întins pe durata a opt ani, făcând cel puțin un milion de victime.

Terenul muntos al Iranului înseamnă că este greu să creezi o economie interconectată și că sunt multe grupuri minoritare, fiecare cu caracteristicile lui bine definite. Kuzestanul, de pildă, este locuit de o majoritate etnică arabă, iar prin alte părți trăiesc kurzi, azeri, turkmeni, georgieni etc. Cel mult 60% din populația țării vorbește persana, limba majorității populației. Ca rezultat al acestei diversități, Iranul a centralizat puterea și s-a folosit de forță și de un serviciu de informații de temut ca să mențină stabilitatea internă. Teheranul știe că nimeni nu va invada Iranul, dar și că puterile ostile îi pot folosi minoritățile ca să genereze tulburări și să pună în pericol astfel revoluția islamică.

Iranul dispune și de o industrie nucleară despre care multe țări, cu precădere Israelul, cred că este folosită la construirea armelor nucleare, accentuând astfel tensiunile din regiune. Israelienii se simt amenințați de existența armelor nucleare iraniene. Important nu este doar potențialul Iranului de a rivaliza cu propriul lor arsenal și de a spulbera Israelul cu o singură bombă: dacă Iranul ar construi bomba, foarte probabil țările arabe ar intra în panică și ar încerca să-și construiască și ele una. Saudiții, de pildă, se tem că ayatolahii vor să domine regiunea, să-i aducă pe toți arabii șiiți sub oblăduirea lor și chiar plănuiesc că controleze orașele sfinte Mecca și Medina. Un Iran care deține arme nucleare ar fi puterea regională absolută și, ca să contracareze acest pericol, saudiții probabil că ar încerca să cumpere arme nucleare de la Pakistan (cu care au legături strânse). Egiptul și Turcia le-ar putea urma exemplul imediat.

Aceasta înseamnă că amenințarea unei lovituri aeriene din partea Israelului asupra instalațiilor nucleare ale Iranului este o constantă, deși există mulți factori care impun reținere. Unul este distanța în linie dreaptă dintre Israel și Iran – aproximativ 1 610 km. Avioanele israeliene ar trebui să traverseze două granițe suverane, ale Iordaniei și Irakului; Irakul mai mult ca sigur ar anunța Iranul de iminența unui atac. Un alt factor este că orice altă rută necesită realimentarea avioanelor, care ar trebui făcută mai departe de granița israeliană și care (dacă urmează ruta nordică) ar însemna din nou survolarea unui teritoriu suveran. Un ultim motiv este că Iranul are ceea ce s-ar putea numi un as în mânecă – capacitatea de a închide Strâmtoarea Ormuz din Golf, prin care trec zilnic, în funcție de tranzacții, nave care transportă 20% din necesarul de petrol al lumii. În punctul ei cel mai îngust, strâmtoarea, cea mai importantă din punct de vedere strategic, are doar 34 km. Lumea industrializată se teme de efectul unei posibile închideri a Strâmtorii Ormuz timp de mai multe luni, anume creșterea vertiginoasă a prețurilor. Tocmai de aceea atât de multe țări presează Israelul să nu treacă la acțiune.

În anii 2000, iranienii s-au temut că vor fi încercuiți de americani. Flota SUA se afla în Golf, trupele americane se aflau în Irak și Afghanistan. Prin reducerea efectivelor militare din ambele țări, temerile Iranului s-au estompat; Iranul este lăsat să ocupe poziția dominantă, în legătură directă cu aliații lui din Irakul condus de șiiți. Sudul Iranului este, de asemenea, un pod către aliații alawiți din Damasc și către aliații șiiți din Liban, adică Hezbollah, pe coasta Mării Mediterane.

Între secolele al VI-lea și al IV-lea î.Hr., Imperiul Persan se întindea din Egipt până în India. Iranul de astăzi nu mai are ambiții imperiale, dar caută să-și extindă influența, iar direcția evidentă este peste câmpiile din vest – lumea arabă și minoritățile ei șiite. A câștigat teren în Irak, de când invazia americană a dus la instalarea unui guvern majoritar șiit. Evenimentul a alarmat Arabia Saudită dominată de sunniți și a alimentat versiunea din Orient Mijlociu a unui Război Rece centrat pe relația dintre saudiți și iranieni. Chiar dacă Arabia Saudită este mai mare decât Iranul,

chiar dacă e de multe ori mai bogată decât Iranul datorită industriei producătoare de petrol și de gaze bine dezvoltată, populația ei este mult mai mică (28 de milioane de saudiți față de 78 de milioane de iranieni) și, din punct de vedere militar, nu crede în capacitatea ei de a-și înfrunta vecinul persan dacă acest război rece devine fierbinte, iar armatele lor ajung să se lupte. Fiecare parte are ambiția de a deveni puterea dominantă în regiune, fiecare se consideră apărătoarea propriei versiuni a islamului. Cât timp Irakul a fost sub călcâiul lui Saddam, între Arabia Saudită și Iran a existat o zonă-tampon foarte puternică; în absența ei, cele două țări se încruntă una la cealaltă peste Golful Persic. Acordul inițiat de americani privind instalațiile nucleare ale Iranului, încheiat în vara anului 2015, nu a convins în nici un fel statele din Golf că amenințarea Iranului s-a redus, iar războiul tot mai intens al declarațiilor dintre Arabia Saudită și Iran continuă, dublat de un război dus uneori de o a treia țară, cu precădere Yemen.

Presa occidentală s-a concentrat pe reacția Israelului față de acordul nuclear, în timp ce presa arabă din întreaga regiune s-a declarat total împotriva lui, unele ziare comparându-l cu Acordul de la München din 1938. Un jurnalist saudit de frunte chiar a făcut apel la regat să înceapă construirea unei bombe ca să fie pregătit când Iranul va face același lucru.

Acesta era fundalul pe care s-au desfășurat evenimentele șocante de la începutul anului 2016, când Arabia Saudită (țară majoritar sunnită) a executat 47 de deținuți într-o singură zi, printre ei aflându-se cel mai bătrân șeic șiit, Nimr al Nimr. O mișcare calculată a familiei regale sunnite ca să arate lumii, inclusiv Americii, că, și cu un acord nuclear și fără el, saudiții vor îngenunchea Iranul. Demonstrații au izbucnit în toată lumea musulmană șiită, ambasada saudită din Teheran a fost vandalizată și incendiată, relațiile diplomatice dintre cele două țări au fost rupte, pregătind astfel terenul pentru continuarea aprigului război civil dintre sunniți și șiiți. Acest război se poartă în mai multe feluri, inclusiv prin încordarea relațiilor diplomatice dintre statele sunnite. În 2017, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Bahrainul și Egiptul au rupt relațiile cu Qatarul,

acuzându-l că sprijină terorismul. Pasul următor a fost blocada economică, măsură care a obligat Qatarul să accepte ajutorul venit pe calea aerului din Iran, țară care s-a folosit imediat de ocazie ca să învrăjbească și mai mult statele din Golf.

La vest de Iran este o țară atât europeană, cât și asiatică. Turcia se află la granița cu ținuturile arabe, dar nu este arabă și, chiar dacă cea mai mare parte din teritoriul ei aparține regiunii Orientului Mijlociu, încearcă să se distanțeze de conflictele care au loc acolo.

Vecinii de la nord și nord-vest nu i-au recunoscut niciodată pe turci ca făcând parte cu adevărat din Europa. Dacă Turcia este europeană, atunci granițele Europei sunt dincolo de întinsa Câmpie a Anatoliei, cu alte cuvinte se opresc la Siria, Irak și Iran. O idee pe care puțini o acceptă. Dacă *nu* face parte din Europa, unde se situează? Cel mai mare oraș al său, Istanbulul, a fost oraș european al culturii în 2010, Turcia participă la concursul de muzică ușoară Eurovision și la campionatul european UEFA, în anii 1970, a cerut să adere la ceea ce este acum Uniunea Europeană; și, totuși, mai puțin de 5% din teritoriul ei se află în Europa. Majoritatea geografilor consideră că mica parte din Turcia aflată la vest de Bosfor este europeană, iar restul țării, la sud și sud-est de Bosfor, se află în Orientul Mijlociu (în sensul său cel mai general).

Acesta este unul dintre motivele pentru care Turcia nu a fost acceptată în UE. Alți factori sunt nerespectarea drepturilor omului, mai ales când e vorba de kurzi, și economia sa. Întrucât Turcia are o populație de 75 de milioane de oameni, țările europene se tem că, din cauza diferențelor mari ale nivelului de trai, apartenența la UE ar duce la o migrație în masă a turcilor. Un alt motiv, deși în UE nu se pomenește de el, ar putea fi că Turcia este o țară majoritar musulmană (98%). UE nu este o organizație laică sau creștină, dar acest lucru nu o împiedică să fie scena unei dezbateri dificile despre „valori" Pentru fiecare argument în favoarea aderării Turciei la UE există un contraargument, iar, în ultimul deceniu, șansele ca Turcia să devină membră a UE au scăzut simțitor, ceea ce a pus țara în situația de a se gândi la alte opțiuni.

În anii 1920, pentru un singur om, cel puțin, nu exista nici o opțiune. Numele lui era Mustafa Kemal, singurul general turc care, la sfârșitul Primului Război Mondial, se bucura de o faimă și mai mare decât la începutul lui. După ce puterile victorioase au ciopârțit Turcia, a devenit președinte cu o platformă în care își exprima opoziția față de termenii impuși de Aliați, a modernizat țara și a făcut din ea o parte din Europa. A adoptat coduri juridice occidentale și calendarul gregorian și a scos în afara legii instituțiile publice islamice. Purtarea fesului musulman a fost interzisă, alfabetul latin a înlocuit scrierea arabă, iar femeile au primit drept de vot (cu doi ani înaintea Spaniei și cu 15 înaintea Franței). În 1934, când turcii au adoptat legal numele de familie, Kemal a fost numit „Atatürk" – „Tatăl turcilor". A murit în 1938, dar conducătorii turci care i-au urmat au continuat să apropie Turcia de Europa de Vest, iar cei care nu au făcut-o s-au trezit victime ale unor lovituri de stat hotărâte să ducă la bun sfârșit moștenirea lăsată de Atatürk.

Dar, până în anii 1990, respingerea constantă de către Europa și refuzul încăpățânat al multor turci de a deveni mai puțin religioși au determinat apariția unei generații de politicieni care au început să creadă în imposibil – că, poate, Turcia avea nevoie de un plan B. Președintele Turgut Özal, un tip religios, a venit la conducere în 1989 și a dat tonul schimbărilor. I-a încurajat pe turci să vadă din nou Turcia ca pe un pământ binecuvântat, care unește Europa cu Asia și Orientul Mijlociu, o țară care ar putea redeveni o mare putere în toate cele trei regiuni. Actualul președinte, Recep Tayyib Erdoğan, are aceleași ambiții, poate chiar și mai mari, dar se lovește de aceleași obstacole în calea împlinirii lor. Acestea sunt, în parte, de ordin geografic.

Din punct de vedere politic, țările arabe nu privesc cu ochi buni intenția lui Erdoğan de a recrea, economic, Imperiul Otoman și se opun unor legături strânse cu Turcia. Iranienii văd Turcia ca pe cel mai puternic rival economic și militar din vecinătatea lor. Relațiile, niciodată calde, s-au răcit și mai mult din cauza faptului că susțin fațiuni diferite în războiul civil din Siria. Sprijinul consistent acordat de Turcia guvernului Frăției Musulmane din Egipt

s-a dovedit falimentar atunci când armata egipteană a pus la cale cea de-a doua lovitură de stat și a preluat puterea. Acum relațiile dintre Cairo și Ankara sunt înghețate.

Și mai precare sunt relațiile dintre Ankara și Moscova. Turcii și rușii nu se înțeleg de 500 de ani, deși, în ultimul secol, au învățat să se suporte reciproc, fără prea multe fricțiuni. Războiul civil din Siria a schimbat situația, dat fiind că Rusia îl sprijină pe președintele Assad, iar Turcia se străduiește să răstoarne regimul Assad și să pună în loc un guvern condus de sunniții musulmani. Raporturile dintre cele două țari s-au agravat spre sfârșitul anului 2015, după ce rușii au intervenit militar în Siria. Turcia a doborât un avion de vânătoare rusesc SU 24, despre care rușii au pretins că se rătăcise în spațiul aerian turcesc. A urmat un război verbal, a existat chiar și o amenințare voalată că se va trece la represalii, dar, până la urmă, ambele tabere s-au limitat la invective și la sancțiuni economice. Acest scandal nu a fost legat doar de implicarea în războiul din Siria și de doborârea avionului rusesc, ci și de dorința Turciei și a Rusiei de a domina bazinul Mării Negre, pe cel al Mării Caspice și de a atrage în sfera lor de influență popoarele turcice din țări precum Turkmenistanul. Și una, și alta știu că, pe măsură ce crește economic, Turcia va căuta să rivalizeze cu Rusia în „stanuri" și nici una nu e dispusă să țină cont de chestiuni legate de suveranitate și „onoare"

Elita turcă a învățat că jucarea cărții islamice pentru a câștiga puncte în lupta cu Israelul l-a determinat pe acesta să coopereze cu Ciprul și Grecia în ideea formării unei alianțe energetice trilaterale care să exploateze zăcămintele de gaze din largul coastelor. Relația încordată a guvernului egiptean cu Turcia stimulează interesul Egiptului de a deveni un client important al acestei noi surse de energie. Între timp, Turcia, care ar fi putut beneficia de pe urma energiei israeliene, se bazează mai ales pe vechiul său dușman, Rusia, pentru a-și acoperi necesarul de energie, colaborând, în același timp, cu Rusia la dezvoltarea unei noi rețele de conducte care să furnizeze petrol și gaze țărilor UE.

Americanii, îngrijorați de noul război rece dintre Turcia și Israel, doi dintre aliații lor, se străduiesc să-i apropie din nou.

SUA doresc o relație mai bună între cele două țări, ca să întărească poziția NATO la est de Marea Mediterană. În viziunea NATO, Turcia este o țară de o importanță strategică maximă deoarece controlează intrarea și ieșirea din Marea Neagră prin Strâmtoarea Bosfor. Dacă închide strâmtoarea, care are mai puțin de 1,5 km în porțiunea cea mai îngustă, flota rusească de la Marea Neagră nu poate pătrunde în Marea Mediterană și apoi în Oceanul Atlantic. Simpla trecere prin Bosfor te duce doar în Marea Marmara; trebuie să treci și prin Strâmtoarea Dardanele ca să ajungi în Marea Egee, în drum spre Marea Mediterană.

Dată fiind suprafața ei de uscat, Turcia nu este considerată o putere maritimă, dar se învecinează cu trei mări, iar controlul acestora face din ea o forță de temut; este și o punte comercială și de transport între Europa și Orientul Mijlociu, Munții Caucaz și țările Asiei Centrale, cu care are o istorie comună și, în unele regiuni, legături etnice.

Turcia este hotărâtă să se afle la răspântia istoriei, chiar dacă traficul uneori este periculos. Pagina web a Ministerului Afacerilor Externe accentuează acest lucru în secțiunea „Sinopsis de politică externă": „Geografia afro-euro-asiatică, Turcia situându-se chiar în epicentrul acesteia, este o zonă în care șansele și riscurile interacționează în cel mai intens mod cu putință" Și continuă: „Turcia este hotărâtă să devină membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, ca parte din efortul ei bicentenar de a atinge cel mai înalt nivel de civilizație contemporană"

Perspectiva pare puțin probabilă pe termen scurt spre mediu. Până de curând Turcia era dată ca exemplu pentru felul în care o țară din Orientul Mijlociu, alta decât Israelul, poate îmbrățișa democrația. Recent, exemplul a avut mult de suferit din cauza eternei probleme kurde, a dificultăților cu care se confruntă unele dintre micile comunități creștine și a sprijinului tacit acordat grupărilor islamiste în lupta împotriva guvernului sirian. Lovitura de stat eșuată din 2016 a dat mână liberă guvernului Erdoğan să reducă la tăcere întreaga opoziție. Mai bine de 50 000 de persoane au fost arestate, iar în jur de 150 000 și-au pierdut locul de muncă.

Remarcile președintelui Erdoğan cu privire la evrei și la egalitatea între rase și sexe, făcute pe fondul islamizării treptate a Turciei, au alarmat opinia publică. Dar, prin comparație cu majoritatea statelor arabe, Turcia este mult mai dezvoltată și are mai multe trăsături de democrație. Chiar dacă Erdoğan strică o parte din ce a făcut Atatürk, nepoții „tatălui turcilor" cresc mai liberi decât oricare alte naționalități din Orientul Mijlociu arab.

Întrucât nu au avut aceeași deschidere și au suferit de pe urma colonialismului, statele arabe nu au fost pregătite să transforme revoltele arabe (valul de proteste care a început în 2010) într-o adevărată Primăvară Arabă. Acestea au degenerat în nesfârșite tulburări de stradă și războaie civile.

Primăvara Arabă este un termen impropriu, inventat de presă; ne îngreunează înțelegerea a ceea ce se întâmplă. Prea mulți reporteri s-au grăbit să-i intervieveze pe tinerii liberali, în piețele orașelor, cu sloganuri scrise în limba engleză, luându-i drept vocea poporului și direcția în care se îndreaptă istoria. Unii jurnaliști procedaseră la fel în timpul „Revoluției Verzi", descriindu-i pe studenții din nordul Teheranului drept „Tineretul Iranului", ignorându-i astfel pe ceilalți tineri iranieni care se alăturau milițiilor Basij, reacționare, și Gărzii Revoluționare.

În 1989, în Europa de Est, exista o formă de totalitarism: comunismul. În mintea majorității oamenilor era numai o direcție: spre democrație, care prospera dincolo de Cortina de Fier. Estul și Vestul aveau memoria istorică a unor perioade de democrație și societate civilă. Lumea arabă a anului 2011 nu avea așa ceva și se uita în mai multe direcții. Existau, cum există și acum, democrația, democrația liberală (care se deosebește de prima), naționalismul, cultul liderului puternic și direcția spre care priveau oamenii dintotdeauna – islamul, sub diversele lui măști, inclusiv islamismul.

În Orientul Mijlociu, puterea țâșnește pe țeava unei arme. Unii cetățeni destoinici din Misrata, Libia, pot dori să pună bazele unui partid liberal-democrat, alții pot dori să militeze pentru drepturile homosexualilor, dar opțiunea lor este limitată dacă puterea locală, de facto, împușcă liberal-democrați și homosexuali.

Irakul constituie un exemplu elocvent: o democrație numai cu numele, departe de a fi liberală, și un loc în care oamenii sunt uciși, de obicei, fiindcă sunt homosexuali.

Cea de-a doua fază a revoltei arabe este în toi – lupta internă, complexă, din inima societăților în care credințele religioase, obiceiurile sociale, legăturile tribale și armele sunt forțe mult mai puternice decât idealurile „occidentale" de egalitate, de libertate de exprimare și de sufragiu universal. Țările arabe sunt măcinate de prejudecăți, de ură de toate felurile, despre care occidentalul obișnuit știe atât de puțin încât nici nu-i vine să le creadă, chiar dacă le vede cât se poate de direct. Și noi suntem conștienți de prejudecățile noastre, numeroase, dar adesea tindem să ne facem că nu le vedem pe cele din Orientul Mijlociu.

Exprimarea constantă a urii față de alte persoane este atât de obișnuită în lumea arabă încât de-abia provoacă vreo reacție, și atunci adesea din partea minorității liberale din regiune, educată în Occident, care are acces limitat la presă. Caricaturile antisemite, care se fac ecoul propagandei naziste din ziarul *Der Stürmer*, sunt regula și nu excepția. Săptămână de săptămână imami agresivi sunt invitați să-și dea cu părerea în emisiuni TV, la ore de vârf.

Apologeții occidentali ai acestui gen de comportament se tem uneori să nu fie catalogați drept „orientaliști" de-ai lui Edward Said. Își trădează propriile valori liberale negându-le universalitatea. Alții, în naivitatea lor, susțin că aceste incitări la crimă nu sunt răspândite și trebuie văzute în contextul limbii arabe, care este înclinată spre retorică. Atitudinea lor semnalează o lipsă de înțelegere a „străzii arabe", a rolului presei arabe de centru și refuzul lor de a înțelege că, atunci când oamenii plini de ură spun ceva, o spun cu toată convingerea.

Când președintele Egiptului, Hosni Mubarak, a fost dat jos din funcție, puterea poporului a fost cea care l-a alungat, dar lumea din afară nu a înțeles că armata aștepta de ani întregi ocazia de a scăpa de el și de fiul lui, Gamal, și că reacția străzii fusese pretextul de care au avut nevoie militarii. De-abia atunci când Frăția Musulmană și-a chemat susținătorii, armata a simțit

că e momentul să intervină. Erau numai trei instituții în Egipt: Partidul Național-Democrat al lui Mubarak, armata și Frăția Musulmană. Ultimele două au distrus-o pe prima, apoi, Frăția a câștigat alegerile, a început să transforme Egiptul într-un stat islamist și a plătit cu vârf și îndesat, fiind răsturnată de adevărata putere a țării – armata.

Islamiștii rămân a doua putere, chiar dacă în clandestinitate. Când demonstrațiile anti-Mubarak erau la apogeu, în Cairo atrăgeau câteva sute de mii de persoane. După căderea lui Mubarak, când predicatorul musulman radical Yusuf al-Qaradawi s-a întors din exilul din Qatar, cel puțin un milion de oameni au ieșit ca să-l întâmpine, deși puține voci din presa occidentală au considerat că aceasta era „vocea poporului" Liberalii nu au avut niciodată vreo șansă. Nici în trecut, nici acum. Și asta nu pentru că egiptenii sunt radicali, ci pentru că le este foame și frică – atunci când trebuie să alegi între pâine și siguranță sau democrație, opțiunea este clară.

În societățile pauperizate, cu puține instituții stabile, puterea aparține bandelor deghizate în „miliții" sau în „partide politice" În timp ce acestea se luptă pentru putere, aclamate uneori de simpatizanți occidentali naivi, mor mulți oameni nevinovați. Așa se pare că se va întâmpla, ani în șir, în Libia, Siria, Yemen, Irak și, posibil, în alte țări.

Americanii vor să-și reducă investițiile militare și politice în regiune ca urmare a scăderii importului de energie; dacă se retrag, China și, într-o măsură mai mică, India, ar putea lua locul SUA. Chinezii joacă deja un rol important în Arabia Saudită, Irak și Iran. Acest scenariu se poate aplica la nivel global și va fi adoptat în cancelariile marilor puteri. Pe teren, jucătorii vor jongla cu imaginația, dorințele, speranțele, nevoile și uneori viețile oamenilor de rând.

Acordul Sykes-Picot a fost rupt; refacerea lui, chiar și sub o altă formă, va fi un proces îndelungat și sângeros.

CAPITOLUL 7

India și Pakistan

India nu este o națiune, nu este nici o țară. Este un subcontinent de naționalități.

Muhammad Ali Jinnah

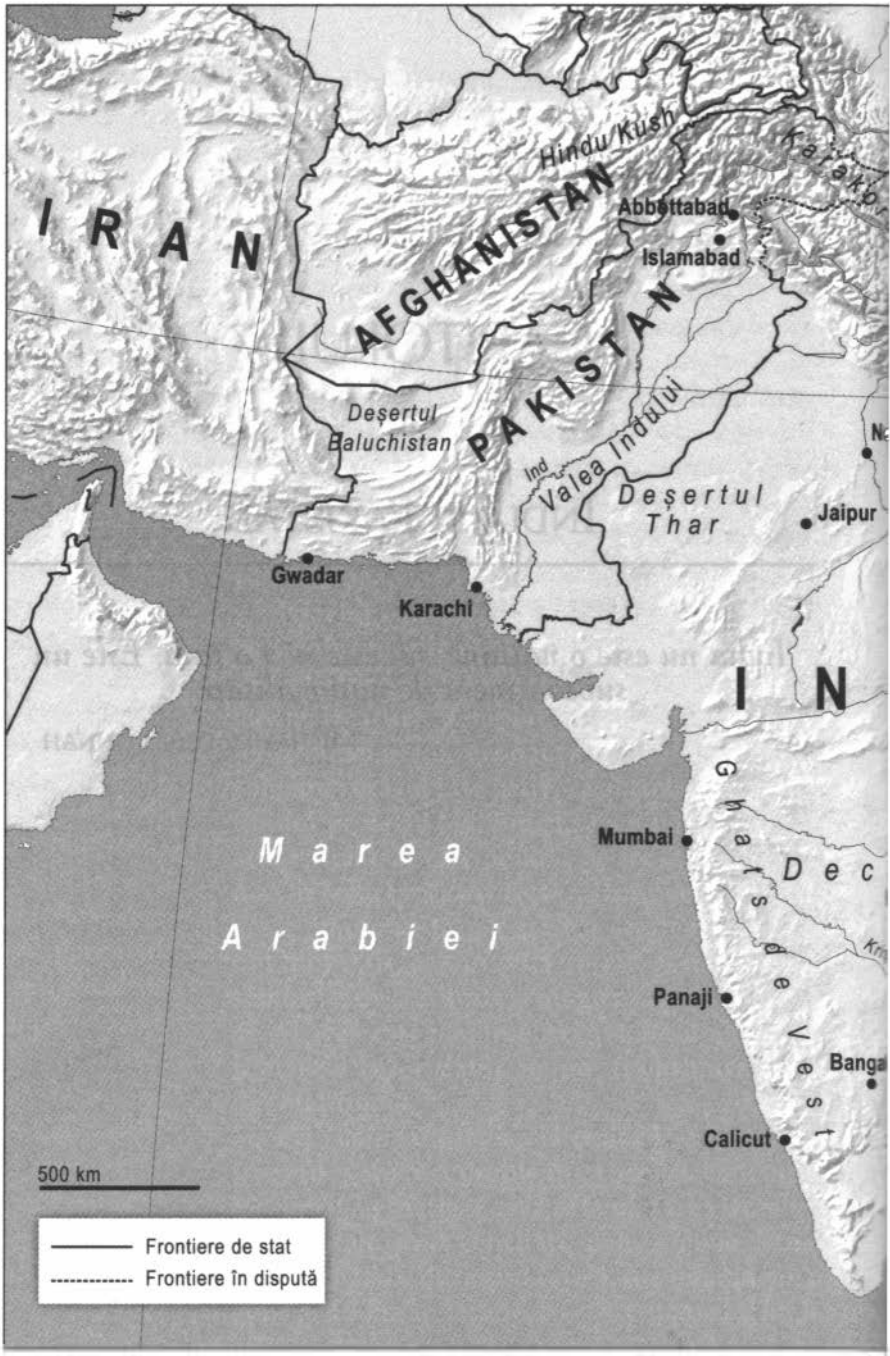
IRAN
AFGHANISTAN
PAKISTAN
Hindu Kush
Abbottabad
Islamabad
Deșertul Baluchistan
Ind
Valea Indului
Deșertul Thar
Jaipur
Gwadar
Karachi
Mumbai
Marea Arabiei
Panaji
Calicut
500 km
Frontiere de stat
Frontiere în dispută

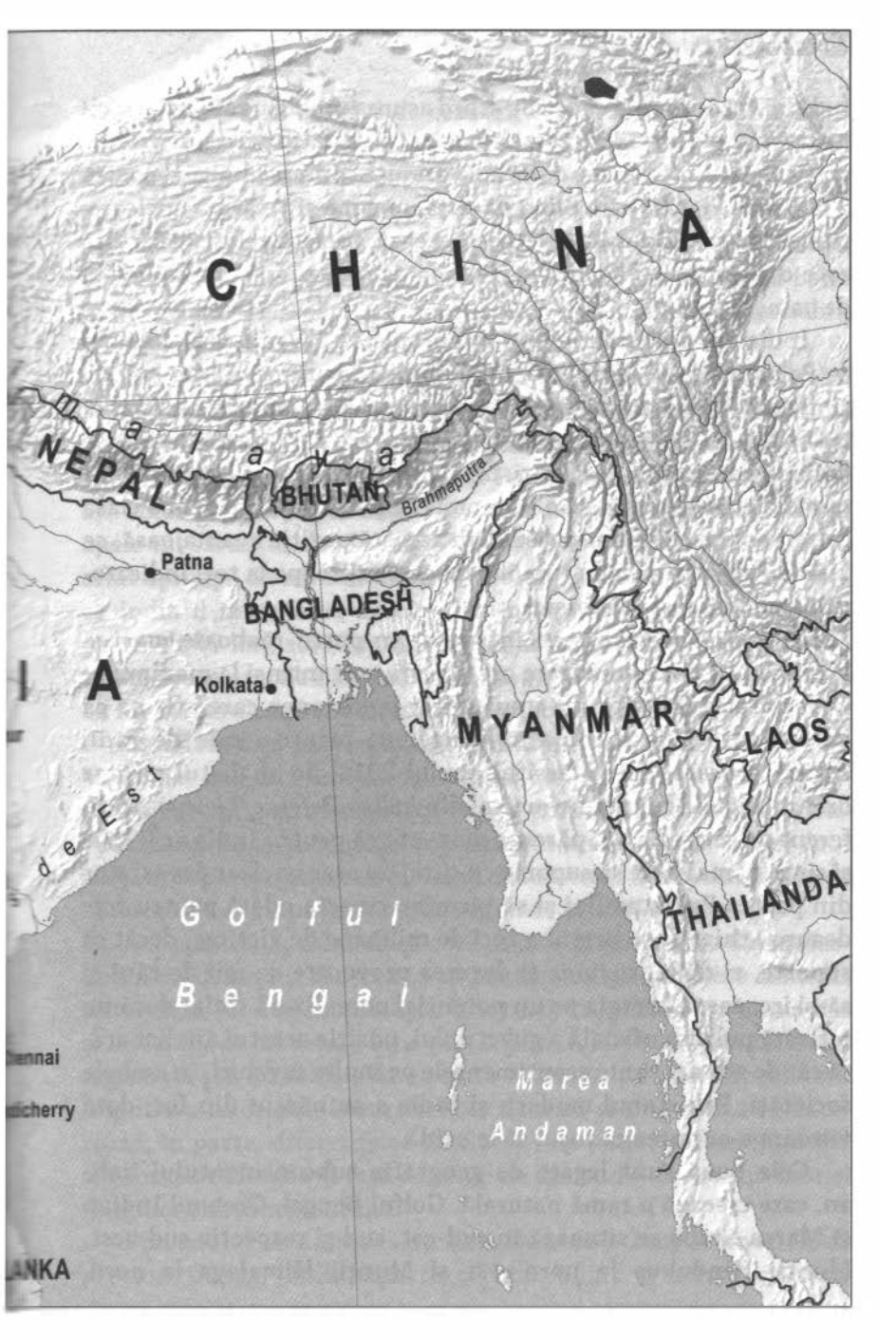
C H I N A
NEPAL
BHUTAN
Brahmaputra
Patna
BANGLADESH
Kolkata
MYANMAR
LAOS
THAILANDA
Golful
Bengal
Marea
Andaman

India și Pakistan pot cădea de acord asupra unui singur lucru: niciuneia nu-i place vecinătatea celeilalte. O situație oarecum problematică, dat fiind că cele două au o graniță comună, lungă de peste 3 000 km. Fiecare este plină de antagonisme și de arme nucleare, prin urmare modul în care gestionează această relație nedorită este o chestiune de viață și de moarte pentru zeci de milioane de oameni.

India are o populație care se apropie de 1,3 miliarde, în timp ce Pakistanul are doar 182 milioane de locuitori. Sărac, volatil și divizat, Pakistanul pare că se definește prin opoziție cu India, iar India, în pofida obsesiei pe care o are față de Pakistan, se definește în mai multe feluri, inclusiv prin faptul că este o putere mondială emergentă, cu o economie în plină dezvoltare și o clasă de mijloc tot mai numeroasă. Din această poziție avantajoasă, se uită la Pakistan și vede cum îl depășește aproape la toți indicatorii democratici și economici.

India și Pakistan s-au înfruntat în patru războaie mari și s-au hărțuit de nenumărate ori. Nervii sunt întinși la maximum. O declarație des citată a unui ofițer pakistanez care afirma că Pakistanul va face India să sângereze printr-o mie de răni, a fost invocată, spre sfârșitul anului 2014, de analistul militar dr. Amarjit Singh într-un articol din *Indian Defence Review*: „Indiferent de ce cred alții, părerea mea este că pentru India ar fi, pur și simplu, mai bine să suporte cu curaj un atac nuclear devastator din partea Pakistanului și să termine cu asta odată pentru totdeauna, chiar și cu prețul a zeci de milioane de victime, decât să suporte, zi de zi, rușinea și durerea provocate de mii de răni și să-și irosească energia pe un potențial nerealizat". Chiar dacă nu reflectă politica oficială a guvernului, poziția acestui analist arată cât de adânci sunt resentimentele pe multe niveluri, în ambele societăți. Pakistanul modern și India s-au născut din foc; data viitoare s-ar putea ca focul să le ucidă.

Cele două sunt legate de geografia subcontinentului indian, care creează o ramă naturală. Golful Bengal, Oceanul Indian și Marea Arabă se situează în sud-est, sud și respectiv sud-vest, Munții Hindukuș la nord-vest și Munții Himalaya la nord.

Mergând în sensul acelor de ceasornic, platoul Deșertului Baluchistan urcă mereu până se transformă în munții Frontierei de Nord-Vest (așa cum era cunoscută pe vremea Imperiului Britanic), care se înalță și mai mult, devenind Hindukuș. La est, se leagă de Lanțul Karakorum, care duce până în Munții Himalaya. Aceștia se întind de-a lungul graniței cu China până în Myanmar. De acolo, India se curbează în jurul Bangladeshului, apoi coboară în sud, spre Golful Bengal.

În interiorul acestui perimetru sunt cuprinse statele de astăzi India, Pakistan, Bangladesh, Nepal și Bhutan. Ultimele două sunt națiuni sărace, fără ieșire la mare, dominate de vecinele lor gigantice, China și India. Problema Bangladeshului nu este că nu are acces la mare, ci că marea are prea mult acces la Bangladesh: apele învolburate ale Golfului Bengal inundă constant teritoriul aflat aproape de nivelul mării. Cealaltă problemă geografică este că India îl înconjoară aproape în întregime – granița lungă de peste 4 000 km, stabilită de comun acord în 1974, face India să îmbrățișeze practic Bangladeshul, lăsându-i doar o graniță scurtă cu Myanmarul, ca rută terestră alternativă spre lumea din afară.

Bangladeshul este volatil, cu militanți islamiști care pun pe jar India; dar nici una dintre aceste trei țări mai mici din subcontinent nu poate amenința serios stăpânul indiscutabil. Nici Pakistanul nu ar fi considerat o amenințare la adresa Indiei dacă nu și-ar fi perfecționat tehnologia de fabricare a armelor nucleare în deceniile de după împărțirea regiunii, în 1947.

Această zonă, chiar dacă este relativ plată, a fost dintotdeauna prea întinsă și diversă ca să poată avea o conducere centrală puternică. Până și colonialiștii britanici, cu celebra lor birocrație și sistemul de căi ferate bine pus la punct, au acordat autonomie regională și s-au folosit de ea ca să-i asmută pe liderii locali unii împotriva celorlalți. Diversitatea culturală și lingvistică se datorează, în parte, diferențelor de climă – de pildă, nordul înghețat al Munților Himalaya față de junglele din sud – dar și fluviilor și religiilor subcontinentului.

Mai multe civilizații s-au dezvoltat de-a lungul unor fluvii precum Gange, Brahmaputra și Ind. Chiar și astăzi centrele

urbane se înșiră de-a lungul malurilor, iar regiunile, atât de diferite una de alta – de pildă, Punjabul, cu majoritatea lui sikh, și vorbitorii de tamil din Tamil Nadu – sunt influențate de aceste deosebiri de ordin geografic.

De-a lungul secolelor, multe puteri au invadat subcontinentul, dar nici una nu l-a cucerit cu adevărat. Nici măcar acum New Delhi nu controlează total India și, după cum vom vedea mai încolo, într-o măsură și mai mare, Islamabadul nu poate controla Pakistanul. E adevărat că musulmanii au avut cel mai mare succes în unificarea subcontinentului sub o singură conducere, dar nici măcar islamul nu a reușit să depășească diferențele culturale, religioase și lingvistice.

Prima invazie musulmană a avut loc încă din secolul al VIII-lea d.Hr., când arabii din Califatul Umayyad au ajuns până în Punjab, adică în Pakistanul de astăzi. De atunci și până în secolul al XVIII-lea, mai multe invazii străine au adus islamul pe subcontinent; dar, la est de Valea Indului, majoritatea populației hinduse a rezistat convertirii, pregătind astfel terenul pentru împărțirea ulterioară a Indiei.

Britanicii au venit și au plecat, iar, în urma lor, centrul nu a mai rezistat, instalându-se haosul. De fapt, nici nu a existat vreun centru adevărat: regiunea a fost mereu divizată de diferențele lingvistice străvechi între Punjab și Gujarat, între regiunile muntoase și deșerturi, între islam și hinduism. Până în 1947, forțele naționalismului postcolonial și separatismul religios rupseseră subcontinentul în două și, mai târziu, în trei părți mari: India, Pakistan și Bangladesh. Epuizați de cele două războaie mondiale și conștienți că zilele imperiului erau numărate, britanicii nu au avut parte de o retragere glorioasă.

Pe 3 iunie 1947, s-a făcut anunțul în Camera Comunelor: britanicii se vor retrage – India va fi împărțită în două dominioane independente: India și Pakistan. Peste 73 de zile, pe 15 august, britanicii erau ca și plecați.

A urmat o mișcare populară ieșită din comun, milioane de musulmani trecând noile granițe ale Indiei și îndreptându-se spre Pakistan, în vest, în timp ce milioane de hinduși și sikhi veneau

din direcția opusă. Coloane de câte 30 000 de persoane odată umpleau drumurile, comunități întregi mutându-se dintr-o parte într-alta. Trenuri ticsite de refugiați traversau subcontinentul, golindu-se în orașe și făcând cale întoarsă, pline cu cei care voiau să se stabilească în cealaltă țară.

A fost un adevărat carnagiu. În ambele țări au izbucnit revolte întrucât, cuprinși de panică și de teamă, musulmani, hinduși, sikhi și alții s-au întors unii împotriva celorlalți. Guvernul britanic s-a spălat pe mâini și a refuzat să dea curs rugăminților noilor lideri indieni și pakistanezi ca puținele trupe rămase pe subcontinent să ajute la păstrarea ordinii. Estimările privind numărul victimelor diferă, dar cel puțin un milion de persoane și-au pierdut viața, iar 15 milioane au fost strămutate. Zonele majoritar musulmane din vest – Valea Indului, la vest de Deșertul Thar, și bazinul fluviului Gange – au devenit Pakistanul de Vest, în timp ce zonele aflate la est de Calcutta (acum Kolkata) au devenit Pakistanul de Est.

Cu ce s-a ales Pakistanul din asta? Cu mult mai puțin decât India. A moștenit cea mai nesigură graniță a Indiei, Frontiera de Nord-Vest cu Afghanistanul, și a devenit un stat împărțit în două regiuni noncontigue, cu prea puține lucruri în comun, dat fiind că 1 600 km de teritoriu indian separau Pakistanul de Vest de Pakistanul de Est. Alaska și restul SUA au rezolvat ușor problema distanței noncontigue, dar acestea sunt legate economic, lingvistic și cultural și funcționează într-un mediu stabil. Singura legătură dintre cele două părți ale Pakistanului era islamul. Nu au fost cu adevărat unite niciodată, motiv pentru care despărțirea lor nu a surprins deloc; în 1971, Pakistanul de Est s-a revoltat împotriva dominației Pakistanului de Vest, India a intervenit și, după o baie de sânge, Pakistanul de Est s-a desprins, devenind Bangladesh.

Să nu uităm că, în 1947, la 25 de ani după căderea Imperiului Otoman, Jinnah și alți lideri ai noului Pakistan, cu mult tam-tam și promițând un viitor strălucit, declarau că puseseră bazele unei patrii unite a musulmanilor.

Pakistanul este, sub aspect geografic, economic, demografic și militar, mai slab decât India. Nici identitatea lui națională nu

este puternică. În pofida suprafeței ei, a diversității culturale și a mișcărilor de secesiune, India și-a construit o democrație laică solidă, cu o conștiință comună a identității indiene. Pakistanul este un stat islamic, cu o istorie dominată de dictatură și cu populații a căror loialitate se manifestă mai degrabă față de regiunea lor culturală decât față de stat.

Democrația laică i-a fost utilă Indiei, iar divizarea din 1947 a fost în avantajul ei. Între noile granițe ale Indiei se afla cea mai mare parte a industriei subcontinentului, baza venitului impozabil și majoritatea orașelor importante. Calcutta, de pildă, cu portul și sectorul ei bancar, a revenit la India, lipsind astfel

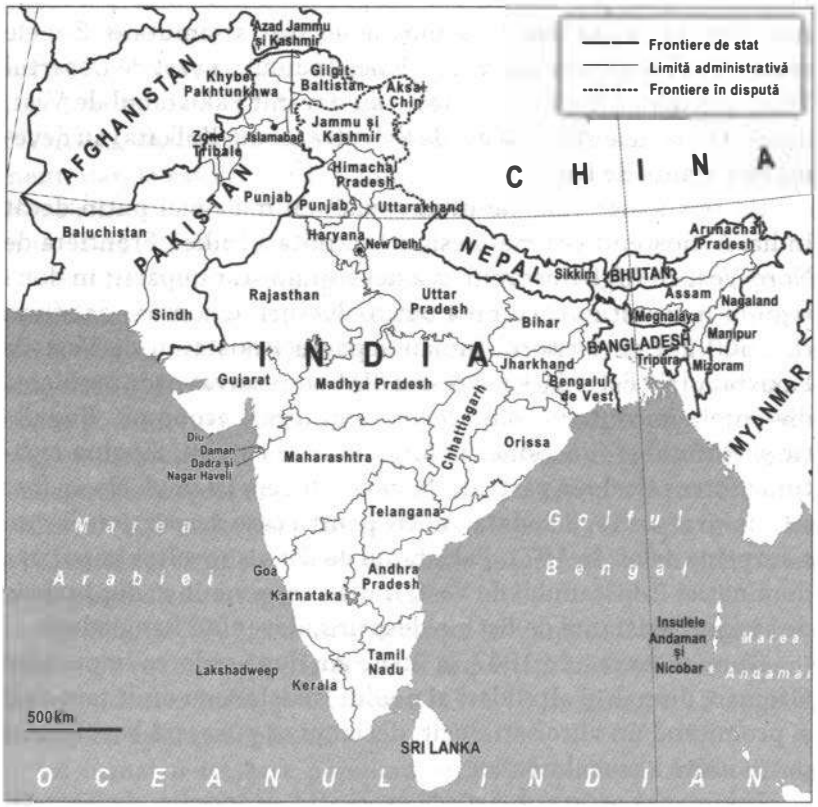

Multe dintre regiunile care alcătuiesc India și Pakistan au identități și limbi diferite.

Pakistanul de Est de acest mare furnizor de venituri și de legătura cu lumea.

Pakistanul a primit doar 17% din rezervele financiare care fuseseră controlate de guvern anterior împărțirii. A rămas cu o bază agricolă, fără bani pentru dezvoltare, cu o graniță de vest volatilă și un stat divizat din numeroase puncte de vedere.

Numele țării ne lămurește întru câtva asupra acestor diviziuni; *pak* înseamnă „pur", iar *stan* înseamnă „ținut" în limba urdu, deci este vorba despre ținutul celor puri, dar Pakistan este și un acronim. P vine de la Punjab, A de la Afghania (zona pașțună de lângă granița cu Afghanistanul), K de la Kașmir, S de la Sindh și T de la „tan", ca în Baluchistan.

Dintre aceste cinci regiuni distincte, fiecare cu limba ei, s-a format un stat, dar nu și o națiune. Pakistanul se căznește să creeze o conștiință a unității, dar sunt rare căsătoriile între punjabi și baluchi, sau între sindhi și pașțuni. Punjabii reprezintă 60% din populație, sindhii 14%, pașțunii 13,5%, iar baluchii 4,5%. Tensiunile religioase sunt permanente – nu numai sub forma antagonismului manifestat uneori față de minoritățile creștine și hinduse ale țării, ci și a celui dintre majoritatea sunnită și minoritatea musulmanilor șiiți. În Pakistan trăiesc mai multe națiuni într-un singur stat.

Limba oficială este urdu, limba maternă a musulmanilor din India care au fugit în 1947 și s-au stabilit, în marea lor majoritate, în Punjab. Ceea ce nu înseamnă că restul țării o și îndrăgește. Regiunea Sindh cârtește de multă vreme împotriva a ceea ce consideră a fi dominația punjabă și mulți sindhi sunt convinși că sunt tratați ca niște cetățeni de mâna a doua. Pașțunii din provincia de la Frontiera de Nord-Vest nu au acceptat niciodată dominația străinilor: părți din ea sunt numite Zone Tribale Administrate Federal, dar, în realitate, nu au fost niciodată conduse de Islamabad. Kașmirul rămâne divizat între Pakistan și India și, chiar dacă cei mai mulți dintre locuitorii săi vor independența, singurul lucru cu care India și Pakistan sunt de acord este că nu se poate așa ceva. Și în Baluchistan acționează o mișcare de independență care periodic se ridică împotriva statului.

Baluchistanul are o importanță crucială: chiar dacă aici trăiesc puțini pakistanezi, fără el Pakistanul nu poate exista. Are aproape 45% din suprafața țării și deține o mare parte din rezervele de gaze naturale și de minerale ale țării. O altă sursă de venit se arată la orizont – proiectatele rute terestre destinate transportului petrolului de la Marea Caspică și Marea Iranului, prin Pakistan, spre China. Bijuteria din această coroană este orașul de coastă Gwadar. Mulți analiști cred că acest punct strategic a fost obiectivul pe termen lung al Uniunii Sovietice atunci când aceasta a invadat Afghanistanul, în 1979: Gwadar ar fi împlinit visul etern al Moscovei de a avea un port cu apă caldă. Și chinezii au fost atrași de această bijuterie, investind miliarde de dolari în regiune. Un port cu apă adâncă a fost inaugurat în 2007, iar cele două țări conlucrează acum ca să-l lege de China. Pe termen lung, China ar dori să folosească Pakistanul ca pe o rută terestră pentru transportul necesarului de energie. Aceasta i-ar permite evitarea Strâmtorii Malacca, un punct nevralgic, după cum am văzut în capitolul despre China, care ar putea opri creșterea economică a gigantului asiatic.

În primăvara anului 2015, cele două țări au încheiat un acord în valoare de 46 de miliarde de dolari privind construirea unei rețele uriașe de drumuri, căi ferate și conducte, pe o distanță de aproape 3 000 km, din Gawdar până în regiunea Xinjiang a Chinei. Coridorul Economic China-Pakistan, cum e numit, va oferi Chinei acces direct la Oceanul Indian și la regiunile de dincolo de el. Spre sfârșitul anului 2015, China a semnat și un acord de concesiune pe 40 de ani a 10 km^2 din suprafața portului, pe care să construiască o „zonă economică specială" și un aeroport internațional, proiectul făcând parte din același Coridor Economic China-Pakistan. Întrucât ambele țări știu că, foarte posibil, Baluchistanul va rămâne volatil, se pregătește o forță militară de protecție a zonei, formată din 25 000 de soldați.

Investițiile chineze importante pentru construirea unei rute terestre ca aceasta nu pot decât să bucure Pakistanul, constituind unul dintre motivele pentru care va încerca să înăbușe orice mișcare secesionistă care își va face simțită prezența în

Baluchistan. Dar, până când o mai mare parte din veniturile create de Baluchistan vor fi folosite pentru propria dezvoltare, provincia va rămâne agitată și, din când în când, predispusă la violențe.

Islamul, crichetul, serviciile de informații, armata și teama de India, toate acestea împiedică divizarea Pakistanului. Dar nici unul dintre acești factori nu va fi suficient dacă forțele separatiste devin tot mai puternice. Practic, Pakistanul este în război civil de mai bine de un deceniu, după războaie periodice, păguboase, cu uriașul său vecin, India.

Primul a avut loc în 1947, la scurt timp după divizare, mărul discordiei fiind Kașmirul care, în 1948, a sfârșit prin a fi împărțit de o Linie de Control (cunoscută și sub numele de Zidul Berlinului din Asia); cu toate acestea, atât India, cât și Pakistanul continuă să revendice suveranitatea asupra zonei.

Cu aproape 20 de ani mai târziu, Pakistanul a calculat greșit forța armatei indiene, luându-se după prestația palidă a Indiei în războiul cu China din 1962. Tensiunile dintre India și China crescuseră din cauza invadării Tibetului de către chinezi, în urma acestui eveniment India acordându-i adăpost lui Dalai Lama. În cursul acestui scurt conflict, armata chineză și-a demonstrat superioritatea înaintând până aproape de statul Assam, la doi pași de centrul Indiei. Armata pakistaneză a privit ofensiva chinezilor cu încântare, apoi, supraestimându-și potențialul, a declarat război Indiei, în 1965, și a pierdut.

În 1984, Pakistanul și India s-au înfruntat la o altitudine de 6 700 m, pe ghețarul Siachen, în ceea ce avea să rămână în istorie drept bătălia desfășurată la cea mai mare înălțime. Alte ciocniri au avut loc în 1985, 1987 și 1995. Pakistanul a continuat să instruiască militanți capabili să se infiltreze dincolo de Linia de Control și, astfel, o altă bătălie pentru Kașmir a avut loc în 1999. Între timp, ambele țări construiseră arme nucleare, așa că, timp de câteva săptămâni, amenințarea tacită a unui război nuclear a planat asupra conflictului, până când a intervenit diplomația americană, convingând ambele tabere să renunțe. India și Pakistan au fost

din nou în prag de război în 2001 – din când în când, de-a lungul graniței, armele se fac și acum auzite.

Din punct de vedere militar, India și Pakistan sunt mereu pregătite să-și dea riposta. Ambele tabere declară că atitudinea lor este defensivă, dar nici una nu o crede pe cealaltă și, astfel, continuă să maseze trupe la graniță, prinse într-un potențial dans al morții.

Relația dintre India și Pakistan nu va fi niciodată prietenoasă, dar ar putea fi cordială dacă nu ar exista ghimpele din coasta amblor – Kașmirul. Astfel, India se arată mulțumită că Pakistanul este divizat în interior și se va strădui să mențină această situație, iar Pakistanul va căuta să submineze India, cu ajutorul unor elemente care să sprijine chiar și atacuri teroriste organizate în India, cum a fost masacrul din Mumbai, în 2008.

Problema Kașmirului ține, în parte, de mândria națională, dar este și strategică. Controlul deplin asupra Kașmirului i-ar deschide Indiei o fereastră spre Asia Centrală și o graniță cu Afghanistanul. De asemenea, ar împiedica Pakistanul să aibă graniță cu China și astfel ar diminua importanța relației lucrative dintre chinezi și pakistanezi. Guvernului pakistanez îi place să trâmbițeze că prietenia cu China este „mai înaltă decât munții și mai adâncă decât oceanele" Ceea ce nu e adevărat, dar e util, făcându-i pe americani să se gândească de două ori înainte de a sista ajutorul financiar masiv pe care Pakistanul îl primește de la Washington.

Dacă ar avea control deplin asupra Kașmirului, Pakistanul și-ar întări opțiunile privind politica externă și ar reduce din șansele de dezvoltare ale Indiei. I-ar asigura Pakistanului și siguranța accesului la apă. Fluviul Ind izvorăște din Tibet, dar curge prin partea Kașmirului controlată de India, înainte să intre în Pakistan și apoi să traverseze țara și să se verse în Marea Arabiei, la Karachi.

Indul și afluenții lui asigură apa pentru două treimi din țară: fără ea, industria bumbacului și mulți alți piloni ai economiei precare a Pakistanului s-ar prăbuși. Printr-un tratat care a fost onorat de-a lungul tuturor războaielor, India și Pakistan au fost

de acord să împartă apa; dar ambele populații cresc cu o viteză alarmantă, iar încălzirea globală ar putea reduce debitul fluviului. Anexarea întregului Kașmir ar asigura aprovizionarea cu apă a Pakistanului. Dată fiind miza jocului, nici una din părți nu va ceda și, până când nu vor cădea de acord asupra Kașmirului, nu se poate găsi cheia aplanării ostilității dintre ele. Kașmirul pare destinat să rămână un loc în care se duce un război sporadic prin procură între luptătorii instruiți în Pakistan și armata indiană – un conflict care amenință să degenereze într-un război în toată regula, cu perspectiva inerentă a utilizării armelor nucleare. De asemenea, ambele țări vor continua un alt război prin procură – în Afghanistan – mai ales acum, că grosul trupelor NATO a plecat de acolo.

Pakistanului îi lipsește „adâncimea strategică" față de India – un loc în care să se replieze în caz că este invadat dinspre est. Granița dintre Pakistan și India include și mlaștinile din sud, Deșertul Thar și munții din nord; toate constituie un teritoriu extrem de dificil pentru o armată care vrea să-l traverseze. Traversarea este, totuși, posibilă și ambele tabere și-au pus la punct planurile de luptă acolo. Planul armatei indiene prevede blocarea portului Karachi și a depozitelor lui de combustibil dinspre uscat și mare, dar o cale mai propice invadării este între sud și nord – în centru, în Punjabul mai ospitalier, unde se află capitala Pakistanului, Islamabad.

Distanța de la granița cu India până la Islamabad este mai mică de 400 km, un teren aproape plat. În eventualitatea unui atac convențional, de proporții, copleșitor, armata indiană ar putea ajunge în capitală în doar câteva zile. Nu contează că indienii nu-și declară deschis dorința: din punctul de vedere al Pakistanului, așa ceva este foarte posibil și această posibilitate geografică este suficientă pentru ca Pakistanul să aibă pregătit un Plan A și un Plan B, pentru a contracara riscul.

Planul A înseamnă să oprească înaintarea indienilor până în Punjab și poate un contraatac peste graniță ca să blocheze autostrada indiană 1A, o cale de aprovizionare vitală pentru armată. Armata indiană are mai bine de un milion de oameni, de două ori

mai mult decât cea pakistaneză, dar, dacă nu poate fi aprovizionată, nu poate lupta. Planul B înseamnă să se retragă, la nevoie, dincolo de granița cu Afghanistanul, caz în care pakistanezii trebuie să găsească înțelegere la guvernul din Kabul. Iată cum geografia îi impune Pakistanului să se implice în Afghanistan, la fel ca India.

Ca să se anihileze reciproc, fiecare parte încearcă să-și atragă simpatia guvernului afghan – sau, cu alte cuvinte, fiecare parte vrea ca Afghanistanul să fie dușmanul dușmanului ei.

Când sovieticii au invadat Afghanistanul, în 1979, India i-a acordat sprijin diplomatic Moscovei, în timp ce Pakistanul s-a grăbit să-i ajute pe americani și pe saudiți să-i înarmeze, să-i instruiască și să-i plătească pe mujahedini, ca să lupte împotriva Armatei Roșii. După ce sovieticii au fost învinși, serviciul de

Principalele grupuri etnice din zona afghano-pakistaneză nu s-au supus reglementărilor privind granița, impuse în 1893 de Linia Durand; multe dintre ele continuă să se identifice mai degrabă cu triburile lor de dincolo de granițe decât cu restul națiunii.

informații al Pakistanului, ISI, a ajutat la crearea și la sprijinirea forțelor talibane afghane, care curând au preluat puterea în țară.

Pakistanul avea o afinitate naturală față de talibanii afghani. Majoritatea sunt pashtuni, aceeași etnie ca și majoritatea pakistanezilor din provincia de la Frontiera de Nord-Vest (cunoscută acum drept Khyber Pakhtunkhwa). Niciodată nu s-au considerat două popoare și consideră că granița dintre este o invenție occidentală, ceea ce, într-un fel, și este.

Granița dintre Afghanistan și Pakistan este numită și Linia Durand. Sir Mortimer Durand, ministrul afacerilor externe în guvernul colonial al Indiei, a trasat-o în 1893, iar conducătorul de atunci al Afghanistanului a fost de acord cu ea. Dar, în 1949, guvernul afghan a „anulat" acordul, privindu-l ca pe o relicvă a epocii coloniale. De atunci, Pakistanul tot încearcă să convingă Afghanistanul să se răzgândească, Afghanistanul refuză, iar pashtunii de pe ambii versanți ai munților încearcă să-și ducă viața cum fac de secole, ignorând granița și păstrând vechile legături.

În centrul acestei regiuni, numită uneori Pashtunistan, se află orașul pakistanez Peshawar, un fel de complex urban, industrial-militar, al talibanilor. Din oraș ies continuu pistoale automate Kalașnikov recondiționate, tehnologie de fabricare a bombelor și luptători, și intră ajutoare de toate felurile de la anumite părți ale statului.

Orașul este și un loc de popas pentru ofițerii de securitate ISI aflați în drum spre Afghanistan, cu fonduri și instrucțiuni pentru grupările talibane de peste graniță. Pakistanul este implicat în Afghanistan de mai multe decenii, dar acum s-a întins prea mult și au simțit pe pielea lor efectul de bumerang.

În 2001, se împlineau deja mai mulți ani de când talibanii creați de Pakistan adăposteau luptători străini ai al-Qaeda. Apoi, pe 11 septembrie, al-Qaeda a lovit America acasă la ea, într-o operațiune concepută în Afghanistan. Drept răspuns, armata americană i-a alungat din oraș pe talibani și pe membrii al-Qaeda. Alianța de Nord, antitalibană, a preluat puterea în țară, fiind urmată de trupe de stabilizare NATO.

A doua zi după 11 septembrie, peste graniță, americanii au început să pună presiune diplomatică pe pakistanezi, somându-i să participe la „Războiul împotriva terorii" și să nu mai sprijine terorismul. Secretarul de Stat de atunci, Colin Powell, i-a telefonat președintelui Musharraf și i-a cerut să iasă dintr-o ședință ca să discute cu el. În timpul discuției, Powell i-a spus: „Ori sunteți cu noi, ori împotriva noastră"

Deși partea americană nu a confirmat, Musharraf a scris că, după discuția lor telefonică, adjunctul lui Powell, Richard Armitage, l-a sunat pe șeful ISI și i-a spus că „dacă-i alegem pe teroriști, să ne pregătim ca bombardamentele să ne trimită înapoi în timp, în Epoca Pietrei" Pakistanul a cooperat și lucrurile s-ar fi putut opri aici. Numai că Pakistanul nu a cooperat pe deplin, și astfel lucrurile nu s-au oprit aici.

Islamabadul a fost silit să acționeze, și a acționat; dar sistemul pakistanez, în integralitatea sa, nu s-a conformat. Guvernul a scos în afara legii câteva grupări militante și a încercat să țină în frâu grupările religioase pe care le considera extremiste. În 2004, guvernul pakistanez deja lupta împotriva unor grupări de la Frontiera de Nord-Vest, acceptând în particular politica americană a loviturilor executate de drone pe teritoriul său, deși public o dezavua.

Acestea au fost decizii grele. Armata pakistaneză și ISI au fost nevoite să se întoarcă împotriva liderilor talibani pe care îi instruiseră și cu care se împrieteniseră în anii 1990. Grupările talibane au reacționat cu furie, punând stăpânire pe câteva regiuni din zonele tribale. Musharraf a fost ținta a trei încercări de asasinat, Benazir Bhutto, cea care trebuia să-i succeadă, a fost ucisă și, în plin haos provocat de bombardamente repetate și de ofensive militare, aproximativ 50 000 de civili pakistanezi și-au pierdut viața.

Operațiunea SUA/NATO din Afghanistan și măsurile luate de pakistanezi peste graniță au ajutat la împrăștierea luptătorilor arabi, ceceni și de alte etnii, din cadrul al-Qaeda, prin toată lumea, unde capii lor au fost vânați și uciși; talibanii, însă, nu au avut unde să se refugieze – erau afghani și pakistanezi – și, după

cum le spuneau acestor noi invadatori, atât de avansați din punct de vedere tehnologic, din America și Europa: „Chiar dacă voi aveți ceasurile, noi avem timpul" Cu alte cuvinte, vor aștepta ca străinii să plece, indiferent de armele lor, așteptare facilitată de unele elemente din Pakistan.

În câțiva ani, situația a devenit foarte clară: talibanii nu fuseseră înfrânți, se făcuseră nevăzuți printre cei din mijlocul cărora apăruseră – paștunii, iar acum își făceau simțită prezența din nou în momente și locuri alese cu grijă.

Americanii au aplicat o strategie a „ciocanului și nicovalei" Ei au fost „ciocanul", cu care i-au pisat pe talibanii afghani, iar Pakistanul a fost „nicovala", de partea cealaltă a graniței. Dar, în zonele tribale, „nicovala" s-a dovedit a fi un burete care a supt tot ce i-a ieșit în cale, inclusiv pe talibanii afghani care se retrăgeau din fața ciocanului american.

În 2006, britanicii au hotărât să stabilizeze Provincia Helmand din sud, unde autoritatea guvernului afghan nu trecea prea mult dincolo de granițele capitalei provinciei, Lashkar Gah. Aceasta era partea centrală a teritoriului paștun afghan. Britanicii au intrat acolo cu bune intenții și, chiar dacă știau istoria locului, se pare că au ignorat-o – motivul rămâne un mister. Ministrul britanic al apărării de atunci, John Reid, este citat greșit și învinuit pe nedrept că ar fi spus în vara aceea că „speră ca nici un glonț să nu fie tras la furie" De fapt, Reid a spus: „Ne aflăm aici ca să protejăm poporul afghan și să-l ajutăm să-și reconstruiască economia și democrația. Am fi fericiți să plecăm peste trei ani fără să tragem un singur glonț."

O speranță nobilă, dar departe de a fi fezabilă. În vara aceea, după ce a prezentat o informare la Ministerul Afacerilor Externe în Londra, am avut următorul schimb de cuvinte cu ministrul apărării:

– Nu-ți face griji, Tim. Nu-i vânăm pe talibani, suntem acolo doar ca să apărăm populația.

– Nu vă faceți griji, domnule ministru, talibanii vă vor vâna pe dumneavoastră.

A fost un schimb de cuvinte amical, înainte ca mai mult de 450 de militari britanici să fie uciși, dar nici până azi nu știu dacă guvernul britanic încerca să liniștească opinia publică în privința desfășurării de trupe acolo, anticipând, însă, că va fi o misiune plină de riscuri sau dacă, pur și simplu, a dat dovadă de o naivitate inexplicabilă, crezând că totul va fi bine.

Așadar talibanii i-au însângerat pe britanici, pe americani, au însângerat NATO, au așteptat ca NATO să plece și, după 13 ani, NATO chiar a plecat.

În tot acest timp, membri ai eșaloanelor superioare din conducerea Pakistanului au jucat un joc dublu. Chiar dacă America avea o strategie bine pusă la punct, Pakistanul știa ce știau talibanii: că, într-o bună zi, americanii vor pleca și, după aceea, politica externă a Pakistanului va avea nevoie în continuare de un guvern prieten în Afghanistan. Facțiuni din interiorul armatei și al guvernului pakistanez au continuat să acorde ajutor talibanilor, socotind că, după retragerea NATO, în cel mai rău caz, jumătatea de sud a Afghanistanului va reintra sub stăpânirea talibanilor, astfel forțând Kabulul să negocieze cu Islamabadul.

Perfidia Pakistanului a fost demascată în momentul în care americanii l-au găsit pe liderul al-Qaeda, Osama bin Laden, ascuns chiar sub ochii autorităților din Abbotabad, un orășel-garnizoană militară. Pierzându-și de mult încrederea în „aliații" lor pakistanezi, americanii nu au anunțat Islamabadul despre echipa forțelor speciale care intrase cu elicopterele în spațiul aerian al Pakistanului ca să-l ucidă pe bin Laden. Această încălcare a suveranității a umilit armata și guvernul Pakistanului, cum a făcut-o și argumentul americanilor: „Dacă n-ați știut că era acolo înseamnă că ați fost incompetenți; dacă ați știut, înseamnă că ați fost complici"

Guvernul pakistanez a negat întotdeauna că a jucat acest joc dublu care s-a soldat cu moartea unui număr uriaș de afghani și pakistanezi, dar și a unui număr relativ mic de americani. După misiunea din Abbotabad, Islamabadul a continuat să nege orice complicitate, acum, însă, tot mai puțini erau dispuși să-l creadă. Dacă persoane din conducerea Pakistanului erau gata să acorde

ajutor celui mai căutat om, chiar dacă, între timp, bin Laden devenise mai puțin prețios pentru americani, era clar că acestea vor continua să sprijine anumite grupări care să le satisfacă ambiția de a influența evenimentele din Afghanistan. Problema era că asemenea grupări existau acum și în Pakistan și își doreau același lucru: să influențeze evenimentele de acolo. Din nou efectul de bumerang.

Talibanii pakistanezi sunt o excrescență naturală a versiunii afghane. Ambele sunt predominant paștune și nici una nu acceptă dominația unei puteri nonpaștune, fie ea armata britanică a secolului al XIX-lea sau armata pakistaneză dominată de punjabi a secolului XXI.

Atitudinea lor a fost întotdeauna înțeleasă și acceptată de Islamabad. Guvernul pakistanez se prefăcea că are autoritate asupra întregii țări, paștunii din Frontiera de Nord-Vest se prefăceau că sunt loiali statului pakistanez. Această relație a funcționat până pe 11 septembrie 2001.

Anii care au urmat au fost extrem de dificili pentru Pakistan. Numărul victimelor din rândul civililor a crescut enorm, iar investițiile străine au scăzut mereu, îngreunând și mai mult viața de zi cu zi. Armata, forțată să înfrunte ceea ce era un aliat de facto, a pierdut până la 5 000 de oameni, iar războiul civil a pus în pericol unitatea fragilă a statului.

Situația s-a înrăutățit atât de mult, încât armata și guvernul Pakistanului s-au văzut nevoite să ofere SUA informații militare și coordonate cu ajutorul cărora să execute lovituri cu drone asupra obiectivelor talibanilor pakistanezi din provincia Frontiera de Nord-Vest. În același timp, când loviturile au devenit prea evidente, Islamabadul a trebuit să declare că le condamnă și să le prezinte ca pe o încălcare a suveranității pakistaneze, punând moartea a sute de civili pe seama greșelilor comise de SUA.

Majoritatea dronelor au fost lansate de la o bază din Afghanistan, deși unele se pare că au plecat de la o bază secretă din Pakistan. Dar, indiferent de sursă, au fost foarte multe. Loviturile executate de drone în Afghanistan și Pakistan s-au înmulțit

impresionant în timpul președinției Obama, în comparație cu mandatul lui George Bush.

În primăvara anului 2015, lucrurile stăteau și mai prost. NATO părăsise Afghanistanul, iar americanii anunțaseră sfârșitul misiunilor de luptă, lăsând în urmă un număr minim de militari. Oficial, militarii rămași trebuie să conducă operațiunile forțelor speciale și să instruiască armata afghană; neoficial, nu trebuie să lase capitala, Kabulul, să cadă în mâinile talibanilor. În absența trupelor NATO care să-i hărțuiască pe talibani în Afghanistan, dorința Pakistanului de a-i înfrânge pe talibanii pakistanezi a devenit și mai greu de realizat. Washingtonul continuă să pună presiune pe Islamabad, fapt care presupune trei scenarii posibile:

Grosul armatei pakistaneze se concentrează pe provincia Frontiera de Nord-Vest și îi învinge pe talibani.
Campania talibanilor accentuează procesul de fracturare a Pakistanului până când acesta eșuează ca stat.
Americanii își pierd interesul, presiunea pe Islamabad scade, iar guvernul face un compromis cu talibanii. Situația revine la normal, Frontiera de Nord-Vest își vede de treabă, iar Pakistanul continuă să-și impună agenda de lucru în Afghanistan.

Dintre aceste scenarii, cel mai puțin probabil este primul. Nici o forță străină nu a învins vreodată triburile din Frontiera de Nord-Vest, iar o armată pakistaneză alcătuită din punjabi, sindhi, baluchi și kașmiri (și câțiva pashtuni) este considerată o forță străină în clipa în care pătrunde în zonele tribale.

Al doilea scenariu este posibil, dar, după ce ani la rând s-a făcut că nu aude semnalele de alarmă, masacrarea celor 132 de elevi din Peshawar de către talibani, în 2014, pare să fi trezit la realitate o parte consistentă din conducerea pakistaneză, care și-a dat seama că mișcarea la înființarea căreia contribuise din plin s-ar putea să se întoarcă împotriva ei și s-o distrugă.

În consecință, al treilea scenariu este cel mai posibil. Interesul americanilor în Afghanistan este limitat atât timp cât

talibanii promit, în secret, să nu găzduiască o altă grupare jihadistă internațională. Pakistanezii vor păstra suficiente legături cu talibanii afghani ca să se asigure că administrația din Kabul va apleca urechea spre Islamabad și nu se va da bine pe lângă India, iar, după ce presiunea va înceta, va putea să încheie o înțelegere cu talibanii pakistanezi.

Nici unul dintre aceste scenarii nu ar fi fost necesar dacă talibanii afghani, în parte creația ISI pakistanez, nu ar fi fost atât de inconștienți încât să-i găzduiască pe arabii din al-Qaeda și, după 11 septembrie, recurgând la obiceiul pașTun de a-și onora oaspeții, să refuze predarea lor, în ciuda insistenței americanilor. La o ultimă analiză, după un deceniu și jumătate de lupte, situația rămâne atât de precară, încât guvernul SUA a trebuit să-și schimbe politica și să mărească efectivele militare din Afghanistan cu mai multe mii de oameni față de ceea ce își propusese. Deși vor să părăsească țara, nu o pot abandona total. Dacă ar face-o, talibanii ar ocupa o și mai mare parte din Afghanistan; în plus, Statul Islamic câștigă și el teren acolo. În eventualitatea căderii capitalei, SUA nu ar mai putea susține că sângele vărsat și sumele imense de bani cheltuite nu au fost în zadar. Tocmai potențialul acestei masive înfrângeri propagandistice este cel care le ține implicate într-un război atât de lung și constituie motivul pentru care administrația Trump s-a străduit să formuleze o politică logică la începerea mandatului.

În ceea ce privește India, aceasta poate face mai multe lucruri deodată – și chiar trebuie, dat fiind că nu numai Pakistanul este preocuparea ei, chiar dacă pentru New Delhi statul pakistanez reprezintă prioritatea absolută în politica externă. Prezența peste graniță a unui stat ostil, care deține arma nucleară, nu are cum să nu fie motiv de îngrijorare, dar India trebuie să se concentreze și pe asigurarea unui trai decent celor 1,3 miliarde de locuitori, devenind, concomitent, o posibilă putere mondială.

Relația cu China ar putea să-i domine politica externă dacă nu ar exista Munții Himalaya. Fără cel mai înalt lanț muntos din lume între ele, relația călduță probabil că ar fi rece de tot. O scurtă privire aruncată asupra hărții arată cât de lungă este granița

dintre cele două țări uriașe, dar o privire mai atentă dezvăluie că sunt despărțite ca de un zid pe o distanță pe care publicația *World Factbook* a CIA o apreciază ca fiind de 2 660 km.

Există chestiuni controversate, care provoacă fricțiuni, una dintre ele fiind Tibetul, cea mai înaltă regiune de pe pământ. Cum am mai spus, China a vrut Tibetul ca să nu-l ia India și – o situație la fel de proastă în viziunea Beijingului – ca să nu lase un Tibet independent să găzduiască forțe militare indiene și astfel să ofere Indiei posibilitatea de a stăpâni înălțimile.

Răspunsul Indiei la anexarea Tibetului de către China a fost să-i acorde adăpost lui Dalai Lama și Mișcării pentru Independența Tibetului în Dharamshala, în statul Himachal Pradesh. Aceasta este o poliță de asigurare pe termen lung plătită de India, dar fără speranța că își va recupera vreodată banii. După cum stau lucrurile, independența Tibetului pare imposibilă; dar, dacă s-ar produce imposibilul, chiar și după câteva decenii, India ar fi îndreptățită să-i amintească unui guvern tibetan cine i-au fost prietenii în anii de exil.

Chinezii înțeleg că acest scenariu este extrem de improbabil, dar se arată în continuare deranjați de Dharamshala. Replica lor se vede în Nepal, unde Beijingul își asigură influența asupra mișcării maoiste de acolo.

India nu vrea un Nepal dominat de maoiști și controlat de China, dar știe că Beijingul cumpără influență cu bani și prin legăturile comerciale. Chiar dacă acum maoismul nu mai este un motiv de îngrijorare pentru China, Tibetul este, drept pentru care China îi dă de înțeles Indiei că și ea își poate permite să achite primele unei polițe de asigurare pe termen lung. Oricărui „amestec" în Tibet i se poate răspunde cu un „amestec" în Nepal. Cu cât India se concentrează mai mult asupra statelor mai mici din vecinătate, cu atât mai puțin se poate concentra asupra Chinei.

La mijlocul anului 2017, amândouă se concentrau pe Bhutan, un stat vecin mai mic, în urma unei controverse mărunte privind platoul bhutanez Doklam. China revendică o parte din el și chiar a început să construiască o autostradă acolo, trupele indiene, însă, au blocat-o rapid. Prin controlul asupra acestei zone mărginite de

trei granițe, China ar putea supraveghea amplasamentul trupelor indiene și, mai important, ar putea aduce armament greu mai aproape de India, mai ales de Coridorul Siliguri, cunoscut și ca „Gâtul Găinii"; o fâșie îngustă de pământ care leagă statele din nord-estul Indiei de restul țării, ceea ce ar duce la izolarea lor.

O altă controversă între cei doi uriași este statul indian Arunachal Pradesh, din nord-est, pe care China îl revendică sub numele de „Tibetul de Sud" Cu cât crește încrederea Chinei, cu atât îi cresc și pretențiile teritoriale. Până nu demult, China revendica doar zona Tawang din vestul extrem al statului respectiv. Dar, la începutul anilor 2000, Beijingul a decis că întregul Arunachal Pradesh este chinez, o noutate pentru indieni care își exercită suveranitatea asupra acestui stat din anul 1955. Revendicarea chinezilor este parțial de ordin geografic, parțial de ordin psihologic. Arunachal Pradesh se învecinează cu China, Bhutanul și Myanmarul, fapt care îl face util din punct de vedere strategic, dar controversa îi este de folos Chinei și ca un avertisment legat de Tibet: independența lui este exclusă.

Acesta este un mesaj pe care India trebuie să-l transmită periodic și câtorva dintre regiunile ei. Există numeroase mișcări separatiste, unele mai active decât altele, unele în stare latentă, dar nici una care să pară hotărâtă să-și atingă scopurile. De pildă, mișcarea sikh pentru crearea unui stat al sikhilor, luând câte o parte din Punjabul indian și una din Punjabul pakistanez, nu se mai manifestă pe moment, dar ar putea să răbufnească din nou. În statul Assam sunt câteva mișcări rivale, inclusiv cea a vorbitorilor de bodo, care vor un stat propriu, și Tigrii Musulmani Uniți pentru Eliberarea Assamului, care vor o țară separată, creată în interiorul Assamului, numai pentru musulmani.

Există chiar și o mișcare pentru crearea unui stat creștin independent în Nagaland, unde 75% dintre locuitori sunt baptiști; dar perspectiva Consiliului Național din Nagaland de a-și atinge scopul este la fel de îndepărtată ca teritoriul pe care vrea să-l controleze, fapt ce pare a fi valabil pentru toate mișcările separatiste.

În ciuda acestor grupări, și a altora, care doresc independența, a unei populații sikh de 21 de milioane și a unei minorități

musulmane de aproximativ 170 de milioane, India are o conștiință puternică a propriei identități și a unității în diversitate, fapt care îi va fi util pe măsură ce va juca un rol tot mai important la nivel mondial.

Lumea a rămas atât de uimită de dezvoltarea rapidă a Chinei, încât vecina ei este adesea trecută cu vederea, însă India poate ajunge să rivalizeze economic, în acest secol, cu China. Este a șaptea țară din lume ca suprafață și a doua ca populație. Are granițe cu șase țări (șapte, dacă includem Afghanistanul). Are 14 500 km de cursuri de apă navigabile, surse de apă pe care se poate baza și zone uriașe de pământ arabil, este unul dintre marii producători de cărbune și dispune de zăcăminte de petrol și de gaze care acoperă o parte din necesarul de energie, chiar dacă importă mereu din toate trei, iar subvenționarea consumului de combustibil, pentru transport și încălzire, îi consumă o bună parte din venituri.

Chiar și cu aceste bogății naturale, India nu reușește să atingă ritmul de creștere economică al Chinei și, întrucât China se impune tot mai mult în lume, la un moment dat, cele două țări s-ar putea ciocni – nu la granița lor terestră, ci pe mare.

De mii de ani, regiunile numite acum China și India s-au ignorat reciproc din cauza terenului. Extinderea uneia pe teritoriul celeilalte, peste Munții Himalaya, era imposibilă și, în plus, fiecare avea pământ arabil mai mult decât suficient.

Acum, însă, tehnologia avansată necesită un mare consum de energie; geografia nu le-a dăruit astfel de bogății, motiv pentru care ambele țări au fost silite să-și extindă orizontul și să se aventureze pe oceane – acela e locul în care s-ar putea întâlni.

Cu 25 de ani în urmă, India a adoptat așa-zisa politică „privește spre est", în parte ca să împiedice ceea ce considera a fi dezvoltarea iminentă a Chinei. S-a „îngrijit de afaceri" intensificând dramatic comerțul cu China (în majoritate importuri), în același timp, intrând în relații strategice cu țări pe care China le consideră a fi în fieful propriu.

India și-a întărit legăturile cu Myanmar, cu Insulele Filipine și cu Thailanda și, mai important, colaborează cu Vietnamul și

Japonia ca să submineze dominația tot mai evidentă a Chinei în Marea Chinei de Sud.

În acest scop, și-a făcut un nou aliat, chiar dacă acesta se ține deoparte – Statele Unite. Decenii la rând, India a bănuit că americanii sunt noii britanici, dar cu un accent diferit și cu mai mulți bani. În secolul XXI, o Indie mai încrezătoare, într-o lume tot mai multipolarizată, a găsit motivul pentru a coopera cu SUA. Când președintele Obama a participat, în 2015, la parada militară de Ziua Republicii Indiene, New Delhi a avut grijă să-și etaleze avioanele militare Hercules C-130 și C-17 Globemaster, cumpărate de la americani, dar și tancurile cumpărate de la ruși. Cele două democrații uriașe se apropie încet una de alta, dovadă îmbrățișarea călduroasă dintre prim-ministrul Modi și președintele Trump, la prima lor întâlnire.

India are o flotă modernă, numeroasă și bine echipată, care include și un portavion, dar nu va putea concura cu impresionanta flotă oceanică pe care o construiește China. Tocmai de aceea se aliază cu alte părți interesate pentru ca, împreună, cel puțin să urmărească, dacă nu pot să domine, flota chineză, în timp ce aceasta străbate mările Chinei, prin Strâmtoarea Malacca, pe lângă Golful Bengal și vârful Indiei în Marea Arabiei, spre portul prietenos pe care China l-a construit la Gwadar, în Pakistan.

Pentru India, totul începe și se sfârșește cu Pakistan; pentru Pakistan, totul începe și se sfârșește cu India.

CAPITOLUL 8

Coreea și Japonia

Am... dat să fac o glumă despre Kim Jong-il,
ceva de genul „O, iubitul nostru Conducător“,
dar n-am izbutit.

Christopher Hitchens,
Love, Poverty and War: Journeys and Essays
(Dragoste, sărăcie și război: călătorii și eseuri)

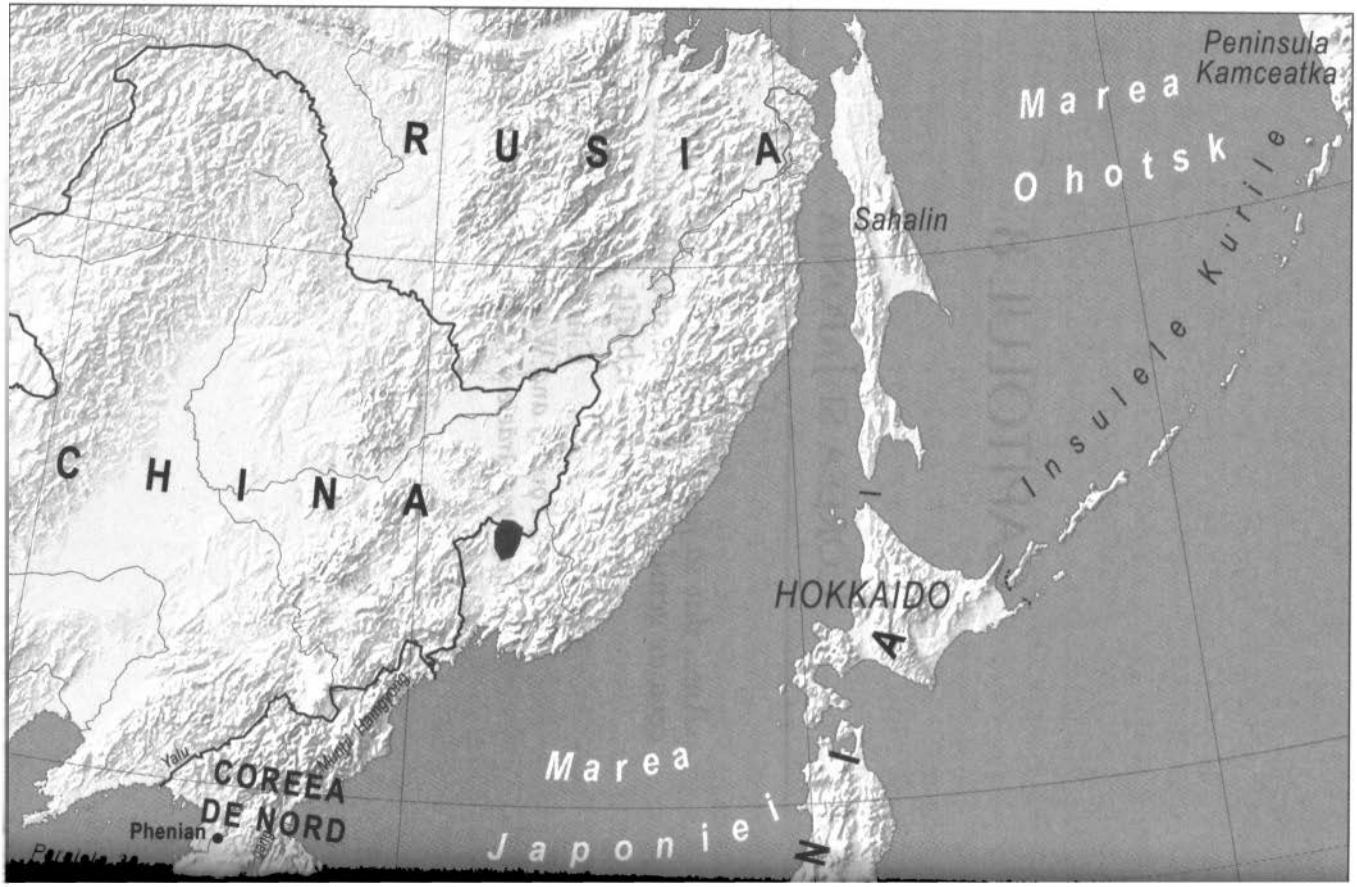
RUSIA
CHINA
COREEA DE NORD
Phenian
Yalu
Tumen
Hamgyong
Marea Japoniei
Marea Ohotsk
Peninsula Kamceatka
Sahalin
Insulele Kurile
HOKKAIDO

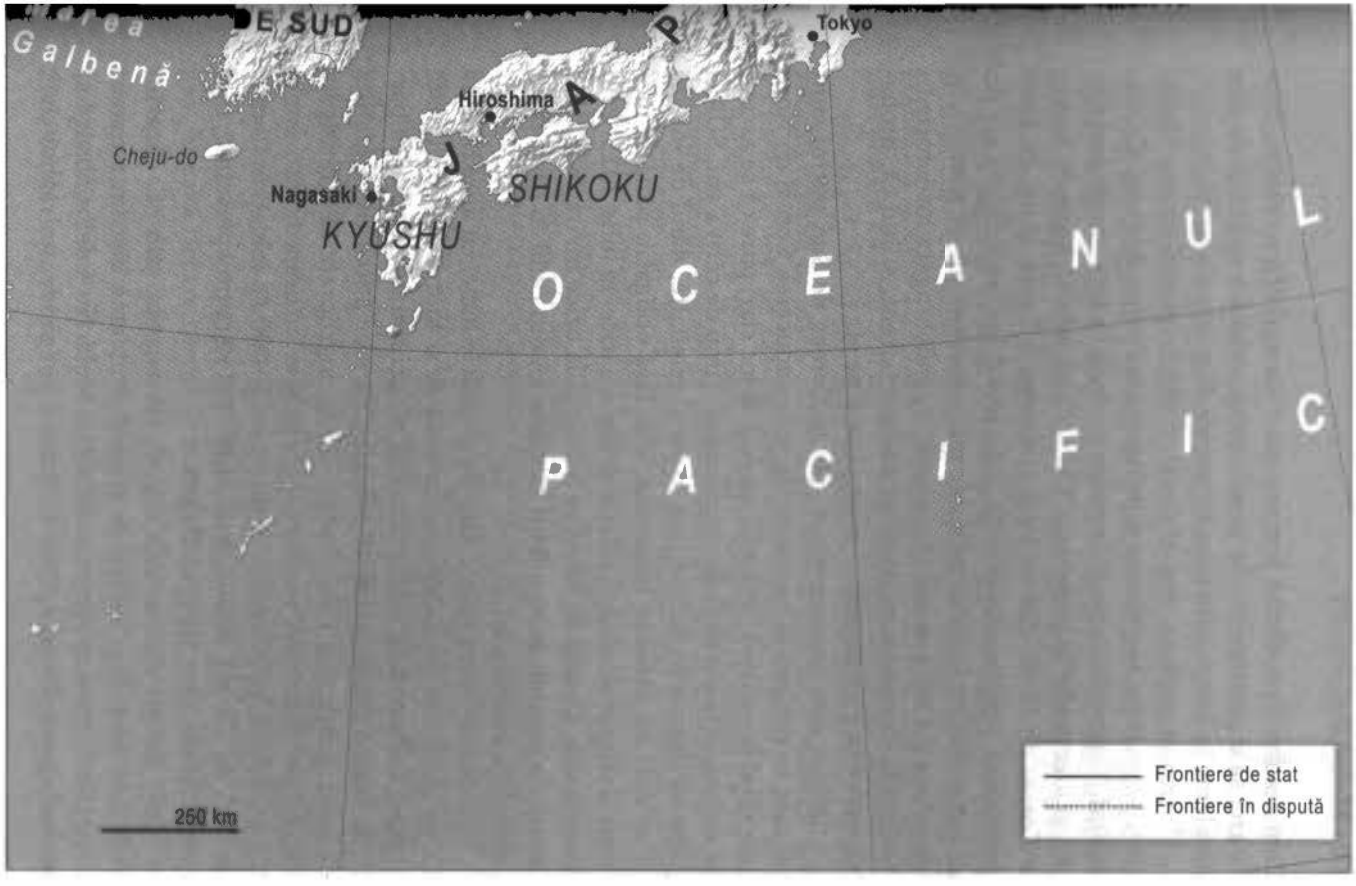
E SUD
Galbenă
Tokyo
Hiroshima
Cheju-do
Nagasaki
SHIKOKU
KYUSHU
O C E A N U L
P A C I F I C
250 km
Frontiere de stat
Frontiere în dispută

Cum rezolvi o problemă precum cea a Coreei? Nu o rezolvi, doar încerci să o gestionezi – la urma urmei, există o mulțime de alte probleme în lumea asta care au nevoie de o atenție specială.

Întreaga regiune, din Malaysia până la portul rusesc Vladivostok, privește îngrijorată confruntarea Coreea de Nord/Coreea de Sud. Toți vecinii știu că le poate exploda în față, implicând alte țări și afectându-le economia. Chinezii nu vor să lupte în numele Coreei de Nord, dar nici nu-și doresc o Coree unită, cu baze americane aproape de graniță. La rândul lor, americanii nu țin să lupte pentru sud-coreeni, dar nici nu-și permit să arate că își abandonează un prieten. Japonezii, cu îndelungata lor istorie în Peninsula Coreeană, trebuie să pășească atent, știind că, probabil, tot ce se va întâmpla îi va implica și pe ei.

Soluția este compromisul, dar în Coreea de Sud puțini sunt cei care se declară în favoarea lui, iar conducerea Coreei de Nord este total împotrivă. Viitorul nu este deloc clar; pare că se ascunde mereu, dincolo de linia orizontului. Timp de câțiva ani, SUA și Cuba au dansat în liniște una în jurul celeilalte, dând de înțeles că ar vrea să danseze împreună, dar fără obligații, până la momentul istoric al reluării relațiilor diplomatice, în iulie 2015. Prin comparație, Coreea de Nord se încruntă la orice invitație la dans făcută de posibili pretendenți la mâna ei, din când în când chiar proferând amenințări.

Coreea de Nord este o țară de o sărăcie lucie, cu aproximativ 25 de milioane de locuitori, condusă de o monarhie comunistă clasică, falimentară, coruptă moral și sprijinită de China, în parte de teama milioanelor de refugiați care ar putea trece granița de nord, peste râul Yalu. Statele Unite, îngrijorate că o retragere militară ar transmite un semnal greșit și ar încuraja aventurismul nord-coreean, păstrează în continuare 30 000 de soldați în Coreea de Sud, iar Coreea de Sud, nedorind să-și riște prosperitatea, face prea puțin în direcția reunificării.

Toți actorii din această dramă est-asiatică știu că, dacă încearcă să forțeze o soluție la această problemă într-un moment nepotrivit, riscă să agraveze situația. Mult. Nu e deloc absurd să ne închipuim două capitale în ruine fumegânde, un război civil,

o catastrofă umanitară, rachete care cad în Tokyo și în împrejurimile acestuia și o nouă confruntare militară chino-americană pe o peninsulă împărțită, în care una din părți are arme nucleare. În cazul unei implozii, Coreea de Nord poate să și explodeze, proiectând instabilitate dincolo de granițe, sub forma războiului, a terorismului și/sau a unui potop de refugiați – tocmai de aceea actorii preferă statu-quoul. Astfel, soluția este lăsată pe umerii următoarei generații de lideri, și tot așa.

Dacă vorbesc deschis despre felul în care se pregătesc pentru ziua în care Coreea de Nord se va prăbuși, liderii lumii riscă să grăbească sosirea acelei zile; și, întrucât nimeni nu și-a făcut planuri pentru ea – cel mai bine e să taci din gură. Un cerc vicios.

Coreea de Nord continuă să joace, cu mult succes, rolul dezaxatului capabil de orice. Politica ei externă constă, în esență, din a-i bănui pe toți de rea-credință, mai puțin pe chinezi, dar nici în Beijing nu are încredere deplină, deși acesta asigură 84,12% din importurile Coreei de Nord și 84,48% din exporturile ei, potrivit cifrelor din 2014, furnizate de Observatorul Complexității Economice. Coreea de Nord se străduiește din răsputeri să-i asmută pe toți străinii unii împotriva celorlalți, inclusiv pe chinezi, ca să blocheze un front unit împotriva ei.

Populației captive îi spune că trăiește într-un stat puternic, generos, magnific, care se opune tuturor vicisitudinilor și străinilor răuvoitori, și se autointitulează Republica Populară Democrată Coreeană (RPDC). Are o filosofie politică unică – „*Juche*", care îmbină naționalismul feroce cu comunismul și încrederea în propriile puteri.

În realitate, este statul cel mai puțin democrat din lume: nu este condus pentru oameni și nu este o republică. Este o dinastie întreținută de o singură familie și de un singur partid. De asemenea, bifează fiecare căsuță la testul dictaturii: arestări arbitrare, tortură, simulacre de procese, lagăre de muncă, cenzură, domnia terorii, corupție și un șir întreg de orori fără egal în secolul XXI. Imagini din satelit și depoziții ale unor martori arată că cel puțin 150 000 de deținuți politici sunt închiși în uriașe lagăre de muncă

și „reeducare“ Coreea de Nord este o pată pe conștiința lumii, dar puțini sunt conștienți de amploarea ororilor care se petrec acolo.

Știri conform cărora membri ai elitei au fost epurați și apoi executați cu un tun antiaerian sau aruncați unei haite de câini înfometați nu au fost confirmate. Dar, adevărate sau nu, lista lungă de orori comise de dictatură împotriva propriului popor nu poate fi pusă la îndoială. Controlul total al statului se exercită prin bătăi, tortură, lagăre și crime extrajudiciare.

Izolarea autoimpusă a țării, controlul aproape total al statului asupra informațiilor ne fac doar să ghicim ce simte poporul față de țară, lideri și sistem și dacă sprijină sau nu regimul. A analiza ce se întâmplă acolo din punct de vedere politic, și din ce motiv, este ca și cum am privi cu ochelari de soare printr-o fereastră opacă. Un fost ambasador la Phenianului îmi spunea odată: „Este ca și cum ai fi de o parte a ferestrei și ai încerca s-o deschizi, dar nu ai cum, și atunci nu vezi ce e dincolo“

Despre Coreea se spune că ar fi fost întemeiată, prin voință divină, în anul 2333 î.Hr. Stăpânul Cerului l-a trimis pe Hwanung, fiul său, pe pământ. Acesta a coborât pe Muntele Paektu (Baekdu) și s-a însurat cu o femeie care fusese urs. Fiul lor, Dangun, s-a angajat într-un prim exemplu de construire a unei națiuni.

Legenda scrisă, în varianta ei inițială, datează din secolul al XIII-lea și explică, într-un fel, de ce un stat comunist are o conducere dinastică, de origine așa-zis divină. De pildă, Kim Jong-Il a fost prezentat de mașinăria de propagandă de la Phenian drept „Iubitul Conducător, întruchiparea desăvârșită a unui conducător“, „Raza călăuzitoare a soarelui“, „Steaua strălucitoare a Muntelui Paektu“, „Liderul mondial al secolului XXI“ și „Marele om care a coborât din cer“, ca și „Pieptul etern din care țâșnește dragostea nețărmurită“ Tatăl lui a fost numit și el în fel și chip.

Ce crede populația țării despre astfel de titluri? Nici măcar experții nu sunt siguri. Când te uiți la reportajele despre isteria în masă a nord-coreenilor care îl jeleau pe Kim Jong-Il, mort în 2011, este interesant că, după primele șiruri de persoane care plâng și țipă, nivelul suferinței pare să scadă. Oare pentru că aceia din față știu că sunt filmați și, pentru siguranța lor, sunt nevoiți

să facă exact cum li s-a cerut? Sau cei credincioși Partidului au fost aduși în primele rânduri? Sau sunt oameni obișnuiți, care chiar suferă, o amplificare a manifestărilor emoționale pe care le-am văzut în Regatul Unit după moartea prințesei Diana?

Cert este că RPDC joacă în continuare cartea, periculoasă, a iraționalului. Un vicleșug ale cărui rădăcini trebuie căutate, parțial, în așezarea și istoria Coreei, prinsă ca într-o capcană între doi uriași: China și Japonia.

Coreea a început să fie numită „Regatul Pustnic" în secolul al XVIII-lea, după ce a încercat să se izoleze în urma unor secole în care a fost ținta dominației, a ocupației și a jafului sau, uneori, doar o cale spre o altă destinație. Dacă vii din nord, după ce ai traversat râul Yalu, vezi doar câteva obstacole naturale până la mare, iar dacă vii dinspre mare, e tocmai invers. Mongolii au venit și au plecat, ca și dinastia chineză Ming, manciurienii și japonezii, de câteva ori. Așa că țara a preferat să nu mai aibă de a face cu lumea din afară, renunțând la multe legături comerciale în speranța că va fi lăsată în pace.

Nu a reușit. În secolul XX, japonezii s-au întors, anexând întreaga țară în 1910, iar, mai târziu, s-au apucat să-i distrugă cultura. Limba coreeană a fost interzisă, ca și predarea istoriei Coreei, iar venerarea altarelor șintoiste a devenit obligatorie. Deceniile de represiune au lăsat o moștenire care și acum influențează relațiile dintre Japonia și ambele state coreene.

Înfrângerea Japoniei în 1945 a lăsat Coreea împărțită de-a lungul paralelei 38. La nord – un regim comunist supravegheat mai întâi de sovietici și apoi de China comunistă; la sud – o dictatură proamericană, numită Republica Coreea (RC). Aceasta se întâmpla exact la începutul Războiului Rece, apoi orice palmă de pământ a fost contestată, fiecare parte încercând să se impună în lume, nedorind să o lase pe cealaltă să facă la fel.

Alegerea paralelei 38 ca linie de demarcație a fost nefericită în multe privințe și, conform istoricului american Don Oberdorfer, arbitrară. Oberdorfer spune că Washingtonul era atât de concentrat asupra capitulării japonezilor, pe 10 august 1945, încât nu a avut nici o strategie pentru Coreea. Pe fondul marșului trupelor

sovietice în nordul peninsulei și al convocării unei ședințe urgente, de noapte, la Casa Albă, doi tineri ofițeri, înarmați doar cu o hartă publicată de *National Geographic*, au ales paralela 38 ca loc în care sovieticii să se oprească pe motiv că acolo era mijlocul țării. Unul dintre ofițeri era Dean Rusk, care va ajunge ministru al afacerilor externe în timpul administrației Truman, în timpul Războiului din Coreea.

Nici un coreean nu a fost prezent, cum nu au fost prezenți nici experți în problemele Coreei. Dacă ar fi fost, i-ar fi putut spune președintelui Truman și ministrului apărării de atunci, James Francis Byrnes, că linia era aceeași cu aceea pe care rușii și japonezii o stabiliseră cu o jumătate de secol înainte pentru a-și împărți sferele de influență, după Războiul Ruso-Japonez din 1904–1905. Moscova, neștiind că americanii își făceau politica din mers, ar putea fi iertată fiindcă a crezut că SUA recunoșteau de facto linia de demarcație și, în consecință, acceptau divizarea și un nord comunist. Înțelegerea a fost parafată, națiunea a fost divizată, iar zarurile au fost aruncate.

Sovieticii și-au retras trupele din nord în 1948, americanii au făcut la fel în sud, în 1949. În iunie 1950, armata nord-coreeană, mult prea temerară, a subestimat fatal strategia geopolitică a Americii în privința Războiului Rece și a traversat paralela 38, decisă să reunească peninsula sub o singură conducere, cea comunistă. Trupele nord-coreene au ajuns repede până aproape de capătul coastei de sud, sunând astfel alarma în Washington.

Conducerea nord-coreeană, și susținătorii ei chinezi, apreciaseră corect faptul că, în sens strict militar, Coreea nu era vitală pentru SUA; dar nu înțeleseseră că americanii știau că, dacă nu săreau în ajutorul aliatului sud-coreean, ceilalți aliați, de prin alte părți, aveau să-și piardă încrederea în ei. Dacă, la apogeul Războiului Rece, aliații Americii ar fi făcut un pas înapoi sau ar fi trecut în tabăra comunistă, strategia globală ar fi fost pusă în pericol. Găsim aici puncte comune cu politica actuală a SUA în estul Asiei și în Europa de Est. Țări precum Polonia, cele baltice, Japonia și Insulele Filipine trebuie să fie convinse că America le asigură spatele în cazul unor probleme cu Rusia și China.

În septembrie 1950, SUA, în fruntea unei forțe ONU, au intervenit în Coreea, împingând trupele nordice înapoi, dincolo de paralela 38, până aproape de râul Yalu și granița cu China.

Acum era rândul Beijingului să ia o decizie. Una era ca trupe americane să se afle în peninsulă și alta ca acestea să ajungă la nord de paralela 38 – la nord chiar de munții care străjuiau Hamhungul – la o distanță de la care puteau bombarda China. Trupele chineze au trecut râul Yalu și 36 de luni de confruntări sângeroase s-au soldat cu pierderi masive de ambele părți, înainte de încetarea ostilităților de-a lungul graniței actuale și încheierea unui armistițiu, nu și a unui tratat de pace. Astfel, situația a rămas blocată pe paralela 38, cum este și în ziua de azi.

Geografia peninsulei nu este complicată, amintind cât de artificială este diviziunea între nord și sud. Diferența mai mult decât evidentă este între vest și est. Vestul peninsulei este mult mai plat decât estul și acolo trăiește cea mai mare parte din populație. Estul are lanțul muntos Hamgyong la nord și lanțuri muntoase mai joase la sud. Zona demilitarizată (ZD), care taie peninsula în două, se întinde în unele părți de-a lungul râului Imjin-gang, dar acesta nu a fost niciodată o barieră naturală între două entități, ci doar un râu în cadrul unui spațiu geografic unificat, unde străinii au pătruns mult prea des.

Cele două Corei sunt teoretic și acum în stare de război și, ținând cont de tensiunile maxime dintre ele, este nevoie doar de două-trei salve de tun pentru a declanșa un conflict major.

Japonia, SUA și Coreea de Sud își fac griji în privința armelor nucleare ale Coreei de Nord; în plus, asupra Coreei de Sud mai planează o amenințare. Deși capacitatea Coreei de Nord de a-și miniaturiza tehnologia nucleară și de a crea focoase ce pot fi lansate încă nu a fost demonstrată, Coreea de Nord este evident capabilă, cum a arătat deja în 1950, de un atac convențional surpriză.

Capitala Coreei de Sud, metropola Seul, se află la doar 57 km de paralela 38 și ZD. Aproape jumătate din cei 50 de milioane de locuitori ai Coreei de Sud trăiesc în regiunea Seul, unde se află o mare parte din industrie și centrele financiare, toate în raza de acțiune a artileriei nord-coreene.

Pe dealurile de lângă ZD, lungă de 238 km, armata nord-coreeană are amplasate aproximativ 10 000 de tunuri, bine camuflate, unele în buncăre fortificate și în peșteri. Nu toate pot atinge centrul Seulului, dar toate sunt capabile să atingă regiunea Seul. Fără îndoială, în două-trei zile efortul combinat al aviației sud-coreene și americane le-ar distruge în mare parte, dar, între timp, Seulul ar fi în flăcări. Imaginați-vă efectul unei singure salve pornite din 10 000 de tunuri – obuze care cad în zonele urbane și semiurbane, și înmulțiți-le de câteva zeci de ori.

Doi experți în Coreea de Nord, Victor Cha și David Chang, care scriu pentru revista *Foreign Policy*, au calculat că armata RPDC ar putea trage până la 500 000 de obuze asupra orașului în prima oră a conflictului. Estimarea pare exagerată, dar chiar dacă

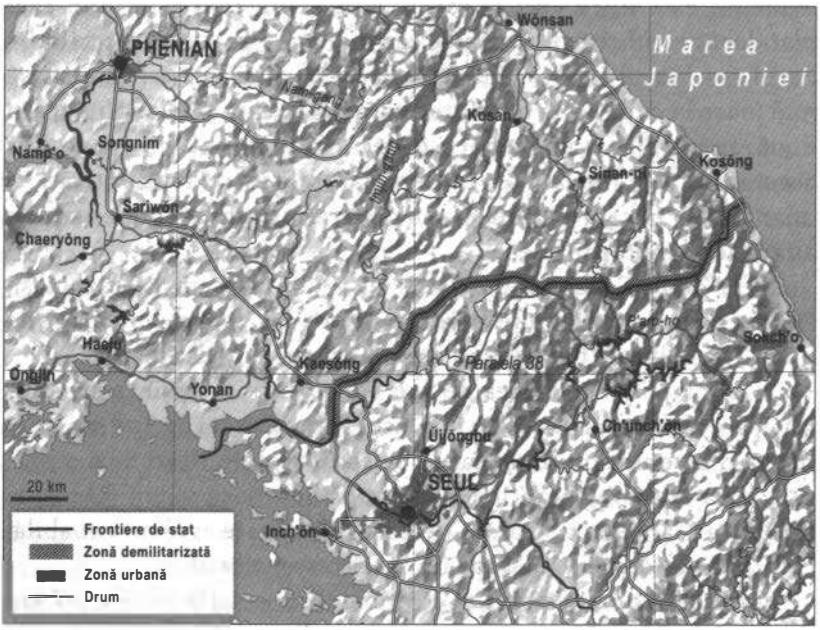

O grijă permanentă a Coreei de Sud este apropierea Seulului și a zonelor urbane înconjurătoare de granița cu Coreea de Nord. Poziția Seulului îl face vulnerabil la atacuri surpriză din partea vecinului, a cărui capitală este mult mai departe și parțial protejată de terenul muntos.

o împărțiți la cinci rezultatele tot ar fi devastatoare. Guvernul sud-coreean ar fi pus în situația de a duce un război de proporții și, în același timp, de a face față haosului creat de milioanele de oameni care s-ar refugia în sud, pe fondul încercărilor de a întări granița cu trupe staționate mai jos de capitală.

Dealurile de dincolo de ZD nu sunt înalte, iar între ele și Seul terenul este, în mare parte, plat. Într-un atac surpriză, armata nord-coreeană ar putea înainta foarte repede, ajutată de forțele speciale ce ar putea pătrunde prin tunelurile subterane despre care sud-coreenii cred că sunt construite deja. Planurile de luptă ale Coreei de Nord includ, probabil, și submarine care pot aduce trupe de șoc la sud de Seul, dar și activarea celulelor de agenți plantate în Sud. Se estimează că efectivele forțelor speciale nord-coreene ajung la 100 000 de oameni.

Nordul a demonstrat deja că poate lovi Tokyo cu rachete balistice, lansând câteva peste Marea Japoniei, în Oceanul Pacific, pe o traiectorie care trece direct pe deasupra teritoriului japonez. Forțele armate nord-coreene depășesc un milion de soldați – una dintre cele mai mari armate din lume –, și, chiar dacă foarte mulți dintre ei nu sunt bine instruiți, pot servi drept carne de tun pentru Phenian, în cazul în care se vrea extinderea conflictului.

Americanii vor lupta alături de Sud, armata chineză va fi în stare de alertă maximă și se va apropia de râul Yalu, iar rușii și japonezii vor privi îngrijorați cum se desfășoară lucrurile.

Astfel de scenarii sunt – în momentul în care scriu aceste rânduri – motivul pentru care președinții americani s-au ferit să declanșeze o acțiune militară susținută care să anihileze programul nuclear al Coreei de Nord. Lansarea mai multor rachete balistice intercontinentale, în 2017, de către nord-coreeni, potențialul lor de a miniaturiza o armă nucleară, construirea de noi submarine, toate înseamnă că ne apropiem de deznodământ: Coreea de Nord va deveni o adevărată putere nucleară, dacă americanii nu o vor împiedica la timp.

Un alt război de proporții în Coreea nu este în interesul nimănui fiindcă ambele părți ar fi distruse, fapt care nu a împiedicat, însă, izbucnirea altor războaie în trecut. În 1950, când

a trecut paralela 38, Coreea de Nord nu prevăzuse că va urma un război de trei ani, cu până la patru milioane de victime, care se va sfârși într-un șah etern. Un conflict pe scară mare ar putea avea consecințe și mai nefaste. Economia RC este de opt ori mai puternică decât cea a Nordului, populația ei este de două ori mai mare, iar armatele combinate ale Coreei de Sud și SUA aproape sigur ar copleși Coreea de Nord, presupunând că marele vecin, China, nu ar interveni din nou.

Ce ar urma? Analiștii nu văd prea departe. Se pare că Sudul a făcut o simulare pe computer a măsurilor care ar trebui luate, dar, în general, toată lumea acceptă ideea că situația ar fi haotică. Problemele create de implozia sau de explozia Coreei ar fi însutite dacă la originea ei s-ar afla războiul. Multe țări ar fi afectate și nevoite să ia decizii radicale. Chiar dacă nu ar vrea să intervină în timpul luptelor, China s-ar putea hotărî să treacă granița și să se asigure că Nordul va rămâne zona tampon dintre ea și trupele americane. Și ar putea ajunge la concluzia că o Coree unificată, aliată cu SUA, care sunt aliate cu Japonia, ar fi o amenințare mult prea mare.

SUA ar trebui să decidă cu cât va depăși ZD și dacă ar trebui să izoleze toate locurile în care Coreea de Nord își păstrează armele nucleare și alte arme de distrugere în masă. China ar avea preocupări similare, mai ales pentru că unele dintre instalațiile nucleare se află la doar 57 km de graniță.

Pe frontul politic, Japonia ar trebui să hotărască dacă vrea o Coree unită, puternică, dincolo de Marea Japoniei. Date fiind relațiile tensionate dintre Tokyo și Seul, Japonia are motive să fie neliniștită în această privință, dar, întrucât China o îngrijorează mult mai mult, se prea poate să sprijine reunificarea, în pofida unui scenariu probabil: noua Coree va solicita asistență financiară în contul îndelungatei ocupații a peninsulei în secolul trecut. În plus, Seulul știe ce știe: majoritatea costurilor economice ale reunificării vor fi suportate de Coreea de Sud, costuri care, față de cele ale reunificării Germaniei, vor părea astronomice. Chiar dacă rămăsese mult în urma Germaniei de Vest, Germania de Est era relativ dezvoltată, avea o bază industrială și o populație educată.

Dezvoltarea nordului Coreei ar însemna reconstrucție de la zero, iar costurile ar ține pe loc economia unei peninsule unite timp de un deceniu. Ulterior, bogatele resurse naturale ale nordului, cum ar fi cărbunele, zincul, cuprul, fierul și metalele rare, ca și programul de modernizare, ar trebui să stimuleze economia, dar sud-coreenii se arată sceptici, nedorind să rișteprosperitatea uneia dintre cele mai avansate națiuni ale lumii.

Aceste decizii aparțin viitorului. Pe moment, fiecare parte continuă să se pregătească de război; ca și în cazul Pakistanului și al Indiei, cele două sunt blocate într-o îmbrățișare plină de teamă și de suspiciuni.

Coreea de Sud este acum un membru dinamic, integrat al națiunilor lumii, cu o politică externă pe măsură. Cu deschidere la mare în vest, est și sud, și cu puține resurse naturale, a avut grijă să construiască o flotă modernă în ultimele trei decenii, capabilă să iasă în Marea Japoniei și Marea Chinei de Est ca să apere interesele RC. Ca și Japonia, este dependentă de resurse din afară pentru a-și asigura necesarul de energie, motiv pentru care ține sub observație căile maritime din întreaga regiune. Adoptă o atitudine prudentă, investind capital diplomatic în relații tot mai strânse cu Rusia și China, spre iritarea Phenianului.

Un calcul greșit dintr-o parte sau alta ar putea duce la un război care, pe lângă efectele devastatoare asupra locuitorilor peninsulei, ar distruge economiile din regiune, cu efect de domino asupra economiei SUA. Ceea ce a început odată cu Războiul Rece dintre SUA și Rusia a ajuns să fie o chestiune de importanță strategică pentru economia americană și a altor țări.

Coreea de Sud are în continuare divergențe cu Tokyo legate de ocupația japoneză și, chiar în momentele lor cele mai bune, care sunt rare, relația este doar cordială. La începutul anului 2015, când americanii, sud-coreeni și japonezii au hotărât să încheie un acord privind schimbul de informații adunate de fiecare parte despre Coreea de Nord, Seulul a declarat că va transmite o cantitate limitată de informații japonezilor și numai prin intermediul Washingtonului. Seulul nu vrea să trateze direct cu japonezii.

Cele două țări își dispută și acum ceea ce Coreea de Sud numește Insulele Dokdo (solitare), iar japonezii Insulele Takeshima (de bambus). Sud-coreenii sunt cei care controlează aflorimentele stâncoase aflate în zone propice pescuitului și poate chiar bogate în zăcăminte de gaze. Dar, în ciuda acestui măr al discordiei și a amintirilor încă proaspete despre ocupație, ambele țări au motive întemeiate să coopereze și să lase în urmă trecutul zbuciumat.

Istoria Japoniei diferă mult de cea a Coreei, iar motivul este, în parte, de ordin geografic.

Japonezii sunt o națiune insulară, majoritatea celor 127 de milioane de locuitori trăind mai ales pe cele patru insule mari, despărțite de Coreea și de Rusia prin Marea Japoniei; o minoritate trăiește pe câteva dintre cele 6 848 de insule mai mici. Cea mai mare dintre insulele principale este Honshu, în care se află și cea mai mare metropolă a lumii, Tokyo, cu o populație de 39 de milioane de locuitori.

În cel mai apropiat punct, Japonia se află la 193 km de Euro-Asia, unul dintre motivele pentru care niciodată nu a putut fi invadată. Chinezii sunt la peste 800 km, peste Marea Chinei de Est; și, cu toate că Rusia este mult mai aproape, de obicei, trupele rusești se țin departe din cauza climei extrem de inospitaliere și a regiunii slab populate de peste Marea Ohotsk.

În anii 1300, mongolii au încercat să invadeze Japonia după ce au trecut fără probleme prin China, Manciuria și Coreea. Într-o primă fază, au fost respinși, în a doua, o furtună le-a distrus corăbiile. Apele din Strâmtoarea Coreei s-au învolburat în bătaia a ceea ce japonezii numesc „kamikaze" sau „vântul divin"

Prin urmare, amenințarea dinspre vest și nord-vest era limitată, iar în sud-est și est nu era decât Oceanul Pacific. Tocmai de aceea japonezii își spun „niponi" sau „din soare": privind spre est, nu vedeau decât linia orizontului și, în fiecare dimineață, apărând de după ea, soarele. În afară de câteva invazii ale coreenilor, japonezii au rămas izolați până în zorii epocii moderne pe care, după ce mai întâi au respins-o, au îmbrățișat-o fără reținere.

Opiniile diferă în privința anului în care insulele au devenit japoneze, dar există o scrisoare celebră trimisă din ceea ce este

acum Japonia împăratului Chinei, în anul 617 d.Hr., în care un nobil japonez de frunte scrie: „Eu, împăratul țării în care răsare soarele, trimit o scrisoare împăratului țării în care apune soarele. Ești sănătos?" Istoria consemnează că împăratul chinez nu a primit cu ochi buni o formulare atât de impertinentă. Imperiul lui era imens, în timp ce principalele insule japoneze erau unite mai mult cu numele, o situație care se va schimba de-abia prin secolul al XVI-lea.

Suprafața insulelor japoneze este mai mare decât cele două Corei luate la un loc sau, în termeni europeni, mai mare decât cea a Germaniei. Numai că trei sferturi din ea este nelocuibilă, mai ales în regiunile montane, și numai 13% din teren se pretează unei agriculturi intensive. Astfel, geografia îi obligă pe japonezi să se maseze de-a lungul câmpiilor de coastă și în zonele limitate din interior, unde, pe dealuri terasate, se cultivă orez. Munții înseamnă că Japonia are un surplus de apă; pe de altă parte, absența șesului înseamnă că râurile nu sunt navigabile și, în consecință, neprielnice comerțului, o problemă exacerbată de faptul că puține râuri se întretaie.

Tocmai de aceea japonezii au devenit un popor maritim, stabilind legături și făcând negoț de-a lungul coastelor atâtor insule, aventurându-se în Coreea și, după secole de izolare, ieșind în larg ca să domine întreaga regiune.

La începutul secolului XX, Japonia era o putere industrială cu a treia cea mai mare flotă din lume, iar, în 1905, i-a învins pe ruși într-un război purtat pe apă și pe uscat. Dar aceeași geografie a unei națiuni insulare, care o ajutase să rămână izolată, o obliga să se confrunte cu lumea. Problema a fost că Japonia a optat pentru o confruntare militară.

Atât Primul Război Chino-Japonez, cât și Războiul Ruso-Japonez au fost duse pentru a pune capăt influenței chineze și rusești în Coreea. Japonezii vedeau Coreea, ca să-l citâm pe maiorul Klemens Meckel, consilier militar prusac, ca pe „un pumnal îndreptat spre inima Japoniei" Controlul peninsulei înlătura amenințarea, iar controlul Manciuriei o asigura că mâna Chinei

și, într-o măsură mai mică, mâna Rusiei nu puteau apuca pumnalul. Pe de altă parte, cărbunele și fierul Coreei nu erau de lepădat.

Japonia avea puține dintre resursele naturale necesare unei națiuni industrializate. Avea rezerve limitate de cărbune, și acelea de calitate inferioară, foarte puțin petrol, cantități infime de gaze naturale, rezerve limitate de cauciuc și îi lipseau foarte multe metale. Aceeași situație este și acum, ca în urmă cu 100 de ani, deși zăcămintele de gaze din largul coastelor sunt explorate împreună cu zăcămintele de metale prețioase de pe fundul mării. Oricum, Japonia rămâne cel mai mare importator de gaze naturale din lume, și al treilea importator de petrol.

Tocmai nevoia acută de aceste produse a împins Japonia să facă prăpăd în China, în anii 1930, și apoi în sud-estul Asiei, la începutul anilor 1940. Ocupase deja Taiwanul în 1895 și, apoi, anexase Coreea în 1910. Japonia a ocupat Manciuria în 1932, iar în 1937 a invadat China. Pe măsură ce cădea fiecare piesă de domino, populația Japoniei avea nevoie de mai mult petrol, de cărbune, metal, cauciuc și de alimente.

În timp ce puterile europene erau prinse în război, Japonia a invadat partea de nord a Indochinei. În cele din urmă, americanii, care asigurau aproape tot necesarul de petrol al Japoniei, i-au dat un ultimatum – retragere sau embargou pe petrol. Japonezii au răspuns cu atacul de la Pearl Harbor și apoi au năvălit în sud-estul Asiei, ocupând, printre alte teritorii, Myanmar, Singapore și Insulele Filipine.

Astfel, japonezii s-au întins mai mult decât le era plapuma, nu numai atacând SUA, dar punând și mâna pe resursele, cauciucul, de pildă, de care SUA aveau nevoie pentru industria proprie. Uriașul secolului XX s-a mobilizat pentru un război total. Apoi, geografia Japoniei a jucat un rol important în cea mai mare catastrofă care a lovit-o vreodată – Hiroshima și Nagasaki.

Americanii traversaseră Oceanul Pacific cucerind insulă după insulă, cu mari pierderi. În momentul în care au luat Okinawa, care face parte din lanțul de insule Ryukyu, dintre Taiwan și Japonia, s-au confruntat cu un dușman la fel de fanatic, gata să se apere de o invazie de pe mare care le amenința cele patru insule

principale. Analiștii americani anticipau pierderi grele. Dacă terenul ar fi fost mai ușor, poate că opțiunea americanilor ar fi fost alta – poate că ar fi continuat lupta până în Tokyo – așa, însă, au ales arma nucleară, dezlănțuind asupra Japoniei, ca și asupra conștiinței colective a lumii, teroarea unei noi epoci.

După ce praful radioactiv s-a așezat peste capitularea Japoniei, americanii au ajutat la refacerea ei, în parte ca să ia fața Chinei comuniste. Noua Japonie și-a probat vechea inventivitate și, în doar trei decenii, a devenit o putere economică globală.

Caracterul belicos și militarismul ei nu au dispărut, însă, pe de-a-ntregul: au fost îngropate sub molozul celor două orașe, Hiroshima și Nagasaki, și al unui psihic național zdruncinat. Constituția postbelică a Japoniei nu i-a permis să aibă o armată terestră, o aviație sau o flotă, ci doar „forțe de autoapărare" care, decenii la rând, au fost o copie palidă a armatei antebelice. Acordul postbelic impus de SUA a limitat cheltuielile de apărare ale Japoniei la 1% din PIB și a lăsat zeci de mii de militari americani pe teritoriul japonez, 32 000 fiind și acum acolo.

Dar, la începutul anilor 1980, naționalismul a prins din nou viață. O parte din vechea generație nu accepta enormitatea crimelor de război comise de Japonia, o parte din tânăra generație nu era pregătită să accepte vina pentru păcatele părinților. Mulți dintre copiii Țării Soarelui Răsare își revendicau locul „firesc" sub soarele lumii postbelice.

O viziune flexibilă a constituției a devenit norma și, treptat, forțele de autoapărare japoneze s-au transformat într-o unitate de luptă modernă. În timp ce dezvoltarea Chinei era tot mai evidentă, americanii, dându-și seama că vor avea nevoie de aliați militari în regiunea Pacificului, au acceptat o Japonie remilitarizată.

În acest secol, Japonia și-a schimbat politica de apărare, permițând militarilor săi să lupte alături de aliați peste hotare; sunt așteptate și modificări ale constituției care să consfințească aceste măsuri. Documentul din 2013 privind Strategia de Securitate a fost primul în care apare numele unui dușman potențial: „China a întreprins acțiuni care pot fi considerate drept tentative de a schimba statu-quoul prin coerciție"

Bugetul pentru apărare din 2015 a stabilit un record – 42 de miliarde de dolari americani, pentru ca, în anul următor, să ajungă la 44 de miliarde. Cea mai mare parte a fost cheltuită pe echipament naval și aviatic, inclusiv șase submarine și șase avioane de vânătoare invizibile F-35A fabricate în SUA. În primăvara anului 2015, Tokyo a lansat la apă un așa-numit „distrugător portelicoptere" Nu trebuia să fii expert militar ca să observi că nava era la fel de mare precum portavioanele japoneze din cel de-al Doilea Război Mondial, interzise în urma capitulării din 1945. Nava poate fi transformată în portavion, deși ministrul apărării a emis un comunicat în care declara că Japonia „nu intenționează să o folosească pe post de portavion" Ca și cum ai cumpăra o motocicletă și ai spune că, neavând de gând să o folosești ca motocicletă, o vei numi bicicletă. Japonezii au acum un portavion.

Banii cheltuiți pe el, ca și pe echipamente la fel de impresionante, arată clar a declarație de intenție, dar și a poziționare. Infrastructura de pe insula Okinawa, care apără căile de acces spre insulele principale, va fi modernizată, permițând Japoniei o mai mare flexibilitate în patrularea zonei de apărare aeriană, care se suprapune, în parte, cu cea a Chinei, după extinderea anunțată de Beijing în 2013.

Ambele zone cuprind insulele numite Senkaku sau Diaoyu (în japoneză și, respectiv, chineză), pe care le controlează Japonia, dar le revendică și China. Acestea fac parte din lanțul Insulelor Ryukyu, un punct foarte sensibil, dat fiind că orice putere ostilă trebuie să treacă pe lângă ele în drum spre partea centrală a Japoniei; datorită lui, Japonia dispune de un plus de ape teritoriale care ar putea conține zăcăminte exploatabile de gaze naturale și de petrol. Tocmai de aceea, Tokyo vrea să le păstreze cu orice preț.

China și-a extins „zona de apărare aeriană" peste Marea Chinei de Est, incluzând teritorii revendicate de China, Japonia, Taiwan și Coreea de Sud. Când Beijingul a anunțat că orice aparat de zbor care traversează zona respectivă trebuie să se identifice sau „să se confrunte cu măsuri defensive", Japonia, Coreea de

Sud și Statele Unite au răspuns traversând-o fără să se conformeze. Nu a urmat nici o ripostă ostilă din partea Chinei, dar aceasta este o problemă care poate fi transformată într-un ultimatum oricând dorește Beijingul.

Japonia își revendică suveranitatea și asupra Insulelor Kurile, în nordul ei îndepărtat, în largul Insulei Hokkaido, insulele preluate de Uniunea Sovietică în cel de-al Doilea Război Mondial și aflate încă sub controlul rușilor. Rusia preferă să nu discute subiectul, dar controversa nu se compară cu disputele dintre Japonia și China. Insulele Kurile au numai aproximativ 19 000 de locuitori și, chiar dacă apele înconjurătoare sunt bogate în pește, teritoriul nu are o importanță strategică deosebită. Controversa face relațiile dintre Rusia și Japonia să fie înghețate, stare la care pare să fi rămas și chestiunea insulelor.

China este cea care le dă insomnii liderilor japonezi și îi ține aproape de SUA, diplomatic și militar. Mulți japonezi, mai ales cei de pe insula Okinawa, nu privesc cu ochi buni prezența militară a americanilor, dar forța Chinei, la care se adaugă scăderea numerică a populației japoneze, va asigura probabil continuarea relației SUA–Japonia, chiar dacă pe o bază mai echitabilă. Statisticienii japonezi se tem că populația va ajunge la sub 100 de milioane, până la mijlocul acestui secol. Dacă rata natalității rămâne aceeași, se prea poate ca, până în 2010, populația să scadă sub cele 50 de milioane câte erau în 1910. Autoritățile japoneze aplică o diversitate de măsuri ca să împiedice declinul. Un exemplu recent este folosirea a milioane de dolari din banii contribuabililor ca să subvenționeze un serviciu matrimonial pentru cuplurile tinere. Petreceri *konkatsu* sunt organizate de stat pentru ca bărbații și femeile singure să se întâlnească, să ia masa împreună și – eventual – să conceapă copii. Imigrația este o altă soluție posibilă, dar Japonia rămâne o societate relativ insulară, imigrația nefiind agreată de populație. Întrucât China, tot mai încrezătoare în forțele ei, are o populație de 1,4 miliarde, Japonia, ea însăși o putere care se remilitarizează în tăcere și cu ochii în patru, va avea nevoie de prieteni în vecinătate.

Așadar, americanii rămân și în Coreea, și în Japonia. Există acum o relație între cele trei, marcată de acordul privind schimbul de informații amintit mai sus. Japonia și Coreea de Sud au multe să-și reproșeze, dar îngrijorarea lor comună legată de China și de Coreea de Nord le va face să treacă peste acest lucru.

Chiar dacă vor reuși să rezolve o problemă precum Coreea, amenințarea Chinei rămâne, ceea ce înseamnă că Flota a 7-a a SUA va rămâne și ea în Golful Tokyo, cum vor rămâne și pușcașii marini americani în Okinawa, ca să păzească rutele marine spre și dinspre Oceanul Pacific și Marea Chinei. Apele vor fi probabil învolburate.

CAPITOLUL 9

America Latină

Ne place să ni se spună „continentul speranței"
Această speranță este ca o promisiune a câte-n
lună și-n stele, un contract a cărui îndeplinire
este mereu amânată.

Pablo Neruda, poet chilian,
laureat al Premiului Nobel

Marea Caraibilor
OCEANUL ATLANTIC
Caracas
VENEZUELA
Georgetown
Paramaribo
Cayenne
GUYANA
SURINAM
GUYANA FRANCEZĂ (FRANȚA)
Bogotà
COLUMBIA
Insulele Galápagos (ECUADOR)
Quito
ECUADOR
ANZI
Amazon
Jungla Amazoniană
BRAZILIA
PERU
Lima
Lacul Titicaca
Cerrado
Brasilia

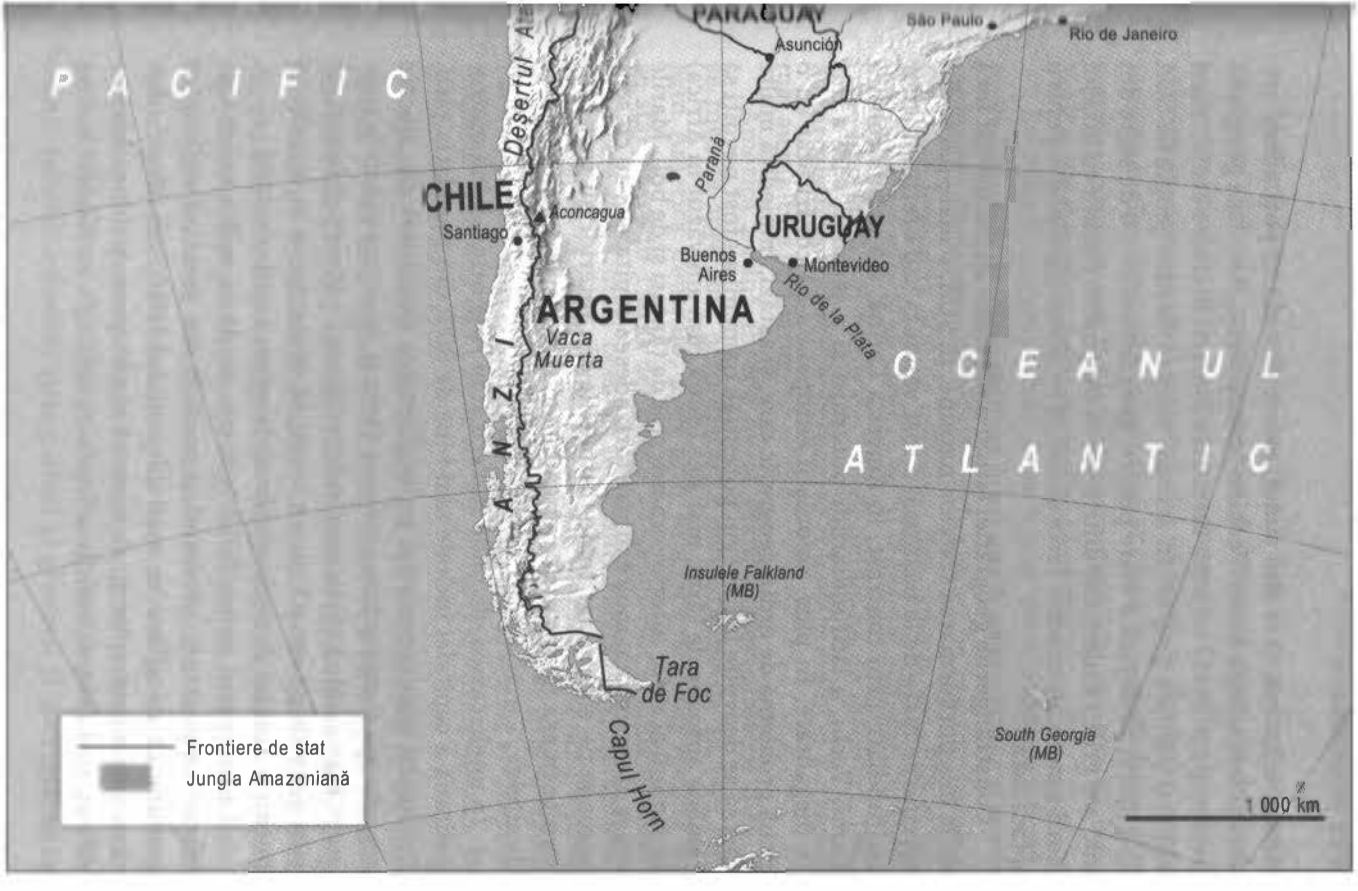
PACIFIC
Deșertul Atacama
PARAGUAY
Asunción
São Paulo
Rio de Janeiro
Paraná
CHILE
Aconcagua
Santiago
URUGUAY
Buenos Aires
Montevideo
Rio de la Plata
ARGENTINA
Vaca Muerta
ANZI
OCEANUL ATLANTIC
Insulele Falkland (MB)
Tara de Foc
Capul Horn
South Georgia (MB)
Frontiere de stat
Jungla Amazoniană
1 000 km

America Latină, mai ales sudul, este o dovadă că poți aduce știința și tehnologia Lumii Vechi în Lumea Nouă, dar, dacă geografia este împotriva ta, vei avea un succes limitat, mai ales atunci când aplici o politică greșită. În aceeași măsură în care geografia SUA le-a ajutat să devină o mare putere, geografia celor 20 de state din sud are grijă ca nici unul dintre ele să nu poată concura cu uriașul nord-american în acest secol și nici să se alieze cu celelalte pentru a face asta.

Constrângerile geografiei latino-americane au influențat încă de la început formarea statelor-națiune. În SUA, o mare parte din terenurile luate de la băștinași a fost vândută sau oferită micilor latifundiari; prin contrast, în America Latină, s-a impus cultura Lumii Vechi, a latifundiarilor puternici și a șerbilor, care a dus la inegalitate. În plus, coloniștii europeni s-au confruntat cu o nouă problemă de ordin geografic care, și astăzi, împiedică multe țări să se dezvolte la întregul potențial: oamenii au fost nevoiți să rămână aproape de țărm, mai ales (după cum am văzut în Africa) în regiuni al căror interior era infestat de țânțari și de boli. Marile orașe ale celor mai multe dintre țări, adesea capitalele, au crescut aproape de coaste, iar toate drumurile din interior au fost construite în așa fel încât să ajungă în capitale și nu să se lege unele de altele.

În unele cazuri, de pildă în Peru și în Argentina, zona metropolitană a capitalei include mai bine de 30% din populația țării. Coloniștii s-au concentrat pe exploatarea bogățiilor din fiecare regiune, pe transportarea lor spre țărm și, apoi, spre piețele străine. Chiar și după câștigarea independenței, elitele predominant europene de pe coastă nu au reușit să investească în interior și puținele așezări de acolo rămân slab legate una de cealaltă.

La începutul anilor 2010, a fost o modă ca mulți oameni de afaceri importanți, profesori și analiști din presă să susțină cu pasiune că ne aflăm în zorii „deceniului latino-american" Așa ceva nu s-a întâmplat și, cu toate că are un potențial încă nevalorificat, regiunea va continua lupta cu ceea ce i-au hărăzit natura și istoria.

Mexicul devine o putere regională, dar va avea mereu marile deșerturi din nord, munții din est și din vest, junglele din sud, toate limitându-i fizic creșterea economică. Brazilia și-a făcut simțită prezența la nivel mondial, dar regiunile ei din interior vor rămâne izolate între ele; Argentina și Chile, în pofida bogatelor resurse naturale, vor fi în continuare mult mai departe de New York și Washington, decât Parisul sau Londra.

La 200 de ani după începerea luptei pentru independență, țările latino-americane sunt în urma nord-americanilor și a europenilor. Populația lor totală (incluzând-o pe cea din Insulele Caraibe) depășește 600 de milioane, dar, chiar și așa, PIB-ul lor, luat la un loc, este echivalent cu cel al Franței și al Regatului Unit, care, împreună, au în jur de 125 de milioane de locuitori. Deși au înregistrat progrese de la căderea colonialismului și a sclaviei, mai au mult de străbătut.

America Latină începe de la granița Mexicului cu SUA și se întinde spre sud, pe o distanță de mai bine de 11 000 km, prin America Centrală, apoi prin America de Sud, înainte să se sfârșească în Tierra del Fuego, la Capul Horn, unde se întâlnesc cele două mari oceane ale lumii, Pacificul și Atlanticul. În porțiunea ei cea mai lată, de la vest la est, din Brazilia până în Peru, are peste 5 000 km. Pe partea de vest, se află Oceanul Pacific, pe cea opusă, Golful Mexic, Marea Caraibilor și Oceanul Atlantic. Nici una din coaste nu are porturi naturale adânci, limitând astfel comerțul.

America Centrală este deluroasă, cu văi adânci și, în porțiunea ei cea mai îngustă, măsoară doar 194 km. Apoi, paralel cu Oceanul Pacific, cale de 7 300 km, se întinde cel mai lung lanț muntos continuu din lume – Anzii. Cu vârfurile acoperite de zăpadă pe toată lungimea lor și aproape de netrecut, Anzii traversează dinspre est multe regiuni aflate în vestul continentului. Cel mai înalt punct din emisfera vestică este aici – vârful Aconcagua, de 7 000 m – iar apele care se rostogolesc din lanțul muntos sunt o sursă de hidroenergie pentru națiunile andine – Chile, Peru, Ecuador, Columbia și Venezuela. În cele din urmă, relieful coboară, apar păduri și ghețari, și pătrundem în

arhipelagul chilian – apoi, uscatul se termină. Partea de est a Americii Latine este dominată de Brazilia și de fluviul Amazon, cel de-al doilea ca lungime din lume după Nil.

Unul dintre puținele lucruri pe care țările le au în comun este limba de origine latină. Spaniola este vorbită aproape peste tot, doar brazilienii vorbesc portugheza, iar locuitorii Guyanei Franceze – franceza. Dar această legătură lingvistică ascunde diferențe pe un continent cu cinci regiuni climatologice diferite. Șesul relativ de la est de Munții Anzi și clima temperată din treimea de jos a Americii de Sud, cunoscută sub numele de Conul Sudic, contrastează puternic cu munții și jungla din nord, reducând costurile construcțiilor și de practicare a agriculturii, fapt ce face din această regiune una dintre cele mai profitabile de pe întregul continent – în timp ce Brazilia, după cum vom vedea, are dificultăți chiar și cu transportul mărfurilor pe piața internă.

Profesori și jurnaliști se întrec în a scrie că America Latină se află „la răspântie" – gata să pornească, în sfârșit, spre viitorul măreț. Eu unul aș zice că, din punct de vedere geografic, este mai puțin la răspântie și mai mult la capătul lumii; se întâmplă multe în acest spațiu care, pe cât este de vast, pe atât este de izolat. O opinie tipică poate emisferei nordice, dar să nu uităm că acolo se află marile puteri economice, militare și diplomatice.

În ciuda depărtării de marile centre populate ale istoriei, oamenii trăiesc la sudul a aceea ce este acum granița dintre Mexic și SUA de aproximativ 15 000 de ani. Se pare că primii locuitori au venit din Rusia de azi, au traversat Strâmtoarea Bering pe jos, într-o vreme când în locul ei era o limbă de pământ. Mexicanii de astăzi sunt un amestec de europeni, africani, triburi indigene și populație mestizo, de origine europeană și amerindiană.

Acest amestec este o consecință a Tratatului de la Tordesillas, încheiat între Spania și Portugalia în 1494, unul dintre primele exemple în care colonialiștii europeni au trasat linii pe hărțile unor locuri îndepărtate, despre care știau prea puțin – sau, în acest caz, nu știau nimic. Pornind spre vest să exploreze oceanele, cele două mari puteri maritime europene au căzut de acord să împartă între ele orice teritoriu descoperit în afara Europei. Papa

nu a avut nimic împotrivă. Restul este o istorie extrem de nefericită, în care marea majoritate a locuitorilor teritoriilor numite acum America de Sud au fost exterminați.

Mișcările de independență au început în primii ani ai secolului al XIX-lea, fiind conduse de Simón Bolívar din Venezuela și de José de San Martín din Argentina. Bolívar, cu precădere, a rămas gravat în conștiința colectivă a Americii de Sud: Bolivia îi poartă numele, iar țările cu vederi de stânga ale continentului sunt într-un fel legate de o ideologie „bolivariană" împotriva SUA. Aceasta este un set fluctuant de idei anticolonialiste/prosocialiste, care virează destul de des spre naționalism, atunci când politicienii consideră că le sunt de folos.

În secolul al XIX-lea, multe dintre țările care tocmai își câștigaseră independența s-au dezmembrat, fie printr-un conflict civil, fie prin războaie cu vecinii; până la sfârșitul secolului, însă, granițele statelor rămase s-au stabilizat, în mare parte. Cele mai bogate dintre ele – Brazilia, Argentina și Chile – s-au angajat într-o cursă a înarmării navale falimentară, care le-a împiedicat dezvoltarea. Există și acum dispute privind granițele pe tot continentul, dar întărirea democrației înseamnă că majoritatea fie sunt înghețate, fie țările implicate încearcă să le rezolve pe cale diplomatică.

Încordate sunt mai ales relațiile dintre Bolivia și Chile, încă de la Războiul Pacificului (1879), în urma căruia Bolivia a pierdut o parte apreciabilă din teritoriu, inclusiv 400 km de coastă, și a rămas fără ieșire la mare. Bolivia nu și-a mai revenit după această lovitură, fapt care explică parțial și de ce este una dintre cele mai sărace țări latino-americane. Situația a dus la adâncirea diferențelor dintre nivelul de viață al populației de la șes, majoritatea de origine europeană, și cel al populației din ținuturile montane, alcătuită în majoritate din indigeni.

Timpul nu a vindecat rănile pe care și le-au pricinuit cele două țări. În pofida faptului că ocupă locul trei în America de Sud la capitolul zăcăminte de gaze naturale, Bolivia nu vrea să vândă nici un metru cub chilienilor, care au nevoie de un furnizor stabil. Doi președinți bolivieni care au cochetat cu această idee au fost

înlăturați de la putere; președintele actual, Evo Morales, are în vedere o politică numită „gaz pentru Chile", care s-ar putea solda cu un contract „gaz pentru coasta chiliană" Chile, însă, nici nu vrea să audă de așa ceva, chiar dacă are mare nevoie de energie. Mândria națională și geografia, de o parte și de alta, subminează compromisul diplomatic.

O altă dispută privind granițele, care datează din secolul al XIX-lea, este cea dintre Belize, teritoriu britanic, și Guatemala învecinată. Granițele sunt linii drepte, cum am mai văzut în Africa și Orientul Mijlociu, și au fost trasate de britanici. Guatemala susține că Belize face parte din teritoriul ei suveran, dar, spre deosebire de Bolivia, nu vrea să facă un caz din asta. Chile și Argentina se ceartă de la Canalul Beagle, o cale maritimă, Venezuela revendică jumătate din Guyana, iar Ecuadorul invocă istoria pentru a revendica părți din Peru. Acest ultim exemplu reprezintă, de fapt, una dintre disputele cele mai serioase de pe continent și, în ultimii 75 de ani, a dus la trei războaie la granița celor două țări, cel mai recent având loc în 1995; dar, din nou, întărirea democrației a mai atenuat din tensiuni.

În a doua jumătate a secolului XX, America Centrală și America de Sud au devenit un alt câmp de luptă pentru Războiul Rece, cu lovituri de stat, dictaturi militare și încălcări grave ale drepturilor omului, de pildă, în Nicaragua. Sfârșitul Războiului Rece a permis multor națiuni să pornească pe calea democrației; în comparație cu secolul XX, acum relațiile dintre ele sunt relativ stabile.

Latino-americanii, cel puțin cei de la sud de Panama, locuiesc în mare parte pe sau aproape de coastele de vest sau de est, interiorul și sudul îndepărtat, unde domnește frigul, fiind slab populate. America de Sud este, de fapt, un continent pustiu în mijlocul lui, din punct de vedere demografic, motiv pentru care zona de coastă este adesea numită „muchia populată". Nu același lucru se poate spune despre America Centrală și, mai ales, despre Mexic, unde populația este mai echilibrat distribuită; Mexicul dispune de un teren dificil, fapt care îi limitează ambițiile și îi influențează politica externă.

În nordul extrem, Mexicul are o graniță lungă de peste 3 200 km cu SUA, aproape toată în plin deșert. Solul de aici este atât de neprimitor, încât regiunea este aproape pustie, jucând rolul unei zone-tampon între Mexic și uriașul vecin de la nord – o zonă-tampon mai avantajoasă pentru americani decât pentru mexicani, din cauza diferențelor de tehnologie. Din punct de vedere militar, numai trupele americane ar putea declanșa o invazie de proporții; orice forță venită din direcția opusă ar fi distrusă. Ca barieră în calea intrării ilegale în SUA este utilă, dar și vulnerabilă – o problemă pe care administrațiile americane vor trebui să o rezolve. Președintele Trump a ajuns la putere în parte exploatând temerile legate de imigrația ilegală, cu promisiunea de a construi un zid de-a lungul granitei dintre SUA și Mexic. Planurile lui privind zidul sunt departe de a fi perfecte; în SUA se poate pătrunde și pe drumuri ocolite, pe sub și chiar printr-un zid, nemaipunând la socoteală mituirea grănicerilor sau simpla trecere a granitei în scopuri turistice. Dar, pe lângă faptul că ar reduce fluxul de imigranți, zidul ar fi și un simbol agresiv, descurajant, cu un mesaj clar: „Nu veniți!"

Toți mexicanii știu că, înainte de războiul din 1846–1848 cu Statele Unite, teritoriul pe care se află acum Texasul, California, New Mexico și Arizona a făcut parte din țara lor. În urma conflictului, o jumătate din Mexic a fost cedată SUA. Dar nu există nici o mișcare politică serioasă care să dorească recâștigarea regiunii respective și nici dispute presante privind granița. Aproape tot secolul XX, cele două țări s-au ciondănit din cauza unei palme de pământ, după ce Rio Grande și-a schimbat cursul în anii 1850, dar, în 1967, ambele părți au căzut de acord că, legal, zona aparține Mexicului.

Până la mijlocul secolului XXI, este foarte probabil ca hispanicii să devină cel mai numeros grup etnic din cele patru state americane amintite mai sus, și mulți vor fi de origine mexicană. Până la urmă, ar putea să apară mișcări politice de limbă spaniolă de ambele părți ale granitei americano-mexicane care să dorească reunificarea, deși un factor inhibitor ar fi că mulți americani hispanici nu vor avea o moștenire mexicană, iar Mexicul va fi departe

de a avea nivelul de viață al americanilor. Întrucât guvernul mexican depune mari eforturi să-și controleze propriul teritoriu, nu are cum să mai adauge la el în viitorul previzibil. Mexicul este predestinat să trăiască în umbra SUA și, astfel, să fie vioara a doua în relațiile bilaterale. Nu are o flotă capabilă să păzească Golful Mexic sau să iasă în Oceanul Atlantic, și astfel se bazează pe flota americană ca rutele maritime să rămână deschise și sigure.

Companii private din ambele țări au construit fabrici la sud de graniță ca să reducă cheltuielile cu mâna de lucru și transportul, dar regiunea este ostilă prezenței umane și va rămâne zona-tampon pe care mulți dintre săracii Americii Latine o vor traversa ca să intre, legal sau ilegal, în Țara Făgăduinței aflată la nord.

Marile lanțuri muntoase ale Mexicului, Sierra Madre, domină vestul și estul țării, despărțite de un platou. În Sud, în Valea Mexicului, se află capitala – Ciudad de México – una dintre metropolele lumii, cu o populație de aproximativ 20 de milioane de locuitori.

Pe povârnișurile munților și în văi solul este sărac; râurile nu sunt de prea mare ajutor în transportul mărfurilor pe piețe. Pe pantele de est pământul este mai fertil, dar terenul denivelat împiedică dezvoltarea agriculturii mexicane. În sud sunt granițele cu Belize și Guatemala. Mexicul nu este interesat să se extindă în sud, fiindcă acolo solul este tot mai înalt, devenind un teren muntos greu de cucerit sau de controlat. Extinderea într-o țară sau alta nu ar mări suprafața, și așa limitată, de pământ arabil pe care Mexicul o are deja. De aceea nici nu are ambiții teritoriale ideologice, preferând să se concentreze pe dezvoltarea industriei petroliere, cu potențial redus, și pe atragerea cât mai multor investiții în fabricile sale. În plus, Mexicul are destule probleme interne ca să se mai aventureze și în exterior – poate cea mai mare fiind rolul jucat în satisfacerea apetitului de nestăvilit pentru droguri al americanilor.

Granița cu Mexicul a fost întotdeauna un paradis pentru contrabandiști, mai ales în ultimii 20 de ani, ca o consecință directă a politicii guvernului american dusă în Columbia, la 2 400 km spre sud.

Președintele Nixon a fost primul care, în anii 1970, a declarat un „Război împotriva drogurilor" care, ca și „Războiul împotriva terorii", este un concept oarecum nebulos, victoria fiind imposibil de obținut. Dar abia în anii 1990, Washingtonul a pornit războiul direct cu cartelurile drogurilor din Columbia, acordând asistență pe față guvernului columbian. De asemenea, americanii au reușit să închidă multe dintre căile de acces aeriene și maritime ale drogurilor columbiene spre SUA.

Cartelurile au ripostat creând o rută terestră – prin America Centrală și Mexic spre sud-vestul Statelor Unite. Ruta urmărește în parte șoseaua panamericană, care străbate continentul de la sud la nord. Proiectată inițial pentru transportul mărfurilor în orice direcție, în funcție de țară, acum este folosită pentru a transporta drogurile spre nord, în SUA. Bandele mexicane au profitat de ocazie, facilitând transportul și producând propriile droguri. Afacerea de miliarde de dolari a dus la adevărate războaie între bande, învingătorii folosindu-și noua putere și banii ca să se infiltreze în poliția și armata mexicană, ca și în elitele politice și de afaceri, pentru a le corupe.

Situația seamănă cu traficul de heroină din Afghanistan. Mulți dintre țăranii afghani care cultivă maci au răspuns la încercările NATO de a le distruge modul tradițional de a-și câștiga existența răzvrătindu-se cu arma în mână sau ajutându-i pe talibani. Chiar dacă politica guvernului include un „Război împotriva drogurilor", nu înseamnă că dispozițiile lui sunt îndeplinite la nivel regional, unde s-au infiltrat traficanții afghani. Același lucru se întâmplă și în Mexic.

De-a lungul istoriei, guvernele care s-au succedat în Ciudad de México nu au reușit să controleze țara cu fermitate. Acum, adversarele lor, cartelurile drogurilor, au formațiuni paramilitare la fel de bine înarmate ca și forțele statului și de multe ori mai bine plătite, mai motivate, în unele regiuni fiind considerate un mijloc eficace de a combate șomajul. Marile sume de bani câștigate de aceste bande circulă prin țară și, în parte, sunt spălate prin ceea ce par a fi afaceri legale.

Mexicul se află acum în pragul unui război civil. Cartelurile încearcă să controleze teritoriul prin intimidare, guvernul încearcă să dea impresia că e la cârma unui stat de drept, în timp ce sute de civili, prinși la mijloc, sunt uciși. Printre cele mai oribile manifestări ale acestui conflict a fost asasinarea a 43 de studenți, în 2014, de către un cartel, act care a traumatizat întreaga țară și a pus pe jar autoritățile, dar care, în ultimă instanță, pare a fi „doar" un alt moment din ceea ce va fi o luptă de durată.

Ruta terestră este bine pusă la punct, iar cererea în SUA nu dă semne că ar scădea. Guvernele mexicane încearcă să facă pe plac puternicului lor vecin, răspunzând presiunii americane prin declanșarea propriului „Război împotriva drogurilor" De unde și paradoxul. Mexicul trăiește din exportul de bunuri de larg consum către America și, atât timp cât americanii vor consuma droguri, mexicanii le vor furniza – la urma urmei, ideea este să produci un lucru fără prea multe cheltuieli și să-l vinzi la prețuri mai mari decât în comerțul legal. Fără droguri, țara ar fi și mai săracă, nemaiprimind atâția bani de peste graniță. Cu droguri, țara este și mai violentă decât ar fi fără ele. Același lucru este valabil și pentru unele țări aflate la sud de Mexic.

America Centrală este favorizată de geografie într-o singură privință – este îngustă. Până acum singura țară care s-a folosit de acest avantaj este Panama, dar, odată cu banii sosiți din China, situația s-ar putea schimba.

Tehnologia modernă înseamnă că o simplă fotografie luată din satelit le poate spune chinezilor cât ar avea de câștigat de pe urma unor investiții în această fâșie îngustă de pământ. În 1513, exploratorul spaniol Vasco Núñez de Balboa a trebuit să traverseze Oceanul Atlantic, să acosteze în ceea ce acum este Panama și apoi să străbată junglele și munții înainte de a da cu ochii de un alt mare ocean – Pacificul. Avantajele stabilirii unei legături între cele două oceane erau evidente, dar a fost nevoie de încă 401 ani pentru ca tehnologia să ajungă din urmă geografia. În 1914, s-a inaugurat Canalul Panama, lung de peste 80 km, controlat de americani, scutind astfel un drum de aproape 13 000 km

America Centrală ar putea fi martora unor schimbări majore în regiunile care primesc investiții chineze, pentru obiective precum construirea Marelui Canal Nicaragua.

de la Oceanul Atlantic la Oceanul Pacific și ducând la dezvoltarea economică a regiunii din jurul canalului.

Deși controlat de Panama din 1999, canalul este considerat curs de apă internațional neutru, fiind apărat de nave americane și panameze. Tocmai aici este și problema pentru chinezi.

Panama și SUA sunt prietene – de fapt, atât de bune prietene încât, în 2014, Venezuela a întrerupt, pentru scurt timp, relațiile cu Panama, acuzând-o că este „lacheul SUA". Efectul retoricii epocii revoluționare bolivariene a acestei țări tot mai chinuite este temperat de faptul că Statele Unite sunt principalul partener comercial al Venezuelei și că Venezuela asigură aproximativ 10% din importurile de petrol americane. Și, totuși, reprimarea brutală a demonstrațiilor antiguvernamentale din Venezuela, în 2017,

a provocat SUA să impună sancțiuni asupra averii substanțiale a președintelui Maduro și a mai multor oficiali de rang înalt care, interpretând socialismul bolivarian în avantajul lor, și-au însușit o mare parte din banii țării.

China, după cum am văzut în Capitolul 2, are ambiția să devină o putere globală și, ca să-și atingă scopul, va avea nevoie de căi maritime deschise pentru comerț și flotă. Deși Canalul Panama este neutru, până la urmă, utilizarea lui depinde de bunăvoința americanilor. Așa că, de ce să nu-și construiască propriul canal mai sus, în Nicaragua? La urma urmei, ce înseamnă 50 de miliarde de dolari pentru o superputere în devenire?

Proiectul Marelui Canal Nicaragua este finanțat de un om de afaceri din Hong Kong, pe nume Wang Jing, care a făcut mulți bani din telecomunicații, dar nu are experiență în inginerie, ca să nu mai vorbim de coordonarea unuia dintre cele mai ambițioase proiecte de construcție din istoria lumii. Domnul Wang nu vrea ca guvernul chinez să se implice în acest proiect. Date fiind tipul de cultură a afacerilor în China și participarea guvernului în toate domeniile vieții, o asemenea atitudine este neobișnuită.

Costurile estimate ale proiectului, 50 de miliarde de dolari, care ar trebui terminat la începutul anilor 2020, sunt de patru ori mai mari decât valoarea întregii economii nicaraguane și fac parte din investițiile substanțiale în America Latină ale Chinei care, treptat, dar constant, ia locul SUA ca principal partener comercial al regiunii. Daniel Ortega, președintele Nicaraguei, a acceptat planul fără șovăire și fără să-i pese de cele peste 30 000 de persoane care ar trebui strămutate din cauza proiectului.

Fostul revoluționar socialist de orientare sandinistă este acum acuzat că a trecut de partea marilor afaceri. Dacă va fi terminat, canalul va împărți țara și șase municipalități în două. Un singur pod va traversa canalul, în ciuda lungimii lui, dar lucrările la acesta nu au început încă pentru că, pe moment, nu are ce traversa.

Proiectul nu merge deloc bine, domnul Wang a pierdut aproximativ 85% din avere după căderea bursei chineze, în septembrie 2015. Toate părțile au insistat că proiectul va fi pus în practică,

dar cea mai mare parte din lucrări au fost amânate, iar, la sfârșitul anului 2017, optimismul părea mai puțin justificat ca niciodată. Un drum de pământ a fost puțin lărgit, dar nu și pavat, iar muncitorii mai mult stau degeaba.

În eventualitatea, acum puțin probabilă, că se va deschide, canalul nicaraguan va fi mai lung decât cel panamez și, extrem de important, va fi mult mai lat și mai adânc, permițând astfel trecerea unor tancuri petroliere și a navelor portcontainere mai mari, ca să nu mai pomenim de navele militare chineze. Însă, președintele Ortega nu mai este chiar atât de entuziast pe seama acestui „proiect care va schimba lumea", iar telefonul domnului Wang pare a fi trecut pe silențios.

Întrucât, în aceste momente, la câteva sute de kilometri spre sud se lucrează la lărgirea Canalului Panama, scepticii se întreabă de ce ar mai fi nevoie de versiunea nicaraguană. Dacă ar deveni lucrativ, proiectul ar servi doar intereselor naționale și comerciale ale Chinei.

Ideea construirii unui canal între două oceane pe teritoriul unui stat-națiune a fost doar semnul cel mai vizibil al interesului crescând al Chinei și al volumului uriaș de investiții chineze în America Latină. Ne-am obișnuit să-i vedem pe chinezi jucând un rol de frunte în Africa, dar, de 20 de ani, se instalează încet, dar sigur la sud de Rio Grande.

Pe lângă investițiile în proiecte de construcție, China împrumută sume imense de bani guvernelor latino-americane, în primul rând celor din Argentina, Venezuela și Ecuador. În schimb, China pretinde sprijin în cadrul ONU pentru revendicările ei regionale din vecinătatea apropiată, inclusiv în problema Taiwanului.

De asemenea, Beijingul cumpără masiv. Statele latino-americane au încheiat pe rând acorduri cu SUA, care preferă înțelegerile economice bilaterale unui acord cu întreaga regiune, așa cum are cu UE. Chinezii fac același lucru, dar cel puțin oferă o alternativă, reducând astfel dependența regiunii de SUA ca piață unică. De pildă, China a luat locul SUA ca prim partener comercial al Braziliei și ar putea proceda la fel cu alte câteva țări latino-americane.

Țările latino-americane nu au o afinitate firească față de SUA. Relațiile sunt dominate de poziția consacrată a Americii, descrisă în Doctrina Monroe din 1823 (cum am văzut în Capitolul 3) de către președintele Monroe, în cursul analizei Stării Uniunii. Doctrina îi avertiza pe colonialiștii europeni să se țină deoparte și afirma, la fel de explicit, că America Latină este vecina SUA și, prin urmare, face parte din sfera lor de influență. De atunci, americanii tot trag sforile acolo și mulți latino-americani consideră că rezultatele nu au fost întotdeauna pozitive.

La opt decenii după Doctrina Monroe, un alt președinte a „reactualizat-o" Într-un discurs din 1904, Theodore „Teddy" Roosevelt spunea: „În emisfera de vest, aderarea Statelor Unite la Doctrina Monroe le-ar putea forța, chiar și împotriva voinței lor ca, în cazuri flagrante de încălcare a legii sau a ordinii, să intervină ca putere internațională decisă să îndrepte lucrurile" Cu alte cuvinte, SUA puteau interveni militar în emisfera de vest ori de câte ori doreau. Fără a pune la socoteală finanțarea unor revoluții, înarmarea unor grupări și punerea la dispoziție a unor instructori militari, SUA au folosit forța în America Latină de aproape 50 de ori, între 1890 și sfârșitul Războiului Rece.

Ulterior, intervenția față s-a diminuat rapid și, în 2001, SUA au semnat Carta Democratică Interamericană a celor 34 de națiuni, redactată de Organizația Statelor Americane, care prevede că: „Popoarele Americilor au dreptul la democrație, iar guvernele lor au obligația de a o promova și de a o apăra". De atunci, SUA s-au concentrat să-și subordoneze economic țările latino-americane, întărind pactele comerciale existente, precum Asociația de Comerț Liber Nord-American, sau creând altele, precum Acordul de Comerț Liber Centramerican.

Absența unor relații istorice și economice cordiale între nord și sud a făcut ca, în clipa în care chinezii au bătut la ușă, aceasta să se deschidă imediat. Acum, Beijingul vinde sau donează arme Uruguayului, Columbiei, Republicii Chile, Mexicului și Perului și le propune schimburi de experiență în domeniul militar. Se străduiește să stabilească o legătură militară cu Venezuela, în speranța că aceasta va supraviețui revoluției bolivariene, dacă

și când revoluția va eșua. Armele trimise în America Latină nu sunt multe, dar completează eforturile Chinei de a se impune fără a recurge la forță. Singura ei navă-spital, *Arca păcii*, a vizitat regiunea în 2011. Are doar 300 de paturi, mică prin comparație cu navele americane de 1 000 de paturi care vin și ele în vizită, dar a atras atenția cu privire la intențiile Chinei și la strategia ei de a-și lărgi sferele de influență prin mijloace pașnice.

Dar, cu sau fără comerțul cu China, țările Americii Latine sunt, inevitabil, prizonierele unei regiuni geografice – ceea ce înseamnă că SUA vor juca mereu un rol important în zonă.

Brazilia, care ocupă o treime din teritoriul Americii de Sud, este cel mai bun exemplu. Este aproape la fel de mare ca SUA, iar cele 27 de state federale care o compun acoperă o suprafață mai mare decât cea a țărilor UE luate la un loc; spre deosebire de ele, Braziliei îi lipsește infrastructura ca să fie la fel de bogată. O treime din Brazilia este junglă, unde, pentru a face posibilă extinderea habitatului uman, defrișarea pământului este extrem de costisitoare și, în unele locuri, ilegală. Distrugerea pădurii tropicale amazoniene este o problemă ecologică pe termen lung pentru întreaga lume, dar și o problemă pe termen mediu pentru Brazilia: guvernul le permite fermierilor defrișarea junglei și cultivarea pământului. Solul, însă, este atât de sărac încât, în doar câțiva ani, agricultura devine nesustenabilă. Fermierii continuă să defrișeze pădurea tropicală, dar după ce doboară copacii, în urma lor nu mai crește nimic. Clima și solul se împotrivesc dezvoltării agriculturii.

Chiar dacă fluviul Amazon este navigabil pe unele porțiuni, malurile lui sunt mâloase, iar pe terenul învecinat este greu de construit ceva. Acest impediment limitează și suprafața de teren arabil. Sub regiunea Amazonului, în munți, se află savana care, prin contrast, este o poveste de succes. Acum 25 de ani, această zonă era considerată improprie pentru agricultură, dar tehnologia braziliană a transformat-o într-unul dintre cei mai mari producători de soia, ceea ce – alături de creșterea producției de cereale – face din Brazilia o țară cu un potențial agricol deosebit.

La sud de savană sunt terenurile agricole braziliene tradiționale. Ne aflăm în Conul Sudic al Americii de Sud, pe care Brazilia îl împarte cu Argentina, Uruguay și Chile. Porțiunea braziliană relativ mică este locul în care au trăit primii coloniști portughezi și a trebuit să treacă 300 de ani pentru ca oamenii să se desprindă de aici și să populeze restul țării. Chiar și astăzi, majoritatea oamenilor locuiesc aproape de zonele de coastă, în pofida deciziei dramatice luate la sfârșitul anilor 1950 de a muta capitala (cea veche era Rio de Janeiro) în Brasilia, oraș construit în acest scop, la câteva sute de kilometri în interiorul țării, cu intenția de a dezvolta centrul Braziliei.

Zona agricolă din sud este cam de mărimea Spaniei, Portugaliei și a Italiei, luate împreună, și e mult mai plată decât restul țării. Este relativ bine irigată, dar cea mai mare parte se află în interiorul regiunii și nu dispune de căi de transport bine dezvoltate.

Același lucru este valabil pentru aproape întreaga Brazilie. Dacă vă uitați la majoritatea orașelor braziliene de coastă, de cele mai multe ori veți vedea câte o stâncă masivă ieșită din apă, de o parte și de alta a zonei urbane sau chiar în spatele ei. Cunoscută sub numele de Marea Faleză, aceasta domină o mare parte din coasta Braziliei; este capătul platoului numit Scutul Brazilian, care acoperă aproape întreg interiorul țării.

Întrucât nu are o câmpie de coastă, ca să lege între ele marile orașe din apropierea oceanului, Braziliei i-ar trebui o rețea de șosele care să traverseze Marea Faleză, să se îndrepte spre interior și apoi să revină pe coastă. Absența unor șosele moderne, bine puse la punct, este dublată de o deficiență similară în privința căilor ferate. Evident, aceasta nu este deloc rețeta unui comerț profitabil sau a unificării politice a unui spațiu atât de vast.

Situația este chiar mai gravă. Brazilia nu are acces direct la râurile din regiunea Rio de la Plata. Acesta se varsă în Oceanul Atlantic în Argentina, ceea ce înseamnă că, de secole, comercianții își transportă mărfurile pe Rio de la Plata la Buenos Aires, în loc să le transporte peste Marea Faleză ca să ajungă în porturile subdezvoltate ale Braziliei. Stratfor.com, compania de informații geopolitice cu sediul în Texas, estimează că, anual, prin cele mai

mari șapte porturi ale Braziliei trec mai puține mărfuri decât printr-un singur port american cum e New Orleans.

Prin urmare, Braziliei îi lipsește volumul comercial pe care și l-ar dori și, la fel de important, majoritatea mărfurilor ei sunt transportate mai mult pe șosele proaste decât pe râuri, cu cheltuieli mai mari. De remarcat, însă, că Brazilia își îmbunătățește infrastructura de transport, iar zăcămintele de gaze naturale recent descoperite în largul coastei vor contribui la acoperirea costurilor, vor reduce dependența de importurile de țiței din Bolivia și Venezuela și vor atenua crizele economice prin care trec aceste națiuni. Cu toate acestea, Brazilia va trebui să depună eforturi herculeene ca să învingă dezavantajele de ordin geografic.

Se crede că aproximativ 25% dintre brazilieni locuiesc în insalubrele favele. Când una din patru persoane trăiește într-o sărăcie lucie este greu ca statul să devină bogat. Aceasta nu înseamnă că Brazilia nu este o putere în plină ascensiune, ci doar că ascensiunea ei va fi limitată.

O cale mai scurtă spre creșterea economică ar putea fi creșterea influenței în plan internațional, de unde și eforturile Braziliei de a dobândi un loc permanent în Consiliul de Securitate al ONU și obiceiul ei de a intra în alianțe economice regionale, cum ar fi Mercosur, o alianță fără prea multe constrângeri, din care fac parte Brazilia, Argentina, Paraguay, Uruguay și Venezuela. Odată la câțiva ani, adesea sub conducerea Braziliei, sud-americanii încearcă să lanseze propria versiune a UE – ultima fiind UNASUR, din care fac parte 12 națiuni sud-americane. Deși sediul său se află în Ecuador, cea mai vocală este Brazilia. Din acest punct de vedere, UNASUR se aseamănă cu UE, care are sediul în Belgia, dar este condusă de Germania. Și aici comparația se oprește. UNASUR are o prezență impresionantă pe internet, dar rămâne mai mult un site web decât o uniune economică. Țările UE au sisteme economice și politice similare, iar majoritatea membrelor au o monedă comună, în timp ce latino-americanii au politici, economii, monede, niveluri de educație și legislație a muncii diferite. Latino-americanii trebuie să depășească și limitele impuse de distanțele dintre ei, munții înalți și junglele dese care îi separă.

Brazilia va continua să ajute la crearea unei puteri sud-americane folosindu-se de diplomație și de forța ei economică tot mai evidentă. Țara este pașnică prin natura ei, în politica ei externă se declară împotriva intervenției în alte țări, iar un război cu vreunul dintre vecini pare puțin probabil. Brazilia a reușit să păstreze relații cordiale cu toate celelalte 11 națiuni sud-americane, în ciuda faptului că are graniță cu 9 dintre ele.

Există o dispută cu Uruguayul privind granița, care, însă, nu pare să degenereze; iar rivalitatea dintre Brazilia și Argentina este puțin probabil să se manifeste politic, în afara terenului de fotbal. În ultimii ani, Brazilia și-a mutat unități militare de la granița cu Argentina, iar vecina ei vorbitoare de limba spaniolă i-a urmat exemplul. O navă militară argentiniană a fost bine-venită într-un port brazilian, în timp ce unei nave militare britanice i s-a refuzat accesul acum câțiva ani, făcând astfel pe placul argentinienilor care continuă lupta diplomatică cu Regatul Unit privind soarta Insulelor Falkland.

Brazilia face parte din BRICS – un grup de țări mari despre care se afirmă că fac progrese economice și politice, dar, chiar dacă fiecare dintre ele se străduiește în această direcție, conceptul este mai aproape de deziderat decât de realitate. Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud nu sunt un grup geografic sau politic, în sensul deplin al cuvântului, și au prea puține lucruri în comun. Dacă abrevierea nu ar fi sunat ca un cuvânt, probabil că teoria BRICS nici nu ar fi prins. BRICS organizează o conferință anuală, iar Brazilia se alătură uneori Indiei sau Africii de Sud în unele dispute internaționale, într-un fel de ecou vag al Mișcării de Nealiniere din timpul Războiului Rece, dar nu se alătură Rusiei și Chinei atunci când acestea adoptă o atitudine ostilă SUA.

Giganții Americii de Nord și Americii de Sud au avut un conflict în 2013, din care Brazilia nu și-a revenit nici acum. Vestea că Agenția de Securitate Națională a SUA a spionat-o pe Dilma Rousseff, președintele Braziliei, a dus la anularea unei vizite de stat la Washington. Faptul că administrația Obama nu a prezentat nici un fel de scuză a demonstrat că americanii au fost iritați că locul lor, de principali parteneri comerciali ai Braziliei, a fost

luat de chinezi. Decizia ulterioară a Braziliei de a achiziționa avioane de vânătoare de la suedezi și nu de la Boeing este, probabil, consecința aceluiași conflict. Și, totuși, relația dintre cele două țări a revenit, în mare parte, la normal. Confruntarea nu este stilul Braziliei, spre deosebire de Venezuela, în timpul fostului președinte Chavez. Brazilienii știu că lumea îi consideră o putere în devenire, dar și că puterea lor nu va rivaliza niciodată cu cea a americanilor.

Cum nu va rivaliza nici puterea Argentinei care, în unele privințe, este mai bine plasată decât Brazilia pentru a deveni o țară de primă importanță. Nu are suprafața și populația care să facă din ea cea mai mare putere regională din America Latină, ceea ce pare a fi destinul Braziliei, dar calitatea solului ei îi permite să ajungă la un nivel de trai comparabil cu cel al țărilor europene. Ceea ce nu înseamnă că Argentina va realiza, cu siguranță, acest potențial – mai simplu spus, dacă își va pune la punct economia, geografia o va ajuta să devină puterea care nu a fost niciodată.

Bazele acestui potențial au fost puse în secolul al XIX-lea, odată cu victoriile militare împotriva Braziliei și Paraguayului, care au dus la controlul regiunilor agricole de șes din vecinătatea Rio de la Plata, al sistemului de râuri navigabile și, în consecință, al comerțului pe apă până la Buenos Aires și până în portul acestui oraș. Aceasta este una dintre cele mai valoroase proprietăți imobiliare de pe întregul continent. Cucerirea ei i-a asigurat Argentinei un avantaj economic și strategic imediat asupra Braziliei, Paraguayului și Uruguayului – avantaj care rămâne valabil și astăzi.

Argentina nu și-a folosit, însă, întotdeauna avantajele la capacitate maximă. În urmă cu 100 de ani, se număra printre primele 10 țări cele mai bogate din lume – înaintea Franței și a Italiei. Dar absența diversificării, o societate stratificată și nedreaptă, un sistem de învățământ precar, o succesiune de lovituri de stat și de politici economice diametral opuse în perioada democratică a ultimilor 30 de ani au avut drept rezultat un declin accentuat al poziției Argentinei în lume.

Brazilienii au o glumă despre vecinii lor snobi: „Numai oameni atât de simandicoși pot face o harababură atât de mare" Argentina trebuie să pună lucrurile la punct, iar o vacă moartă i-ar putea fi de mare ajutor.

Vaca Moartă, sau Vaca Muerta, este o formațiune de șisturi bituminoase care, împreună cu alte zone ce conțin același gen de zăcăminte, ar putea asigura Argentinei necesarul de energie pentru următorii 150 de ani, dar și excedent pentru export. Este situată în jumătatea de jos a Argentinei, în Patagonia, la granița de vest cu Chile. Are suprafața Belgiei – relativ mică pentru o țară, dar mare pentru o formațiune de șisturi bituminoase. Până aici toate bune, dacă nu aveți nimic împotriva energiei provenite din șisturile bituminoase – dar există o problemă. Pentru obținerea gazelor și a petrolului din șisturile bituminoase este nevoie de investiții străine masive, iar Argentina nu este considerată o țară care să încurajeze așa ceva.

Spre sud există alte zăcăminte de gaze și de petrol – de fapt, acestea merg până în largul coastei, în jurul insulelor care aparțin britanicilor din 1833. Acolo e problema, care este mereu în atenția presei.

Britanicii le spun Insulele Falkland, iar argentinienii Las Malvinas și Dumnezeu să-l ferească pe argentinianul care folosește denumirea britanică. În Argentina este o mare insultă să arăți o hartă pe care insulele cu pricina nu sunt numite altfel decât „Islas Malvinas" și, încă din primele clase, școlarii sunt învățați să deseneze conturul celor două insule principale, la vest și la est. Recâștigarea „Surioarelor pierdute" constituie o cauză națională pentru toate generațiile de argentinieni, sprijinită de majoritatea vecinilor latino-americani.

În aprilie 1982, britanicii au lăsat garda jos și regimul de dictatură militară al argentinienilor, sub generalul Galtieri, a ordonat invadarea insulelor – considerată un mare succes până când, după opt săptămâni, un mare grup operativ britanic a sosit la fața locului, a terminat repede cu armata argentiniană și a pus stăpânire din nou pe insule. Înfrângerea Argentinei a dus la căderea dictaturii.

Dacă invazia argentiniană ar fi avut loc în acest deceniu, Regatul Unit nu ar fi putut recâștiga insulele întrucât, pe moment, portavioanele ei nu sunt funcționale – situația se va remedia până în 2020, când șansele Argentinei de a exploata insulele vor dispărea. Dar, în ciuda tentației exercitate de zăcămintele de petrol și de gaze, o invazie argentiniană a Insulelor Falkland este puțin probabilă din două motive.

În primul rând, Argentina este acum o democrație și știe că marea majoritate a locuitorilor insulelor vor să rămână sub control britanic; în al doilea rând, britanicii, după ce s-au fript cu ciorbă, suflă și-n iaurt. Chiar dacă, temporar, nu au la dispoziție un portavion care să străbată cei 13 000 km până în sudul Oceanului Atlantic, au câteva sute de unități de luptă pe insule, împreună cu sisteme radar avansate, rachete sol-aer, patru avioane Eurofighter și, probabil, un submarin nuclear de atac ascuns în apropiere. Britanicii vor să-i facă pe argentinieni ca nici măcar să nu le treacă prin cap că ar putea debarca pe plaje, darămite să ocupe insulele.

Aviația argentiniană folosește avioane rămase cu zeci de ani în urma celor Eurofighter, iar diplomația britanică a avut grijă ca încercarea Argentinei de a cumpăra modele moderne din Spania să fie tratată cu refuz. Achiziționarea lor din SUA nu are nici o șansă, ținând cont de Parteneriatul special dintre Regatul Unit și SUA, care este, uneori, cu adevărat special; prin urmare, șansele Argentinei de a lansa un nou atac înainte de anul 2020 sunt minime.

Dar aceasta nu va calma războiul diplomatic, pe al cărui front Argentina își ascute armele în continuare. Buenos Aires a avertizat că orice companie petrolieră care forează în Insulele Falkland/Malvine nu va obține autorizația de exploatare a zăcământului de gaze și de petrol din regiunea Vaca Muerta, în Patagonia. A dat și o lege care-i amenință cu amenzi sau închisoare pe cei care vor să exploreze fără autorizație formațiunile de șisturi bituminoase din Insulele Falkland. Legea a descurajat multe companii petroliere, dar, desigur, nu și pe britanici. Pe de altă parte, cei care vor încerca să exploateze bogățiile de sub apele oceanului vor acționa

într-unul dintre cele mai vitrege locuri pentru industria extractivă, luptându-se cu frigul, vântul și valurile înalte.

Am călătorit până în sudul extrem, înainte de a ajunge în ținuturile înghețate ale Antarcticii. Deși multe țări ar dori să le controleze, mediul ostil, Tratatul Antarctic și absența unor resurse valoroase, accesibile, împiedică orice concurență la vedere, cel puțin pentru moment. Nu același lucru se poate spune despre corespondentul ei nordic. Pornind din Antarctica în linie dreaptă, spre partea cea mai de nord a globului, ajungi într-un loc destinat a fi un câmp de luptă diplomatic în secolul XXI, de vreme ce tot mai multe țări, mai mari sau mai mici, se străduiesc să pună mâna pe Arctica.

CAPITOLUL 10

ARCTICA

Există două tipuri de probleme arctice,
cele imaginare și cele reale. Dintre ele,
cele imaginare sunt cele mai reale.

VILHJALMUR STEFANSSON,
The Arctic in Fact and Fable
(Arctica în realitate și în fabulă)

Frontiere de stat
Aria calotei de gheață
la 26 august 2012
R U S i b
Cercul Arctic
Marea Laptev
Insulele Novosibirsk
Marea Siberiei de Est
Insula Wrangel
Marea Bering
O C E A N
Marea Chukchi
A R C T
Strâmtoarea Bering
ALASKA (SUA)
Golful Prudhoe
Insula Banks
OCEANUL PACIFIC
C A N

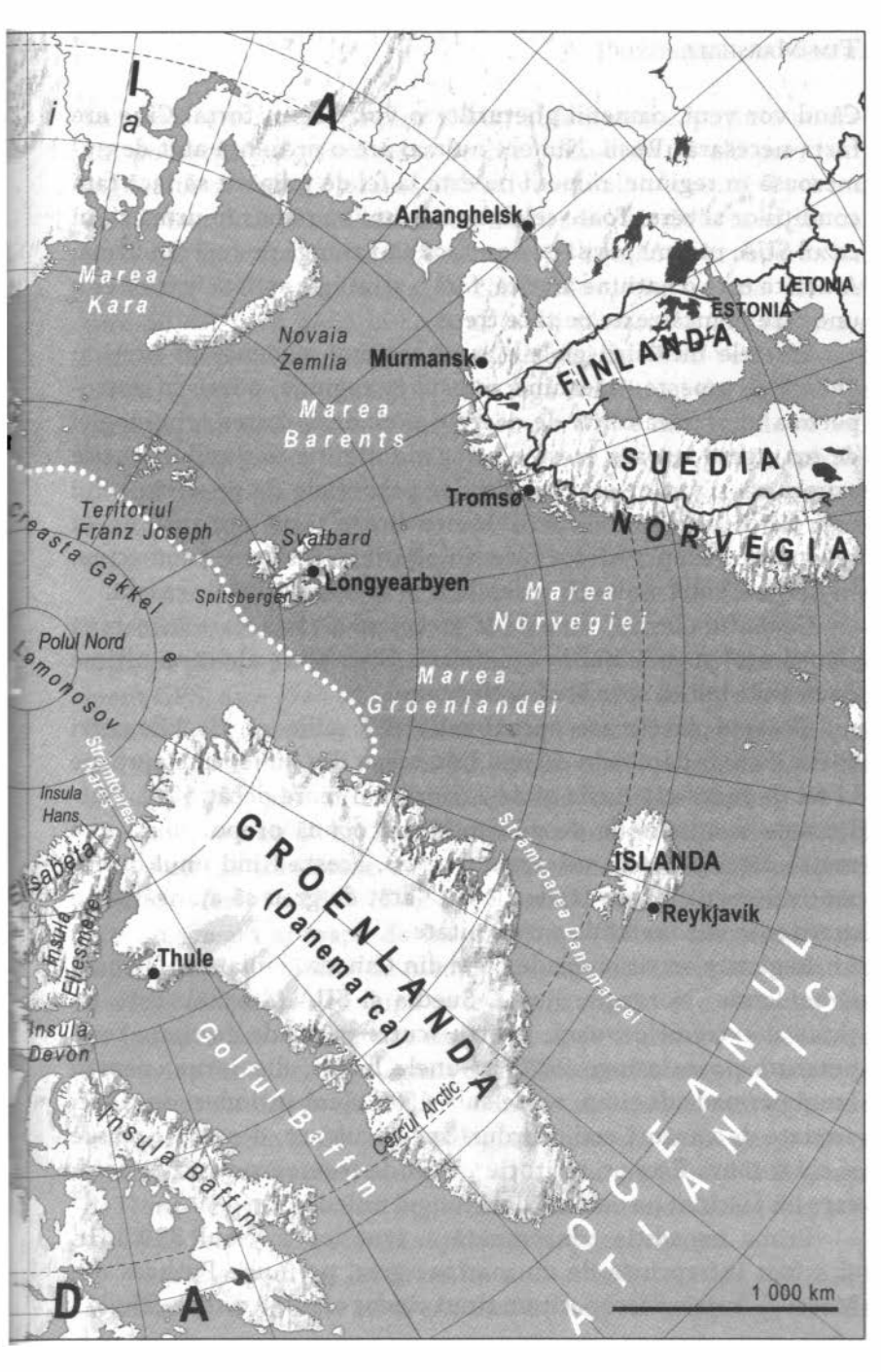
Arhanghelsk
Marea Kara
Novaia Zemlia
Murmansk
FINLANDA
ESTONIA
LETONIA
Marea Barents
SUEDIA
Tromsø
NORVEGIA
Teritoriul Franz Joseph
Svalbard
Longyearbyen
Spitsbergen
Marea Norvegiei
Polul Nord
Marea Groenlandei
Insula Hans
GROENLANDA (Danemarca)
ISLANDA
Reykjavik
Thule
Insula Devon
Golful Baffin
Cercul Arctic
Insula Baffin
OCEANUL ATLANTIC
1 000 km

Când vor veni, oamenii gheţurilor o vor face în forţă. Cine are forţa necesară? Ruşii. Nimeni nu mai are o prezenţă atât de numeroasă în regiune, nimeni nu este la fel de pregătit să facă faţă condiţiilor severe. Toate celelalte naţiuni au rămas în urmă şi, în cazul SUA, nici nu par să-şi dorească să-i ajungă pe ruşi din urmă: America este o naţiune arctică, fără o strategie arctică într-o regiune care se încălzeşte pe zi ce trece.

Efectele încălzirii globale sunt tot mai evidente în Arctica: gheaţa se topeşte, înlesnind accesul în regiune, odată cu descoperirea unor zăcăminte de energie şi cu dezvoltarea tehnologiei de extragere – toate acestea atrăgând atenţia naţiunilor arctice asupra câştigurilor şi a pierderilor potenţiale de pe urma celui mai dificil teritoriu al lumii. Multe dintre ţările din regiune au revendicări asupra cărora nu s-au obosit să insiste – până acum. În Arctica, sunt multe de revendicat şi multe motive de ceartă.

Cuvântul „arctic" vine de la grecescul *artikos*, care înseamnă „lângă urs" şi se referă la constelaţia Ursa Mare ale cărei ultime două stele indică spre Steaua Nordului.

Oceanul Arctic are aproximativ 8,7 milioane de kilometri pătraţi; chiar dacă este cel mai mic ocean din lume, este aproape la fel de mare cât Rusia şi de 1,5 ori mai mare decât SUA. Platformele continentale de pe fundul lui ocupă proporţional mai mult spaţiu decât în oricare alt ocean, acesta fiind unul dintre motivele pentru care ţărilor le este atât de greu să ajungă la un acord asupra zonelor de suveranitate.

Regiunea arctică include părţi din Canada, Finlanda, Islanda, Groenlanda, Norvegia, Rusia, Suedia şi SUA (Alaska). Este un ţinut al extremelor: vara, pentru scurte perioade de timp, temperatura poate atinge 26°C în unele locuri, dar iarna, pentru lungi perioade de timp, scade sub -45°C. Sunt întinderi de stânci erodate de vânturi reci, fiorduri spectaculoase, deşerturi polare şi chiar râuri. Este un teritoriu pe cât de frumos, pe atât de ostil, care i-a fascinat pe oameni de-a lungul mileniilor.

Prima expediţie consemnată a avut loc în anul 330 î.Hr. şi a fost întreprinsă de un marinar grec, pe nume Pytheas din Massilia, care a descoperit un ţinut ciudat căruia i-a spus „Thule"

La întoarcerea acasă, pe țărmul Mării Mediterane, puțini i-au crezut poveștile surprinzătoare despre peisaje de un alb pur, mări înghețate și vietăți stranii, inclusiv urși albi, masivi; Pytheas, însă, a fost doar primul dintre cei mulți care, secole la rând, au descris minunile Arcticii și au fost copleșiți de emoție la vederea lor.

Mulți au fost copleșiți și de condițiile ei vitrege, mai ales cei care au călătorit până la capătul lumii cunoscute în căutarea a ceea ce scepticii spuneau că este Culoarul de Nord-Vest, drumul „mitic", prin Oceanul Arctic, care lega Atlanticul de Pacific. Un exemplu edificator este Henry Hudson. Chiar dacă cel de-al doilea golf ca mărime din lume îi poartă numele, în 1607, probabil că ar fi preferat să apuce bătrânețea decât să fie abandonat într-o barcă, aproape sigur trimis la moarte de un echipaj revoltat și sătul de interminabilele lui călătorii de explorare.

În privința primei persoane care a atins „Polul Nord", e greu de stabilit fiindcă, deși există un punct fix care îi indică poziția pe glob, sub el gheața se mișcă tot timpul și, fără echipament GPS, este greu să spui exact unde te afli. Sir Edward Parry, fără GPS, a încercat în 1825, dar gheața se mișca mai repede spre sud decât se mișca el spre nord, motiv pentru care, în cele din urmă, a făcut cale întoarsă, dar cel puțin a supraviețuit.

Căpitanul sir John Franklin a fost mai puțin norocos când a încercat să traverseze ultima parte nenavigabilă a Culoarului de Nord-Vest, în 1845. Cele două corăbii ale sale au rămas blocate în gheață aproape de Insula King William din arhipelagul canadian. Toți cei 129 de membri ai expediției au pierit, unii la bordul corăbiilor, alții după ce le-au abandonat și s-au îndreptat pe jos spre sud. Mai multe expediții au fost trimise în căutarea supraviețuitorilor, dar au găsit doar câteva schelete și au auzit de la vânătorii inuiți despre zeci de oameni albi care au murit printre ghețuri. De-abia în 2014 tehnologia a ajuns din urmă geografia și o echipă de cercetători canadieni a localizat pe fundul Culoarului de Nord-Vest, cu ajutorul sonarului, una dintre corăbiile dispărute, HMS *Erebus*, și a scos la suprafață clopotul vasului.

Soarta expediției lui Franklin nu i-a descurajat pe mulți alți aventurieri să încerce să-și croiască drum prin arhipelag, marele

explorator norvegian Roald Amundsen fiind primul care a reușit această performanță, în 1905, cu o navă de dimensiuni mai mici, cu un echipaj alcătuit numai din cinci oameni. Amundsen a trecut pe lângă Insula King William, a străbătut Strâmtoarea Bering și a pătruns în Oceanul Pacific. Și-a dat seama că a reușit în clipa în care a zărit o balenieră din San Francisco care venea din direcția opusă. În jurnalul său a scris că l-au copleșit emoțiile, un lucru poate la fel de rar ca și marea lui realizare: „Am reușit să trecem prin Culoarul de Nord-Vest. Visul meu din copilărie s-a împlinit în acel moment. Am simțit un nod în gât; eram frânt de oboseală – simțeam o mare slăbiciune – și ochii mi s-au umplut de lacrimi."

20 de ani mai târziu, s-a hotărât să devină primul om care zboară pe deasupra Polului Nord, ceea ce, deși este mai ușor decât să ajungi acolo pe jos, tot nu e la îndemâna oricui. Împreună cu Umberto Nobile, pilotul lui italian, și cu un echipaj format din 14 oameni, a zburat într-un dirijabil pe deasupra banchizelor de gheață și a lăsat să cadă steagurile Norvegiei, Italiei și SUA de la o înălțime de 100 m. Chiar dacă a fost un efort eroic, în secolul XXI nu este considerat a fi un temei legal pentru revendicarea regiunii de către cele trei țări.

Același lucru este valabil și pentru efortul impresionant al lui Shinji Kazama din Japonia care, în 1987, a devenit primul om care a ajuns la Polul Nord pe motocicletă. Domnul Kazama a avut grijă să nu traverseze o calotă glaciară care se topea și este genul de persoană care ar fi trecut și prin cel mai cumplit viscol ca să ajungă în cărțile de istorie, dar cert este că acum cei care ar dori să-l imite ar avea mai puțin de mers, suprafața acoperită de gheață devenind tot mai mică.

Faptul că gheața se topește este o realitate – imaginile luate din satelit în ultimul deceniu o dovedesc cu prisosință –, dar cauza nu este certă încă. Majoritatea specialiștilor sunt convinși că omul este de vină, nu doar ciclurile climatice naturale, și că exploatarea inevitabilă a ceea ce se află sub gheață va grăbi ritmul.

Deja multe sate aflate de-a lungul coastelor Bering și Chukchi au fost strămutate din cauza erodării țărmurilor și a dispariției locurilor de vânătoare. O regrupare a habitatelor are loc chiar

sub ochii noștri. Urși polari și vulpi arctice migrează, morsele se bat pe spațiul vital, iar peștii, neținând cont de granițele dintre teritorii, urcă spre nord, sărăcind rezervele pentru unele țări și mărindu-le pe altele. Macroul și codul atlantic se găsesc acum în năvoadele traulerelor arctice.

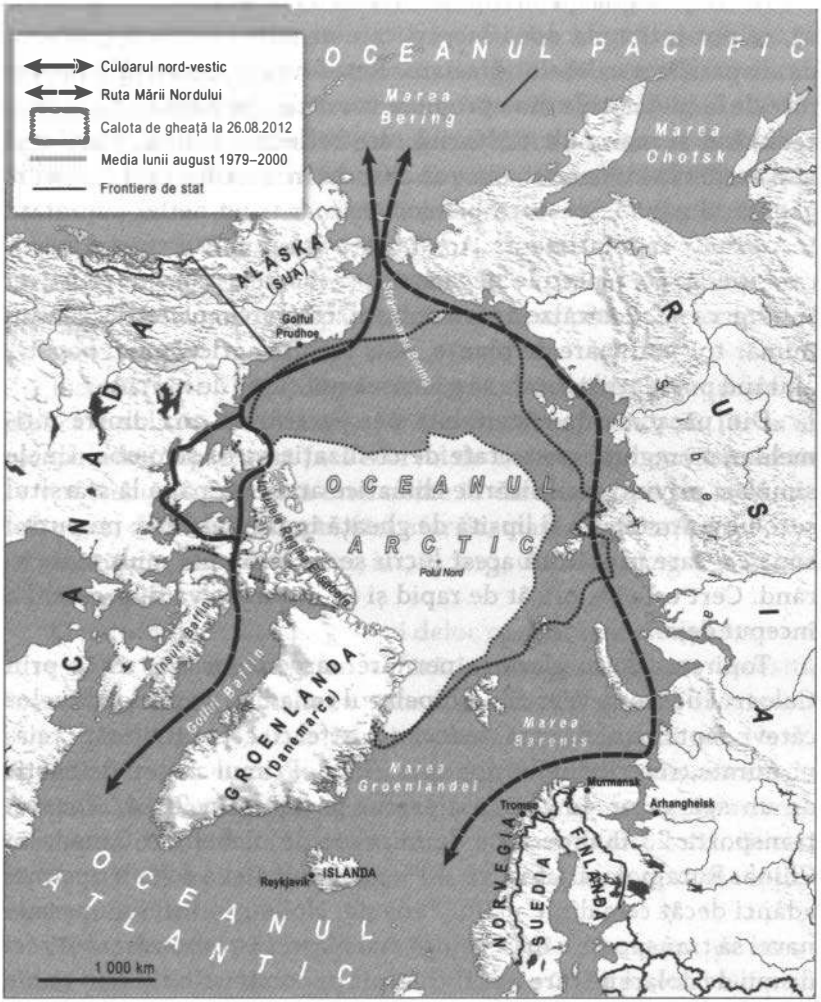

Imaginile luate din satelit arată clar că gheața din Arctica se topește, motiv pentru care căile maritime care trec prin regiune devin accesibile mai multe luni pe an.

Efectele topirii gheții nu vor fi resimțite doar în Arctica: țări îndepărtate, precum Insulele Maldive, Bangladesh și Olanda, riscă să fie inundate pe măsură ce gheața se topește, ducând la creșterea nivelului mării. Acest efect de domino arată de ce Arctica este o problemă globală, nu doar regională.

În timp ce gheața se topește, iar tundra devine tot mai expusă, se pot întâmpla două lucruri care ar putea accelera procesul de dispariție a calotelor glaciare. Reziduurile industriale provenite de la instalațiile din apropiere vor cădea pe zăpadă și gheață, reducând și mai mult teritoriul care reflectă căldura. Pământul mai închis la culoare și apa vor absorbi mai multă căldură decât gheața și zăpada pe care o înlocuiesc, mărind astfel suprafața teritoriului mai întunecat. Acesta este așa-numitul efect Albedo, care, pe lângă aspectele negative, are și unele aspecte pozitive: tundra care se încălzește va înlesni creșterea naturală a unui număr tot mai mare de plante, plus recolte agricole mai bogate, ajutând populațiile locale să găsească noi surse de hrană.

Din păcate, este inevitabilă perspectiva ca una dintre ultimele mari regiuni neafectate de civilizație să se schimbe. Unele simulări privind modificările climatice arată că, până la sfârșitul secolului, Arctica va fi lipsită de gheață în timpul verii; nu puțini sunt cei care prevăd că acest lucru se va întâmpla mult mai curând. Cert este că, oricât de rapid și de dramatic va fi, procesul a început deja.

Topirea calotei glaciare permite cargourilor să treacă prin Culoarul de Nord-Vest din arhipelagul canadian pe perioada celor câteva săptămâni de vară, reducând astfel cu cel puțin o săptămână durata trecerii din Europa spre China. Primul cargou neînsoțit de un spărgător de gheață a trecut pe acolo în 2014. *Nunavik* transporta 23 000 de tone de minereu de nichel din Canada în China. Ruta polară a fost cu 40% mai scurtă și a folosit ape mai adânci decât cele din Canalul Panama. Noile condiții i-au permis navei să transporte o încărcătură mai mare, să economisească zeci de mii de dolari pe care i-ar fi cheltuit pe combustibil și i-au redus emisiile de carbon cu 1 300 de tone metrice. Până în 2040, ruta va fi deschisă până la două luni pe an, transformând legăturile

comerciale peste „Nordul Îndepărtat" și având un efect de domino până în Egipt și Panama asupra beneficiilor pe care cele două țări le obțin din exploatarea canalelor Suez și, respectiv, Panama.

Ruta de nord-est, sau Ruta Maritimă de Nord cum îi spun rușii, care trece pe lângă coasta siberiană, este și ea deschisă câteva luni pe an și devine tot mai frecventată.

Gheața care se topește dă la iveală alte bogății posibile. Se crede că mari cantități de gaze naturale și de petrol s-ar putea găsi în Arctica, în zone care acum au devenit accesibile. În 2008, Institutul de Prospecțiuni Geologice al SUA a estimat că în Arctica există 47 trilioane de metri cubi de gaze naturale, 44 miliarde de barili de gaz natural lichid și 90 miliarde de barili de petrol, cea mai mare parte în largul coastei. Pe măsură ce un teritoriu tot mai întins devine accesibil, alte zăcăminte, de aur, zinc, nichel și fier, deja identificate în unele părți din Arctica, ar putea fi descoperite și în alte locuri.

ExxonMobil, Shell și Rosneft se numără printre giganții energiei care solicită autorizații și încep forări exploratorii. Țările și companiile pregătite să facă efortul de a ajunge la bogățiile arctice vor trebui să facă față unei clime în care, aproape tot anul, zilele sunt, de fapt, o noapte fără sfârșit, marea îngheață până la o adâncime de peste doi metri, iar, în larg, valurile ating o înălțime de 12 metri.

O muncă periculoasă, grea și deloc curată, mai ales pentru cei care speră să lucreze tot anul, fără întrerupere. Și care necesită investiții masive. Instalarea unor conducte de gaze va fi imposibilă în multe zone, iar construirea unei infrastructuri complexe, de lichefiere, pe mare, mai ales în condiții vitrege, este extrem de costisitoare. Dar câștigurile strategice și financiare care se anunță înseamnă că marii jucători vor încerca să revendice teritoriile și să înceapă forarea și că posibilele efecte negative asupra mediului nu-i vor opri din drum.

Revendicările privind suveranitatea nu se bazează pe steagurile primilor exploratori, ci pe Convenția ONU privind Dreptul Mării (UNCLOS). Conform acestei convenții, orice semnatar are drepturi economice exclusive de la țărmul său până la 370 km în

larg (dacă această limită nu încalcă apele teritoriale ale altei țări) și poate declara suprafața respectivă Zonă Economică Exclusivă (ZEE). Prin urmare, petrolul și gazul din zonă aparțin statului semnatar. În anumite împrejurări, și în funcție de dimensiunile platformei continentale a unei țări, probate științific, țara respectivă poate solicita extinderea ZEE la 648 km de coastă.

Topirea gheții arctice aduce cu sine și o înăsprire a atitudinii celor opt membri ai Consiliului Arctic, forumul în care geopolitica devine *geopolarctică*.

Cele „cinci țări arctice", care se învecinează cu Oceanul Arctic, sunt Canada, Rusia, SUA, Norvegia și Danemarca (dată fiind responsabilitatea pe care o are față de Groenlanda). Lor li se alătură Islanda, Finlanda și Suedia, și ele membre cu drepturi depline. Alte 12 națiuni au statut de observator permanent, după ce au recunoscut „suveranitatea țărilor arctice, drepturile lor suverane și jurisdicția" în regiune, printre alte condiții. De pildă, la Consiliul Arctic din 2013, Japonia și India, care au sponsorizat expediții arctice științifice, și China, care are o bază științifică pe o insulă norvegiană, ca și un spărgător de gheață modern, au primit statut de observator.

Există, însă, și țări care nu fac parte din Consiliu, dar care susțin că au interese legitime în regiune, precum și altele care pretind că, ținând cont de teoria „moștenirii comune a omenirii", Arctica ar trebuie să fie deschisă tuturor.

În acest moment, există cel puțin nouă dispute juridice și revendicări privind suveranitatea în Oceanul Arctic, toate complicate din punct de vedere legal, iar unele cu potențial de a provoca tensiuni serioase între națiuni. Una dintre cele mai insolente măsuri a fost luată deja de ruși: Moscova deja a marcat terenul – la mare adâncime. În 2007, a trimis două submersibile cu echipaj uman la o adâncime de 4 261 m, chiar la Polul Nord, pentru a înfige un steag rusesc din titan, inoxidabil, ca declarație de intenție. Din câte se știe, steagul încă mai „fâlfâie" acolo. La scurt timp, un grup de experți ruși a propus schimbarea numelui oceanului. Fără să stea prea mult pe gânduri, rușii au venit cu alternativa: „Oceanul Rusesc"

Pe de altă parte, Rusia susține că Creasta Lomonosov, din largul coastei siberiene, ar fi o prelungire a platformei continentale a Siberiei și, prin urmare, ar aparține Rusiei în exclusivitate. O revendicare problematică pentru alte țări, dat fiind că această creastă se întinde până la Polul Nord.

Rusia și Norvegia au dispute serioase asupra Mării Barents. Creasta Gakkel din Marea Barents este o prelungire a ZEE norvegiene, susține Norvegia, contrazisă de Rusia, care este interesată de Insulele Svalbard, cel mai nordic punct al Pământului cu o populație stabilă. Majoritatea țărilor și a organizațiilor internaționale recunosc insulele ca fiind sub suveranitatea (limitată) a Norvegiei, dar cea mai mare insulă, Spitsbergen, are un număr tot mai mare de imigranți ruși angajați la minele de cărbune. Deși minele nu sunt profitabile, comunitatea rusă este un instrument util pe care Moscova îl folosește pentru a-și motiva revendicările asupra Insulelor Svalbard. La un moment dat, Rusia poate accentua tensiunile, justificându-și acțiunile cu argumente geologice și cu prezenta la fața locului a populației ruse.

Norvegia, stat NATO, știe ce o așteaptă, motiv pentru care a făcut din Nordul Îndepărtat prioritatea numărul unu a politicii ei externe. Aviația norvegiană interceptează în mod regulat avioane de vânătoare rusești în apropierea granițelor ei; tensiunile crescute au făcut-o să-și mute centrul de operațiuni militare din sudul țării în nord, plus că își pune la punct un Batalion Arctic. Canada își întărește capacitățile militare în condiții de iarnă, iar Danemarca a reacționat și ea la demonstrațiile de forță ale Moscovei creând o Forță Arctică de Reacție.

Între timp, Rusia își alcătuiește o Armată Arctică. Șase noi baze militare sunt în construcție, la care se adaugă reactivarea mai multor instalații de pe vremea Războiului Rece, cum sunt cele de pe Insulele Novosibirsk, și renovarea aerodromurilor. O unitate cu un efectiv de cel puțin 6 000 de militari se pregătește în regiunea Murmansk și va include două brigăzi de infanterie mecanizată, echipate cu snowmobile și vehicule pe pernă de aer.

Nu e deloc o coincidență faptul că Murmanskul este numit „poarta de nord a energiei Rusiei" și că președintele Putin

a declarat, legat de furnizarea de energie, că „zăcămintele din largul coastelor, mai ales din Arctica, sunt, fără exagerare, rezerva noastră strategică pentru secolul XXI"

Deși brigăzile din Murmansk vor fi forța minimă permanentă a Moscovei în Arctica, Rusia și-a demonstrat deja capacitatea de luptă în condiții de temperatură scăzută în 2014, cu un exercițiu la care au participat 155 000 de militari și mii de tancuri, avioane și nave maritime. Ministerul Apărării din Rusia a subliniat că acest exercițiu a fost mai mare decât cele din timpul Războiului Rece.

În aceste jocuri de-a războiul, trupele rusești au avut misiunea de a respinge o invazie a unei puteri străine numite „Missouri", cu trimitere evidentă la SUA. Scenariul a prevăzut debarcarea trupelor „Missouri" în Ciukotka, Kamceatka, Insulele Kurile și Sahalin, pentru a sprijini o putere asiatică nenumită, care deja se lupta cu Rusia. Puterea nenumită era Japonia, iar conflictul din scenariu era provocat de o dispută teritorială privind, conform analiștilor, Insulele Kurile de Sud. Scopul demonstrației de forță a fost accentuat politic în momentul în care, pentru prima dată, președintele Putin a adăugat regiunea arctică la sfera de influență rusească în doctrina oficială de politică externă a țării sale.

În pofida scăderii puterii economice a Rusiei, care duce la reducerea bugetului multor departamente guvernamentale, bugetul de apărare a crescut, în parte, pentru a susține întărirea prezenței militare în Arctica până în 2020. Moscova are planuri mari pentru viitor, infrastructura din trecut și avantajul poziției geografice. După cum spunea Melissa Bert, căpitan în Garda de Coastă a SUA, adresându-se Centrului de Studii Strategice și Internaționale din Washington DC: „Ei au orașe în Arctica, noi avem doar sate"

Toate acestea sunt, în multe privințe, o continuare, sau cel puțin o resuscitare a politicilor arctice ale Rusiei din timpul Războiului Rece. Rușii știu că NATO le poate anihila flota baltică prin blocarea strâmtorii Skagerrak. Această blocadă potențială este complicată de faptul că, în Arctica, flota lor de nord are la dispoziție numai 290 km de apă fără sloiuri, de pe coasta Kola

până la banchizele arctice. Din acest coridor îngust trebuie să treacă prin Marea Norvegiei și apoi să riște traversarea culoarului GIUK (Groenlanda, Islanda și Regatul Unit) ca să ajungă la Oceanul Atlantic. În timpul Războiului Rece zona a fost numită de NATO „Capcana mortală", fiindcă aici avioanele, navele maritime și submarinele NATO așteptau să surprindă flota sovietică.

Cursa spre un nou Război Rece își păstrează ritmul susținut, cu aceleași strategii, chiar dacă acum americanii și-au retras forțele din Islanda, aliatul lor NATO. Islanda nu are armată proprie, motiv pentru care retragerea americanilor a fost catalogată de guvernul islandez drept „dovadă de miopie" Într-un discurs ținut în fața Consiliului Atlantic Suedez, ministrul de justiție al Islandei, Björn Bjarnason, a spus: „O anumită prezență militară ar trebui păstrată în regiune, ca un semnal privind interesele și ambițiile unei națiuni într-o zonă, întrucât un vid militar ar putea fi interpretat greșit, ca o lipsă de interes național și de prioritate"

Dar, de mai bine de un deceniu, e tot mai clar că Arctica este o prioritate mai mult pentru ruși decât pentru americani. Abordarea diferită reiese din atenția pe care o acordă regiunii cele două țări sau, în cazul Americii, din dezinteresul manifestat după prăbușirea Uniunii Sovietice.

Este nevoie de până la un miliard de dolari și de zece ani ca să construiești un spărgător de gheață. Rusia este evident cea mai mare putere arctică, cu cea mai numeroasă flotă de spărgătoare de gheață din lume, 32 în total, conform statisticilor Gărzii de Coastă a SUA din 2013. Șase dintre ele sunt cu propulsie nucleară, singurele din lume, iar Rusia intenționează să lanseze cel mai puternic spărgător de gheață până în 2018. Acesta va putea sfărâma gheața mai groasă de trei metri și remorca tancuri petroliere cu un deplasament de până la 70 000 de tone prin banchizele de gheață.

Prin contrast, Statele Unite au o flotă alcătuită dintr-un singur spărgător de gheață funcțional, USS *Polar Star*, și nu intenționează să mai construiască altul. În 2012, au trebuit să apeleze la o navă rusească pentru a-și reaproviziona baza de cercetare

din Antarctica, un adevărat triumf al cooperării între marile puteri, dar și o demonstrație a cât de în urmă au rămas americanii. Nici o altă națiune nu se poate măsura cu Rusia: Canada are șase spărgătoare de gheață și mai construiește unul, Finlanda are opt, Suedia șapte, iar Danemarca patru. China, Germania și Norvegia au câte unul.

În toamna anului 2015, președintele Obama a făcut prima călătorie a unui președinte în funcție în Alaska, unde a solicitat construirea mai multor spărgătoare de gheață americane. Dar solicitarea a fost făcută în treacăt, în cursul unei călătorii având ca subiect schimbările climatice. Securitatea și aspectele energetice ale Arcticii de-abia au fost menționate. Washingtonul are mult de recuperat, situație rămasă neschimbată după alegerea președintelui Trump.

SUA mai au o problemă. Nu a ratificat tratatul UNCLOS, cedând efectiv 518 000 km^2 de teritoriu subacvatic în Arctica fiindcă nu au solicitat o ZEE.

Cu toate acestea, își dispută cu Canada dreptul asupra zăcămintelor petroliere din largul coastelor și accesul la apele din arhipelagul canadian. Canada susține că „apele îi aparțin", în timp ce SUA declară că arhipelagul este, de fapt, o strâmtoare pentru navigația internațională, neavând nici o legătură cu legea canadiană. În 1985, SUA au trimis acolo un spărgător de gheață fără să informeze Canada în prealabil, provocând un conflict între cei doi vecini, a căror relație este amicală și spinoasă, în același timp.

SUA se află în dispută și cu Rusia în privința Mării Bering, a Oceanului Arctic și a nordului Oceanului Pacific. În 1990, americanii au semnat un Acord al Granițelor Maritime cu Uniunea Sovietică, prin care Moscova a cedat o regiune piscicolă. Dar, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, parlamentul Rusiei refuză să ratifice acordul. Zona este tratată de ambele părți ca fiind sub suveranitate americană, dar rușii își rezervă dreptul de a reveni asupra controversei.

Altă dispută este cea dintre Canada și Danemarca, în privința Insulei Hans din strâmtoarea Nares, care desparte Groenlanda

de Insula Ellesmere. Groenlanda, cu doar 56 000 de locuitori, are autonomie, dar rămâne sub suveranitatea Danemarcei. Un acord încheiat în 1953 între Danemarca și Canada a lăsat problema în suspensie și, de atunci, ambele țări și-au arborat drapelul național pe insulă.

Toate problemele legate de suveranitate derivă din aceleași dorințe și temeri – dorința de a păzi rutele pentru navele comerciale și militare, dorința de a deține bogățiile naturale ale regiunii și teama că alții ar putea câștiga acolo unde unii pierd. Până de curând, bogățiile au fost doar teoretice, dar gheața care se topește a făcut ca teoreticul să devină probabil și, în unele cazuri, chiar sigur.

Topirea gheții schimbă geografia și mizele jocului. Statele arctice și companiile-gigant producătoare de energie trebuie să decidă cum vor aborda aceste schimbări și câtă atenție vor acorda mediului și locuitorilor din Arctica. Judecând după foamea de energie, întrecerea este inevitabilă în ceea ce unii specialiști numesc „Noul Mare Joc" Vor apărea mult mai multe nave în Nordul Îndepărtat, mult mai multe instalații de foraj petrolier și platforme de extracție a gazului natural – într-un cuvânt, Nordul Îndepărtat se va aglomera. Rușii nu se mulțumesc doar cu spărgătoarele de gheață cu propulsie nucleară, vor să construiască o centrală nucleară plutitoare, capabilă să reziste la o greutate de până la trei metri de gheață.

Există, însă, diferențe între această situație și „cursa pentru Africa" din secolul al XIX-lea sau mașinațiunile marilor puteri în Orientul Mijlociu, India și Afghanistan în primul Mare Joc. Cursa aceasta are reguli, o formulă și un forum în care se iau decizii. Consiliul Arctic este alcătuit din țări mature, cele mai multe, într-o măsură mai mare sau mai mică, democratice. Legile internaționale reglementează disputele teritoriale și poluarea mediului; de asemenea, există legi maritime și legi care privesc comportamentul față de populațiile minoritare. Cea mai mare parte din teritoriul disputat nu a fost cucerită prin imperialismul secolului al XIX-lea și nici de state-națiuni aflate în război.

Statele arctice știu că se află într-o zonă complicată, nu atât din cauza divergențelor, cât din perspectiva provocărilor de ordin geografic. Oceanul Arctic are o suprafață de aproape 14 milioane de kilometri pătrați; apele lui sunt întunecate, periculoase, chiar mortale. Nu este un loc în care să te lipsești de prieteni. Statele arctice știu că, pentru a reuși în această regiune, trebuie să coopereze, mai ales în domenii precum fondul piscicol, contrabanda, terorismul, operațiunile de căutare și salvare și dezastrele ecologice.

Se prea poate ca un conflict privind drepturile asupra pescuitului să degenereze, dat fiind că Regatul Unit și Islanda au fost cât pe ce să se încaiere în timpul „Războaielor codului", din anii 1950 și 1970. Contrabanda se face pe orice rută de tranzit, foarte probabil și în Arctica, dar combaterea ei va fi mult mai dificilă din cauza condițiilor de acolo. Pe măsură ce navele comerciale și cele de croazieră vor frecventa tot mai mult regiunea, vor trebui întărite în mod corespunzător și operațiunile de căutare și salvare, capacitatea națiunilor arctice de a combate terorismul, ca și capacitatea de reacție la un dezastru ecologic într-o regiune tot mai solicitată. În 1965, spărgătorul de gheață *Lenin* a avut o defecțiune la reactor în timp ce se afla în largul oceanului. După întoarcerea la țărm, părți din reactor au fost îndepărtate și, împreună cu combustibilul alterat, au fost introduse într-un container din oțel îmbrăcat într-un bloc de beton care apoi a fost aruncat în apă. Astfel de incidente vor deveni mai frecvente odată cu deschiderea Arcticii și vor fi greu de gestionat.

Poate că Arctica va deveni doar un alt câmp de luptă pentru unele state-națiuni – la urma urmei, toate războaiele pornesc din teama de celălalt și din lăcomie; Arctica, însă, este diferită, de aceea poate că va fi altfel abordată. Istoria ne arată cât de rapace este jocul cu sumă nulă. Într-un fel, tocmai credința în determinismul geografic, dublată de natura umană, a pus bețe în roate oricărei alte metode. Există, însă, exemple care ne arată cum tehnologia ne ajută să evadăm din închisoarea geografiei: acum putem traversa deșerturile și mările cu o viteză la care generațiile anterioare nici nu visau. Am rupt chiar și cătușele forței gravitaționale

a Pământului. În lumea recent globalizată, putem folosi această tehnologie ca să ne încercăm șansa cu toții în Arctica. Putem învinge latura rapace a naturii noastre ca să jucăm cinstit Marele Joc, în beneficiul tuturor.

CONCLUZIE

Am terminat în capătul de sus al lumii, prin urmare, singura direcție este tot în sus.

Ultima frontieră ne-a stimulat mereu imaginația, acum, însă, trăim într-o epocă în care omenirea și-a împlinit visul și a ajuns în spațiul cosmic, cu un milimetru mai aproape de infinit, în drumul nostru spre viitor. Spiritul neobosit al omenirii are grijă ca limitele noastre să nu se oprească la ceea ce Carl Sagan numea – cuvinte devenite celebre – „punctul de un albastru azuriu"

Și, totuși, trebuie să revenim cu picioarele pe pământ, uneori abrupt, fiindcă nici nu am reușit să ieșim victorioși în fața geografiei și nici să ne învingem tendința de a ne lua la întrecere cu ea.

Geografia a fost întotdeauna un fel de închisoare – una care hotărăște ce este o națiune sau ce poate fi ea, o închisoare din care liderii acestei lumi s-au căznit de multe ori să scape.

Rusia este probabil exemplul cel mai edificator, extinzându-se în mod firesc din mica regiune de șes pe care a controlat-o, până când a ajuns să acopere un spațiu imens, înconjurat mai ales de munți și de mare – cu doar un singur punct vulnerabil, Câmpia Europei de Nord. Dacă liderii ruși au vrut să creeze o mare națiune, asta au și făcut, dar în privința acestui punct slab nu au avut nici un cuvânt de spus. De asemenea, nimeni din Europa nu a decis să o transforme într-o uriașă zonă comercială; rețelele de râuri, lungi și drepte, au înlesnit această evoluție și, într-o anumită măsură, chiar au făcut-o inevitabilă odată cu trecerea mileniilor.

Pe măsură ce se derulează secolul XXI, factorii geografici care au ajutat la crearea istoriei noastre vor continua în mare parte să ne hotărască și viitorul: peste un secol, Rusia va privi cu aceeași îngrijorare spre vest, peste ceea ce va fi aceeași câmpie. India

și China vor rămâne despărțite de Munții Himalaya. Până la urmă, s-ar putea să intre în conflict mereu, dar, dacă se va întâmpla așa ceva, geografia va fi cea care va influența natura luptei: cele două țări fie vor trebui să dezvolte o tehnologie capabilă să transporte o forță militară uriașă peste munți, fie, dacă acest lucru va fi imposibil și nici o parte nu va dori să recurgă la războiul nuclear, se vor confrunta pe mare. Florida va continua să păzească ieșirea și intrarea în Golful Mexic. Cheia o reprezintă poziția Golfului, nu cine îl controlează. Să luăm, de pildă, un scenariu extrem, puțin probabil: să ne imaginăm că Florida, majoritar hispanică, s-a desprins de SUA și s-a aliat cu Mexicul și Cuba. Această mișcare ar schimba numai dinamica celui care controlează Golful, nu și importanța poziției.

Desigur, geografia nu dictează cursul tuturor evenimentelor. Marile idei și marii lideri fac parte din mecanismul istoriei. Dar trebuie să acționeze în limitele impuse de geografie. Liderii Bangladeshului ar putea visa la puterea de a stăvili apele în încercarea acestora de a inunda Golful Bengal, dar știu că 80% din țară e așezată într-o zonă inundabilă, care nu poate fi schimbată. Este exact ce a vrut să demonstreze Canute, regele scandinavo-englez, în secolul al XI-lea, când, în fața curtenilor lingușitori, a poruncit valurilor să se retragă: natura, sau Dumnezeu, este mai puternică decât orice om. În Bangladesh, tot ce pot face locuitorii este să reacționeze la realitățile naturii: să construiască mai multe stăvilare și să spere că simulările pe computer privind creșterea nivelului apei provocată de încălzirea globală sunt exagerate.

Noile realități geografice, precum schimbarea climei, aduc noi provocări și oferă noi șanse. Încălzirea globală ar putea declanșa migrări în masă. Dacă Insulele Maldive, și multe altele asemenea, chiar se vor scufunda, efectele vor fi resimțite nu numai de cei care le vor părăsi înainte de a fi prea târziu, ci și de țările în care se vor refugia. Dacă inundațiile din Bangladesh devin tot mai de nestăpânit, viitorul țării și al celor 160 de milioane de locuitori este sumbru; dacă nivelul apei crește și mai mult, această țară săracă ar putea dispărea. Iar dacă deșertificarea ținuturilor aflate mai jos de Sahel continuă, războaie precum cel din Darfur, în

Sudan (parțial provocat de marșul nisipului asupra nomazilor din nord, care i-a împins spre sud, unde își are sălașul tribul Fur), se vor intensifica și se vor răspândi.

Războaiele apei sunt o problemă potențială. Chiar dacă, în următoarele decenii, în Orientul Mijlociu, ar apărea democrații stabile, dacă apele râului Murat, care izvorăște în Turcia și se varsă în Eufrat, ar scădea considerabil, barajele pe care Turcia ar trebui să le construiască pentru a-și proteja sursa de lichid vital ar duce foarte ușor la un război cu Siria și Irak, situate în aval.

Privind și mai departe, pe măsură ce evadăm din închisoarea geografiei noastre în univers, luptele politice vor continua în spațiul cosmic, cel puțin în viitorul previzibil.

Primul om care a străpuns stratul superior al stratosferei, în 1961, a fost cosmonautul sovietic, în vârstă de 27 de ani, Iuri Gagarin, la bordul navei *Vostok 1*. E trist pentru omenire că numele unui alt rus, Kalașnikov, este mult mai cunoscut.

Gagarin, Buzz Aldrin și mulți alții sunt urmașii lui Marco Polo și ai lui Cristofor Columb, pionierii care au forțat limitele și au schimbat lumea cum nici măcar nu și-au putut închipui. Nu contează dacă în bine sau în rău; au dat noi șanse omenirii, au descoperit spații noi în care națiunile se pot lua la întrecere ca să folosească la maximum ceea ce a creat natura acolo. Chiar dacă va fi nevoie de generații întregi, vom înfige și în spațiul cosmic steagurile noastre, vom „cuceri" teritorii, vom revendica ținuturi și vom depăși barierele pe care ni le pune în cale universul.

Există acum aproximativ 1 100 de sateliți funcționali în spațiul cosmic și cel puțin 2 000 nefuncționali. Rușii și americanii au lansat aproape 2 400 dintre ele, vreo sută sunt din Japonia și cam tot atâția din China, urmând o mulțime de alte țări cu mai puțini sateliți. Sub ei sunt stațiile spațiale, unde pentru prima oară trăiesc și lucrează oameni aproape permanent, dincolo de limitele impuse de forța gravitațională a Pământului. Mai departe, cel puțin cinci steaguri americane încă mai rezistă pe suprafața Lunii și, mult mai departe, rachetele noastre au trecut de Marte și de Jupiter, dincolo de ceea ce vedem și încercăm să înțelegem.

Este tentant să credem că strădaniile noastre de a cuceri spațiul cosmic leagă omenirea de un viitor colectiv, cooperant. Din păcate, primordială va fi, în continuare, lupta pentru supremație în spațiul cosmic. Sateliții nu sunt acolo doar ca să ne transmită imagini TV sau să prevadă vremea: ei spionează alte țări ca să vadă care dintre ele își mută trupele, unde anume și cu ce armament. În plus, America și China sunt angajate în perfecționarea tehnologiei laserului, care poate fi folosit ca armă, și amândouă vor să aibă un sistem de rachete care să acționeze în spațiul cosmic și să anihileze rachetele rivalei. Multe dintre națiunile cu o tehnologie avansată se pregătesc în caz că vor fi nevoite să lupte în spațiul cosmic.

Atunci când vom încerca să ajungem la stele, provocările vor fi de așa natură încât, pentru a le face față, probabil că va trebui să fim uniți: să călătorim prin univers nu ca ruși, americani sau chinezi, ci ca reprezentanți ai omenirii. Dar, pe moment, deși am rupt cătușele forței gravitaționale, suntem prizonierii propriului mod de a gândi, bănuitori față de „ceilalți" și astfel limitați de întrecerea influențată de instinctul primar de a pune mâna pe resurse. Mai avem cale lungă de străbătut.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale

Diamond, Jared, *Guns, Germs, and Steel* (New York: W.W. Norton, 2005)

Dodds, Klaus, *Geopolitics: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Ikenberry, G. John, „The Illusion of Geopolitics", *Foreign Affairs* (mai/iunie 2014)

Keegan, John, *Atlas of World War Two* (Londra: Harper Collins, 2006)

Mackinder, Halford John, „The Geographical Pivot of History", *The Geographical Society*, vol. 23, nr. 4 (aprilie 1904), pp. 421–437

Mackinder, Halford John, *Democratic Ideals and Reality*, 1919

Mead, Walter Russell, „The Return to Geopolitics", *Foreign Affairs* (mai/iunie 2014)

Monmonier, M., *How to Lie with Maps* (Chicago: University of Chicago Press, 1996)

Parry, Chris, *Super Highway: Sea Power in the 21st Century* (Londra: Elliot & Thomson, 2014)

Pickles, John, *A History of Spaces: Cartographic Reason, Mapping and the Geo-Coded World* (Londra: Routledge, 2004)

Roberts, S., Secor, A. și Sparke, M., „Neoliberal Geopolitics", *Antipode*, vol. 35, nr. 5 (noiembrie 2003), pp. 886–897

The Times Atlas of World History (Londra: Times Books, 2000)

The Times Comprehensive Atlas of the World, ediția a 12-a (Londra: Times Books, 2007)

Weighley, Russell F., *The American Way of War* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1973)

Rusia

Eberstadt, Nicholas, „Russia's Peacetime Demographic Crisis: Dimensions, Causes, Implications" (National Bureau of Asian Research, 2010)

Kennan, George F., „The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs* (iulie 1947)

„Russia's accusations – setting the record straight", NATO Fact Sheet (aprilie 2014)

China

Beardson, Timothy, *Stumbling Giant: The Threats to China's Future* (New Haven, CT: Yale University Press, 2013)

Boehm, Dana Carver, „China's Failed War on Terror: Fanning the Flames of Uighur Separatist Violence", *Berkley Journal of Middle Eastern and Islamic Law*, vol. 2, nr. 1:3 (2009)

De Crespigny, Rafe, *China This Century* (Oxford: Oxford University Press, 1992)

Holmes, James, „When China Rules the Sea", *Foreign Policy* (septembrie 2015)

Kaplan, Robert D., *Răzbunarea geografiei* (Editura Litera, București, 2016)

Lewis, Martin, „East Asia", Stanford University Global Geopolitics Lectures, East Asia (15 ianuarie 2008)

Shaughnessy, Edward L. (ed.), *China: Empire and Civilization* (Londra: Duncan Baird Publishers, 2005)

Theroux, Paul, *Riding the Iron Rooster* (Londra: Hamish Hamilton, 1988)

SUA

Commage, S., *Documents of American History Volume 1: to 1898* (ediția a 10-a) (New Jersey: Prentice Hall, 1988)

Kagan, Robert, *Dangerous Nation: America and the World, 1600–1898* (Londra: Atlantic Books, 2006)

Pei, Minxin, „How America and China See Each Other", *Foreign Affairs* (martie/aprilie 2014)

„The Geopolitics of the United States, Part 1: The Inevitable Empire", Stratfor.com, 4 iulie 2014 (https://www.stratfor.com/analysis/geopolitics-united-states-part-1-inevitable-empire)
US Department of State, „Rise to World Power, 1867–1913", A Short History of the Department of State (history.state.gov/departmenthistory/short-history)

Europa de Vest

Kagan, Robert, *Of Paradise and Power* (New York: Random House, 2003)
Ottens, Nick, „«Too Big for Europe», The Recurring German Problem", *Atlantic Sentinel*, 28 aprilie 2014
Speck, Ulrich, „Power and Purpose: German Foreign Policy at a Crossroads", 3 noiembrie 2014 (http://carnegieeurope.eu/publications/?fa = 57167)
Simon, Luis și Rogers James, „The Return of European Geopolitics? All roads run through London", *The RUSI Journal*, vol. 155, nr. 3 (2010), pp. 57–63
Turchin, Peter, *War and Peace and War* (Londra: Plume Books, 2007)

Africa

Bloom, David E. și Sachs, Jeffrey D., „Geography, Demography, and Economic Growth in Africa", Harvard Institute for International Development, Harvard University (octombrie 1998)
Chaves, Isaías, Engerman, Stanley L. și Robinson, James A., „Reinventing the Wheel: The Economic Benefits of Wheeled Trasnportation in Early Colonial British West Africa", februarie 2012 (http://scholar.harvard.edu/files/jrobinson/files/the_wheel_in_africa_february_2012.pdf)
Kasperon, Roger E. și Minghi, Julian V., *The Structure of Political Geography* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2011)

Orientul Mijlociu

Fisher, Max, „40 Maps Which Explain The Middle East", 5 mai 2014 (http://www.vox.com/a/maps-explain-the-middle-east)

Malinowski, Jon C. (ed.), „Iraq: A Geography", United States Military Academy, West Point, New York, 2004 (http://www.usma.edu/gene/SiteAssets/SitePages/Publications/Iraq%20A%20Geography.pdf?Mobile=1)

India și Pakistan

French, Patrick, *India: A Portrait* (Londra: Allen Lane, 2011)

„Geography of India", Mapsofindia.com, 12 noiembrie 2014 (http://www.mapsofindia.com/geography/)

Institute for the Study of War, „Pakistan and Afghanistan" (2009)

Kreft, dr. Heinrich, „The Geopolitical Importance of Pakistan", Institut für Strategie Politik Sicherheits und Wirtschaftsberatung (ISPSW), 15 februarie 2008

Musharraf, Pervez, *In the Line of Fire: A Memoir* (New York: Free Press, 2008)

Coreea și Japonia

Chang, Gordon G., *Nuclear Showdown: North Korea Takes On The World* (Londra: Hutchinson, 2006)

Kim, Seung-Young, *American Diplomacy and Strategy Toward Korea and Northeast Asia 1882–1950 and After* (Londra: Palgrave Macmillan, 2009)

Oberdorfer, Don, *The Two Koreas* (New York: Basic Books, 2001)

America Latină

Keen, Benjamin și Haynes, Keith, *A History of Latin America, Volume 1* (Wadsworth: Cengage Learning, 2012)

World Economic Forum on Latin American 2011 (https://www.weforum.org)

Zovatto, Daniel, „Elections in the Southern Cone: Citizens Chose Continuity", Brookings, 30 octombrie 2014 (http://www.brookings.edu?research/opinions/2014/10/30-democracy-alternation-latin-america-zovatto)

Arctica

Bjarnason, Björn, „Climate Change and Iceland's Role in North Atlantic Security" (discurs), Belfer Center, John F. Kennedy School of Government, Harvard, 26 noiembrie 2007

Conant, Eve, „Breaking the Ice: Russian Nuclear-Powered Ice-Breakers", Scientific American blog, 8 septembrie 2012 (http://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/2012/09/08/breaking-the-ice/)

Grydehøj, Anne, Grydehøj, Adam și Akrén, Maria, „The Globalization of the Arctic: Negotating Sovereignty and Building Communities in Svalbard, Norway", *Island Studies Journal*, vol. 7, nr. 1 (2012), pp. 99–119

United Nations, „Part V: Exclusive Economic Zone", UNCLOS Treaty (http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm)

Woods Hole Oceanographic Institution, „The Arctic: Exploration Timeline, Polar Discovery", 2009 (http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/330.html)

MULȚUMIRI

Mii de mulțumiri tuturor celor care m-au încurajat și mi-au dăruit din timpul și din sfaturile lor.

Aș vrea să-i mulțumesc soției mele, Joanna, pentru răbdarea și capacitatea înnăscută de a detecta greșelile de ortografie, lui Pippa Crane și Jennie Condell, de la Elliott și Thompson, fiindcă au dat formă și sens peregrinărilor mele geografice și lui Ollie Dewis pentru încurajările și ideile ei.

Le sunt recunoscător următorilor pentru că și-au aruncat privirea de expert peste unele părți din carte și aș vrea să repet că eventualele erori sunt numai ale mele: James Richards (fost interpret oficial de limba chineză pe lângă guvernul britanic, președinte al China Association), profesorul James D. Boys (cercetător-șef, pentru o vreme, la Kings College din Londra), David Slinn (fost ambasador al Regatului Unit în Coreea de Nord), Joel Richards (expert în problemele Americii de Sud), Kelvin O'Shea (de la Sky News), Tim Miller (Sky News), Jaksa Scekic (Agenția Reuters din Belgrad) și Aleksander Vasca (Reuters, Belgrad).

De asemenea, mulțumiri membrilor unor guverne și funcționarilor publici care mi-au împărtășit, fără reținere, din experiența lor, dar au preferat să rămână anonimi.

INDICE

A
Abdullah, rege, 151
Abhazia, 37, 39, 115
Achiziționarea Louisianei (1803), 77–79
acord „Distrugătoare în schimbul bazelor", 83, 87
Adams, Henry, 77
Adams, John Quincy, 78
Addis Abeba, 118, 130
Afghanistan, 2, 7, 12, 24, 26–27, 36, 46, 55, 58, 85–86, 93, 110, 165, 167, 183, 185–186, 188–192, 194–197, 200, 233, 261, 272
Africa, 13–14, 42, 70, 93, 113, 117–127, 129, 131, 133–140, 146, 226, 228, 230, 237, 242, 261, 271
Aksai Chin, 46, 55, 184
al Doilea Război Mondial, 22, 24, 83, 101–104, 108, 110, 116, 128, 160, 220–221
al-Qaeda, 12, 59, 154–155, 159, 191–192, 194, 197
al-Assad, Bashar, 153, 171
al-Bashir, Omar, 136
al-Qaradawi, Yusuf, 175
Alaska, 19, 25, 63, 81, 120, 183, 250, 260
alawiți, 147, 153, 167
Albania, 22, 28, 97, 100, 106
Algeria, 145
Amazon, fluviu, 225, 228, 239
America de Sud *vezi* America Latină; nume de țări
America Latină, 14, 42, 81, 92, 223, 226–228, 236–239, 243, 272
Amundsen, Roald, 252
Angola, 69, 119, 121, 125, 127, 133, 135–136, 138
Antarctica, 246, 260
Arabia Saudită, 91, 118, 133, 144, 146–147, 149–150, 159, 167–168, 175
Arctica, 13–14, 24, 27, 42, 112, 246–247, 250, 211, 253–263, 273
Argentina, 225–227, 229–230, 237, 240–245
Armenia, 18, 28, 37, 97, 142, 149, 165
Armitage, Richard, 192
Arunachal Pradesh, 55, 184, 199
Asia, 19–21, 24–25, 88, 156, 170, 187–188, 216, 272 *vezi și* nume de țări
Assam, 184, 187, 199
Atatürk, 170, 173

Australia, 13, 82, 84
Austria, 40, 51, 100
Azerbaidjan, 18, 26, 28, 37, 142, 149

B
Bahrain, 15, 87, 91, 118, 142, 168
Balboa, Vasco Núñez de, 234
Balcani, 7, 10, 12, 40, 106
Baluchistan, 69, 178, 185–186
Bangladesh, 46, 69, 159, 179, 181–184, 254, 266
Basarabia, 38
vezi și Moldova
Belarus, 26, 28, 40, 97
Belgia, 21, 51, 84, 96, 112, 126, 128, 241
Belize, 230, 232, 235
Bert, Melissa, 258
beton, 83, 87, 91, 262
Bhutan, 179, 181, 184, 198–199
Bhutto, Benazir, 192
Bild, ziar, 116
Bin Laden, Osama, 194–195
Bjarnason, Björn, 259, 273
Boko Haram, 132–133
Bolívar, Simón, 229, 235
Bolivia, 224, 229–230, 241
Brazilia, 82, 227–229, 239–243
BRICS, 242
Brahmaputra, fluviu, 181
Brigăzile din Murmansk, 257–258
Brunei, 64, 67
Bulgaria, 22, 28, 37, 40, 99, 106, 142
Burkina Faso, 66, 118
Burundi, 119, 127–129, 138–139

C
Califatul Umayyad, 148, 182
Camerun, 118, 133
Câmpia Chinei de Nord, 47, 49
Câmpia Coastei de Est, 74
Câmpia Europei de Nord, 9, 21–22, 27, 29, 38, 43, 84, 101, 107, 115, 265
Canada, 13, 250, 254, 256–257, 260–261
Canalul Panama, 82, 92, 234–237, 254
Canalul Suez, 30, 84, 118, 120, 130
Capul Bunei Speranțe, 120, 138
Carol al XII-lea al Suediei, rege, 21
Catalonia, 99
Caucaz, 23–24, 26, 39, 159, 172
Cecenia, Caucaz, 23, 26, 37
Chile, 82, 225, 227, 229–230, 238, 240, 244
China, 8, 10, 13, 24, 26, 41–43, 45, 48–70, 82,

85–86, 88, 90–93, 121, 123, 127, 130, 134–136, 175, 181, 186–188, 197–201, 206, 209–211, 214–216, 218–222, 234, 236, 237, 242, 254, 256, 260, 266–268, 270, 275
Churchill, Winston, 20
Ciad, 121, 125, 133
Cipru, 97, 142, 149, 171
Cisiordania, 151, 161–164
colonialism, 125, 147, 154, 173, 227
Columbia, 227, 232–233
comunism, 43, 207
Comunitatea Est-Africană, 135, 138
Comunitatea pentru Dezvoltarea Sudului Africii (CDSA), 135
Congo, 121–122, 124–127
vezi și Republica Democrată Congo
Congo, fluviu, 122
Congresul Național African (CNA), 138
Convenția de la Montreux (1936), 30
Coreea, 14, 84, 203, 210–211, 213, 216–218, 222
Coreea de Nord, 19, 24, 47, 88, 204–208, 210, 212–215, 222
Coreea de Sud, 19, 47, 87, 205, 206, 215–216, 220, 222
Creasta Gakkel, 249, 257
Crimeea, 29–34, 37–38, 41, 43, 115
Criza Canalului Suez (1956), 84
Criza rachetelor cubaneze, 81, 89
Croația, 99, 106
Cuba, 68, 73, 81–82, 89, 92–93, 134, 206, 235, 266
Culoarul de Nord-Vest, 251–254
Culoarul GIUK, 96, 112
Curentul Golfului, 98
Cyrenaica, 125

D

Daghestan, Caucaz, 26
Dalai Lama, 56, 59, 187, 198
Danemarca, 18, 31, 96, 106, 113, 256–257, 260–261
Deng Xiaoping, 53
Deșertul Arabiei, 144
Deșertul Gobi, 49, 53
Deșertul Nubian, 130
Deșertul Sahara, 118, 120–121, 123, 133
Diamond, Jared, 120, 122, 269
dinastia Ming, China, 51, 209
dinastia Qin, China, 50
dinastia Shang, China, 49, 51
dinastia Sui, China, 51
Doctrina Monroe, 79, 238
Dos Santos, José Eduardo, 136

drone, 133, 157, 192, 195
Dunărea, fluviu, 38, 98–100, 122
Durand, Mortimer, 190–191

E
Ecaterina cea Mare, 24, 33
Ecuador, 224, 227, 230, 237, 241
Egipt, 49, 82, 118, 125, 129–131, 145, 149, 156, 161–164, 166–168, 170, 174, 255
Erdoğan, Recep Tayyib, 170, 172–173
Eritreea, 118, 121, 128–129
Estonia, 18, 22, 24, 26, 28, 40, 97, 249
Ethiopia, 69, 118, 129–131
Europa, 8, 13, 19–22, 25, 31, 35, 38, 40–41, 77–78, 85–86, 88, 94, 98–99, 102–103, 105, 108, 110–115, 120, 122–123, 130, 156, 159–160, 169–170, 172, 193, 254, 265
vezi și țări europene după nume
Europa de Est, 22, 88, 160, 173, 210
Europa de Vest, 31, 40, 95, 98, 101–102, 104, 110, 120, 170, 271
evrei, 148, 160–163, 173
vezi și Israel

F
Fezzan, 125
Finlanda, 39–40, 250, 260
Florida, 73–74, 78, 81–82, 92, 266
Forța Națională de Apărare a Sudului Africii, 139
Franco, Francisco, 102
Franklin, John, 251
Franța, 21, 51, 77, 84, 95, 99, 101, 105–108, 115, 119, 121, 126, 165, 224
Frăția Musulmană, 153, 170, 174–175

G
Gagarin, Iuri, 267
Gange, fluviu, 178, 181, 183
Gaza, 161–163
Georges-Picot, François, 145
Georgia, 18, 26, 28, 34–35, 37, 39, 86, 97, 142
Georgia (SUA), 73, 76
Germania, 33, 40, 51, 59, 77, 81, 84, 96, 99–100, 105–110, 113, 115, 121, 126, 157, 165, 214, 241, 260
Goana după Aur din California, 80
Golful Bengal, 46, 69, 179–181, 184, 201, 266
Golful Mexic, 73–74, 77–78, 81, 227, 232, 235, 266
Gorbaciov, Mihail, 22

Grecia, 40, 102–104, 109, 118, 171
Groenlanda, 31, 42, 112, 120–250, 256, 259–261
Guam, 81, 84
Guatemala, 230, 232, 235
Gujarat, 182, 184
Guyana, 224, 230
Gwadar, 59, 69, 178, 186, 201

H
Hanbal, Ahmad ibn, 147
hașemiți, 150–151, 159
Hawaii, 82
hărți Mercator, 120
Herodot, 129
Hezbollah, 152–153, 164, 167
Hindu Kush, 10, 27
hinduși, 182–183
Hitler, Adolf, 21, 103, 115
Hokkaido, 47, 64, 204, 221
Hong Kong, 47, 53, 62, 64, 66, 236
Honshu, 47, 205, 216
Hrușciov, Nikita, 31
Hu Jintao, 57
Hudson, Henry, 251
Hussein, Saddam, 149
hutu, populație, 127–128

I
Ianukovici, Viktor, 29, 110
Ierusalim, 142, 149, 158, 160–162
imigranți, 79–80, 92, 113, 231, 257
Imjin-gang, râu, 211–212
Imperiul Austro-Ungar, 99
Imperiul Mali, 123
Imperiul Otoman, 23, 33, 99, 124, 145, 147, 170, 183
Imperiul Persan, 23, 167
Imperiul Roman, 99, 106
Ind, fluviu, 183, 188–189
India, 8, 10, 14, 24, 55–56, 58, 88, 121, 167, 175, 177, 180–185, 187–190, 197–201, 242, 256, 261, 265, 272
Indian Defence Review, 180
Indochina, 51
Indonezia, 13, 62, 64, 67, 87, 90, 159
Insula Hans, 249
Insula Little Diomede, 25
Insulele Dokdo/Takeshima, 205, 216
Insulele Falkland, 225, 242, 244–245
Insulele Filipine, 64, 67, 81–82, 89, 200, 210, 218
Insulele Kurile, 64, 221, 258
Insulele Maldive, 254, 266
Insulele Mischief, 67
Insulele Ryukyu, 65, 218, 220
Insulele Spratly, 64, 67, 89
Insulele Svalbard, 18, 249, 257, 273
Interahamwe, 127–128
Iordania, 118, 142, 144–146, 149–151, 158–159, 161–164

Irak, 15, 60, 75, 86, 93, 114, 118, 144–152, 154–159, 165–169, 174–175, 267
Iran, 85, 91–92, 145, 150, 152–153, 158, 164–170, 173, 175
islam, 59–60, 92–93, 114, 121, 125, 130, 132, 141, 144, 146–147, 154–159, 162, 166, 168, 170–173, 175, 181–185, 187
islam hanbalit, 146
islam salafit, 147, 158
Islanda, 18, 31, 84, 96, 112, 249–250, 253, 256, 259, 262
Israel, 92, 118, 130, 142, 144–146, 149, 151, 158–164, 166–168, 171–172
Italia, 40, 77, 81–82, 84, 118, 252
Ivan cel Groaznic, 23, 43
Ivan cel Mare, 23
Înălțimile Golan, 161, 164
încălzire globală, 189, 250, 266

J

Japonia, 8, 14, 25, 64–65, 70, 82, 87, 94, 201, 203, 209–211, 214–222, 252, 256, 258, 267, 272
Jefferson, Thomas, 77
Jinnah, 177, 183

K

Kagan, Robert, 115, 270–271
Kaliningrad, 18, 97, 115
Kaplan, Robert, 68, 108, 270
Karakorum, lanțul muntos, 55, 181
Kîrgîzstan, 28, 46, 58
Kașmir, 185, 187–189, 196
Kazahstan, 24, 28, 37, 43, 46, 58, 86
Kazama, Shinji, 252
Kemal, Mustafa, 170
vezi și Atatürk
Kenya, 62, 69, 118, 125, 129, 134, 138
Khartoum, Sudan, 118, 130
Kiev, Ucraina, 23, 29–32, 34, 37, 97
Kim Jong-il, 203, 208
Kissinger, Henry, 105
Kliciko, Vitali, 29
Kohl, Helmut, 116
Kosovo, 11, 14, 106, 110
Kubilai Han, 51
Kunlun, lanțul muntos, 57
Kurdistan, 149–150
kurzi, 93, 145, 147–150, 156–158, 166, 169

L

Laos, 54–55
Leopold al Belgiei, rege, 126–127
Letonia, 18, 22, 24, 26, 28, 36, 40, 97
Lhasa, Tibet, 46, 57

Liban, 12, 97, 118, 130, 142, 146, 149, 151–154, 158, 161, 164, 167
Liberia, 118, 134
Libia, 85, 110, 118, 125, 145, 156, 173, 175
Lituania, 18, 22, 24, 28, 36, 40–41, 97
Luanda, 119, 134, 136

M
Macao, 53
Magna Carta (1215), 111
Malaysia, 64, 67, 87, 90, 206
Manciuria, 47, 49, 52, 54, 57, 216, 218
Mao Zedong, 52
Marea Arabiei, 143, 178, 184, 188, 190, 201
Marea Baltică, 21, 24, 30, 34, 36, 39–40, 86, 101, 115
Marea Caraibilor 82, 92, 224, 235
Marea Chinei de Est 47–49, 54, 62–63, 65, 84, 215–216, 220, 222
Marea Chinei de Sud, 47, 50, 54, 62–68, 89, 201, 222
Marea Egee, 30, 97, 102–103, 172
Marea Japoniei, 19, 27, 47, 54, 64, 212–216
Marea Mediterană, 30, 43, 84, 86, 101–103, 121, 144, 150, 160, 164, 172
Marea Neagră, 23–24, 29–31, 34, 38–40, 86, 99, 144, 172
Marea Sargaselor, 84
Marele Canal Nicaragua 235
Marele Canal, China, 50
Marele Zid Chinezesc, 50, 55
Marele Zimbabwe, 123
Margvelașvili, Ghiorghi, 39
Massachusetts, 73, 76
Meckel, Klemens, 217
Mekong, fluviu, 56
Merkel, Angela, 103
Meseta Central, 101
Mexic, 72, 75, 79–82, 227–228, 230–235, 238, 266
migranți, 57, 79–80, 92, 113, 231, 237
Minneapolis, 78
Mississippi, bazinul/fluviul, 72, 74, 76–78, 80
Mișcarea de Eliberare a Tibetului, 56–58
Moldova (Basarabia), 38
Mongolia, 24, 26, 50, 52, 58
Mongolia Interioară, 49, 52–54
Morales, Evo, 230
Mozambic, 119, 122, 138
Mubarak, Hosni, 174–175
Munții Alpi, 38, 56, 98–99
Munții Anzi, 227–228
Munții Apalași, 74, 75–77
Munții Elburz, 165

Munții Himalaya, 10, 49, 55, 180–181, 197, 200
Munții Pirinei, 99, 101
Munții Sierra Madre, 232
Munții Sierra Nevada, 74
Munții Stâncoși, 74, 76–77
Munții Ural, 20–21, 23–26, 36, 101
Musharraf, Pervez, 192, 272
musulmani *vezi* islam
Myanmar, 46, 51, 54–55, 69, 87, 179, 181, 184, 199–200, 218

N
Nagaland, 184, 199
Namibia, 119, 121,
Napoleon Bonaparte, 21, 78, 101, 115
National Geographic, 120, 210
NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord), 11, 22, 28–31, 33–39, 43, 84, 86, 94, 105, 108, 110, 114, 172, 189, 191–192, 194, 196, 233
Nepal, 181, 198
New Orleans, 73, 77, 79–81, 241
Niger, fluviu, 122, 131
Nil, fluviu, 49, 122, 129–131, 228
Nigeria, 4, 123, 125, 131–133, 139
Nipru, râu, 23, 34, 37
Nixon, Richard, 61, 233
Norvegia, 18, 31, 84, 250, 252, 256–257, 260
Noua Zeelandă, 82, 84

O
Obama, Barack, 56, 69, 86–87, 92, 129, 196, 201, 242, 260
Oberdorfer, Don, 209, 272
Oceanul Atlantic, 30, 31, 41, 68, 73, 75–76, 78, 82, 84, 86, 96, 99, 101, 108, 110, 112, 119, 121, 133, 136, 172, 224–225, 227, 232, 234–235, 240, 245, 251, 259
Oceanul Indian, 27, 30, 54, 62, 66, 69, 73, 78, 119, 122, 145, 180, 184, 186
Oceanul Pacific, 20, 23–24, 27, 47, 54, 63–66, 68–69, 74, 76–78, 80, 82, 84, 88–90, 92, 213, 216, 218, 222, 225, 227, 234–235, 251–252, 260
Ohio, fluviu, 73, 77
Okinawa, 47, 65, 84, 90, 218, 220–222
Olanda, 21, 51, 96, 254
Oman, 135, 144
ONU, 43, 128, 136, 139, 211, 241
Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC), 28

Orientul Mijlociu, 8, 13, 41–42, 84, 91–93, 113–114, 121, 123, 141, 144–146, 149, 154–155, 157, 159–161, 169–170, 172–174, 180, 261, 267, 271
vezi și nume de țări
Ortega, Daniel, 236–237
Osetia de Sud, 37, 39, 115
Özal, Turgut, 170

P

Pactul de la Varșovia, 22, 28
Pakistan, 14, 24, 46, 55, 58–59, 69, 177, 180–197, 199, 201, 215, 272
Palestina, 142, 145–146, 149, 151, 160–162
Palin, Sarah, 25
Panama, 82, 92, 230, 234–237, 254–255
Papoulias, Karolos, 103
Paraguay, 225, 241, 243
Parry, Edward, 251, 269
pașTuni, 185, 191, 193, 195–197
Pearl Harbor, 218
Peninsula Arabică, 150
Peninsula Iberică, 99
Peru, 226–227, 230, 238
Peshawar, 190–191, 196
Petru cel Mare, 24, 27, 43
Phenian, 208, 213, 215
Planul Marshall, 84
Platoul Tibetan, 49, 56, 198
Polonia, 21–22, 28, 35, 38, 40–41, 97, 104–105, 210
Polul Nord, 249, 251–253, 256–257
Portugalia, 51, 96, 99, 118, 228
Powell, Colin, 192
Prevederile de la Oxford (1258), 111
Primăvara Arabă, 173
Primul Război Mondial, 83, 128, 144–145, 149–151, 160, 170
provincia Helmand, 193
Puerto Rico, 81
Punjab, 182, 184–185, 189–190, 195–196, 199
Putin, Vladimir, 9, 20, 22, 29–33, 36, 40–41, 43, 86, 257–258
Pytheas din Massilia, 250–251

R

Războiul arabo-israelian, 151
Război Chino-Japonez, Primul, 217
Războiul Crimeii, 21, 34, 38, 115
Războiul de 6 Zile (1967), 164
Războiul Franco-Prusac, 107
Războiul Indo-Chinez (1962), 187
Războiul Iran-Irak (1980), 166
Războiul Mexican (1846–1848), 80, 231

Războiul Pacificului (1879), 229
Războiul pentru Independența Americii, 76, 133
Războiul Ruso-Georgian, 115
Războiul Ruso-Japonez (1904–1905), 210, 217
refugiați, 113, 151, 160–161, 183, 206–207
vezi și imigranți
Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, 8, 24, 31, 40, 51, 77, 83–85, 105, 108–110
regiunea Sahel, Africa, 121–124, 133
Reid, John, 193
Republica Cehă, 22, 28, 40–41
Republica Centrafricană, 121, 127
Republica Democrată Congo (RDC), 126–129, 133–136, 138–139
Republica Dominicană, 81
Rin, fluviu, 99–100, 122
Rio Grande, 80, 231, 237
România, 22, 28, 31, 37, 97, 99, 106, 142
Ron, fluviu, 101
Roosevelt, Theodore, 82, 89, 238
Rousseff, Dilma, 242
Rusia, 9, 13, 15, 17–18, 20–43, 50, 54, 58, 64, 81, 85–86, 88–89, 101, 105–107, 110, 115, 123, 134, 142, 153, 171, 210, 215–216, 221, 228, 242, 250, 256–260, 265, 270
vezi și Uniunea Sovietică, URSS
Ruta Maritimă de Nord, 255
Rwanda, 118–119, 127–129, 135, 139

S

Saakașvili, Mihail, 39
San Martín, José de, 229
satelit, 63, 157, 207, 234, 252–253, 267–268
Scandinavia, 81, 106
Schäuble, Wolfgang, 103
sclavie, 51, 76, 124, 227
Scutul Canadian, 75
Sena, fluviu, 101
Serbia, 40, 97, 99–100, 106
Sevastopol, 29–31, 37, 283
Seward, William, 81
Sfântul Imperiu Roman, 107
Shanghai, 47, 51, 57, 65, 94
Siachen, ghețar, 187
Siberia, 20, 23, 25–26, 42, 255
sikhi, 182–183, 199
sindhi, 185, 190, 196
Singapore, 64, 67, 87, 90, 218
Singh, Amarjit, 180
Siria, 7, 12–15, 30, 60, 87, 97, 118, 142, 144–156, 158–162, 169–172, 175, 267

Slovacia, 22, 28, 40, 97, 99–100
Slovenia, 100, 106
Spania, 51, 77–78, 81–82, 99, 101–102, 118, 121, 126, 228, 245
Sri Lanka, 69, 179, 184
Stalin, Iosif, 28, 38, 43
state baltice, 22, 25, 34–36, 39, 115
Statul Islamic, 60, 141, 153–157, 159, 197
strâmtoarea Bosfor, 30–31, 169, 172
strâmtoarea Florida, 81
strâmtoarea Gibraltar, 30
strâmtoarea Ormuz, 112, 165, 167
strâmtoarea Malacca, 67, 69, 90, 112, 186, 201
strâmtoarea Skagerrak, 30, 258
SUA, 8, 13, 19, 24–25, 31–32, 34–36, 39, 41, 56, 62–63, 65–71, 74–75, 77–94, 98, 105, 108, 120–121, 123, 127, 130, 133–134, 149, 157, 165, 167, 172, 175, 183, 192, 195, 197, 201, 206, 210–211, 214–215, 218–222, 226–229, 231–239, 242, 245, 250, 252, 255–256, 258–260, 266, 270
Sudan, 118, 124–125, 129–131, 135–136, 139, 267
Suedia, 106, 113, 250, 256, 260
Sykes-Picot, 141, 145–146, 149, 175
Sykes, Mark, 145

T

Tanzania, 119, 121, 123, 127–129, 135, 137–138
Texas, 51, 72, 77, 79–80, 231, 240
Thailanda, 46, 62, 64, 87, 200
Theroux, Paul, 57, 270
Tibet, 15, 49–50, 52–53, 55–58, 60, 187–188, 198–199
trafic de droguri, 233
Transnistria, Moldova, 37–38, 115
Tratatul de la Tordesillas, 228
Tratatul Transcontinental (1819), 78
tribul indian Seminole, 78
triburi șiite, 158
triburi sunnite, 157
Tripla Antantă (1907), 108, 145
Tripolitania, 125
Turcia, 27, 30–31, 37–38, 40, 59, 89, 102, 149–150, 165–166, 169–173, 267
Turkestan, 59
Turkmenistan, 28, 165, 171
tutsi, populație, 127–128

U
Ucraina, 7, 9, 13, 23–24, 26, 28–29, 31–34, 37–40, 54, 86, 105, 110
Uganda, 118, 121, 127, 129, 135, 138–139
uiguri, 58–59
Ungaria, 11, 22, 28, 40, 97, 99–10
Uniunea Economică Eurasiatică, 28
Uniunea Europeană (UE), 22, 24, 108–109, 114, 169
Uniunea Sovietică (URSS), 24, 27, 38, 82, 84, 221, 260
vezi și Rusia
Uruguay, 225, 238, 240–241, 243
USS *Kitty Hawk*, 48
Uzbekistan, 28

V
Vaca Muerta, 225, 244–245
Venezuela, 42, 224, 227, 229–230, 235, 237–238, 241, 243
Vietnam, 27, 54–55, 66–67, 85, 87, 89, 200
Von Bismarck, Otto, 94

W
Wang Jing, 236–237
Washington, George, 82

X
Xinjiang, 46, 51–52, 57–60, 186

Y
Yangtze, fluviu, 49, 51, 56

Z
Zidul Berlinului, 22, 187
zona euro, 103, 109

Hărțile exercită o atracție misterioasă asupra noastră. Fie că sunt pergamente antice sau că sunt abia scoase din torpedoul mașinii sau generate de Google, hărțile ne spun tot ceea ce dorim să știm, nu doar despre unde vrem să mergem, ci și despre lume, în general.

Și, cu toate acestea, când vine vorba de geopolitică, mare parte din ceea ce ni se spune este emis de analiști și de tot felul de experți autointitulați, care au uitat să consulte harta locului despre care vorbesc.

Toți liderii națiunilor sunt constrânși de geografie. Alegerile lor sunt limitate de munți, fluvii, mări și beton. În volumul *Prizonierii geografiei,* experimentatul jurnalist Tim Marshall examinează Rusia, China, Statele Unite, America Latină, Orientul Mijlociu, Africa, Europa de Vest, Japonia și Coreea, Groenlanda și zona arctică – climatele lor, mările, munții, fluviile, deșerturile și zonele de granițe – pentru a ne oferi un context care lipsește adesea din reportajul politic.

În zece hărți actualizate ale fiecărei regiuni, Marshall explică clar și antrenant strategiile geopolitice complete ale acestor zone-cheie ale globului. De ce nu va fi America niciodată invadată? De ce Rusia vrea să aibă flotă, cu toate că are porturi înghețate șase luni pe an? Cum este viitorul Chinei influențat de geografia ei? De ce nu va fi Europa niciodată unită? Răspunsurile sunt geografice. Aruncând o nouă lumină asupra realităților fizice care modelează soarta națiunilor, *Prizonierii geografiei* este îndrumarul care ne explică unul dintre factorii determinanți majori din afacerile mondiale.

„O modalitate nouă de a privi hărțile – nu doar ca ajutoare în orientare sau ca opere de artă, ci și ca modalitate de a înțelege relațiile internaționale adesea încordate."

The New York Times Book Review

Tim Marshall a fost corespondent pe probleme de politică externă la televiziunea britanică Sky News. A transmis din 30 de țări, inclusiv din șase zone de război. După 25 de ani de jurnalism pe linia frontului, se ocupă acum de site-ul TheWhatAndTheWhy.com. Locuiește la Londra.

Tradiție din 1989
www.litera.ro
ISBN 978-606-33-2508-3
9 786063 325083
eBook disponibil